NATIONAAL VERKIEZINGSCONGRES
LIMBURGHAL GENK

CONGRESTEKST

CD&V DE WEG VOORUIT

Verkiezingsprogramma CD&V
Vlaamse, federale & Europese verkiezingen 2019

Verkiezingscongres 28 april 2019 | Genk

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave **2**
Inleiding Wouter Beke **4**

1. Gezin **8**
1.1. Gezinsbeleid **8**
1.2. Onderwijs: een hefboom voor levenskwaliteit **17**
1.3. Vrije tijd en cultuur **30**

2. Gezondheid **41**
2.1. Een gezonde geest in een gezond lichaam **41**
2.1.1. Zorg 41
2.1.2. Voeding 59
2.1.3. Ethiek 60

2.2. Leven in een gezonde, kwaliteitsvolle omgeving **64**
2.2.1. Wonen 64
2.2.2. Natuur, omgeving en duurzaamheid 68
2.2.3. Mobiliteit 74
2.2.4. Energie en klimaat 82
2.2.5. Stedenbeleid 90
2.2.6. Plattelandsbeleid 92

3. Geld **94**
3.1. Werk en arbeidsmarkt **94**
3.2. Een stevige bescherming voor iedereen **106**
3.2.1. Sociale bescherming 106
3.2.2. Pensioenen 108
3.2.3. Zelfstandigenstatuut 110
3.2.4. Armoedebestrijding 113

3.3. Een krachtige economie **117**
3.3.1. Economisch beleid 117
3.3.2. Landbouw en visserij 127
3.3.3. Consumentenbescherming 135

3.4. Een toekomstgerichte fiscaliteit **138**

4. Geborgenheid 144

4.1. Gelijke kansen 144

4.2. Een veilige samenleving 146
4.2.1. Justitie 146
4.2.2. Veiligheid 154
4.2.3. Defensie 162

4.3. Een ondersteunende en performante overheid 164
4.3.1. Binnenlands bestuur 164
4.3.2. Een nieuwe politieke ethiek van participatie en vertrouwen 166
4.3.3. Staatshervorming en staatsstructuur 168
4.3.4. Openbaar ambt 170

4.4. De wereld vlakbij 173
4.4.1. Asiel, migratie & integratie 173
4.4.2. Europa 179
4.4.3. Buitenlands beleid 183
4.4.4. Ontwikkelingssamenwerking 185

Inleiding Wouter Beke: “Goed, gezond & gerust leven"

In een wereld die volop en razendsnel verandert, ligt de focus van CD&V ondubbelzinnig op ménsen. En op de kwaliteit van hun leven. **Want een welvarend Vlaanderen kan alleen maar bestaan als ieder van ons zich goed, gezond en gerust voelt.**

Levenskwaliteit, hoe zorg je daar nu voor? Vooral door mensen de kans te geven hun leven zelf op te bouwen en in te richten en hen te steunen waar nodig.

Plan voor levenskwaliteit

CD&V wil een samenleving waar iedereen zich ten volle kan ontplooien. We willen een politiek die het mensen mogelijk maakt hun levenskwaliteit te verbeteren. We leggen de focus op **levenskwaliteit** omdat we daarmee naar de essentie gaan van wat voor mensen belangrijk is. Levenskwaliteit omvat een ruime waaier aan zaken die het leven waardevol maken en die verder gaan dan spullen of bezit. Levenskwaliteit heeft verschillende dimensies: van fysiek tot mentaal, van relationeel tot sociaal of spiritueel.

Die brede visie op levenskwaliteit verklaart ook waarom we kiezen voor **redelijke en genuanceerde oplossingen**. Eenzijdigheid gaat altijd ten koste van de andere zijde(n), terwijl **geluk net een evenwichtsoefening** is. We willen veilig zijn, maar ook vrij. We willen op materieel vlak niets tekort komen, maar willen ook tijd voor familie en vrienden. We willen economische groei, maar ook een gezond en aangenaam leefmilieu. We willen het zelf goed hebben, maar zijn bekommerd om anderen. Niemand zal echte levenskwaliteit ervaren wanneer zijn of haar geliefden ongelukkig zijn of wanneer mensen onderdrukt of uitgebuit worden. **De kwaliteit van het eigen leven hangt samen met dat onze naasten** en met de rechtvaardigheid van de samenleving als geheel. Zuiver individuele levenskwaliteit is dan ook een ‘*contradictio in terminis’*. Levenskwaliteit betekent dat men zich thuis voelt in de sociale netwerken waar men deel van uitmaakt.

In dit verkiezingsprogramma zeggen we hoe we aan meer levenskwaliteit voor iedereen willen werken. Het is een plan om het Europese, federale en Vlaamse beleid te richten op meer levenskwaliteit. **We gaan voor een Vlaanderen waar mensen goed, gezond en gerust kunnen leven**.

Gezond leven

“Een gezond lichaam en een fit hoofd: da’s het belangrijkste. En hoe gezonder het milieu en klimaat, hoe beter voor mij.”

Een gezond leven is en blijft de basis van een goede levenskwaliteit en blijft voor ons de grootste prioriteit. Maar een **goede gezondheidszorg** wacht niet tot we ziek zijn. Ziekte voorkomen én goed zorg dragen voor jezelf en elkaar zijn minstens zo belangrijk. **Een gezond leven is ook zorgen voor een fitte geest, een warm nest en een gezond lichaam.**

Mentale gezondheid vormt meer dan ooit een bepalende factor in het leven van mensen. Een gezond leven begint dan ook bij een gezonde geest. En dat is lang niet vanzelfsprekend in deze drukke en veeleisende tijden.

Het is daarom hoog tijd dat onze mentale gezondheid de aandacht krijgt die het nodig heeft; een uitdaging die nog altijd onderschat wordt.

Wie kan terugvallen op **een warm nest** voelt zich zekerder, geruster en meer geborgen en kan van daaruit veerkrachtig het leven instappen. Een mens leeft immers niet voor zichzelf alleen, maar zoekt net verbinding met zijn omgeving. CD&V zal altijd opkomen voor onze gezinnen en een beleid voeren dat hen de zuurstof geeft die ze nodig hebben om een zorgeloos nest te creëren.

Een gezond leven is ook vlot onderweg kunnen zijn in een **gezonde omgeving**. Het milieu wordt niet gezonder door geruzie of berekeningen op papier, wel door een actieve samenwerking tussen mensen, organisaties, bedrijven en overheden.

Ons leefmilieu en onze mobiliteit zijn cruciaal voor onze levenskwaliteit. Je kan immers onmogelijk goed leven in een ongezonde en onveilige wereld. Het is bovendien eenvoudigweg onze plicht om de planeet in dezelfde of betere staat door te geven aan onze kinderen.

Onze planeet beschermen, doen we door verder te werken aan een **klimaatneutrale samenleving**, aan schone en betaalbare energie, aan een wereld zonder plastic. Daarom moeten we nu werk maken van energievriendelijk wonen en onze mobiliteit anders durven organiseren. En dat moeten we doen **op een verstandige, redelijke manier**. Geen onrealistische milieumaatregelen dus die ervoor zorgen dat financieel zwakkeren uit de boot vallen. Elke sterke milieu-ambitie is tegelijk haalbaar, betaalbaar en aanvaardbaar voor iedereen.

Mobiliteit heeft een belangrijke weerslag op onze levenskwaliteit. Verkeer is een belangrijke vervuiler. De uitlaatgassen van vervoer op fossiele brandstoffen hebben een negatieve impact op onze luchtkwaliteit en op onze gezondheid. Onze publieke ruimte wordt voor een groot stuk ingenomen door autoverkeer. **Die ruimte willen we terugwinnen**. Meer dan ooit staan we met z'n allen in de file. We verliezen kostbare tijd die we beter kunnen geven aan gezin, familie en vrienden, ontspanning en werk: aan levenskwaliteit. Dat verkeersinfarct willen we samen stoppen.

Wij willen daarom investeren in de toekomst: voor de bescherming van onze mensen, ons klimaat en onze omgeving.

Goed leven

"Da's voldoende centen hebben, mijn kinderen die goed opgroeien en sterk onderwijs hebben. En voor mezelf een job waar ik kan ademen."

De kans om goed te leven, valt niet los te zien van een goed inkomen en de mogelijkheden om vooruit te gaan. Wij willen verder gaan op de ingeslagen weg en **meer jobs creëren om de koopkracht te versterken**, investeren in gezonde en werkbare jobs en ondernemers en kmo's ondersteunen. Want een sterke economie die zuurstof geeft aan iedereen wordt niet gedragen door goede cijfers, wél door wie dag in dag uit kan werken en ondernemen. Daarbij hoort een samenleving die mensen niet als getallen ziet, maar die oog heeft voor wie op de stoep staat en er alles aan doet om niemand achter te laten.

CD&V gaat voor **volledige tewerkstelling met gezonde jobs**. We willen in de komende legislatuur 240.000 extra jobs creëren en zetten daarbij gericht in op de grote groep inactieven die vandaag onvoldoende aan de bak komt. Het moet gaan om gezonde jobs waarbij we inzetten op werkbaar werk, zeker voor mensen met kinderen.

Daarnaast **moet werken ook écht lonen**. Iedereen die werkt, verdient meer. We doen nog meer voor de stille werkers zoals vuilnismannen, huishoudhulpen, horecamedewerkers, kassiersters en vele anderen. Ook voor de mensen met kinderen doen we extra moeite. Daarbij hoort ook een correct pensioen waarmee je je oude dag kan betalen en een goed en gerust leven leiden, ondersteund door een sterke Vlaamse Sociale Bescherming.

Tot slot pleiten we voor een **innovatieve en kmo-vriendelijke economie** waarbij we de publieke investeringsgraad willen optrekken tot 3% van het bbp. We versterken het zelfstandigenstatuut en zorgen voor competitieve ondernemers.

Goed leven, dat wil ook zeggen dat onze kinderen alle kansen krijgen hun talent te ontwikkelen. Dat we als volwassenen de ruimte hebben om een leven lang te blijven bijleren. En dat we een goede balans vinden tussen ons leven en ons werk. **Elk talent een leven lang competent:** een beter recept is er niet voor een goede kwaliteit van leven.

Een leven lang een job kunnen doen waar je je goed bij voelt, op een manier die je niet uitput: dat is een basisrecht voor elke Vlaming. **Je werk moet leefbaar zijn en je leven werkbaar**. Iedereen moet kunnen evolueren op zijn of haar ritme en op elk moment van z'n leven de job aantrekken die past bij wie hij of zij is. En wie wil bijleren, wordt niet tegengehouden. Want leren stopt niet bij het verlaten van de school of universiteit.

Wij kiezen voor **een sterk onderwijs in een duurzame economie op mensenmaat die zuurstof geeft aan iedereen en zorg draagt voor wie het moeilijk heeft.**

Gerust leven

"Ik moet me veilig en geborgen kunnen voelen. En op een overheid kunnen rekenen die me waar voor mijn geld geeft."

Een gerust leven, dat is **je veilig en beschermd voelen**. In veilige buurten waar geen muur rond staat, maar waar mensen elkaar kennen en zich geborgen voelen. Dat is een beleid dat er staat als slachtoffers haar nodig heeft, maar dat ook streng en consequent omgaat met daders: **nabij, rechtvaardig en kordaat.**

Mensen hebben recht op een **veilige samenleving** waarin ze kunnen leven, werken, ondernemen en ontspannen. Een veilige omgeving maakt dat mensen zich ten volle kunnen ontplooien. En dat begint bij een **betrokken samenleving**. Want veiligheid is geen verantwoordelijkheid van de overheid alleen, maar van iedereen. Een sterke buurt met een **sterk sociaal weefsel, sociale contacten en verenigingsleven** kan ervoor zorgen dat onveiligheidsgevoelens beperkt worden.

Een betrokken samenleving kan pas functioneren als iedereen weet dat ontoelaatbaar gedrag of bedreigingen van onze normen en waarden niet getolereerd worden, maar daadwerkelijk aangepakt. Alleen zo bouwen we aan een samenleving waar criminaliteit geen kans krijgt. Waar terrorisme geen recht heeft, maar

mensenrechten worden gerespecteerd. Waar privacy belangrijk is en niet zomaar te grabbel wordt gegooid. Waar grenzen kordaat worden gesloten voor wie hier geen plaats heeft en gastvrij geopend voor wie écht hulp nodig heeft.

Een slagkrachtige overheid, dicht bij de mensen: een samenleving waarin iedereen mee is, betekent dat je **de gemeenschap centraal stelt**. Onze burgemeesters, schepenen, ministers en parlementsleden staan samen met de administratie ten dienste van de bevolking. Door te luisteren en te verbinden, door te dialogeren en initiatieven te nemen, helpen ze een samenleving te maken van en voor alle mensen.

Toch hoort een **overheid zich elke dag opnieuw af te vragen waar ze nog efficiënter** kan worden, hoe ze het beleid dat ze uitstippelt nog beter kan uitvoeren én hoe ze dichter bij de burger kan staan. Dat doen we door samen te werken met verenigingen, sociale organisaties en ondernemingen. We gaan dus niet voor een superstaat die alles regelt, maar evenmin voor de mini-overheid die alles aan het individu overlaat. De Weg Vooruit is er een waarin bestuur en bevolking de samenleving samen vorm geven.

De programmatekst die u hierna kan lezen is opgebouwd rond vier grote, prioritaire ‘beleidsclusters’ die beantwoorden aan onze doelstelling om mensen te helpen goed, gerust en gezond te leven: Gezin, Gezondheid, Geld en Geborgenheid.

Veel leesplezier!

Wouter Beke
Algemeen Voorzitter CD&V

1. Gezin

1.1. Gezinsbeleid

Levenskwaliteit voor onze gezinnen

Onze maatschappij telt vele samenlevingsvormen. De duurzame affectieve relaties die we onderhouden met gezins- en familieleden zorgen voor geborgenheid en zijn een basis van onderlinge solidariteit. Alleenstaanden, feitelijk of wettelijk samenwonenden, gehuwden, nieuw samengestelde gezinnen, pleeggezinnen, personen met een beperking in het gezin, mantelzorgrelaties… **De diversiteit is groot. Hoe mensen hun gezinsleven inrichten, is een persoonlijke keuze.**

CD&V wil zorgen voor de levenskwaliteit van alle mensen, in alle gezinsvormen. De uitdagingen die anno 2018 aan het gezin worden gesteld, zijn aanzienlijk. De taakverdeling tussen mannen en vrouwen is gewijzigd hoewel een gelijke taakverdeling in het huishouden nog niet is gerealiseerd. Vrouwen zijn vaker hoogopgeleid en toegetreden tot de arbeidsmarkt. Het tweeverdienersmodel gaat gepaard met een andere organisatie van het gezinsleven: arbeid, gezin en zorg voor kinderen en naasten moeten worden gecombineerd. Kinderopvang stelt ouders in staat actief te zijn op de arbeidsmarkt. De *babyboom*generatie (de zogenaamde 'medioren') vormen een sandwichgeneratie: het zijn ouders met volwassen kinderen, mogelijk al met kleinkinderen en daarnaast hebben ze zelf (hoog)bejaarde ouders. De groep alleenstaanden wordt groter en is zeer divers: van jong tot oud, al dan niet met kinderen, bewust *single* of nog op zoek naar een levenspartner, weduwe of weduwnaar, alleen na een scheiding…

We bevestigen de **alleenstaandenreflex** als belangrijk instrument om te waken over de belangen en noden van alleenstaanden. Door deze reflex te verankeren binnen alle beleidsdomeinen, zorgen we ervoor dat er steeds rekening wordt gehouden met deze belangrijke maar kwetsbare groep in onze samenleving. De verankering van deze alleenstaandenreflex moet er bovendien voor zorgen dat beleidsmakers de vinger aan de pols houden en voldoende geïnformeerd blijven omtrent de verschillende uitdagingen en complexe problemen waarmee ook alleenstaande ouders worden geconfronteerd.

De verander(en)de samenleving en omstandigheden waarmee gezinnen worden geconfronteerd, vragen een **eigentijds en modern gezinsbeleid dat tegemoetkomt aan de moderne levensloop en actuele (zorg)vragen** van mensen en gezinnen. Dat gezinsbeleid moet inclusief en progressief universeel zijn[1]. Het moet alle gezinnen, ook de maatschappelijk meest kwetsbare, meetrekken. Gezinnen moeten een springplank en toekomstperspectief geboden worden.

Gezinnen met kinderen ondersteunen

Groeipakket blijft groeien

Met het **groeipakket** heeft CD&V aan de kar getrokken van een belangrijke realisatie voor gezinnen met kinderen: een basispakket financiële ondersteuning, als recht van het kind, waarbij extra ingezet wordt op deelname aan het onderwijs vanop jonge leeftijd. Kwetsbare gezinnen worden extra ondersteund. Hierdoor zal

[1] Progressief universalisme wil zeggen dat we inzetten op iedereen, maar bijkomende inspanningen doen voor wie het meer nodig heeft.

de kinderarmoede afnemen. Met de integratie van de schooltoelagen realiseerden we bovendien een meer automatisch en rechtvaardig systeem om de onderwijsloopbaan te ondersteunen. We evalueren het groeipakket en sturen bij waar nodig.

CD&V wil verder gaan op dit pad en ook in de toekomst investeren in gezinnen. De volgende legislatuur **investeren we in meer gezinsmodulering van de sociale toeslagen**. We zorgen, wanneer er binnen de kinderbijslag financiële ruimte is, voor de invoering van leeftijdstoeslagen.

Toegankelijke, kwalitatieve en betaalbare kinderopvang

We investeren in **kinderopvang** voor baby's, peuters en schoolgaande kinderen, zodat ouders hun kinderen er kwaliteitsvol kunnen aan toevertrouwen. We halen de ambitieuze doelstelling uit het decreet voorschoolse kinderopvang bijna. We zitten op schema om in 2020 opvang te voorzien voor wie er nood aan heeft omwille van werk, opleiding of sociale redenen. De tevredenheid van de ouders over de opvang is erg groot. Om dit te blijven waarmaken, moeten we **investeren**. Zowel het aantal plaatsen als het aantal inkomensgerelateerde plaatsen moeten verder stijgen. Door een kader voor samenwerkende onthaalouders te creëren, stoppen we de daling van het aantal plaatsen bij onthaalouders.

Voor CD&V heeft kleinschalige gezinsopvang een volwaardige plaats in het kinderopvanglandschap. Daarom willen we voor **samenwerkende en nieuwe onthaalouders** een werknemersstatuut. Bestaande onthaalouders krijgen de keuze om in dat statuut te stappen. Het *sui generis*-statuut dooft uit. De lessen uit het lopende proefproject dienen als opstap.

We zetten extra in op **flexibele en occasionele kinderopvang**. Dit o.m. om onze ambitie van volledige tewerkstelling te realiseren, met kwalitatieve opvang voor kinderen van ouders die deeltijdse en tijdelijke jobs hebben, opleidingen volgen of onregelmatige uren werken. Hiervoor laten we meer flexibiliteit toe, zodat kinderopvanginitiatieven tijdelijk hun maximumcapaciteit kunnen overschrijden zonder structurele overbezetting.

We **enten de tarieven voor inkomensgerelateerde opvang op de inkomensgegevens** uit het groeipakket, zodat dit automatisch en transparant is voor de gebruikers. We zorgen er ook voor dat voor zieke kinderen of lang vooraf geplande vakanties niet langer respijtdagen moeten opgenomen worden.

Ook voor buitenschoolse opvang zijn er nieuwe noden. CD&V kiest ervoor lokale besturen in de regiestoel te zetten. Zij hebben immers het beste zicht op de noden en het aanbod. Doorgedreven samenwerking tussen welzijn, onderwijs, sport en vrije tijd zorgt voor een ruim aanbod dichtbij de mensen. We kiezen voor geoormerkte financiering aan de lokale besturen zodat ze hun regierol kunnen vervullen. Dat moet op termijn toelaten aan de vraag te voldoen en in te zetten op lokale noden en kansen. We maken het ook mogelijk om kleinschalige initiatieven van onderuit te ondersteunen.

Zo geven we kinderen maximale ontplooiingskansen en ondersteunen we ouders in de combinatie van werk en gezin. Het moet in de toekomst mogelijk zijn dat mensen voor enkele uren of tijdens een bepaalde periode in de vakantie zelf opvang organiseren.

Betaalbare en kwaliteitsvolle kinderopvang heeft een economische, pedagogische en sociale functie. We streven naar een hogere participatie van kinderen in armoede aan de kinderopvang. We zorgen voor een

versterking van inclusieve kinderopvang, zodat ook kinderen met een handicap, waar mogelijk, worden opgevangen in het reguliere systeem.

Een waaier aan diensten beschikbaar dichtbij de gezinnen

De **Huizen van het Kind** zijn in meer en meer gemeenten aanspreekpunt en ontmoetingsplek voor ouders met kinderen. Zij spelen hun rol als informatiepunt voor kinderopvang of groeipakket of als consultatiebureau voor het jonge kind, maar zijn ook aanspreekpunt voor opvoedings- en gezinsondersteuning. Dankzij de lokale inbedding kunnen zij dat op maat, met extra aandacht voor kwetsbare groepen. Zij zijn ook het best geplaatst om het bestaande aanbod gericht te verspreiden. De Vlaamse overheid ondersteunt hen. CD&V wil dat er **in elke gemeente een Huis van het Kind actief is** en dat de lokale loketten kinderopvang hierin geïntegreerd worden.

Het geïntegreerd breed onthaal (GBO) is een bijkomende kans voor toegankelijke dienstverlening op het lokale niveau. De toegang tot informatie en gespecialiseerde dienstverlening wordt laagdrempelig en vlotter. Zo kan je via het GBO ook een beroep doen op bv. relatieondersteuning of een antwoord krijgen op andere hulp- of zorgvragen. We stimuleren dat, naargelang de lokale context, ook andere actoren betrokken worden in het GBO (ziekenhuizen huisartsen, Verenigingen waar armen het woord nemen, Huizen van het kind…).

Ouderschap en werk verbinden

Je **werk met je gezinsleven combineren** is als (alleenstaande) ouder niet eenvoudig. CD&V wil ouders de mogelijkheid bieden om er op belangrijke momenten te zijn voor hun kinderen. Daarom zorgen we voor **voldoende en flexibel inzetbare verlofstelsels** waar beide partners aangemoedigd worden om zorg op te nemen.

We pleiten ervoor de **tien dagen vaderschap- en meeouderverlof verplicht** te maken, zodat elke ouder zorg voor het kind kan opnemen. Daarbovenop willen we een **facultatieve uitbreiding van het vaderschap- en meeouderverlof met vijf dagen**. Daarnaast pleiten we voor meer sensibilisering voor vaders en meeouders tot het opnemen van geboorte- en ouderschapsverlof, alsook naar de werkgevers toe die hiervoor het juiste klimaat moeten scheppen. Vaders moeten ook bij het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen terecht kunnen om klachten voor discriminatie in te dienen.

Dankzij het **loopbaansparen en het 1/10 ouderschapsverlof** zorgen we ervoor dat gezinnen meer flexibel kunnen inspelen op hun noden. Dit willen we ook met het **grootouderverlof** bereiken. Grootouders kunnen de zorg voor kleinkinderen aangeven als motivatie voor het opnemen van tijdskrediet.

Met de **uitbreiding van het ouderschapsverlof en tijdskredietmotief voor zorg voor de kinderen tot 18 jaar** kunnen ouders inspelen op de noden van hun kinderen.

Schoolbelcontracten zorgen ervoor dat ouders hun job beter kunnen combineren met schoolgaande kinderen. We promoten deze manier van deeltijds werken bij bedrijven en werknemers.

Ook ouders die een **zelfstandige activiteit** uitoefenen, moeten ondersteund worden in de zorg voor hun kinderen. We pleiten voor een **uitbreiding van het moederschapsverlof** tot vijftien weken (facultatief).

Ook wie kiest voor **adoptie of pleegzorg** moet voldoende tijd hebben voor het gezin. Voor CD&V moet het **adoptieverlof** verlengd worden tot vijftien weken, ongeacht de leeftijd van het kind.

Pleegzorgers die een groot engagement opnemen in het kader van langdurige, perspectiefbiedende pleegzorg, moeten recht krijgen op een aangepaste vorm van **ouderschapsverlof**.

We stimuleren bedrijven een beleid te ontwikkelen dat **gezinsondersteunende diensten** mogelijk maakt in het kader van onderhandelingen op ondernemingsniveau. Om dit aantrekkelijker te maken, heffen we het maximale bedrag belastingaftrek van 8.000 euro per opvangplaats op en maken ook buitenschoolse kinderopvang binnen dit systeem mogelijk. We zetten in op gezinsvriendelijke werkomgevingen.

Als uitbreiding op gezinsondersteunende diensten ondersteunen we ook de **mogelijkheid om bv. via de bijkluswet kinderen thuis te laten opvangen**. Dit kan gezien worden als een aanvulling op de bestaande buitenschoolse opvang waarbij er rekening wordt gehouden met de noden van het kind en de ouders de mogelijkheid heeft om werk en gezin te combineren.

Kinderen een stem geven

Het gezinsleven gaat niet altijd over rozen. CD&V wil nog meer inzetten op **dialoog en bemiddeling**. Hoe kleiner de interventie van derden moet zijn, hoe beter. Dialoog tussen de ouders onderling en met de kinderen moet voor eventuele verdere stappen plaatsvinden.

Wanneer ouders er niet in slagen om uit de conflictsituatie te raken of onderliggende zaken, zoals geestelijke gezondheidsproblemen, de relaties binnen het gezin bemoeilijken, moet ingezet worden op een goede toeleiding naar hulpverlening. Hulpverleningsmethodes die hun waarde bewezen hebben, moeten verder uitgerold worden en gezinnen gemotiveerd om hier beroep op te doen. De justitiehuizen kunnen op vraag van de familierechtbanken een belangrijke rol spelen. De CAW's werken preventief en in de eerste lijn aan gezins- en relatieondersteuning om scheidingen en familiale spanningen te voorkomen.

Vanzelfsprekend kunnen ook met goede bemiddeling niet alle scheidingen voorkomen worden. Een scheiding heeft een grote impact op kinderen. Verantwoordelijk scheiden, impliceert dat er wordt nagedacht over de **gevolgen van de scheiding voor de kinderen**. CD&V wil de integrale uitvoering van het actieplan 'kinderen bij scheiding' waarin het kind centraal staat. Daarin pleiten we er onder meer voor dat ouders die uit elkaar gaan een ouderschapsplan opstellen. Zo willen we ouders aanzetten om na te denken over de concrete gevolgen en regelingen voor de kinderen. Als de ouders er zelf niet in slagen een ouderschapsplan op te stellen, is het belangrijk dat de rechter een gemotiveerde en evenwichtige uitspraak doet waarin beide ouders zich kunnen vinden. Deze rechterlijke uitspraak moet, beter dan vandaag, begeleid en afgedwongen worden. We pleiten in eerste instantie voor een oplossing via hulpverlening en justitieassistenten, voordat een beroep wordt gedaan op deurwaarders en politie.

Omdat het belangrijk is dat de dialoog tussen ex-partners zoveel mogelijk gestimuleerd wordt voordat de echtscheiding wordt uitgesproken, pleiten we ook voor een **evaluatie van de verschillende echtscheidingsprocedures**.

Een van de hardnekkige problemen na een vechtscheiding is **oudervervreemding**. Het is een gelaagd probleem met complexe oorzaken. Bij de aanpak dient men vooral oog te hebben voor de dynamieken binnen en de

context van het gezin. Er moet een ketengerichte aanpak komen die de klemtoon legt op conflictbeheersing en een goede samenwerking verzekert tussen justitie en hulpverlening om een escalatie van het conflict te vermijden en de schade voor de kinderen te beperken.

Er is nood aan **sensibilisering en vorming van magistraten, advocaten en andere professionals** m.b.t. de problematiek van vechtscheidingen en oudervervreemding zodat ze hun cliënten motiveren een zorgzaam scheidingstraject te kiezen waarin de belangen van de kinderen centraal staan. Advocaten moeten aangezet worden om de dialoog tussen ouders te stimuleren, geen kwetsende conclusies op te stellen en het conflict rationeel te benaderen. Ook het **kind moet een stem krijgen in het debat**. Indien nodig, kan een zelfstandige toegang tot de rechter helpen om de bescherming van zijn belangen af te dwingen.

Pleegzorg

Soms zijn er moeilijke momenten in een opvoedingsrelatie. Als kinderen niet langer thuis kunnen blijven, is **pleegzorg onze eerste keuze als oplossing**. Die biedt de beste garanties op een warme thuis. Ook bij pleegzorg moet het belang van het kind voorop staan. We evalueren permanent de drempels tot pleegzorg en werken ze waar mogelijk weg.

De binnenlandse en interlandelijke adoptie

De regelgeving voor zowel de binnenlandse als de interlandelijke adoptie werd afgelopen legislatuur hervormd. We zien strikt toe op een kwalitatieve uitvoering van de decretale bepalingen waarin samenwerking en expertisedeling tussen de verschillende diensten centraal staan. Interlandelijke adoptie zal ook in de toekomst een beschermingsmaatregel blijven voor kinderen die in hun herkomstland geen passende bescherming krijgen. De strijd tegen misbruiken en kinderhandel moet prioritair blijven. Een kwaliteitsvolle screening en opvolging van de adoptiekanalen kan enkel door een goede samenwerking van alle bevoegde overheden en diensten, zowel op internationaal als op nationaal vlak.

Steun voor alleenstaanden en eenoudergezinnen

Alleenstaanden en eenoudergezinnen zijn een kwetsbare groep. Zij lopen vaker risico op armoede of andere sociaal-economische problemen. Met slechts één gezinsinkomen is hun draagkracht beperkt en ook de combinatie arbeid en gezin of arbeid en zorg is vaak niet eenvoudig. We kiezen ervoor hen **extra te ondersteunen** in alle beleidsdomeinen. Zo willen we zorgen dat ook zij thematische verloven zoals ouderschapsverlof of zorgverlof kunnen opnemen. We verhogen waar nodig de uitkeringen zodat de opname van verlof niet langer een drempel is.

De dienst alimentatievorderingen (DAVO) moet sterker en toegankelijker worden. Hiervoor zetten we in op samenwerking met de lokale besturen. Door het instellen van een gedecentraliseerde werking van DAVO-kantoren zorgen we ervoor dat mensen ook terecht kunnen bij het geïntegreerd breed onthaal (OCMW, sociaal huis…) om een aanvraag te kunnen doen. De DAVO-evaluatiecommissie past waar nodig de werking aan zodat zowel de betaling als de terugvordering efficiënter verloopt. We passen de juridische hefbomen voor terugvordering correct toe. We vergroten de bekendheid van DAVO via grootschalige informatiecampagnes, met speciale aandacht voor het bereiken van verschillende doelgroepen. Bovendien moet het bestaan van DAVO vermeld worden op elk echtscheidingsvonnis.

We onderzoeken hoe de fiscale aftrek voor onderhoudsbijdragen kan worden bijgestuurd om Mattheüseffecten en oneigenlijk gebruik te vermijden.

Regelgeving op maat van het gezin van vandaag

Gezinsfiscaliteit

CD&V wil gezinnen ondersteunen, ook in de fiscaliteit. Zo geven we onze gezinnen de financiële ruimte voor een thuis en geborgenheid voor het hele gezin. We kiezen ervoor de gezinsfiscaliteit aan te passen aan de noden van de gezinnen van vandaag: de opvoeding van kinderen, de combinatie werk en gezin, zorg en intergenerationele solidariteit. We hebben extra aandacht voor gezinnen met lage inkomens, onder meer via belastingkredieten. In totaal willen we **379 miljoen euro investeren in de volgende maatregelen**. Zo ondersteunen we de **koopkracht van onze gezinnen**.

Het **belastingkrediet voor kinderen ten laste** wordt verdubbeld. Daarbovenop wordt dat belastingkrediet ook verleend aan de co-ouder die een kind niet ten laste heeft, maar aan wie de helft van de toeslag voor kinderen ten laste wordt toegekend. De voorwaarden om als **kind met een zware handicap** te worden beschouwd, worden versoepeld door die voorwaarden af te stemmen op de voorwaarden die gelden voor de verhoogde kinderbijslag voor kinderen met een beperking.

Werk en gezin combineren, is een hele uitdaging. CD&V wil zorgen dat gezinnen op een betaalbare manier beroep kunnen doen op kinderopvang en vakantiekampen. We willen **kinderopvang goedkoper maken door het belastingvoordeel voor de ouders te verdubbelen**. Het maximumbedrag per kind per oppasdag voor de **belastingvermindering voor kinderoppas** wordt verdubbeld (22,40 euro in plaats van 11,20 euro) en automatisch jaarlijks geïndexeerd. De bestaande leeftijdsgrenzen van 12 jaar en 18 jaar worden verhoogd tot respectievelijk 14 en 21 jaar en ook de thuisopvang van zieke kinderen via een erkende instelling komt in aanmerking. Daarnaast wordt een belastingkrediet ingevoerd voor dit belastingvoordeel zodat ook de laagste inkomens er kunnen van genieten. De **toeslag voor kinderen jonger dan drie jaar** voor wie geen belastingvermindering voor kinderopvang wordt gevraagd, wordt verhoogd van 600 euro naar 1.606 euro in AJ 2020. De **toeslag voor (groot)ouders en broers en zussen ten laste die ouder zijn dan 65 jaar** wordt verhoogd van 3.220 naar 4.830 euro in AJ 2020. Daarnaast wordt voor dit belastingvoordeel een belastingkrediet ingevoerd van 925 euro.

De **gezinskorting op de bedrijfsvoorheffing** voor gezinnen met kinderen wordt beter afgestemd op de effectieve belastingvoordelen voor kinderen ten laste én voor alleenstaande ouders én moet ook worden toegepast bij de bedrijfsvoorheffing op sociale uitkeringen. De **bedrijfsvoorheffing voor gehuwden en alleenstaanden** wordt gelijkgeschakeld door de korting voor alleenstaanden ook toe te kennen aan gehuwden en wettelijk samenwonenden, met behoud van een afzonderlijke schaal voor zij die genieten van het huwelijksquotiënt.

De **plafonds van de netto bestaansmiddelen om als kind ten laste te blijven**, worden gelijkgeschakeld voor alle kinderen, ongeacht of ze ten laste zijn van een ouder die belast wordt als alleenstaande of als gehuwde, mét behoud van de vrijstellingen voor onderhoudsbijdragen, wezenpensioenen, inkomsten uit studentenarbeid en als student-ondernemer én het eenvormige plafond wordt opgetrokken tot het niveau van het belastingvrije minimum, momenteel 8.860 euro voor lage inkomens in AJ 2020.

Het **huwelijksquotiënt wordt hervormd tot een gezinsquotiënt** voor gezinnen met kinderen en gezinnen die een zorgtaak voor een hulpbehoevend gezins- of familielid opnemen. De huidige regeling wordt behouden voor wie vandaag al het huwelijksquotiënt geniet.

Wanneer een koppel met kinderen besluit te **scheiden**, werpt zich al gauw de vraag op welke ouder recht heeft op de fiscale voordelen voor de kinderen ten laste. Gescheiden ouders kunnen ervoor kiezen om de belastingvrije sommen voor hun gemeenschappelijke kinderen gelijk te verdelen. Dat kan uitsluitend bij een gelijkmatige huisvesting én als ze in hun scheidingsovereenkomst uitdrukkelijk opnemen dat ze akkoord gaan om de belastingvrije sommen voor hun kinderen gelijk te verdelen. Bij ouders die scheiden met een vonnis via de familierechter wordt fiscaal co-ouderschap automatisch toegepast als het vonnis een gelijkmatige verblijfsregeling oplegt. In dat geval zal een ouder die van de rechter zelfs bij gelijkmatige huisvesting het belastingvoordeel voor de kinderen krijgt, genoegen moeten nemen met de helft van de belastingvrije sommen. Als de andere ouder alsnog de betaalde onderhoudsbijdragen aftrekt, vervalt het fiscaal co-ouderschap, maar krijgt de onderhoudsgerechtigde ouder niet automatisch de volledige belastingvrije sommen. Die moet om zijn rechten uit te oefenen binnen de termijn van zes maanden na het aanslagbiljet een bezwaarschrift indienen. Dat kan deze ouder uiteraard alleen als hij/zij ervan op de hoogte is dat de andere ouder onderhoudsbijdragen aftrekt.

Het wetboek inkomstenbelastingen wordt aangepast zodat voortaan een **vonnis met gelijkmatig verblijf** niet automatisch fiscaal co-ouderschap oplegt, maar dat de rechter in zijn vonnis moet bepalen dat de belastingvrije sommen voor de kinderen gelijk onder de ouders moeten worden verdeeld, naar analogie van de voorwaarden voor overeenkomsten. Zo zorgen we voor een gelijke verdeling tussen de ouders, maar op basis van het voor hen meest voordelige fiscale scenario.

Ook voor andere voordelen en kortingen zoals voor energie en water, wil CD&V een gelijkwaardige verdeling tussen co-ouders mogelijk maken. Het zgn. verblijfsregister kan daarbij als instrument dienen. Een verblijfsregister geeft aan een ouder de kans om zijn/haar kind ook in de eigen gemeente te registreren, zelfs al is het in de gemeente van de andere ouder gedomicilieerd.

We gaan verder op de ingeslagen weg van een **moderne erfbelasting**. Ondanks de recente hervormingen, is de regelgeving op sommige vlakken immers nog verouderd en staat ze in contrast met nieuwe realiteiten in onze maatschappij. Zo willen we het principe van plaatsvervulling dat momenteel wel geldt om te bepalen wie kan erven, maar niet voor de berekening van de erfbelasting, doortrekken. Op die manier zouden bijvoorbeeld neven en nichten kunnen erven aan de voorwaarden die gegolden zouden hebben voor hun vooroverleden ouders (broers en zussen), dus aan een meer voordelig tarief.

Ook groeien veel kinderen op in een nieuw-samengesteld gezin. Sinds 2002 zijn stief- en zorgkinderen voor wat betreft de erfbelasting gelijkgesteld met natuurlijke kinderen. Deze kinderen kennen de stiefgrootouders vaak ook als eigen grootouders, maar met deze band wordt nog geen rekening gehouden bij de berekening van de erfbelasting. We pleiten er dan ook voor om stief- en zorgkleinkinderen die erven van een stiefgrootouder op dezelfde wijze te belasten als kleinkinderen die erven van een natuurlijke grootouder. Nu is voor stief- en zorgkleinkinderen het hoogste tarief van toepassing.

Versterking solidariteit tussen feitelijk samenwonenden en tussen wettelijk samenwonenden

Steeds meer koppels kiezen om **feitelijk of wettelijk te gaan samenwonen**. Koppels die hiervoor kiezen, zijn vaak onvoldoende op de hoogte van **de juridische gevolgen van hun statuut**. Bij een overlijden van een van de partners of bij de beëindiging van de relatie, komen zij soms voor onaangename verrassingen te staan. CD&V wil voorkomen dat een van de partners in de kou blijft staan. Daarom willen we de **solidariteit versterken tussen samenwonenden** die kiezen voor een duurzame, affectieve partnerrelatie en mensen sensibiliseren over de gevolgen van hun statuut.

CD&V pleit ervoor de **juridische bescherming van wettelijke samenwonenden te verbeteren.** Zo willen we dat wettelijke samenwonenden de mogelijkheid krijgen om, net als getrouwde koppels, een gemeenschappelijk vermogen op te bouwen. Ook moet het mogelijk zijn voor partners om, na beëindiging van de relatie, een onderhoudsvordering in te stellen. Verder willen we een rechterlijke billijkheidscorrectie invoeren voor het geval er bij de beëindiging van de relatie een onredelijke verdeling van het samen opgebouwde vermogen is gebeurd.

Sommige koppels kiezen ervoor **feitelijk samen te wonen**. De wettelijke bescherming is in dat geval erg beperkt. Zonder de vrijheid van de partners te beperken, willen we ook hier in een **facultatieve bescherming voorzien** om de kwetsbare partner te behoeden voor armoede en genderongelijkheid tegengaan. Daarom zou er ook voor feitelijke samenwonenden de mogelijkheid moeten zijn om, bij de beëindiging van de relatie, aan de rechter te vragen een billijkheidscorrectie op het samen verworven vermogen toe te passen of onderhoudsgeld toe te kennen.

Aangepast juridisch kader en statuut voor zorgouderschap

Dankzij CD&V kwam er een statuut voor pleeggezinnen. Nu moet er ook een **statuut voor zorgouders** komen. Zorgouders bouwen een bijzondere zorgrelatie op met een kind, maar kunnen weinig rechten of plichten uitoefenen omdat zij niet de natuurlijke of juridische ouder zijn van het kind. Het gaat om de nieuwe partner van de ouder die mee instaat voor de opvoeding en verzorging van het kind of om grootouders of andere familieleden die opvoedende taken op zich nemen. Het is volgens CD&V noodzakelijk een wettelijke bescherming te bieden. Het statuut van zorgouder komt hieraan tegemoet en kan worden toegekend, in het belang van het kind.

<u>Inter- en intragenerationele solidariteit</u>

We stimuleren intergenerationele solidariteit binnen en buiten de familiale context. We zoeken win-winsituaties waarbij generaties elkaar vinden en laten ons inspireren door goede voorbeelden waar bv. ouderenzorg en kinderopvang gecombineerd worden.

Ook families die ervoor kiezen om voor elkaar te zorgen in vormen van kangoeroewonen, zorg voor ouders en grootouders… willen we steunen. We zorgen ervoor dat ze geen administratieve drempels of financiële nadelen ondervinden.

Ouderen die aan '*cohousing'* doen om langer op eigen benen te kunnen staan, moeten alle nodige steun krijgen. We nemen dit ook mee in het kader van 'samenhuizen', zodat solidair samenwonen niet financieel afgestraft

wordt. Ook voor heel wat andere groepen is '*cohousing*' een perfecte manier om samen te leven en elkaars gezinsleven aangenamer te maken.

Jeugdhulp

De **jeugdhulp in Vlaanderen** is met het decreet over de integrale jeugdhulp grondig hertekend. We voeren het actieplan jeugdhulp verder uit. Daarbij zetten we *Iedereen heeft recht op een betaalbaar, kwaliteitsvol en toegankelijk basisaanbod aan ondersteuning* in op **preventie en vroegdetectie**. Het uitgangspunt is 'één gezin, één plan'. Samenwerking en afstemming tussen diensten is cruciaal. Iedereen betrokken bij een gezin, kind of jongere, staat mee in voor de continuïteit van de jeugdhulp. CD&V is voorstander van zoveel mogelijk investeringen in rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp die zijn effectiviteit bewezen heeft. Het aanbod wordt uitgebreid op basis van de zorgzwaarte en de daaraan gekoppelde financiering. Het is voor ons essentieel om kinderen en jongeren te laten **deelnemen aan hun hulpverleningstraject.** Ook vereenvoudigde procedures, een zo groot mogelijke bekendheid van de toegang tot jeugdhulp, flexibiliteit en continuïteit van de hulpverlening willen we realiseren.

Binnen de jeugdhulp legt CD&V het accent op de **versterking van gezinnen en hun omgeving**. In verontrustende leef- en opvoedingssituaties en crisissen moet er sneller en accurater kunnen worden opgetreden. CD&V wil investeren in relatieondersteuning en relatiebemiddeling als preventie tegen verontrustende leef- of opvoedingssituaties of criminele feiten.

Een **meerjarenperspectief voor de jeugdhulpverlening** zet in op een versterking en uitbreiding van de reguliere hulpverleningscapaciteit, waarbij ook diversificatie van mogelijke verblijfsvormen wordt bewerkstelligd.

Het **taboe op geestelijke gezondheidsproblemen** wegwerken, is een blijvend aandachtspunt. Geestelijke gezondheidszorg moet ingekapseld worden in de jeugdhulp. Kinderen en jongeren met een psychiatrische problematiek horen niet thuis in de volwassenenpsychiatrie. De ambulante en residentiële geestelijke gezondheidszorg voor kinderen en jongeren wordt versterkt en uitgebreid. CD&V wil ook ondersteuning bieden aan adolescenten met een ernstige gedragsstoornis die vandaag in een gedwongen opname belanden. CD&V is er voorstander van een multidisciplinair aanbod uit te bouwen en multidisciplinaire '*intensive care units*' voor adolescenten met ernstige gedragsstoornissen op te richten.

De Commissie van toezicht met betrekking tot voorzieningen voor vrijheidsbenemende opvang van kinderen en jongeren wordt ook bevoegd voor de residentiële geestelijke gezondheidszorg voor kinderen en jongeren.

Bij verontrustende opvoedingssituaties moet zo snel mogelijk worden ingegrepen. Daarom is het nodig dat op een zorgzame wijze wordt omgegaan met kinderen wanneer hun ouders in de zorg- en hulpverlening zitten. Dit door een **'kindcheck' in alle sectoren** in te voeren**.** Ambulante maatregelen moeten bij verontrustende situaties altijd de voorkeur genieten als dit in het belang van het kind is.

Jongvolwassenen die de jeugdzorg verlaten en de verlenging van de gedwongen hulpverlening met voldoende capaciteit, zijn een blijvend aandachtspunt. Sommige kwetsbare jongvolwassenen die de jeugdhulpverlening verlaten, zijn nog niet klaar voor de verantwoordelijkheden die de meerderjarigheid met zich meebrengt. Het is dan ook belangrijk dat **de overgang naar de meerderjarigheid geen breekpunt is in de hulpverlening**. CD&V wil een aangepast juridisch kader om deze kwetsbaren jongeren continue hulp en zorg te bieden, startend tijdens de minderjarigheid en voortdurend na de meerderjarigheid. We stimuleren een kader waarbinnen de

betrokkene vrijwillig hulpverlening aanvaardt. Een aangepast, voortgezet hulptraject kan opgelegd worden voor jongeren met gedragsstoornissen en ernstig risico op delictgedrag.

1.2. Onderwijs: een hefboom voor levenskwaliteit

Vlaanderen heeft onderwijs van topkwaliteit. De recente hervormingen hebben ons onderwijs voorbereid op de toekomst. Dit betekent niet dat het werk af is. De snel veranderende samenleving zorgt voor nieuwe uitdagingen. Om internationaal aan de top te blijven, koesteren we onze sterke troeven en spelen we in op deze veranderingen.

Elk kind verdient ambitieus onderwijs. Onderwijs speelt een cruciale rol in de vorming en ontwikkeling van iedereen door kennis over te dragen én door de nodige vaardigheden, attitudes en competenties aan te leren om sterk in de samenleving te staan. Ons onderwijs richt zich niet op de gemiddelde leerling. Die bestaat niet. Het speelt in op de bestaande diversiteit en laat elke leerling maximaal leerwinst boeken op basis van zijn talenten en mogelijkheden. En dit ongeacht sociale afkomst, seksuele oriëntatie, handicap, genderidentiteit, thuistaal…

Dit betekent dat leerkrachten met kennis, passie en toewijding voor de klas moeten kunnen staan. Zij maken elke dag het verschil. Hun opleiding moet kwaliteitsvol en actueel zijn, maar ook een stevige basis leggen om meesterschap te verwerven. Een goede basisopleiding, frequente kansen om te professionaliseren, gunstige werkomstandigheden en voldoende zuurstof om het onderwijsvuur brandend te houden, zijn de beste garantie op een sterke onderwijsloopbaan.

Ouders zijn hun eerste partners. Zij dragen de eerste en belangrijkste verantwoordelijkheid voor de opvoeding van de kinderen. Betrokken ouders bouwen actief mee aan de ideale leeromgeving die nodig is voor goede onderwijsprestaties. Zij stimuleren hun kinderen om het beste uit zichzelf te halen en binnen de school alle ontplooiingskansen te grijpen. Betrokken ouders maken sterk onderwijs.

Een leerling die goed in zijn vel zit, heeft ook het zelfvertrouwen en de motivatie om sterke prestaties te leveren. Samen met de onderwijsverstrekkers maken we werk van maximale ontwikkelingskansen zodat kinderen kunnen uitgroeien tot sterke persoonlijkheden die met beide voeten in de samenleving staan. De school biedt een uitdagende maar ook veilige en ondersteunende context, met een sterke leerlingbegeleiding en een zorgzaam schoolteam.

Onderwijs is altijd een combinatie van kennisverwerving en persoonlijkheidsvorming. In het leerproces staan kennisverwerving en de leerling centraal. Ouder, leerkracht en school stimuleren de leerling om te leren en zichzelf te ontplooien. Motivatie van de leerling is cruciaal. Een juiste werkhouding en een goede studiekeuze dragen hier zeker toe bij.

Goede onderwijsresultaten vergen ook inspanningen en engagement buiten schooltijd. Vorming stopt niet met de schoolbel. Sport, deeltijds kunstonderwijs, jeugdverenigingen, zelfstandig lezen, nieuwe dingen ontdekken, ontwerpen en technische vaardigheden oefenen in een techniekacademie of *'fablab'*… Het draagt allemaal bij tot een sterke vorming.

We zorgen dat de inhoud van ons onderwijs altijd actueel is. In onze kennismaatschappij neemt een **brede competentieontwikkeling** aan belang toe. De school is vanzelfsprekend een belangrijke leeromgeving, maar niet de enige. Daarom willen we inzetten op de ontwikkeling en erkenning van competenties, ook als die buiten de schoolcontext verworven zijn.

Ambitie in onderwijs betekent ook actief bezig zijn met **onderwijsinnovatie**. We ondersteunen vernieuwende onderwijsprojecten en we omkaderen ze ook wetenschappelijk.

Leren stopt niet bij het verlaten van de school of universiteit. De samenleving en de arbeidsmarkt veranderen in snel tempo. Niemand zal nog hetzelfde beroep uitvoeren gedurende zijn ganse loopbaan. In de toekomst zal naast een evenwichtiger combinatie van arbeid en gezin, vrije tijd en maatschappelijk engagement ook **'levenslang leren'** een plaats krijgen. Vlaanderen kan op dit vlak nog stappen zetten. Elders verworven competenties worden in kaart gebracht en erkend.

Ons onderwijs speelt ook een belangrijke **maatschappelijke rol**. Scholen, speelplaatsen en auditoria zijn spiegels van onze samenleving. Kinderen, jongeren, cursisten**,** studenten, ouders, leerkrachten, docenten en professoren leren er met elkaar omgaan. In een samenleving die op tal van vlakken diverser wordt, is dat des te belangrijker. Zo bereidt onderwijs jongeren voor om hun plaats te vinden in de maatschappij en op de arbeidsmarkt.

We zijn ervan overtuigd dat de **vrijheid van onderwijs** in al zijn aspecten essentieel is voor de hoge kwaliteit van ons onderwijs. We vullen deze vrijheid van onderwijs ruim in: zowel de vrije schoolkeuze van ouders als de vrijheid van scholen wat betreft de stichting (oprichting van scholen), richting (pedagogisch project) en inrichting (de organisatie en het personeelsbeleid) van onderwijs. We geven vertrouwen en verantwoordelijkheid aan schoolbesturen en schoolteams.

Vrijheid van onderwijs is **geen vrijblijvendheid van onderwijs**. Het is de verantwoordelijkheid van de scholen om topkwaliteit te leveren. Daarom leggen ze verantwoording af aan de subsidiërende overheid. Tegelijkertijd worden ze ondersteund bij de organisatie van een performante en transparante kwaliteitszorg. We verwachten dat elke school op systematische wijze haar kwaliteit onderzoekt en bewaakt. We maken hiervan een erkenningsvoorwaarde. Voor de externe kwaliteitscontrole, versterken we ook de onderwijsinspectie.

Zo maken we de school van de toekomst: een plaats waar de leerling gemotiveerd leert, de leerkracht het verschil maakt, het schoolteam veel autonomie heeft en het schoolbestuur een grote professionaliteit en waar de ouders partners zijn. Zo krijgen we een krachtige leeromgeving waar ook ondernemingen, academies, middenveldorganisaties een plaats krijgen en de school het kloppend hart is van de lokale samenleving.

<u>Kwaliteitsvol en uitdagend leerplichtonderwijs</u>

Het is onze ambitie om **elke jongere met de nodige kwalificaties het leerplichtonderwijs te laten afsluiten** zodat hij of zij klaar is voor het hoger onderwijs of de arbeidsmarkt. We voorzien een **continue schoolloopbaanbegeleiding** en een goede aansluiting op de arbeidsmarkt, zonder in te boeten op de brede vorming voor alle jongeren.

We houden de inhoud van ons onderwijs altijd actueel, onder meer door de vernieuwing van de eindtermen. Na de eerste graad pakken we ook de eindtermen van de tweede en de derde graad én van het lager onderwijs

aan. Sober en helder geformuleerde eindtermen, ambitieus voor elke leerling, waarbij we er naar streven dat zoveel mogelijk leerlingen deze eindtermen halen.

We willen uitwisselingen tussen scholieren uit het Nederlandstalig onderwijs in Brussel en jongeren uit Vlaanderen en Wallonië stimuleren.

We gaan voor een **inschrijvingssysteem** waarbij ouders kunnen kiezen voor de school die past bij hun opvoedingsvisie. Tegelijkertijd willen we kampeerrijen vermijden en moet bij capaciteitstekort een eerlijke verdeling van de beschikbare plaatsen gegarandeerd zijn. Als een school meer vraag dan aanbod heeft, moet ze digitaal aanmelden. Op de voorrangsgroepen na (bv. broer of zus, kinderen van personeel) werken we met één centrale tijdslijn. Voor het basisonderwijs is dat voor scholen die aanmelden, voor het secundair onderwijs voor alle scholen. Zo komt er één startdatum van de inschrijvingen voor het secundair onderwijs en één voor de aanmeldingsperiode. Uitsluiting, segregatie en discriminatie moeten vermeden worden. De mogelijkheid om voorrang te geven aan ondervertegenwoordigde groepen blijft behouden. Specifiek voor het Nederlandstalig basisonderwijs in Brussel willen we dat kinderen die naar Nederlandstalige kinderopvang zijn geweest voorrang krijgen, na toepassing van de voorrang voor Nederlandstalige gezinnen. In het basisonderwijs is de afstand tot de school en de schoolkeuze bepalend voor de ordening van leerlingen. De basisschool is een buurtschool.

We hebben vertrouwen in de lokale onderwijspartners om tot een **goede inschrijvingsregeling** te komen. Daarom opteren we voor een breed lokaal overleg waaraan zowel onderwijspartners als partners in de lokale gemeenschap die betrokken zijn bij onderwijs deelnemen.

We maken een **digitale sprong** en zorgen ervoor dat scholen zowel qua infrastructuur als qua leermiddelen mee zijn met de 21ste eeuw. Elke school krijgt de kans mee te stappen in deze digitale evolutie. We verhogen het investerings- en opleidingsbudget voor nieuwe ICT-toepassingen. We brengen een goede samenwerking met de leveranciers en kennisinstellingen tot stand om digitale leermiddelen voortdurend te actualiseren en te vernieuwen met de nieuwste technologieën, zoals '*Augmentend Reality*' (AR) en '*Virtual Reality*' (VR). We waken erover dat de kosten voor scholen en leerlingen beperkt blijven.

De **(super)diverse** samenleving is een realiteit. De leerlingenpopulatie is een afspiegeling van de buurt. Interculturaliteit is een thema en een uitdaging voor elke school. We ondernemen acties zodat leerkrachten met de meeste ervaring ingezet worden in scholen met de meeste SES[2]-leerlingen. Lesgeven in een multiculturele context, in een diverse klas, maakt deel uit van de lerarenopleiding en van de professionalisering van leerkrachten.

Levensbeschouwelijk onderricht maakt integraal deel uit van de vrijheid van onderwijs. Voor ons gaat onderwijs over én kennis verwerven én groeien als persoon. Leerlingen hebben recht op lessen in de erkende levensbeschouwingen. We zorgen ervoor dat de lessen van hoge kwaliteit zijn. Dit via een sterke vorming van leerkrachten en goed toezicht op de lessen.

[2] SES staat voor Sociaal-Economische Status. Het SES-beleid baseert zich op de sociaal-economische status van de gezinnen van de leerlingen. Dit aanbod zorgt ervoor dat alle leerlingen dezelfde mogelijkheden krijgen. Het gaat uitsluiting, sociale scheiding en discriminatie tegen en heeft speciale aandacht aan kinderen uit kansarme gezinnen. Op basis van bepaalde criteria kunnen scholen aanspraak maken op extra middelen voor SES-leerlingen.

We gaan voor **een 'genderbewuste' schoolomgeving** waar alle leerlingen zich maximaal kunnen ontplooien, los van maatschappelijke verwachtingen rond gendernormen. Om dit te bereiken zetten we in op de verankering van gender als thema binnen de lerarenopleidingen, zeker binnen die van het kleuter- en lager onderwijs.

Waar mogelijk stimuleren we **kinderopvang en voor- en naschoolse opvang** in (de buurt van) de school en zorgen we voor **een goede aansluiting op buitenschoolse activiteiten** zoals sportclubs, de STEM-academie, jeugdwerk en het deeltijds kunstonderwijs. Het multifunctioneel gebruik van schoolinfrastructuur wordt gestimuleerd.

We willen inzetten op een **doorgaande lijn zorg-onderwijs voor jonge kinderen** (0-6 jaar). Via pilootprojecten, in een regelluw kader, willen we experimenteren met vormen van afstemming, samenwerking en integratie van kinderopvang van baby's en peuters, kleuteronderwijs en buitenschoolse activiteiten, waarbij ook de preventieve gezinsondersteuning wordt ingeschakeld (in samenwerking met Huis van het Kind).

Ook een **veilige schoolomgeving** is prioritair. De inrichting van schoolstraten moet ouders en kinderen ertoe aanzetten zoveel mogelijk te voet en met de fiets naar school te gaan. Tegelijkertijd zorgt het voor meer rust en gezonde lucht aan de schoolpoort.

Basisonderwijs: een sterke basis voor elk kind

Om de drempel om naar school te gaan zo laag mogelijk te houden, zorgen we voor **een basisschool in elke buurt.** De vrije schoolkeuze blijft het uitgangspunt. Ouders moeten kunnen kiezen voor een school die past in hun opvoedingsvisie.

Vlaanderen is wereldtop in het aantal kleuters dat naar school gaat. In het schooljaar 2017-2018 was 98,8% van de kleuters ingeschreven in een school. Het is onze ambitie dat álle kleuters ingeschreven zijn in een school en voldoende naar school gaan. We voorzien stimulansen voor de ouders en de scholen. We pleiten ervoor dat de **leerplicht begint op de leeftijd van 5 jaar** en we streven naar een verdere maximale participatie vanaf de leeftijd van 3 jaar. In het groeipakket zorgen de participatietoeslagen voor een financiële stimulans (vanaf 2019) richting inschrijving en deelname aan het kleuteronderwijs. Daarnaast focussen onze acties op kleuters die we vandaag niet (voldoende) in de klas zien. Hiervoor werken we nauw samen met het lokale bestuur, via een gedeelde financiering.

Onze kinderen moeten de beste kansen krijgen om hun kennis uit te bouwen, hun talenten te ontdekken en hun persoonlijkheid te ontwikkelen. De fundamenten hiervoor worden gelegd in het basisonderwijs. Hoe vroeger we investeren in onze kinderen, hoe meer dit later opbrengt. We stellen een grote kloof vast tussen de financiering van het basisonderwijs en het secundair onderwijs. **Het basisonderwijs versterken we dan ook**. Via **extra investeringen** trekken we de historische achterstand in de werkingsmiddelen recht. De directies krijgen meer beleids- en administratieve ondersteuning zoals in het secundair onderwijs, waarbij we ook het verschil in administratieve ondersteuning tussen kleuterscholen en lagere scholen wegwerken. Zo kunnen de schoolteams en directies zich meer op hun kerntaken richten.

Een **basisschool is een 'groepspraktijk'**. We bouwen aan sterke professionele basisschoolteams die bij voorkeur inzetten op *'teamteaching'*. Daarbij blijft de brede inzetbaarheid van de onderwijzer gewaarborgd, maar creëren we mogelijkheden voor de leergebiedexpert (via specialisatie van de onderwijzer). We versterken het

team van de basisschool door de mogelijkheid te laten om masters in te zetten die specifiek voor het basisonderwijs worden opgeleid.

Inclusief onderwijs betekent voor ons: **gewoon onderwijs als het kan, maar buitengewoon onderwijs als het moet**. We gaan verder op de ingeslagen weg en ontwikkelen een continuüm van onderwijscontexten waarin leerlingen les kunnen volgen, gaande van volledige inclusie, over hoofdzakelijke inclusie en beperkte inclusie tot een volledig gespecialiseerde omgeving. Zo brengen we het gewoon en het buitengewoon onderwijs dichter bij elkaar, waar mogelijk ook door hun infrastructuur te delen en expertise uit te wisselen. We actualiseren en vereenvoudigen de structuur, de organisatie en het aanbod van het buitengewoon onderwijs, waarbij we kijken naar de zorgzwaarte van elk kind. Ook het buitengewoon onderwijs bouwt haar aanbod uit, sterk gericht op leerwinst. We zorgen ervoor dat de aanwezige expertise maximaal benut wordt en zo dicht mogelijk bij de leefomgeving van het kind wordt ingezet.

Om dit te realiseren is **voldoende ondersteuning** nodig. We bieden de vereiste omkadering aan ondersteuningsnetwerken die de leerling met bijzondere noden in de meest inclusieve onderwijscontext ondersteunen, hetzij via ondersteuning van de leerling, hetzij via ondersteuning van de leerkracht. Daarnaast krijgen ondersteuningsnetwerken extra middelen om expertise rond hoogbegaafde leerlingen in hun werking te integreren.

Secundair onderwijs: klaar voor de arbeidsmarkt en het hoger onderwijs

Onze leerlingen krijgen een **vorming** die hen weerbaar, sociaal vaardig en betrokken op de maatschappij maakt. De getrapte studiekeuze moet leerlingen voorbereiden op verder studeren en/of op de arbeidsmarkt. Kennis opdoen, competenties verwerven en zich attitudes eigen maken, maken hier inherent deel van uit.

Differentiatie naar leerlingen toe, waarbij we sterke leerlingen versterken en leerlingen die het moeilijk hebben, extra begeleiden, houdt ons onderwijs ambitieus en verhoogt de motivatie van de leerling om het goed te doen op school. Het secundair onderwijs biedt geen eenheidsworst voor de gemiddelde leerling, maar zet in op verdiepen, verkennen of verbreden, afhankelijk van hetgeen de leerling het meest nodig heeft.

Vanaf 1 september 2019 rollen we jaar per jaar de **modernisering van het secundair onderwijs** uit. We zorgen ervoor dat dit zorgzaam gebeurt en hebben aandacht voor de leerling, de leerkracht en het schoolteam.

De **finaliteit van elke studierichting** is duidelijk en moet zo ook gerealiseerd worden. Met de uitrol van de nieuwe matrix maakt elke school dit waar. We volgen dit op en sturen bij waar nodig. We zorgen voor extra ondersteuning voor scholen die meer arbeidsgerichte studierichtingen aanbieden.

We voorzien in opvolging en versterking van het **STEM-actieplan.** Professionalisering van leerkrachten en de mobilisatie van sectoren en bedrijven voor samenwerkingsprojecten met onderwijs zijn twee speerpunten. We richten in elke gemeente een STEM-academie op en stimuleren kansengroepen om kennis te maken met STEM. STEM evolueert ook verder naar STEAM. Hierbij speelt kunst en cultuur een belangrijke rol. Daarom stimuleren we samenwerking tussen de STEM-academie en academies voor deeltijds kunstonderwijs. Bovendien blijven we inzetten op het tegengaan van al te sterk gendergebonden studiekeuzes door het aantrekkelijk maken van verschillende toekomstmogelijkheden voor zowel meisjes als jongens.

Onder andere door de digitalisering wijzigen onze maatschappij en de arbeidsmarkt in snel tempo. Er is een grote krapte op de arbeidsmarkt en tegelijkertijd blijft er een kern van langdurig werklozen. Nog meer dan vroeger is er nood aan **competenties** en sleutelvaardigheden om te kunnen inspelen op snelle wijzigingen, om een loopbaan te kunnen heroriënteren en om voortdurend bij te leren.

We **versterken daarom het duaal leren als een volwaardige kwalificerende leerweg** en breiden het uit naar alle vormen van arbeidsmarktgericht onderwijs. We willen dat ook ondernemingen sterke en kwaliteitsvolle leeromgevingen zijn. Van scholen verwachten we dat ze investeren in sterke, structurele samenwerkingen met ondernemingen. De vormingsbudgetten binnen de CAO's moeten ondernemingen gebruiken voor de ontwikkeling als leerbedrijf.

Leerlingen in het **buitengewoon secundair onderwijs** krijgen altijd de **keuze tussen een gewoon en een duaal traject** in de derde graad van het secundair onderwijs. De combinatie van leren in de school en op de werkplek is voor deze leerlingen cruciaal.

In het secundair willen we jongeren een **cursus EHBO** aanbieden zodat ze voorbereid zijn op een medische noodsituatie die zich zou kunnen voordoen.

We stimuleren **ondernemingszin** van jongs af aan en ondersteunen de structurele partners Vlajo en de Unizo Stichting Onderwijs & Ondernemen. Deze projecten ontplooien ook een werking in het buitengewoon secundair onderwijs.

We investeren verder in de **samenwerking met de VDAB.** Elke schoolverlater is voor het afstuderen ingeschreven bij de VDAB en op de hoogte van de dienstverlening. VDAB heeft met elke school een overeenkomst om proactief schoolverlaters te informeren. Scholen en leerlingen voor buitengewoon onderwijs krijgen bijzondere aandacht van de VDAB.

De school: een veilige thuis voor elke leerling

Een sterke begeleiding en ondersteuning voor elke leerling

Om leren te stimuleren is de leeromgeving van groot belang, zowel thuis als op school. Ouders zijn partners: een betrokkenheid die waardevol is voor de school en stimulerend voor het kind. Scholen voeren een verwelkomend en open beleid naar de ouders toe.

Scholen bouwen een **sterke leerlingenbegeleiding** uit, afgestemd op de fysieke en psychosociale noden van de leerlingenpopulatie. Dit is een integrale, schoolomvattende aanpak waarbij de begeleiding die de schoolteams bieden, ingebed of geïntegreerd is in het schoolbeleid. Sterke schoolteams zijn belangrijk, net als een goede wisselwerking met de CLB's en de pedagogische begeleidingsdiensten. We zetten in op een doorgedreven samenwerking van de CLB's binnen een regio. Dit leidt tot een bundeling van expertise en meer kwalitatieve CLB-begeleiding. De onafhankelijke werking van de CLB's is cruciaal. Van CLB, pedagogische begeleiding en ondersteuningsnetwerken verwachten we dat ze samen hun werking dicht bij de leerling en de klasvloer uitbouwen, waarbij verplaatsingstijd zoveel als mogelijk beperkt wordt. Ze wisselen hun expertise ook over de netten heen uit.

We zetten verder in op het ondersteunen en versterken van scholen bij het ontwikkelen en uitvoeren van hun **antipestbeleid**. Een sociaal-mediabeleid met bijzondere aandacht voor de problematiek van cyberpesten is daarbij een vanzelfsprekend onderdeel.

We evalueren de **uitsluitingsprocedure** voor leerlingen, zodat het doel nog meer is om de leerlingen aan boord te houden en niet om hen uit te sluiten.

Het M-decreet wordt een echt begeleidingsdecreet gericht op de leerwinst voor elke leerling. Dit begeleidingsdecreet vat alle ondersteuning die we in de scholen inzetten voor kinderen met extra zorgvragen. We sturen de ondersteuning van deze leerlingen bij zodat de ondersteuning snel en efficiënt kan ingezet worden, dichtbij de leerling en de leerkracht. We breiden de FAST-team (een snelle interventie naar kinderen met gedragsproblemen) uit over Vlaanderen door ervoor te zorgen dat dit in elk ondersteuningsnetwerk een evident aanbod wordt. Ook voor hoogbegaafde leerlingen moeten leraren een beroep kunnen doen op ondersteuning en moeten leerlingen gebruik kunnen maken van hulpmiddelen om het lesaanbod op hun specifieke behoeften te kunnen afstemmen. Hiertoe passen we regelgeving aan. Daarnaast versterken we de expertise van leraren in deze thematiek door ze vertrouwd te maken met goede praktijken uit bv. het Project Talent.

Elke leerling heeft recht op de nodige ondersteuning om de leerdoelen te bereiken en een studiekeuze te maken. We zetten in op **huiswerk- en studiekeuzebegeleiding**, o.m. door studenten en vrijwilligers (bv. '*tutoring*' of inzet van vrijwilligers in wijkgebonden schoolwerkingen). Ouders die niet in staat zijn, om welke reden dan ook, om een optimale ontwikkelings- en leeromgeving te creëren voor hun kind, worden op die manier ondersteund.

Ook wanneer een leerling of student ziek is, heeft hij recht op goed onderwijs. **We versterken het aanbod voor zieke kinderen** zodat er meer tijdelijk onderwijs aan huis komt en ook de ziekenhuisscholen een goede regionale spreiding kennen.

Via **peilingstoetsen** op gezette tijdstippen peilen we naar de kennis van het Nederlands en wiskunde. Deze proeven willen we ook op het einde van elke graad in het secundair onderwijs. Voor de gevalideerde proeven in het basisonderwijs verwachten we van scholen dat ze deze minstens afnemen voor de leergebieden Nederlands en wiskunde en voor een derde leergebied naar keuze. We zorgen ervoor dat zeker de resultaten voor Nederlands en wiskunde over de jaren heen vergelijkbaar worden. De school kan zo met kennis van zaken verder werken aan de kwaliteit van haar onderwijs. We maken met de onderwijsverstrekkers duidelijke afspraken over de invoering én de opvolging van deze aanvullende peilingsproeven. Samen met de pedagogische begeleidingsdienste zetten we verbetertrajecten op bij minder goede resultaten. Hierbij worden ook de uitgeverijen betrokken.

Op basis van de onderwijsspiegel (het jaarverslag van de onderwijsinspectie) maken we **jaarlijks een 'staat van het Vlaamse onderwijs'** op die een globaal beeld geeft van de sterke punten en aandachtspunten van het Vlaamse onderwijs. Hierbij maken we met alle stakeholders afspraken om de sterke punten te behouden en de aandachtspunten aan te pakken. Minimaal komen er afspraken om de zwakst presterende scholen intensief te coachen. Zo houden we de vinger aan de pols en maken we werk van kwaliteitsvol onderwijs.

We **scholen onze leerkrachten voldoende bij**. Wanneer leerkrachten een didactische nascholing volgen, worden ze vrijgesteld van de lesopdracht.

Vroegtijdig schoolverlaten terugdringen, blijft belangrijk. De samenwerking met de VDAB versterken, is cruciaal. De VDAB zet naast de klassieke bemiddeling en beroepsopleiding ook in op *'outreachende'* projecten. Zo worden jongeren die van de radar verdwijnen toch opnieuw opgevist in dienstverlening.

Betaalbaar onderwijs voor iedereen

Niet elk kind heeft bij de start van zijn onderwijstraject al dezelfde kansen gekregen. Het is onze taak om **álle leerlingen dezelfde kansen** te geven op kwaliteitsvol onderwijs, hen hun talenten te laten ontdekken en hun persoonlijkheid verder te vormen. Barrières die dit in de weg staan, moeten weggewerkt worden. We hebben extra aandacht voor leerlingen uit kansengroepen.

Bij de **toekenning en verdeling van werkings- en personeelsmiddelen** blijven zowel leerlingenaantal als school- en leerlingenkenmerken hun rol spelen. Wat de verdeling van de SES- en GOK-middelen betreft, beperken we de bepalende indicatoren tot "de thuistaal, die al dan niet het Nederlands is", "het al dan niet ontvangen van een selectieve participatietoeslag (schooltoelage)" en "de opleiding van de moeder". Met deze middelen voeren de scholen een onderbouwd en sterk leerbeleid, gericht op de ondersteuning van sociaal zwakkere leerlingen en op taalverwerving.

We willen **zo weinig mogelijk financiële drempels**. We organiseren ons onderwijs kostenbewust, zodat de studiekeuze niet bepaald wordt door de financiële haalbaarheid. We versterken de schooltoelage voor leerlingen die duurdere beroepsgerichte studierichtingen volgen.

Bij de inning van onbetaalde schoolfacturen zijn incassobureaus de allerlaatste oplossing. We werken verder aan een **kostenbeheersend beleid** in het secundair onderwijs. We richten ons daarbij prioritair op de kosten van dure beroepsgerichte studierichtingen. Hiervoor breiden we het project Samen Tegen Onbetaalde Schoolfacturen structureel uit naar gans Vlaanderen.

Met uitgeverijen en onderwijsverstrekkers maken we een **ethische code** op waarin we onder meer afspraken maken over de ontwikkeling en het gebruik van (invul)handboeken.

Zorgen voor **leermiddelen** behoort tot de opdracht van de school. Ze zorgen ervoor dat geen enkele leerling leermiddelen ontzegd wordt, ook al zijn er nog openstaande rekeningen.

We maken het mogelijk dat leerlingen uit **kansengroepen kosteloos naar de kunstacademie** kunnen.

We investeren in **onderwijsflankerende maatregelen**. Scholen, CLB's en lokale besturen werken samen om kinderen en jongeren die onvoldoende kansen krijgen, te ondersteunen. Gezamenlijke projecten (bv. inzet van brugfiguren) van scholen, CLB's en lokale besturen om kinderen en jongeren te versterken, worden, naast de inbreng van de school en het lokaal bestuur, financieel ondersteund. **Wanneer het lokale bestuur en de school een euro inzetten voor zo'n projecten, legt de Vlaamse overheid hier een euro bij.** Ook een samenwerkingsverband van lokale besturen en scholen komt hiervoor in aanmerking.

Meertaligheid als troef: een sterk taalonderwijs

De realiteit op school is vaak meertalig. Dat is een troef voor het leven. **De onderwijstaal is en blijft echter het Nederlands.** Ook een goede kennis van het Nederlands is dus essentieel. Taal is de sleutel voor sterke

onderwijsprestaties én tot volwaardige integratie. Daarom hebben we nood aan een **TaalTurbo**. We stimuleren taalvaardigheid en begrijpend lezen. De lat ligt hoog voor elke leerling. We denken aan voldoende instructietijd in de klas om te (leren) lezen, lezen ook na de schooluren stimuleren en inzetten op een sterke leesdidactiek. We bevorderen leesplezier buiten de schooluren, in structurele samenwerking met bibliotheken (bv. door wijkbibliotheken een plaats in de school te geven) en culturele centra. Scholen met veel leerlingen van wie de thuistaal niet het Nederlands is, kunnen de extra middelen die ze hiervoor krijgen gericht inzetten.

Ook voor Nederlandstalige kinderen die een vreemde taal willen leren voorzien we voldoende mogelijkheden. We breiden ook de mogelijkheden voor CLIL[3] (‘*Content and Language Integrated Learning’*) uit, o.a. naar het basisonderwijs, maar steeds met aandacht voor de in voldoende mate verworven kennis van het Nederlands.

De schoolteams

Onderwijs is zo sterk als haar **leerkrachten**. We werken verder aan aantrekkelijkheid van het beroep en zetten in op een sterke aanvangsbegeleiding en ondersteuning van jonge leerkrachten. Lerarenplatforms nemen onder meer de vervangingen wegens ziekte voor hun rekening. We zetten de werking van de lerarenplatforms verder en bouwen ze uit binnen het secundair onderwijs.

We hebben **nood aan veel sterke leerkrachten**. Acties zoals een doorgedreven campagne die de aantrekkelijkheid van het beroep in de verf zet, kunnen de instroom in de lerarenopleiding versterken en de maatschappelijke waardering voor de leerkracht verhogen. Bijscholing is voor alle leerkrachten een recht en een plicht. We creëren ruimte (in tijd en middelen) voor professionalisering van alle leerkrachten. Dit kan onder meer door samen leren (scholen, lerarenopleiding, pedagogische begeleidingsdiensten) meer mogelijk te maken. We zorgen ervoor dat elke leerkracht goed voorbereid is op het takenpakket van de hedendaagse leerkracht. We stimuleren de mogelijkheden voor co- en ‘*teamteaching’*, zodat de specifieke competenties van onderwijzers en leerkrachten zich verder ontwikkelen en beter tot hun recht komen.

Het tekort aan arbeidskrachten neemt toe in alle sectoren. Nu reeds is er in meerdere regio’s en voor meerdere functies een **tekort aan leerkrachten**, vooral dan voor interimfuncties. We pakken het lerarentekort aan met een breed gedragen **actieplan**. Inzetten op werving van potentiële studenten, versterken van de aanvangsbegeleiding, creatief zoeken naar samenwerking met andere sectoren om specifieke profielen aan te trekken, bekend maken en stimuleren van LIO-banen (leraren in opleiding)… zullen al zeker acties zijn. Ook **zij-instromers** kunnen dat probleem mee opvangen. Hun ervaring elders op de arbeidsmarkt kan bovendien een meerwaarde zijn in de klas. Hiervoor werken we het duaal-lesgeven uit waarbij mensen vanuit het werkveld (voor een deel) ook voor de klas kunnen staan. Om zij-instromers in het onderwijs te stimuleren zullen we inzetten op de erkenning en validering van eerder verworven competenties, ook financieel. We vragen dat de VDAB het lerarenberoep ook als een **knelpuntberoep** beschouwt.

Een **goed, competentiegericht personeelsbeleid** in elke school is cruciaal om de juiste profielen te werven en iedereen aan boord te houden. Het bevordert de motivatie van leerkrachten en andere personeelsleden en laat hen toe zich te professionaliseren. Bovendien streven we naar een lerarenkorps dat een goede afspiegeling is van de samenleving op het vlak van diversiteit, gender, handicap…

We voorzien voor leerkrachten de nodige **flexibiliteit** om een taak voor de klas te combineren met

[3] Via CLIL krijgen leerlingen niet-taalvakken in het Frans, Engels of Duits onderwezen.

engagementen in het bedrijfsleven, de welzijnssector... We voorzien dit ook omgekeerd en maken verder werk van gemengde loopbanen. Met sectoren uit het bedrijfsleven overleggen we om de combinatie lesgeven-werken in de onderneming verder te versterken.

Het schoolbeleid

Bestuurlijke optimalisering en schaalvergroting zullen schoolbesturen helpen om kwaliteitsonderwijs voor iedereen te kunnen blijven aanbieden. Bestuurlijke **schaalvergroting hoeft niet te leiden tot schoolvergroting.** De sterke lokale verankering van het (basis)onderwijs staat niet in tegenstelling tot een schaalvergroting. We maken het mogelijk dat scholen ervoor kunnen kiezen om meer secundaire processen zoals personeels- en leerlingenadministratie, boekhouding… op een hoger niveau te organiseren.

We zetten in op de versterking van schoolbesturen. **Goed leiderschap** is van cruciaal belang voor een goede werking van ons onderwijs in het algemeen en onze scholen in het bijzonder. Elke school heeft nood aan sterke leiders die vertrouwen en verantwoordelijkheid krijgen om hun taak in de beste omstandigheden uit te voeren. De functie van directeur vereist specifieke competenties. We versterken het aanbod opleidingen en professionaliseringsmogelijkheden en voorzien een gepaste verloning en administratieve ondersteuning. Het schoolbestuur moet meer ruimte krijgen om de juiste profielen met de nodige competenties aan te trekken voor de uitdagende functie van directeur.

In het kader van de toegenomen digitalisering voorzien we de scholen van relevante data om hun **beleidsvoerend vermogen te versterken**.

Onderwijsbeleid moet **minder planlast** genereren voor leerkrachten en schoolbesturen. Vanuit het beleid is er al een engagement voor minder planlast. We vragen ook een sterk engagement van elke '*stakeholder'* (bv. onderwijsverstrekkers of vakbonden). Zo kunnen leerkrachten zich focussen op hun kerntaken.

De schoolinfrastructuur

De **inhaalbeweging** in de scholenbouw wordt onverminderd voortgezet. We versterken ze zelfs met bijkomende financiële middelen. Een aantrekkelijk investeringskader in het basis- en secundair onderwijs biedt scholen een keuze aan **financieringswijzen** (reguliere middelen, PPS-financiering, huursubsidies…) en brengt het historische **financieringsmechanisme** tussen de verschillende onderwijsnetten bij de tijd.

Investeringen in schoolgebouwen zijn aangepast aan de maatschappelijke uitdagingen en onderwijsnoden van de 21ste eeuw. Organisatievormen zoals de campusschool genieten de voorkeur. We hebben ook specifieke aandacht voor de **didactische, technische en technologische uitrusting** in scholen. We werken hiervoor samen met bedrijven en sectoren en scheppen een **fiscaal gunstig kader** om dergelijke investeringen vanuit (onder meer) bedrijven te stimuleren.

Nieuw gerealiseerde schoolinfrastructuur moet per definitie **duurzaam en multifunctioneel** zijn. Multifunctionele schoolgebouwen kenmerken zich door een groot gedeeld gebruik en een hoge effectieve bezettingsgraad de hele week en het hele jaar door. Investeringsprojecten in scholenbouw waarbij verschillende actoren samenwerken (onderwijs, welzijn, sport, cultuur, jeugd…) vormen de beste garantie voor goed multifunctioneel gebruik.

Scholen worden afgestemd op de buurt en vormen als **ontmoetingsplaats** het kloppend hart van de lokale samenleving. We zorgen ervoor dat, ter versterking van de lokale inbedding, **giften aan scholen** in het leerplichtonderwijs, net zoals in het hoger onderwijs, **fiscaal aftrekbaar** zijn.

Hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek

In het licht van onze hedendaagse kenniseconomie streven we naar de verdere uitbouw van ons hoger onderwijs op topniveau dat de wereldwijde concurrentie aankan. Het blijft het een van de kerndoelstellingen om afgestudeerden van zeer hoog niveau af te leveren.

We houden de toegang tot het hoger onderwijs **laagdrempelig.** Via nieuwe initiatieven trachten we ondervertegenwoordigde groepen extra aan te trekken. De studentenvoorzieningen krijgen extra mogelijkheden.

We zetten verder in op een **goede schakeling tussen secundair onderwijs en hoger onderwijs** waarbij studenten kiezen voor een opleiding waarin ze succesvol en binnen een redelijke termijn een eerste diploma behalen. We zorgen voor een goed evenwicht tussen een voldoende rationeel studieaanbod en het voorzien van een voldoende divers aanbod van studierichtingen hoger onderwijs in alle provincies. We stimuleren elke student om zijn of haar **studie succesvol af te ronden** en rekenen op eenieders engagement en verantwoordelijkheid. De naamloze leerjaren bouwen we uit tot sterke en inhoudelijk flexibele schakels voor jongeren die vanuit arbeidsmarktgerichte studierichtingen de overstap naar een bacheloropleiding willen maken. Elke leerling ondersteunen we bij de studiekeuze. Het ontwikkelde studie-oriënteringsinstrument Columbus moet door zoveel mogelijk leerlingen gebruikt worden. Niet-bindende toelatingsproeven bij de start van elke opleiding helpen om uitwassen qua opeenvolgende studiekeuzes, uitstel en lengte van de studie tegen te gaan. We zetten in op initiatieven die een feitelijke verlenging van studieduur indijken en werken een alternatief uit voor het leerkrediet.

In het hoger onderwijs moeten de betrokkenheid van het werkveld en nieuwe wetenschappelijke inzichten de kritische stem zijn die curricula voortdurend laten evolueren.

De uitbouw van de **graduaatsopleidingen** tot een volwaardig onderdeel van het hoger onderwijs gaat onverkort door, waarbij we inzetten op een evenwichtige spreiding. In de maximalisering van de kans op een hoger diploma fungeren de graduaatsopleidingen als derde toegangspoort tot het hoger onderwijs en bieden ze een logisch vervolgtraject voor leerlingen die in het secundair onderwijs een meer arbeidsmarktgerichte opleiding genoten.

We zorgen ervoor dat HBO5-verpleegkunde een essentieel onderdeel blijft van de ‘verpleegkundige’ leerladder, met een eigenstandige én volwaardige plaats op niveau 5.

We verbeteren de schakelprogramma’s zodat schakelen vanuit een professionele bachelor effectiever en op maat van de student kan. We **versterken** hiermee de **samenwerking tussen hogescholen en universiteiten** vanuit hun sterktes en complementariteit.

Ook in het hoger onderwijs stimuleren we de **uitbouw van duaal leren** als een sterk merk. Sterke en functionele partnerschappen, zowel tussen de erkende onderwijs- en opleidingsverstrekkers als met de arbeidsmarkt, schragen deze ontwikkeling.

We **versterken de internationale focus van ons hoger onderwijs**, door samenwerking en mobiliteit, drempels weg te werken voor de instroom van buitenlands talent en het netwerk met Vlaamse studenten en academici in het buitenland te benutten. De versoepeling van het strikte taalbeleid biedt mogelijkheden, zonder dat de vooraanstaande plaats van het Nederlands als academische taal in twijfel wordt getrokken. We verruimen het anderstalig aanbod in het hoger onderwijs, zodat zowel binnen de hogescholen als de universiteiten er meer ruimte komt voor anderstalige opleidingen, in een goede verhouding met het Nederlandstalig aanbod. Uiteraard blijft het Nederlands cruciaal als onderwijstaal, maar een verruiming van het aantal anderstalige opleidingen is wenselijk voor een sterke positionering en aantrekkingskracht van onze instellingen in het Europees en internationaal hoger onderwijslandschap. We geven onze hoger onderwijsinstellingen de nodige autonomie en vertrouwen.

We steunen de voorgenomen **verdubbeling van het Erasmus+-budget** en willen minstens een verdubbeling van het aantal Vlaamse Erasmusuitwisselingen de komende academiejaren: van 6.085 in 2017-2018 tot minstens 12.000 in 2026-2027. Via Erasmus Pro dat uitwisselingen voorziet voor studenten in beroepsopleidingen werken we aan een verbreding van het Erasmusconcept.

Binnen een groeipad voor overheidsuitgaven voor onderzoek en ontwikkeling versterken we het fundamenteel en toegepast onderzoek binnen hogescholen en universiteiten. We zetten extra in op een goede **wisselwerking tussen wetenschappelijk onderzoek en bedrijfsleven**.

Voor het academisch personeel bekijken we hoe de **publicatiedruk** kan verminderen en we toch onze internationale positie op het vlak van onderzoek en innovatie kunnen versterken. We werken een model uit dat stabiliteit geeft en waarbinnen academici op basis van vertrouwen aan de slag kunnen. Binnen dit model wordt bovendien niet alleen onderzoeksexcellentie, maar ook excellentie in onderwijs en maatschappelijke dienstverlening gewaardeerd, zowel bij het zelfstandig als het assisterend academisch personeel.

We evolueren naar een **financieringsmodel** voor ons hoger onderwijs dat meer rekening houdt met het stijgend aantal studenten, historische verschillen in financiering tussen opleidingen wegwerkt en hogescholen en universiteiten de nodige stabiliteit geeft om te kunnen inzetten op hun kerntaken onderwijs, onderzoek en maatschappelijke dienstverlening. Het financieringsmodel moet excellentie in elk van deze drie taken aan te moedigen. Een prioriteit is de verhoging van de financiering voor de STEM-opleidingen en de bedrijfsgerichte opleidingen aan de hogescholen. Het herwaarderen van deze opleidingen mag niet ten kosten gaan van de andere opleidingen.

Het nieuwe financieringsmodel geeft aan student en instelling eenduidige boodschappen onder meer m.b.t. ongewenste studieduurverlenging. In dat nieuwe model zorgen we dat de financiering van de graduaten en professionele bacheloropleidingen op dezelfde leest geschoeid zijn. Een herziening van de globale financiering omvat alle niet-competitieve middelen (bv. basisfinanciering en BOF/IOF).

Net als in het leerplichtonderwijs zetten we ook in het hoger onderwijs een inhaalbeweging in voor **investeringen in onderwijs- en onderzoeksinfrastructuur**. Ook hier streven we naar klimaatvriendelijke, duurzame en multifunctionele gebouwen en campussen.

Levenslang en levensbreed leren

De eerste stappen van een grondige hervorming van het **volwassenenonderwijs** werden gezet. In de toekomst willen we deze laagdrempeligheid, fijnmazigheid, flexibiliteit en diversiteit in het aanbod blijven garanderen. Zo kan een zo breed mogelijk publiek kennis, vaardigheden en attitudes verwerven in functie van persoonlijke ontwikkeling, maatschappelijk functioneren of re-integratie, verdere deelname aan onderwijs, uitoefening van een beroep, versterking van het Nederlands, beheersing van een vreemde taal, verhoging van geletterdheidscompetenties en het behalen van een diploma secundair onderwijs.

Daarnaast wordt **duaal leren als volwaardige kwalificerende leerweg ook in het volwassenenonderwijs** en andere erkende vormen van arbeidsmarktgerichte vorming mogelijk gemaakt en gestimuleerd zodat de brug met de arbeidsmarkt al tijdens de opleiding wordt geslagen. Sterke en functionele partnerschappen zowel tussen de erkende onderwijs- en opleidingsverstrekkers als met de arbeidsmarkt schragen deze ontwikkeling.

We zetten in op de **verhoging van het geletterdheidsniveau** van elke volwassene door de centra voor basiseducatie van voldoende middelen te voorzien om voor elke cursist met een geletterdheidsvraag een gepast aanbod te kunnen voorzien. We stimuleren alle betrokken partners om het Strategisch Plan Geletterdheid uit te voeren en zo nog meer in te zetten op beleidsoverschrijdende samenwerking.

Om vandaag op de arbeidsmarkt actief te blijven, is voortdurende bijscholing noodzakelijk. Dit levenslang leren houdt een gedeelde verantwoordelijkheid in van werknemers, werkgevers en overheid.

In de 21ste eeuw eindigt leren niet bij het verlaten van de schoolbanken. We willen een arbeidsmarkt waar voortdurend verder ontwikkelen van competenties het 'nieuwe normaal' is. Dat was het uitgangspunt van het Vormingspact dat door de Vlaamse regering en de sociale partners op 11 juli 2017 ondertekend werd. We hebben in het kader van dit VESOC-akkoord de instrumenten hervormd waarop werkenden beroep kunnen doen om tijdens hun loopbaan een job te combineren met een opleiding. Maar daarmee is het gebrek aan leercultuur nog niet opgelost.

We moeten dus inzetten op meer **leerloopbaanbegeleiding** voor volwassenen zodat elke volwassene met een leervraag op een laagdrempelige, neutrale, objectieve en onafhankelijke manier doorverwezen wordt naar het meest geschikte opleidings- en vormingsaanbod.

Het onderwijs- en opleidingsaanbod wordt afgestemd op werkenden en dus modulair, korter en meer ervaringsgericht aangeboden. Dit maakt dat het volwassenonderwijs goed toegankelijk is voor werkenden. We stimuleren de instellingen van hoger onderwijs om gebruik te maken van de mogelijkheden die er zijn om een flexibel aanbod uit te bouwen. Een avond- en weekendaanbod, '*e-learning'* en een goed gebruik maken van de EVC zorgen ervoor dat het hoger onderwijs een sterke opleidingspartner blijft, ook voor volwassenen die de schoolbanken al enige tijd vaarwel zegden.

Elke werknemer wordt in de toekomst regelmatig gescreend op de houdbaarheid van zijn competenties. Voor werknemers in transitie wordt samen een competentieprofiel uitgetekend. We maken werk van een regie voor het opleidingsaanbod voor volwassenen in Vlaanderen.

Ondernemingen worden gestimuleerd om hun personeel bijscholingskansen te bieden. Het personeel

wordt gestimuleerd deze bijscholing te volgen. We kiezen ervoor **competenties te erkennen**, ongeacht waar ze verworven zijn. Zo zal men in het centrum voor volwassenonderwijs in de toekomst niet alleen meer terecht kunnen voor een opleiding, maar ook voor de erkenning en attestering van verworven competenties. Ook andere onderwijsinstellingen kunnen hierin een rol opnemen.

We blijven het **NT2-onderwijs**[4] versterken door de centra alle mogelijkheden te geven om flexibel en met voldoende middelen te zorgen voor voldoende taalopleidingen zonder wachttijden. We bouwen ook de zomercursussen verder uit.

Een gemeenschapsgerichte politie moet goed opgeleid zijn om met de veelzijdigheid en uitdagingen van hun beroep om te gaan. De verschillen tussen de **politiescholen** moeten verder worden weggewerkt. Op die manier kan een onderbouwde keuze gemaakt worden voor welk veiligheidsberoep men kiest (politie, leger, private veiligheid). CD&V is voorstander van de creatie van gemeenschappelijke jobdagen voor alle veiligheidsberoepen.

De hervorming van het **deeltijds kunstonderwijs (DKO**) wordt uitgerold. We versterken de samenwerking tussen het DKO en het leerplichtonderwijs. We doen extra inspanningen om ook binnen het DKO onze maatschappelijke diversiteit binnen te brengen. Er wordt voorzien in subsidies om infrastructuur (gebouwen, maar ook instrumenten en machines) te delen met lokale culturele verenigingen.

1.3. Vrije tijd en cultuur

De levenskwaliteit van mensen wordt bepaald door hun gezondheid, hun gezinsleven, hun job, de plek waar ze wonen… Minder zichtbaar is de **impact van vrijetijdsbesteding**. Nochtans is die onmiskenbaar. Dat Vlaanderen goed scoort in internationale klassementen over levenskwaliteit is in hoge mate toe te schrijven aan ons culturele leven. Vlaanderen is een culturele topregio met een rijk erfgoed, met hedendaagse kunst en met creatieve industrie als motor van innovatie en nieuwe stedelijkheid. Ons uitgebreide verenigingsleven brengt mensen samen en wetenschappelijk onderzoek heeft al meermaals aangetoond dat vrijwilligers gelukkiger zijn.

De soms moeilijke combinatie van werk, zorg en gezin zorgt ervoor dat de **vrijetijdsbeleving van mensen onder druk komt te staan**. Ontspanning is nochtans essentieel om evenwichtig te leven, maar de keuzemogelijkheden qua vrijetijdsbesteding zijn enorm groot en de keuzestress stijgt evenredig. Uit onderzoek blijkt bovendien dat vrouwen een grotere tijdsdruk ervaren en nog steeds meer zorg- en huishoudelijke taken uitvoeren dan mannen. Beleid dat zorgt voor een betere verdeling van zorgtaken tussen partners kan dus bijdragen tot een betere vrijetijdsbesteding en meer levenskwaliteit.

We hebben een **uitgebreid én kwaliteitsvol aanbod** aan vrijetijdsactiviteiten, maar toch wijst wetenschappelijk onderzoek uit dat **heel wat mensen daar niet aan deelnemen**. Deelnemen aan cultuur, sport, jeugdwerk of toeristische activiteiten is echter een basisrecht en essentieel om je gelukkig en gezond te voelen. We moeten dan ook drempels wegnemen zodat iedereen vrij zijn of haar vrijetijdsactiviteiten kan kiezen of zelf kan organiseren.

[4] NT2 is een niveau-indeling van beheersing van het Nederlands als tweede taal.

We moeten daarbij ook breder durven kijken, bv. naar de relatie tussen kunst en gezondheid. Dat kunst ons energie geeft of troost verschaft, weten we allemaal. Maar uit proefprojecten in het Verenigd Koninkrijk blijkt dat het goedkoper én doeltreffender is om sommige patiënten een concert of een toneelvoorstelling voor te schrijven dan antidepressiva. Net als sport kan kunst een gunstig effect hebben op ons welbevinden en dus op onze levenskwaliteit.

Uiteraard moeten we ook hier het rentmeesterschap bewaken door een gezond evenwicht tussen de belangen van de vrijetijdsconsument (sporter, toerist…) en van ons leefmilieu en erfgoed, zodat Vlaanderen een aangename plek blijft om te wonen, te ondernemen en te bezoeken.

We zullen daarbij uitdrukkelijke en bewuste keuzes moeten maken, zodat onze samenleving een gemeenschap blijft waar iedereen zich thuis en betrokken voelt. De geglobaliseerde economie ontsnapt aan onze controle (bv. milieu-impact, privacy, ongelijkheid, vals nieuws). Als reactie groeit de belangstelling voor lokale (voedsel)productie, deeleconomie en andere vormen van kleinschalige en *bottom-up*initiatieven. Dit biedt kansen voor een versterkte lokale gemeenschapsvorming. Gemeenschapsleven ontstaat immers niet vanzelf, we moeten dit samen opbouwen. Want ‘vrije tijd’ betekent niet ‘vrijblijvend’. Vrije tijd draagt bij aan onze democratie via de maatschappelijke, persoonlijke én economische rol die hij heeft voor onze samenleving.

Maatschappelijke en sociale rol van vrijetijdsbeleid

Veel van de interactie tussen mensen gebeurt in de vrije tijd. Het belang van vrije tijd ligt in de ontmoetingen tussen mensen en ideeën. Ons erfgoed vormt, als getuige van ons verleden, de basis van onze gemeenschappelijke identiteit. Nieuwe artistieke creaties en vorming van professionele en amateurkunstenaars vernieuwen en verrijken de culturele voedingsbodem waarin onze identiteit zich verder ontwikkelt. Ook sport is zowel vormend als verbindend. In het toerismebeleid moeten we stilstaan bij de indruk die een bezoek heeft gemaakt en waar bezoekers als mens een gevoel van meerwaarde aan hebben overgehouden: een ontmoeting met een lokale bewoner of een beklijvende ervaring op een betekenisvolle plek. Op zijn beurt kan dit betekenis toevoegen aan die plek zelf, ervoor zorgen dat bewoners door de ogen van de bezoeker met een nieuwe blik naar hun omgeving kijken en (her)ontdekken waarom ze zo fier zijn op en houden van die plek en er een trotse ambassadeur van worden.

We willen inzetten op een **kwaliteitsvol aanbod** qua fysieke locaties en op een breed en divers aanbod dat ontmoetingen tussen mensen van alle generaties en culturen mogelijk maakt. We zetten vooral in op het duurzaam en klimaatneutraal maken van infrastructuur en activiteiten. Vlaanderen heeft een **traditie van samenwerking op internationaal vlak.** We zijn sterk door onze open blik op de wereld. Daarom versterken we kunstenaars en sporters als ambassadeurs. Tegelijkertijd willen we de wereld naar Vlaanderen brengen en een divers aanbod lokken, zodat we geprikkeld worden door talenten en bezoekers van overal. Participatie kan bovendien nog worden verbeterd door digitale media oordeelkundig in te zetten.

We gaan voor **polyvalente, goed bereikbare en uitgeruste ontmoetingsplaatsen** waar mensen gewoon kunnen samen zijn of samen creatief of sportief bezig zijn. Elke buurt heeft recht op betaalbare en toegankelijke publieke plekken om te feesten, te vergaderen, te repeteren, te spelen en te sporten. Ook co-gebruik moet gestimuleerd en vergemakkelijkt worden, zodat beschikbare zalen en lokalen optimaal gebruikt worden (bv.

door vrijwilligers in te schakelen als sleutelbeheerder[5] per wijk). De Vlaamse overheid ontwikkelt een app voor sleutelbeheersplannen, opleidingen op maat voor vrijwillige sleutelbeheerders en subsidieert aanpassingswerken voor locaties die co-gebruik willen mogelijk maken.

We gaan voor **open ruimte en stilteplekken** waar men zowel tot rust kan komen als aan zachte recreatie kan doen. De vele religieuze gebouwen bieden kansen om ze een nieuwe, zinvolle maatschappelijke bestemming te geven (bv. als bibliotheek, skatepark, markthal of sociale voorziening). Een **beleid voor meer kunst & cultuur in de publieke ruimte** is wenselijk. We denken daarbij aan kwaliteitsvolle straatkunst maar ook aan multifunctionele en verplaatsbare kiosken in parken en op pleinen. Bij de ontwikkeling van ruimtelijke plannen voorzien we ook vrijplaatsen in de publieke ruimte zodat ze een (tijdelijke) culturele bestemming kunnen krijgen of 'ingepalmd' kunnen worden door jongeren.

Een coherente beleidsvisie moet de volledige erfgoedketen samenbrengen en **versnippering tussen onroerend en roerend erfgoed wegwerken**. Erfgoedbescherming heeft maar zin als er ook ontsluiting en, indien nodig, herbestemming is. De erfgoedsector moet daarom alle kansen krijgen om zich te ontwikkelen. We vragen extra aandacht voor de nieuwe fusieorganisatie 'Histories' die o.a. de werkingen met betrekking tot heem- en familiekunde verenigt en ondersteuning biedt aan erfgoedvrijwilligers. Er is nood aan een successieregeling voor verzamelaars en een garantieregeling bij langdurige bruikleen van collecties. Depotbeleid en ondernemerschap in de erfgoedsector moeten aangemoedigd worden. De digitalisering van ons erfgoed, zowel met het oog op bewaring als op ontsluiting, zal gerichte investeringen vragen. Bescherming blijft de beste garantie tegen de verdwijning van erfgoed. Een extra inspanning is nodig. Dit kan, naast individuele beschermingsbesluiten, door een hechtere samenwerking en integratie met ruimtelijke ordening. Specifieke aandacht vragen we voor het rentmeesterschap over ons rijke religieuze erfgoed, met respect voor de oorspronkelijke bestemming en de eigenaars.

Jeugdwerk is meer dan vrijetijdsbesteding voor kinderen en jongeren. Het versterkt hen door hen consequent centraal te plaatsen en hen de ruimte te geven jong te zijn, met vallen en opstaan, in groep. Het is dus sterk gemeenschapsvormend. Ook in andere beleidsdomeinen dan het jeugdbeleid heeft deze jeugdwerkmethodiek een grote meerwaarde om kinderen en jongeren als volwaardige burgers te betrekken bij het beleid. We plaatsen kinderen en jongeren consequent centraal, werken op maat en beschouwen hen op die manier als volwaardige burgers zodat hun kinder- en mensenrechten gewaarborgd worden. Jeugdwerk is een recht voor álle kinderen, wil alle kinderen en jongeren bereiken en met behulp van sterke en slagkrachtige instrumenten en structuren een brug vormen over de verschillende kruispunten en levensdomeinen van kinderen en jongeren heen.

Daarom is er nood aan een versterkt en geïntegreerd jeugd- en kinderrechtenbeleid. Geïntegreerd doelt op het voortdurend samengaan van breed jeugdbeleid (i.e. beleid voor jeugd binnen andere beleidsdomeinen dan jeugd) en jeugdwerkbeleid: het samengaan van uitdagingen voor kinderen en jongeren in onze samenleving, over levensdomeinen heen, en de kracht van de jeugdsector, het jeugdwerk, de jeugdwerkorganisaties die in hun manier van werken kinderen en jongeren consequent centraal plaatsen, hen vrije ruimte geven om te vallen en op te staan en hen ten allen tijde verbinden. Daarom pleiten we voor een geïntegreerd jeugdbeleid dat beleidsbeslissingen die raakvlakken hebben met kinderen en jongeren op elkaar moet afstemmen, maar ook voor de **versterking én uitbreiding van het jeugdwerk**, zodat alle kinderen en jongeren in Vlaanderen kunnen

[5] Vaak worden lokalen niet opengesteld voor externe gebruikers omdat het doorgeven van sleutels niet zo eenvoudig is of omwille van de verzekeringsconsequenties. Sleutelbeheerders en sleutelbeheersplannen moeten dergelijke praktische problemen oplossen, vooral door de vele technologische mogelijkheden.

deelnemen. Het 'Masterplan Diversiteit' biedt nieuwe mogelijkheden. Bij de uitstippeling van het jeugdbeleid blijven we waakzaam zodat we het jeugdwerk niet instrumentaliseren: jeugdwerk mag niet ondergeschikt worden gemaakt aan de realisatie van maatschappelijk waardevolle doelstellingen.

Een **maatschappelijk verantwoord en gastvrij toerismebeleid** dat van de toerist respect vraagt voor de socioculturele authenticiteit en de lokale gemeenschap: ook daar gaan we voor. Dit betekent dat het beleid gebaseerd is op een bredere impactmeting dan louter economische en overnachtings- of aankomstindicatoren en dat men aandacht heeft voor kwalitatieve indicatoren (bv. impact op de leefbaarheid of gemeenschapsvorming). Ook moet rekening gehouden worden met de betrokkenheid van de lokale gemeenschap. Toeristische investeringen mogen niet alleen ten dienste van de bezoeker staan, maar moeten ook en vooral ten dienste staan van de bewoners.

Een **sterke én adequaat gefinancierde openbare omroep** die met kwalitatieve, informatieve, educatieve, culturele en ontspanningsprogramma's op alle platformen aanwezig is en vooral het accent legt op haar eigen aanbod én op marktversterkende samenwerking met andere Vlaamse mediabedrijven: daar streven we naar. De openbare omroep moet haar aanbod evenwichtig en vernieuwend uitbouwen, zodat ze alle Vlamingen bereikt, vooral kinderen, jongeren en senioren. Ook levensbeschouwelijke programma's moeten deel uitmaken van het aanbod, omdat ze bijdragen tot dialoog en begrip. De doelstellingen inzake diversiteit, zowel qua personeelssamenstelling als qua schermaanwezigheid, moeten versneld worden gehaald en bij een volgende beheersovereenkomst mag de lat hoger gelegd worden. De streefcijfers voor diversiteit m.b.t. afkomst worden in de volgende beheersovereenkomst aangevuld met streefcijfers voor mensen met een beperking. Buitenlandse, aangekochte programma's moeten een meerwaarde bieden en complementair of uniek zijn ten opzichte van het eigen of bestaande aanbod.

De **digitalisering van het radiolandschap** wordt intensief verdergezet, zodat de FM-band op termijn kan afgesloten worden. Digitale radio biedt meer mogelijkheden voor de radiozenders, meer luistercomfort en minder energieverbruik. Bovendien dringt de Europese Commissie er in het kader van de Digitale Agenda 2020 bij de lidstaten op aan om de digitalisering van de radiosector versneld door te voeren zodat de FM-frequenties voor andere digitale toepassingen kunnen worden gebruikt. We stellen daarom voor vanaf 2020 enkel nog de verkoop toe te laten van hybride radiotoestellen voor analoge (FM) en digitale (DAB+, internet/wifi) ontvangst. Zo versnellen we de digitalisering van de sector.

Ook in **de geschreven pers** zet de digitalisering zich verder. Daarom moeten we verder blijven investeren in een **toekomstgerichte en mediumneutrale ondersteuning van onafhankelijke en kwalitatieve journalistiek**, met aandacht voor innovatie en initiatieven die het pluriforme media-aanbod in Vlaanderen stimuleren.

Opvolging van de leefbaarheid van de lokale radiozenders, de regionale televisiezenders en de regionale journalistiek, is noodzakelijk. Dit omdat **lokale en regionale berichtgeving**, dichtbij de mensen, een verbindende rol heeft en essentieel is voor de lokale democratie en samenleving. Meer concreet moet een volgende Vlaamse regering onderzoeken of het nieuwe radiofrequentieplan daadwerkelijk geleid heeft tot een opwaardering van lokale radio en men moet daarbij niet wachten tot de huidige erkenningen aflopen. Eventuele bijsturingen zijn immers niet beperkt tot de wijziging van frequenties en bijhorende gunningsvoorwaarden en kunnen dus ook op een eerder (of later) moment plaatsvinden.

Het **Cultuurpact van 1973** werd afgesloten in een samenleving die er totaal anders uitzag dan onze multiculturele, diverse en ontzuilde samenleving van vandaag. We moeten dan ook nadenken over een actualisering van de garanties op inspraak en non-discriminatie van ideologische en filosofische stromingen.

We streven naar een uitgebreid netwerk aan **cultuureducatieve activiteiten** voor jong en oud om de participatie én de creatie te verhogen. Meer STEAM-richtingen *('Science, Technology, Engineering, Art & Mathematics'*) en '*coteaching'* kunnen bijdragen tot een sterker cultuureducatieonderwijs. Hierbij is het van groot belang dat ook wordt ingezet op een vergroting van de toegang van meisjes tot deze richtingen. Algemeen gesproken stellen we vast dat meisjes nog steeds beperkt de weg vinden naar deze richtingen. Ook binnen het vrijetijdsaanbod moet er voldoende aandacht zijn, zodat jongeren op een speelse manier geprikkeld worden voor STEAM (bv. door jeugdorganisaties, het deeltijds kunstonderwijs of sociaal-culturele organisaties). We streven naar een **inclusief vrijetijdsbeleid** en ondersteunen de organisaties die dit realiseren.

De mogelijkheden die het nieuwe decreet voor het **deeltijds kunstonderwijs** biedt om samenwerking met **amateurkunstenorganisaties** en het **dagonderwijs** uit te bouwen, willen we aangrijpen. We voorzien ook open leer- en creatieruimte, aansluitend bij scholen, organisaties en bedrijven.

We gaan voor **een uitgebouwd en gedragen leesbevorderingsbeleid** omdat goed en graag lezen onontbeerlijk is om deel te kunnen nemen aan onze samenleving. We bieden lokale bibliotheken de kans om in te tekenen op een gevarieerd aanbod aan gesubsidieerde culturele en literaire tijdschriften in het kader van het **geïntegreerd tijdschriftenbeleid**.

Een uitgebreid en kwaliteitsvol aanbod inzake **mediawijsheid én digitale geletterdheid**, dringt zicht op. Kennis hebben over hoe de nieuwe mediatechnologie kan gebruikt of misbruikt worden, is essentieel om volop aan onze samenleving te participeren. Maar ook kinderen moeten we weerbaar maken, zodat ze kritisch leren omgaan met bv. reclame, piraterij en vals nieuws. We moeten daarbij meer inzetten op het '*teach the teacher*principe', maar ook op intergenerationeel leren. De bevoegde overheidsinstanties zorgen voor laagdrempelige informatie, op maat van volwassenen en jongeren, en werken actief mee aan sensibilisering m.b.t. privacy, cyberveiligheid, seksistische reclame en mediaberichten en vals nieuws.

De **digitale kloof wegwerken**, is voor ons belangrijk. Hier is nood aan een gendergevoelig beleid, aangezien we vaststellen dat gender nog steeds een risicofactor vormt wat betreft digitale uitsluiting, naast o.a. leeftijd, etniciteit, handicap en scholingsgraad. We willen een correcte en eigentijdse invulling van de universele diensten, opdat iedereen volwaardig kan deelnemen aan de maatschappij, ongeacht inkomen en woonplaats. Een breedbandinternetaansluiting en mobiel datapakket tegen een correct tarief maken hier deel van uit, net zoals water en elektriciteit. Ambitieuze kwaliteitsnormen voor mobiel internet zijn de motor voor innovatieve diensten en mediagebruik. Snel mobiel internet via 4G en 5G moet overal beschikbaar zijn, ook tijdens de spitsuren, in landelijke gebieden en zones waar minder mensen wonen. **Netneutraliteit** moet verankerd worden in de wetgeving, zodat telecomaanbieders en internetproviders geen verschil maken tussen het doorsturen van hun eigen aanbod en de informatie van derden. Met andere woorden: alle dataverkeer moet gelijk behandeld worden.

Onze **privacy bewaken en piraterij bestrijden** zijn topprioriteiten. Dit door maatregelen te nemen opdat ook nieuwe, internationale en disruptieve bedrijven de basisvrijheden van onze democratie respecteren. De nieuwe Gegevensbeschermingsautoriteit (voorheen Privacycommissie) krijgt de middelen om deze belangrijke rol op Belgisch en Europees niveau in te vullen. Maar ook de auteurs- en andere wetgeving moeten we aanpassen om

open data ter beschikking te stellen, zodat iedereen er gebruik van kan maken en digitale co-creatie mogelijk wordt. Er moeten correcte en langdurige afspraken gemaakt worden tussen productiebedrijven en omroepen over de verdeling van rechten, waardoor een optimale exploitatie kan worden gerealiseerd en een gelijk speelveld tussen omroep en producent wordt gegarandeerd..

De **UiTpas**, een vrijetijdskaart voor iedereen met bijzondere aandacht voor kansengroepen, **in heel Vlaanderen uitrollen** en zorgen voor de nodige toeleiding en expliciete aandacht voor de amateurkunstensector en de toeristische sector. Het is een van onze doelen. De databank 'UiT in Vlaanderen' versterken we met een digitaal platform waar verenigingen en organisaties kunnen aankondigen welke mensen en competenties ze nog zoeken en geïnteresseerden uitgebreid kunnen zoeken in het ruime aanbod aan vrijetijdsorganisaties waar ze kunnen deelnemen aan activiteiten, maar ook een meer permanent engagement kunnen opnemen als lid, bestuurslid of vrijwilliger. Daarnaast moet een abonnementsformule uitgewerkt worden waarmee men alle vormen van vrijetijdsbesteding kan beleven: bioscoop, musea, fitnessclubs, zwembaden... Dergelijke laagdrempelige formules kunnen de participatie verhogen, ook bij kansengroepen, zoals blijkt uit buitenlandse voorbeelden.

Nieuwe burgerbewegingen, wijk- en buurtcomités en andere participatievormen ontstaan. We stimuleren deze initiatieven, want dit nieuwe middenveld verrijkt het gemeenschapsleven. Ook cocreatieprojecten van burgers ('*commons*') die in samenwerking met culturele organisaties en in overleg met de overheid tot stand komen, moeten kansen krijgen. Het 'traditionele' verenigingsleven moeten we helpen een transitie te maken, rekening houdend met de vele uitdagingen van onze veranderende samenleving, zodat ze zichzelf 'heruitvinden'. De juiste omkadering voor vrijwilligers die de vrijetijdssectoren schragen, is daarbij essentieel. Hun inzet is onmisbaar en onvervangbaar en verdient waardering én ondersteuning. We **monitoren sterk de impact van nieuwe regelgeving op verenigingen en vermijden administratieve overlast die vrijwilligers kan ontmoedigen**. Verantwoordelijkheid opnemen in bestuursorganen van verenigingen willen we aanmoedigen. Het is goed voor de persoonlijke ontwikkeling en erkenning en vergroot het maatschappelijk draagvlak en performantie van de organisatie.

Een toegankelijk, betaalbaar en gezinsvriendelijk aanbod aan recreatievoorzieningen willen we voorzien: kinderopvang tijdens sportlessen, een uitgebreid en betaalbaar aanbod vakantie-opvang voor kinderen en jongeren, meer gratis sportfaciliteiten in parken en op pleinen…

<u>Persoonlijke ontwikkeling door zinvolle vrijetijdsbeleving</u>

Mensen vormen zichzelf en hun competenties door de invulling van hun vrije tijd. Het gaat dan zowel over de 'consumptie' van vrijetijdsbesteding (passieve beleving) als over de creatie (actieve beleving). Allebei dragen ze bij aan onze persoonlijke ontwikkeling en dus aan ons geluk en levenskwaliteit.

Door elders verworven competenties te erkennen, kan het **verenigingsleven een opstap** zijn naar het professionele leven. In de erkenning van competenties willen we meer plaats voor competenties die in de vrijetijds- en culturele sector zijn verworven. Een structurele samenwerking tussen de welzijnssector en de sectoren uit de vrijetijdsbesteding, met een gereserveerd budget, is nodig voor een sterke wisselwerking op het terrein. Een actieve levensstijl in een veilige omgeving is immers goed voor de fysieke en mentale gezondheid.

We kiezen voor een **kwaliteitsvol aanbod** zodat mensen vrij zijn in hun keuze van vrijetijdsbesteding en zich eventueel kunnen specialiseren. We kiezen voor een vraaggestuurd ondersteuningsbeleid met veel aandacht en kansen voor *bottom-up*initiatieven, zodat een meer divers vrijetijdsaanbod kan groeien dat beantwoordt

aan de behoeften van alle bevolkingsgroepen. Vertrouwen in wat mensen zelf organiseren, is daarbij essentieel. Dat wil zeggen dat experimenteren en dus beginnersfouten maken, toegelaten is zonder dat er sanctionering op volgt.

We blijven inzetten op **excellentie** en geven uitzonderlijke talenten alle kansen om de absolute top te bereiken in alle sporttakken en kunstvormen. Ook onze eigen sport- en cultuurinfrastructuur moet van wereldtop zijn, zodat we internationale topevenementen naar Vlaanderen kunnen halen. We onderzoeken daarom de opportuniteiten van de uitbreiding van het '*taxshelter*systeem' voor de vernieuwing van nationale sportinfrastructuur.

Het **globaal sportinfrastructuurplan wordt verder uitgevoerd en witte vlekken worden opgevuld**. In Brussel zitten de verschillende bevoegde en subsidiërende overheden samen om een masterplan uit te werken zodat gaten in het sportinfrastructuuraanbod op een planmatige manier gedicht worden. Voldoende zwemwater krijgt hierbij prioriteit.

In samenwerking met ICES (het Centrum Ethiek in de Sport) werken we aan **haalbare ideaalbeelden**, zodat jongeren en volwassenen op een ethische en gezonde manier aan sport doen. Op die manier draagt sport bij tot de mentale gezondheid en worden onhaalbare doelen die stress veroorzaken maximaal vermeden.

<u>Vrijetijdssectoren als economische actor</u>

Toerisme en cultuur zijn producten waarin we uniek en authentiek kunnen zijn. Het zijn ook sectoren met groeipotentieel waar bv. jobmogelijkheden liggen voor mensen die het traditioneel moeilijker hebben op de arbeidsmarkt. Onze culturele en creatieve sectoren behoren tot de innovatieve en exporterende organisaties en ondernemingen en verdienen dezelfde aandacht als wetenschappelijke instellingen en technologiebedrijven. Onze culturele instellingen worden internationaal erg gewaardeerd, ondanks hun vaak precaire financiering. Ook de economische impact van de sportsector mag niet onderschat worden. Het jeugdwerk kan expertise in het werken met kinderen en jongeren, via samenwerking met bv. arbeidsbemiddeling, onderwijs of de jeugdwelzijnssector, inbrengen. De audiovisuele sector is een belangrijke economische groeisector en van vitaal belang voor de vormgeving van onze cultuur en democratie, al staat het ecosysteem onder grote druk door globalisering, technologische disruptie en wijzigend consumentengedrag.

De **productie, distributie en consumptie van mediacontent veranderen razendsnel**. Ons **mediagebruik is spectaculair toegenomen**, vooral via mobiele apparaten met snelle internettoegang. Wij kijken veel, maar doen dat steeds minder via televisie, minder lineair en meer online en mobiel. Dat online mediagebruik wordt sterk beïnvloed door de distributiemogelijkheden van een handvol grote bedrijven: betaalplatforms als Netflix en superplatforms zoals Google, Facebook, Apple en Amazon. Door hun enorme economische kracht verdelen zij veelbekeken en veelal kwalitatief hoogwaardige inhoud die ze in toenemende mate zelf produceren. Het bereik van Vlaamse producties vermindert sterk door de groei van die superplatforms. Want als je kijkt naar het een, sluit je het ander uit. Een '*the winner takes it all*'-scenario ontvouwt zich, waarin enkele internationale bedrijven steeds groter worden en de lokale mediabedrijven met steeds minder ruimte genoegen moeten nemen. De toegang tot en zichtbaarheid van Vlaamse producties neemt af. En daardoor nemen de relevantie en de exploitatiemogelijkheden ook af. Recente prognoses over de sterk dalende reclame-inkomsten voor de commerciële omroepen en voor de geschreven pers illustreren dit. De grote internationale spelers romen immers ook de advertentie-inkomsten van onze mediabedrijven af en maken bv. de uitzendrechten voor

sportwedstrijden onbetaalbaar. Consumenten zijn bovendien slechts bereid om voor een beperkt aantal betaalzenders te betalen.

CD&V wil **de economische groeimogelijkheden van de vrijetijdssector ten volle benutten** via een ambitieus ondersteunings- en innovatiebeleid. We willen dat culturele en audiovisuele producties (o.m. games, films, tv-series, documentaires, podiumkunsten, beeldende kunsten, literatuur), mode, design en architectuur in Vlaanderen gemaakt kunnen blijven worden. Zo houden we ons als vernieuwende en bruisende creatieve regio internationaal op de kaart en profileren we ons als interessante regio om te komen wonen, werken, bezoeken en investeren. De samenwerking tussen cultuur en economie moet nog versterkt worden. We denken aan ondersteuning van nieuwe organisatievormen en nieuwe *business*modellen (bv. de coöperaties met een maatschappelijke doelstelling) en versterking van de ondernemerschapsvaardigheden van onze culturele organisaties en creatieve bedrijven om zo aanvullende middelen te vinden. Alle overheidsinstrumenten voor ondernemers moeten worden opengesteld voor culturele ondernemers, ongeacht de rechtspersoon (bv. kmo-loket, *'Flanders Investment and Trade'*, Participatiemaatschappij Vlaanderen, innovatiesteun). We moeten ook in alle sectoren aan talentontwikkeling doen en rekening houden met de diversiteit in onze samenleving.

We bieden voldoende ondersteuning voor de uitvoering van de Vlaamse regelgeving. De zesde staatshervorming en de interne Vlaamse staatshervorming, hebben geleid tot heel wat decretale aanpassingen en hervormingen. Daarnaast kregen bijna alle basisdecreten de voorbije legislatuur een grondige *facelift*. De sociaal-culturele, erfgoed-, kunsten-, sport- en toerismesector hebben **geen nood aan nieuwe regeldrift**, zodat ze aan de slag kunnen met het nieuwe beleidskader en zich kunnen focussen op hun kernopdrachten. Dit wil niet zeggen dat de regelgeving niet bijgestuurd kan worden als dit nodig is en gewenst door de sector zelf. De Vlaamse overheid moet in eerste instantie voldoende financiële middelen voorzien om het uitgetekende beleid te realiseren.

Structurele subsidies voor organisaties zijn noodzakelijk om een veld duurzaam te ontwikkelen en om het vrijetijdsaanbod toegankelijk te houden voor de brede bevolking, in alle regio's. We weten ook uit diverse studies dat **subsidies een hefboom zijn naar eigen inkomsten**. Elke gesubsidieerde euro brengt een euro 'eigen inkomst' met zich mee. De subsidies vanuit Vlaanderen zorgen ervoor dat onze instellingen en organisaties in relatieve onafhankelijkheid grote kwaliteit kunnen produceren.

Daarnaast zijn uiteraard ook **projectsubsidies** van groot belang omdat ze zorgen voor de vernieuwing en instroom. We willen de komende legislatuur samen met de cultuur, jeugd- en sportsectoren bekijken hoe we een duidelijker onderscheid kunnen maken tussen structurele subsidies mét aandacht voor vernieuwende accenten en tijdelijke of innovatieve projectsubsidies (een soort zaaigeld). Voor die projectsubsidies moeten er duidelijke doelstellingen worden geformuleerd én voldoende budget worden voorzien. De resultaten moeten na afloop grondig geëvalueerd worden, zodat de goede praktijken duurzaam verankerd kunnen worden in de basiswerking. Bij de beoordeling van de projectaanvragen moet het duurzaam effect van het project belangrijker zijn. Interessante projecten mogen de basiswerking van een organisatie niet in het gedrang brengen, maar er een waardevolle aanvulling op zijn.

We kiezen voor de **oprichting van een fonds dat aanvullend op het kunstendecreet kan werken**. De sector wordt zo medeactor in het ondersteuningsbeleid en vormen van privaat-publieke samenwerking worden makkelijker. Zo'n fonds kan ook extra middelen halen uit de markt. Het laat toe om kunstenaars en organisaties die een project willen realiseren op maat én snel te helpen. Het blijft belangrijk om in de kunstensector drempels te slopen. Dit moet ook een hefboom zijn voor meer diversiteit in de kunstensector.

De **gevolgen van de afschaffing van de lokale decreten** voor jeugd, cultuur en sport en de introductie van het nieuwe decreet bovenlokaal cultuurwerk moeten we opvolging en zo nodig bijsturen. Bovenlokale, regionale en privaat-publieke samenwerking moeten gestimuleerd en vergemakkelijkt worden, zowel in de cultuursector als de jeugd- en sportsector.

Van Vlaanderen willen we een **cultureel uithangbord** maken voor iedereen die op zoek is naar meerwaarde tijdens een '*citytrip'*. Ons uitgebreide aanbod aan erfgoed, kunst, cultuur, gastronomie en winkelen, moeten we sterker in de verf zetten. Het imago van Vlaanderen als gezellige, gastvrije bestemming met een goede prijs-kwaliteitverhouding moeten we bewaken.

Jeugdtoerisme neemt een bijzondere positie in binnen het sociaal toerisme. De toeristische waarde van jeugdtoerisme is groot en goed voor meer dan drie miljoen overnachtingen per jaar. Het biedt kinderen een eerste (en soms enige) toeristische ervaring in, meestal, een duurzaam verblijf in eigen land, is betaalbaar... Jeugdtoerisme is bovendien een essentieel onderdeel van de werking van vele Vlaamse jeugdorganisaties. Het decreet van 6 juli 2012 werd samen met de sector grondig geëvalueerd en alle bouwstenen liggen klaar om een nieuw decreet uit te werken. Daarbij moet het onderscheid met de louter commerciële sector scherper gemaakt worden door de meerwaarde van het jeugdtoerisme te benadrukken. Via subsidies en *coaching* stimuleren we zowel kwalitatief als kwantitatief het aanbod. Ook het Masterplan Bivakplaatsen moet verder uitgevoerd en geactualiseerd worden, in overleg met de jeugdsector.

De **federale wetenschappelijke instellingen** beschikken over schitterende collecties en uitzonderlijke expertise op tal van specifieke domeinen. Met zo'n erfgoed in hartje Europa zijn grotere bezoekersaantallen mogelijk. De musea kunnen elkaar nog aanzienlijk versterken. Om de troeven van deze instellingen écht te kunnen uitspelen, hebben ze nood aan een modern, dynamisch beheer en een aantrekkelijke infrastructuur. CD&V wil de aansturing van deze instellingen verbeteren. Het managementteam willen we de middelen en verantwoordelijkheid geven om een ambitieus groeiplan uit te werken, gestoeld op een beheerscontract en een meerjarenbudget. We stellen voor deze instellingen te responsabiliseren en te verzelfstandigen als autonome instellingen (bv. als stichting, instelling van openbaar nut of nv van publiek recht), met een eigen raad van bestuur waarin de federale overheid en de gemeenschappen vertegenwoordigd zijn. Ook in de federale culturele instellingen moeten de gemeenschappen volwaardig deel uitmaken van de raden van bestuur. Het culturele samenwerkingsakkoord met de Franse Gemeenschap moet worden gebruikt om, samen met de federale overheid, het culturele beleid van de federale culturele en wetenschappelijke instellingen te bepalen. De digitalisering van de collecties moeten we versnellen. Digitalisering beschermt het erfgoed tegen slijtage en maakt het mogelijk het ter beschikking te stellen via het internet en apps.

Het **cultureel samenwerkingsakkoord** tussen de Franse Gemeenschap en Vlaamse Gemeenschap moet verder uitgebouwd worden, onder andere door *bottom-up*initiatieven en samenwerkingsverbanden projectmatig te ondersteunen.

Een **aangepast ondersteuningsbeleid voor toptalenten** in sport, kunsten en mediaproducties is nodig. Onze toptalenten zijn een uithangbord zijn voor Vlaanderen. Zij verdienen een aangepast ondersteuningsbeleid zodat ze nog meer kunnen uitblinken en belangrijk blijven in het internationaal beleid en de culturele diplomatie.

Erkenningsvoorwaarden voor fitnesscentra zijn nodig, want in, tegenstelling tot de sportfederaties, moeten zij momenteel niet aan kwaliteitsvoorwaarden voldoen. Nochtans hebben ook de sporters die kiezen voor de fitnesscentra recht op kwalitatieve én sportmedisch verantwoorde begeleiding.

We garanderen **het recht op vakantie voor iedereen**. Het steunpunt Vakantieparticipatie, de toeristische bemiddelingskantoren (Rap op Stap) en sociaal-toeristische organisaties, binnen het kader van het vernieuwde beleid 'iedereen verdient vakantie', zullen we daarom financieel goed ondersteunen. We versterken de economische opportuniteiten van de niche **zorgtoerisme** om te komen tot nieuwe formules en economisch rendabele exploitatiemodellen.

Het **nieuwe logiesdecreet** moet ook van toepassing zijn op logies via Airbnb en andere platformen, zodat iedereen verzekerd is van een veilige en hygiënische overnachting. Van de bemiddelaars verwachten we dat ze aan de overheid informatie over hun aanbieders ter beschikking stellen, zodat de toepassing van de wetgeving kan gecontroleerd worden.

We willen een **pluriform en evenwichtig medialandschap** in stand houden, zodat alle Vlamingen gewaarborgde en betaalbare toegang hebben tot een divers en kwaliteitsvol aanbod. De mediaconcentratie in Vlaanderen heeft de kritieke ondergrens bereikt. De overheid moet een platformonafhankelijk beleid voeren en samenwerking stimuleren. Daarnaast stellen we naar Deens voorbeeld een techambassadeur aan die als vertegenwoordiger van de overheid namens alle sectoren gesprekspartner wordt voor grote buitenlandse media- en technologiepartijen. Hij smeedt relaties en partnerschappen met alle platformen, oefent invloed uit op het beleid, signaleert trends en bewegingen in de markt en vertaalt deze naar de politieke arena om slagvaardig beleid te ondersteunen. Samenwerking zal immers essentieel zijn om als Vlaamse en Europese mediasector te overleven en in te spelen op de razendsnelle technologische en internationaal gedreven ontwikkelingen in de media. Met doordachte ondersteuning kan de overheid opbloeiende en in Vlaanderen verankerde media-initiatieven versterken en wapenen tegen de dominantie en de schaalvoordelen van de internationale giganten.

De discriminatie in overheidsondersteuning tussen de geschreven pers en digitale nieuwsmedia moeten we wegwerken door het **btw-tarief voor gedrukte en digitale cultuur- en mediaproducten gelijk te schakelen**. Er moet een specifiek ondersteuningskader worden uitgewerkt voor media-innovatie, zowel voor de journalistieke als voor de technologische en economische aspecten. We bouwen daarom het nieuwe **Vlaams Journalistiek Fonds** uit tot een broedplaats voor vernieuwing, *coaching* en kennisdeling. De federale overheid moet samen met de Vlaamse Vereniging van Journalisten (VVJ) en de Raad voor de Journalistiek onderzoeken hoe het SLAPP[6]-fenomeen ('*Strategic Lawsuit Against Public Participation*') en de naleving van de wet op het bronnengeheim versterkt kunnen worden zonder daarbij te raken aan het recht op verweer. De wetgeving betreffende de erkenning en de bescherming van de titel van beroepsjournalist en de wetgeving met betrekking tot het recht op antwoord moeten geëvalueerd worden en in overleg met de VVJ geactualiseerd worden.

Bij de omzetting van de nieuwe Europese richtlijn over audiovisuele mediadiensten moeten we inzetten op de ondersteuning van de Vlaamse audiovisuele sector, via transparante en billijke regels inzake commerciële communicatie (reclame en sponsoring) en de handhaving ervan. Daarbij houden we rekening met de concurrentie van grote technologiebedrijven. De klassieke financieringsmodellen en rolverdeling zijn onhoudbaar geworden.

Een **duidelijk juridisch kader voor auteursrechten in de audiovisuele keten** is nodig. Dit omdat door technologische vernieuwing en het veranderende mediaconsumptiepatroon, er onduidelijkheden ontstaan over wie welke vergoeding moet betalen. Dit kader moet een correcte vergoeding van de verschillende

[6] SLAPP is een rechtszaak die aangespannen wordt met als doel een kritische partij te intimideren en het zwijgen op te leggen.

rechthebbenden garanderen, ongeacht de exploitatievorm en een fair evenwicht garanderen tussen de rechten en belangen van makers en van de gebruikers. Dit mag echter niet tot een grote complexiteit of een bijkomende financiële last leiden. Dat zou creativiteit net fnuiken.

We investeren in **toekomst- en praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek** als beleidsondersteuning. Zo pleiten we o.a. voor de verderzetting van de langdurige participatiebevraging, zodat de vrijetijdsparticipatie van de Vlamingen opgevolgd en bestudeerd wordt. Bovendien is meer onderzoek nodig naar de bepalende factoren van genderverschillen in cultuur- en vrijetijdsparticipatie.

Via één helder **charter** maakt elke bij een erkende sportfederatie aangesloten sportclub duidelijk dat er in de werking geen ruimte is voor **grensoverschrijdend gedrag of discriminatie** op basis van gender, seksuele geaardheid, leeftijd, religie, handicap of afkomst. Het ondertekenen hiervan is een vormelijke erkenningsvoorwaarde.

2. Gezondheid

2.1. Een gezonde geest in een gezond lichaam

2.1.1. Zorg

Uitgangspunten

Een samenleving waar iedereen zich volledig kan ontplooien, daar gaan we voor. We gaan voor een beleid dat ieders levenskwaliteit verbetert. Alle levensdomeinen moeten zo georganiseerd worden dat iedereen, in het bijzonder kwetsbare en/of ondervertegenwoordigde groepen, volwaardig en zonder obstakels kan deelnemen aan alle aspecten van het leven. Een flexibel beleid voor vraaggestuurde en persoonsgebonden ondersteuning in alle domeinen is daarvoor een voorwaarde.

We focussen op wat voor mensen belangrijk is. En dat gaat verder dan het materiële. De mens is een complex geheel van psychische, lichamelijke en sociale functies. Ze zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en beïnvloeden elkaar voortdurend. **Goede zorg** focust dan ook niet alleen op de ziekte of de beperking, maar op **de hele persoon.** We hebben een lichaam en een geest, zijn spirituele en sociale wezens, hebben relaties, normen en waarden die we belangrijk vinden, een ideologie die we aanhangen, culturele voorkeuren, seksuele oriëntatie, een zinvol leven, een persoonlijke geschiedenis... Goede zorg houdt met al die dimensies rekening.

Mensen zijn sociale wezens. We hebben elkaar nodig. Sociale relaties zijn een steun op emotioneel, financieel en praktisch vlak. Zonder sociale contacten is levenskwaliteit onmogelijk. Een goed sociaal netwerk draagt bij tot meer welbevinden, een goede gezondheid en zelfs een hogere levensverwachting. De strijd tegen eenzaamheid is dan ook een topprioriteit.

We geven mensen de **garantie** dat, wanneer een nood aan zorg of ondersteuning ontstaat, een antwoord zal worden geboden. Iedereen heeft recht op menswaardige, toegankelijke, betaalbare en kwaliteitsvolle ondersteuning en hulp

We kiezen resoluut voor een inclusief zorg- en welzijnsbeleid waarbij **mensen met gelijkaardige zorg- en ondersteuningsnoden op een gelijke manier worden geholpen.** Muren tussen welzijns- en zorgsectoren worden gesloopt. We bieden een breed basisaanbod aan iedereen en hebben bijzondere aandacht voor specifieke doelgroepen.

Zorg moet worden verleend op basis van een behoefte aan zorg of ondersteuning, niet op basis van de financiële mogelijkheden en evenmin op basis van een streven naar economische winst. Het uitgangspunt is een solidair zorgsysteem voor iedereen.

Een sterke universele en verplichte bescherming is de beste garantie op betaalbare zorg voor iedereen. Zowel de Vlaamse sociale bescherming als de federale verzekering voor geneeskundige verzorging (medische zorgkosten) zijn onderdeel van deze basisbescherming. Beide systemen gaan uit van het delen van risico's en verantwoordelijkheden, van rechten en plichten. We versterken beide pijlers.

Gezondheidspromotie en ziektepreventie

We evolueren van een focus op acute zorg en genezing naar een **bredere visie die gezondheidsbevordering en ziektepreventie omvat**.

Investeringen in preventie zijn de beste manier om ervoor te zorgen dat mensen langer gezond blijven en de regie over hun leven in handen houden. Preventie in brede zin moet de prioriteit zijn. We maken hier aanzienlijk meer middelen voor vrij.

Om prioriteiten te leggen binnen het preventieve gezondheidsbeleid wordt gewerkt met **gezondheidsdoelstellingen.** 'De Vlaming leeft gezonder in 2025' is de overkoepelende gezondheidsdoelstelling. Doel: tegen 2025 leven we gezonder op het vlak van voeding, lichaamsbeweging en lang stilzitten en het gebruik van tabak, alcohol en drugs. Door concrete, integrale, gemeenschappelijke gezondheidsdoelstellingen, wordt de samenwerking tussen beleidsdomeinen en beleidsniveaus concreet.

Een belangrijke focus ligt op jonge kinderen. Elk kind heeft recht op een gezonde start. De eerste levensjaren zijn cruciaal voor de verdere ontwikkeling. Bij hen is de gezondheidswinst en de invloed op het latere leven het grootst. Jong geleerd is oud gedaan. We gaan na of de '*screening*' bij pasgeboren kinderen nog uitgebreid kan worden. Een bewezen kosteneffectieve maatregel om de gezondheid van de bevolking te verbeteren, is adequaat vaccineren. Bijzondere aandacht is nodig voor kinderen die opgroeien in armoede, aangezien die al vanaf heel jonge leeftijd met complexe uitdagingen die op elkaar inspelen worden geconfronteerd.

We informeren en motiveren mensen om zélf te investeren in een goede gezondheid. Een gezonde levenswijze is een voorwaarde om gezond en actief oud te worden. Een nieuw Europees voedingslabel zal snel en eenvoudig inzicht geven in de voedingswaarde en potentiële gezondheidsrisico's van voedingsproducten. Verplaatsingen te voet of met de fiets worden de meest voor de hand liggende keuze bij lokale verplaatsingen. We verhogen het bewustzijn over de aanwezigheid en gezondheidsrisico's van hormoonverstorende stoffen in consumptiegoederen en informeren over haalbare alternatieven.

De Wereldgezondheidsorganisatie zegt dat **zelfzorg de basis is van de geestelijke gezondheidszorg**. Zelfhulp en *coaching* op websites hebben hun meerwaarde al bewezen. Nieuwe eindtermen in het onderwijs hebben als doel jongeren instrumenten aan te reiken voor mentaal en interpersoonlijk welbevinden. Zo worden de veerkracht en probleemoplossende vaardigheden versterkt.

We starten een sensibiliseringscampagne om het taboe rond **'eenzaamheid'** te doorbreken. Daarbij hebben we aandacht voor diverse doelgroepen. We versterken het sociaal weefsel door buurtgericht te werken, mensen met elkaar in contact te brengen, onder meer in buurtzorgnetwerken, en door het verenigingsleven en sociaal-artistieke projecten te ondersteunen. We investeren in gestructureerd, kwalitatief, kwantitatief en longitudinaal onderzoek. De opvolging van eenzaamheid opnemen in de Belgische Gezondheidsenquête is een eerste stap. We sensibiliseren de lokale besturen en sporen hen aan om in hun meerjarenplan 2020-2025 hier aandacht voor te hebben.

'Voorkomen is beter dan genezen', geldt zeker wanneer het over **verslavingen** gaat. We willen risicovol gedrag en gebruik vermijden door sterker in te zetten op preventie en gedragsverandering m.b.t. alcohol, tabak, gokken en problematisch gamen. Een sluitend preventiebeleid neemt zowel maatregelen inzake prijs en reclame als inzake beschikbaarheid. Zo zal **alcohol** niet meer beschikbaar zijn in tankstations langs autosnelwegen en sterke

drank niet meer in nachtwinkels. We zetten in op preventie, sensibilisering en samenwerking met o.m. verenigingen om jongeren te wijzen op de gevaren van alcoholgebruik en aan te zetten tot verantwoord gebruik.

We verhogen de minimumleeftijdsgrens voor de verkoop van **tabaksproducten** tot 18 jaar. We staan achter het principe van 'Generatie Rookvrij' dat elk kind vanaf de prenatale fase rookvrij moet kunnen opgroeien en niet begint te roken. Tabaksproducten zullen niet meer worden uitgestald in commerciële ruimten en we evolueren naar een totaalverbod op tabaksreclame en unieke verkooppunten voor tabaksproducten. Ook rond 'alternatieve' vormen van roken zoals e-sigaretten, waterpijpen… is sensibilisering nodig.

Gokken is sterk verslavend en mag niet genormaliseerd worden. We **hervormen de Kansspelcommissie** opdat ze meer tanden krijgt om de gokindustrie aan banden te leggen en spelers te beschermen. Haar bevoegdheden, werking en de samenwerking met gemeenten en andere toezichthouders moeten worden versterkt. De Commissie moet beschikking krijgen over een auditoraat dat proactief inbreuken op de kansspelwet vaststelt en onderzoekt én over een autonome sanctiecommissie. De agressieve gokreclames en sponsoring moeten worden verboden. Zeker jongeren zijn kwetsbaar voor verslaving. We willen gokken op jeugdwedstrijden onmogelijk maken en de leeftijd voor online gokken verhogen tot 21 jaar. Er is een **nieuwe kansspelwet** nodig die het aantal kansspelexploitanten drastisch inperkt en striktere eisen inzake spelersbescherming en speellimieten oplegt. We willen een algemeen concessiesysteem voor alle vormen van kansspelen.

We zetten in op **algemene sensibilisering** én op **gerichte communicatie**, op maat van verschillende doelgroepen. We werken via de belangrijke levensdomeinen zoals zorg en welzijn, buurt en lokale gemeenschap, binnen het gezin, onderwijs en werk.

We zetten (nog) meer in op de ondersteuning van voorzieningen en diensten in zorg en welzijn die een preventief gezondheidsbeleid voor hun cliënten voeren.

<u>Oog voor mensen met een zorg- en/of een ondersteuningsnood</u>

Gezondheid wordt beïnvloed door talrijke factoren die buiten de sector van de gezondheidszorg vallen: voeding, publieke ruimte, kwaliteitsvolle huisvesting, werkomgeving, schoolomgeving... We focussen op een beleid in de verschillende levensdomeinen, met gedeelde inspanningen van alle beleidsdomeinen. Via een **'gezondheidseffectenschatting'** analyseert elk beleidsdomein de gezondheidseffecten van toekomstig beleid.

Onze **mentale gezondheid** hangt samen met de sociale, economische, fysische en culturele omgeving waarin we leven. Alle beleidsdomeinen moeten dan ook aandacht hebben voor geestelijke gezondheidszorg (bv. risicoanalyse voor stress en *burn-out* op het werk, een armoedetoets en voldoende groen in de leefomgeving).

We bewaken het recht op redelijke aanpassingen voor kinderen met een chronische ziekte of een handicap in het **onderwijs**. We maken werk van naadloze overgangen tussen verschillende onderwijssystemen: gewoon onderwijs, ziekenhuisschool (Bednet) en tijdelijk onderwijs aan huis.

Een **gezonde leefomgeving** stimuleert gezond gedrag. We verbeteren de luchtkwaliteit, zowel binnen- als buitenshuis, met prioriteit voor plaatsen waar veel kwetsbare mensen samenkomen (bv. schoolomgevingen, woon-zorgcampussen). Het luchtkwaliteitsplan van de Vlaamse regering voeren we uit.

We maken werk van een **inclusieve arbeidsmarkt** waar personen met een chronische ziekte of beperking gelijke kansen krijgen op werk. Dit draagt bij tot een hogere werkzaamheidsgraad en dringt het aandeel inactieven op arbeidsleeftijd terug. We focussen bij (her)inschakeling op de arbeidsmarkt op de capaciteiten van mensen, niet op hun beperkingen. Personen met een arbeidshandicap en hun werkgevers hebben recht op ondersteunende maatregelen op de werkvloer. De re-integratie van langdurig zieken, zowel bij de werkgever als op de algemene arbeidsmarkt, is een gedeelde verantwoordelijkheid. Alle actoren moeten nauw samenwerken om een aangepast kader met specifieke maatregelen op maat aan te bieden. De mogelijkheden tot progressieve, gedeeltelijke werkhervatting moeten duidelijk zijn en een financiële meerwaarde bieden aan de persoon die arbeidsongeschikt is. Omgekeerd moeten mensen met een chronische ziekte de mogelijkheid krijgen hun tewerkstellingspercentage geleidelijk aan af te bouwen. Het systeem waarbij een arbeidsinkomen en een uitkering kunnen worden gecombineerd, wordt eenvoudiger en duidelijker.

We verhogen de uitkeringen en tegemoetkomingen voor **personen met een handicap en chronische ziekte** tot minstens de Europese armoedegrens. Wanneer verschillende inkomens in een gezin gecombineerd worden, mag, voor de persoon met een handicap die samenwoont, voor de aan zorgzwaarte gekoppelde tegemoetkomingen geen rekening worden gehouden met de bestaansmiddelen van degenen die met hem of haar samenwoont.

Ook na de zesde staatshervorming is de zorg versnipperd en complex. We maken werk van een **meer homogene organisatie van welzijns- en gezondheidsbeleid over de verschillende bestuurslagen heen**. Zoals voorzien in het institutioneel akkoord over de zesde staatshervorming, wordt een instituut opgericht met als taak een gemeenschappelijke en toekomstgerichte visie te formuleren en een duurzaam gezondheidsbeleid te definiëren.

<u>Zorg op maat vanuit de mogelijkheden van mensen</u>

De persoon met een zorgvraag centraal

We versterken de persoon met een zorg- en ondersteuningsnood zodat hij de regie van zijn leven (langer) in handen kan nemen. Daar zijn randvoorwaarden voor nodig: voldoende informatie, een aanbod woonzorg- en ondersteuningsvormen, transparantie over de kwaliteit van de zorg, degelijke financiering…

De gewenste levenskwaliteit wordt door de persoon met een zorg- en ondersteuningsnood en zijn naaste omgeving, in samenwerking met de zorgaanbieders, in **persoonlijke zorgdoelen en een gedeeld zorg- en ondersteuningsplan** gegoten. Er wordt een zorgtraject uitgestippeld en bekeken welke zorg in het kader hiervan nodig is. Deze zorg kan zowel huidige als toekomstige (o.a. levenseinde) zorg betreffen en zowel lichamelijk als sociaal of psychisch van aard zijn. Het recht op vroegtijdige zorgplanning wordt ingeschreven in de wet op de patiëntenrechten.

Zorg en ondersteuning, te starten met de ouderenzorg, de zorgbudgetten en de thuiszorg, zullen worden gefinancierd volgens de reële zorgzwaarte. Van zodra een zorgbehoefte wordt vastgesteld, heeft men recht op een pakket zorg- en ondersteuningsfuncties. De gradatie en aard van zorgomkadering en ondersteuning variëren in functie van de toegenomen zorgzwaarte en de complexiteit van de zorg- en ondersteuningsnoden.

Zorg en ondersteuning krijgen vorm via de persoonsvolgende financiering. Voor de residentiële ouderenzorg, de geestelijke gezondheidszorg, met inbegrip van revalidatie die voornamelijk gericht is op de psychosociale

aspecten, de revalidatie die voornamelijk gericht is op het herstel van fysieke functies, de thuiszorg en de transmurale zorg, wordt gewerkt met zorgtickets (trekkingsrechten).

Zelfregie is een recht, geen plicht. De meest kwetsbare groepen bieden we extra ondersteuning. We hebben **bijzondere aandacht voor de 'nieuwe sociale kwetsbaarheid'** van mensen. Niet iedereen is in staat om eigen budgetten op een goede manier te beheren of beschikt over een sociaal netwerk om zorg in de nabije omgeving te kunnen verzekeren.

De persoon met een zorg- en ondersteuningsnood en de organisaties die hem vertegenwoordigen, krijgen **een stem in onderzoek, beleid en kwaliteit** van zorg.

Verruimde Vlaamse Sociale Bescherming verzekert tegen langdurige zorg- en ondersteuningsnoden

Via de **Vlaamse Sociale Bescherming (VSB)** krijgt elke persoon met een zorg- en ondersteuningsbehoefte toegang tot de juiste zorg en ondersteuning. De VSB wordt versterkt door er stapsgewijs nieuwe onderdelen aan toe te voegen. De inkanteling van de revalidatie, de psychiatrische verzorgingstehuizen en initiatieven voor beschut wonen zal volgen nu deze heeft plaatsgevonden voor de residentiële ouderenzorg en de mobiliteitshulpmiddelen.

De principes van de persoonsvolgende financiering, een uniform inschalingsinstrument en tegemoetkomingen in de vorm van een zorgbudget en '*vouchers'*, worden verankerd.

De **procedures voor de toekenning en uitkering van de drie cash zorgbudgetten worden op elkaar afgestemd**. De aanvraag wordt **vereenvoudigd** door **rechten automatisch toe te kennen** en één inschalingsinstrument te gebruiken: de BelRAI[7].

We investeren in een zorg- en ondersteuningsaanbod dat tegemoetkomt aan de reële en evoluerende behoeften en zorgprognoses, zodat dezelfde kansen als vandaag voor opvang en hulp aan de toekomstige sterk groeiende groep oudere zorgbehoevenden behouden blijven. Dit zal een bijkomend budget vereisen.

De overheid moet de kwaliteit, de betaalbaarheid (o.a. door strengere controle op stijging van de dagprijzen, het versterken van de zorgbudgetten) en de toegankelijkheid van het zorg- en ondersteuningsaanbod bewaken. **Inkomen, de Vlaamse zorgbudgetten en de tussenkomsten vanuit de verplichte ziekteverzekering moeten volstaan om de zorgkost te betalen.** Dit veronderstelt een duidelijk onderscheid tussen de zorgkost enerzijds en de woon- en leefkost anderzijds en een correcte financiering van de zorgkost. Indien nodig worden vanuit huisvesting maatregelen genomen voor de betaalbaarheid van de woon- en leefkost.

In het kader van de inkomensaanrekening van de al niet belegde roerende kapitalen bij het zorgbudget voor ouderen met een zorgnood (vroeger tegemoetkoming voor hulp aan bejaarden), wordt rekening gehouden met de gemiddelde actuele (en dus realistische) spaarrente.

Alle Vlaamse kostencompenserende tegemoetkomingen, inclusief de persoonsvolgende budgetten, worden **automatisch geïndexeerd**.

[7] De BelRAI is een unieke schaal om zorgbehoevendheid te meten. De BelRAI is een soort vragenlijst om na te gaan wat iemand wel en niet meer kan en hoeveel zorg iemand nodig heeft.

Voor de **hulpmiddelen** waarvoor een publieke tegemoetkoming bestaat, komt er een objectieve doorlichting van het prijsverloop, het prijsniveau, de marges en de marktwerking. Dit mag niet leiden tot een verschraling van de markt.

We maken werk van een **niet-discriminerend, leeftijdsonafhankelijk zorgbeleid** met de zorgnood als uitgangspunt, niet de leeftijd (bv. tegemoetkoming voor hulpmiddelen, tegemoetkomingen woningaanpassing, inkomensgarantie voor ouderen).

Het aanbod van de **centra voor ambulante revalidatie** wordt verder versterkt. Om vlotter te kunnen inspelen op wijzigende hulpvragen van de cliënt wordt een flexibelere inzet van therapeutisch personeel mogelijk.

Personen met een handicap: innovatie en uitbreiding

Met de **verdere uitrol van het persoonsvolgend budget voor (volwassen) personen met een handicap** voltrekken we de beoogde omslag naar meer regie en zorggarantie voor de cliënt. We voorzien een permanent groeipad. Het systeem van persoonsvolgende financiering voor personen met een handicap wordt geëvalueerd en waar nodig bijgestuurd.

Ook voor **kinderen en jongeren met een beperking** werd de weg ingeslagen naar een meer vraaggestuurde zorg. We zetten in op het sluiten van de mazen in het net van de zorgcontinuïteit voor jongeren, zodat alle jongeren met een beperking de zorg die ze nodig hebben kunnen blijven krijgen. Vanaf 2019 wordt er geïnvesteerd in extra flexibele rechtstreeks toegankelijke hulp (RTH). Hierdoor kan de RTH ook op een meer 'outreachende manier' ingezet worden in andere omgevingen zoals bijvoorbeeld kinderopvang, school... Het aantal bijkomende persoonlijke assistentiebudgetten (PAB) voor minderjarigen zal verder worden opgetrokken.

De huidige wachttijden bij de Directie-Generaal Personen met een handicap worden weggewerkt en we zorgen voor een correcte en efficiënte toekenning van parkeerkaarten en uitkeringen voor mensen met een handicap.

Laagdrempelige eerstelijnshulp, ingebed in de samenleving

Strijd tegen onderbescherming en (kans)armoede

De meest kwetsbare mensen in onze samenleving hebben de slechtste vooruitzichten op een lang en gezond leven. **Socio-economische gezondheidsverschillen moeten worden voorkomen en daar waar ze bestaan weggewerkt**. We zetten in op gezondheidsgeletterdheid, stimuleren praktijken die werken met een forfaitair systeem (o.a. wijkgezondheidscentra) in kansarme wijken, maken meer middelen vrij voor sociaal corrigerende maatregelen en stemmen ze beter op elkaar af. Waar mogelijk worden rechten automatisch toegekend.

We bouwen een **dienstverlening uit voor iedereen, die varieert in schaal en intensiteit**. We vertrekken vanuit een mensen- en kinderrechtenperspectief, de diversiteit in de samenleving en de verscheidenheid aan noden. Hierdoor verminderen gezondheids- en welzijnsongelijkheden die het gevolg zijn van sociale ongelijkheden.

Iedereen is verantwoordelijk voor zijn gezondheid. Maar **niet iedereen heeft dezelfde mogelijkheden of kansen om vrij of bewust keuzes over zijn levensstijl te maken**. Ook zijn niet alle gezondheidsproblemen terug te voeren tot individueel gedrag. Een ongezonde levensstijl mag dan ook niet resulteren in (on)verzekerbaarheid in de verplichte ziekteverzekering.

Mantelzorg

In zorgende gezinnen is mantelzorg vanzelfsprekend: je zorgt voor de persoon van wie je houdt wanneer die ziek wordt. We hebben grote waardering voor deze inzet en wensen de mantelzorger zo veel mogelijk te ondersteunen. Indien de zorgbehoevende, na goed geïnformeerd te zijn, gedocumenteerd akkoord gaat, kan de mantelzorger als volwaardige zorgpartner betrokken worden bij ieder zorgoverleg.

De mantelzorger erkennen als een waardevolle schakel in de welzijnszorg betekent deze erkennen als zorgpartner maar ook als mens, in al zijn aspecten. Ook de mantelzorger heeft zijn grenzen en draagkracht. CD&V pleit voor **meer sensibilisering voor en rond mantelzorger(s)** zodat zij beter kunnen waken over hun eigen grenzen en ook weten waar ze kunnen aankloppen met hun vragen of problemen. Hierin heeft CD&V bijzondere aandacht voor de jonge mantelzorger.

We zetten in op **tijdskrediet en bijkomende vergoedingen voor wie werkt en zijn werk onderbreekt**. Er wordt uitvoering gegeven aan de wet rond de mantelzorgers. Wie deeltijds werkt om voor een ziek familielid zorg te dragen, moet die zorgtijd voor een periode van maximum 48 maanden kunnen laten **meetellen bij de opbouw van zijn recht op een pensioen**. We hebben ook aandacht voor een mantelzorgvriendelijk personeelsbeleid.

Aan diegenen met de grootste zorg- en/of ondersteuningsnood en het kleinste sociale netwerk, geven we een **zorggarantie**. We versterken mantelzorgverenigingen. We zorgen voor voldoende en goed bereikbare buurtgerichte diensten en voorzieningen en versterken de respijtzorg (bv. nacht- en/of dagopvang, buurtcentrum, kortverblijf, vakantieopvang, revaliderend zorgverblijf, oppasdiensten). In elke gemeente moet er minstens één dagverzorgingscentrum zijn.

Vrijwilligerswerk

Zorgend vrijwilligerswerk is steeds ondersteunend. Als vrijwilliger(swerk) wegvalt mag de hulp of het systeem niet wegvallen of in elkaar zakken. We werken drempels voor vrijwilligerswerk verder weg.

De uitbouw van **een centraal kennis- en expertisecentrum** dat deskundigheid opbouwt met betrekking tot alle aspecten van het vrijwilligerswerk (bv. regelgeving, nieuwe tendensen, praktijken uit binnen- en buitenland, verstrekt advies en voorlichting) en inzichten vertaalt naar bruikbare instrumenten voor het (intersectorale) werkveld, ondersteunt het vrijwilligerswerk.

Autonome vrijwilligersorganisaties hebben recht op een minimumsubsidie wanneer ze aan de voorwaarden voldoen, zodat ze bestaanszekerheid hebben.

Lokale besturen hebben een belangrijke rol om hun inwoners te sensibiliseren voor deelname aan de organisatie en het gebruik van vrijwillige en informele zorg.

Rechtstreeks toegankelijke hulp

Welzijn en gezondheid hangen sterk samen. **Een goed uitgebouwde eerstelijnszorg verbindt welzijns- en gezondheidsactoren.** We versterken de eerstelijnszorg, zorg die direct toegankelijk is voor de persoon met een zorg- en ondersteuningsnood (bv. huisartsen of sociaal werkers). Door de eerste lijn te hervormen, willen we een betere afstemming tussen gezondheids-en welzijnszorg en een optimale samenwerking tussen lokale

overheden, zorg- en hulpverleners bevorderen. Een goed georganiseerde eerstelijnszorg helpt een correct antwoord te bieden op de toename van chronische zorgvragen en vermindert sociale ongelijkheden op het vlak van gezondheid. De eerstelijnszorg ondersteunt en begeleidt de persoon met een zorg- en ondersteuningsnood en zijn mantelzorger in de regie over zijn leven.

Sociaal werkers in laagdrempelige voorzieningen zoals buurt-, opbouwwerk en wijkgezondheidscentra, en op de eerste lijn in OCMW's, Centra Algemeen Welzijnswerk en diensten maatschappelijk werk van de ziekenfondsen, slaan mee de brug naar de verschillende levensdomeinen.

Het moet voor de persoon met een zorg en ondersteuningsvraag mogelijk zijn om **flexibel te wisselen** tussen de verschillende zorg- en ondersteuningsvormen.

<u>Een gestroomlijnd aanbod en zorg vanuit een netwerk</u>

Geïntegreerde zorgorganisatie en betere samenhang tussen zorg- en ondersteuningsaanbod

Vooral personen met een complexe en langdurige zorg- of ondersteuningsnood hebben belang bij een **geïntegreerd zorgmodel**. Dat is model waarin de zorg niet in hokjes opgesplitst wordt tussen gezondheid en welzijn, tussen eerstelijns- en specialistische zorg, tussen zorg betaald door de federale of door de regionale overheid. We voorzien een continuüm van woon-, ondersteuning- en zorgvormen, ingebed in de bekende leef- en woonomgeving en open voor diverse doelgroepen.

Bij geïntegreerde zorg staan de patiënt en zijn omgeving centraal. De patiënt neemt de controle zelf in handen en wordt ondersteund door een multidisciplinair netwerk. In dat netwerk zitten onder meer de huisarts, specialisten, woonzorgactoren, de apotheker, zorgkundigen, kinesitherapeuten en verpleegkundigen, maar bv. ook sociaal werkers, mantelzorgers, hulpverleners en de omgeving van de patiënt. De leden van het netwerk werken samen en mét de patiënt.

De **huisarts heeft een hoofdrol met betrekking tot het medische luik in de eerstelijnsgezondheidszorg**. Samen met alle andere actoren binnen de eerstelijnsgezondheidszorg, zal hij, in overleg met de patiënt en zijn familie, de patiënt op maat begeleiden, op basis van een geregistreerd ondersteuningsplan.

De evolutie naar transmurale zorgtrajecten met een nauwe samenwerking tussen klinische ziekenhuisnetwerken en actoren uit de eerste lijn is noodzakelijk, zowel voor volwassen patiënten als kinderen. Thuisverpleegkunde zal een grotere rol toebedeeld krijgen bij thuishospitalisatie en verpleegkundige zorg in opdracht van ziekenhuisartsen. Daartoe moeten de budgetten de zorg en de patiënt volgen.

Na een positieve evaluatie moeten de **pilootprojecten geïntegreerde zorg voor chronisch zieken** die sinds januari 2018 lopen in het kader van het 'Gemeenschappelijk Plan Chronisch Zieken', structureel worden verankerd.

Een **gemengde financiering**, met een deel forfaitaire financiering, een deel per prestatie, een deel op kwaliteitskenmerken en '*incentives*' tot multidisciplinair samenwerken, is noodzakelijk om tot een geïntegreerde zorg te komen.

Gezinszorg en thuisverpleging

De ontwikkelingen in de thuiszorg en nieuwe aangepaste woonvormen dragen bij aan langer en zelfstandig thuis wonen van mensen met een zorg- en ondersteuningsvraag. Daar zetten we op in. Maar er zijn ook grenzen aan thuiszorg. Deze grenzen zijn voor iedere zorgbehoevende persoon anders. Als thuiswonen tijdelijk of definitief niet (meer) kan, dan best in een (aan)gepaste woonzorgvoorziening.

We voorzien een groeipad om het aanbod van de diensten voor gezinszorg te versterken en af te stemmen op de stijgende behoeften: de demografische evolutie, de vermaatschappelijking van de zorg, de verkorte ligdagduur in de ziekenhuizen...

Ook wordt er voorzien in een **eenmalige regularisatie van de polyvalent verzorgenden uit de gezinszorg en aanvullende thuiszorg tot zorgkundige**. Verzorgenden die reeds in 2006 in aanmerkingen hadden moeten komen voor de regularisatie tot en met de polyvalent verzorgenden die tewerkgesteld waren voor 1 september 2008 bij de erkende diensten voor gezinszorg en aanvullende thuiszorg, moeten zich onder voorwaarden kunnen registreren als zorgkundige.

We maken werk van **meer flexibiliteit in de gezinszorg**. Het aantal uren zorg tijdens avond- en nachturen, in weekends en op feestdagen, wordt daarom uitgebreid.

We zetten zowel in op financiële betaalbaarheid voor de persoon met een zorg- en ondersteuningsnood als op financiële zekerheid voor de zorgverstrekkers.

Residentiële ouderenzorg

Woonzorgcentra maken integraal deel uit van de versterkte eerstelijnszorg. Ze zijn een woonzorgvorm waar bijzonder kwetsbare mensen kwaliteitsvol, veilig en geborgen kunnen wonen, leven en verzorgd worden.

We zorgen voor een beheersbaar **groeipad in het aanbod van woonzorgcentra afgestemd op lokale noden** en onderzoek naar nieuwe, performante programmatie die rekening houdt met de demografische evoluties en de ontwikkelende opnamepercentages per leeftijdsgroep. We werken verder aan een transparant dagprijzenbeleid. We zorgen voor een betere financiering van de zorgzwaarte.

Het woonzorgcentrum van de toekomst maakt deel uit van een continuüm van woon-, ondersteunings- en zorgvormen aan diverse doelgroepen die nood hebben aan langdurige, intensieve ondersteuning en zorg en chronische zorg. We zetten in op cultuursensitieve zorg binnen zorg en welzijn, zodat voor kwetsbare groepen waarbinnen nu grote drempelvrees voor residentiële zorg bestaat, de drempel wordt verlaagd.

Vanuit het uitgangspunt van inclusie is het cruciaal dat woonzorgcentra zich naar buiten toe oriënteren, naar de buurt toe, naar de inbedding in het maatschappelijk weefsel. In Vlaanderen zijn er ongeveer 800 woonzorgcentra. Allemaal hebben ze de potentie om zich te ontwikkelen (in samenwerking met het lokaal bestuur en de lokale actoren) als een *'community hub'*: een trefpunt waar mensen, het lokale bedrijfsleven, scholen, kinderdagverblijven en/of kleinere organisaties uit de buurt of de wijk, samen met het woonzorgcentrum initiatieven nemen voor de sociale cohesie en de leefbaarheid van de wijk of buurt.

Lokale dienstencentra

We maken middelen vrij om **bijkomende lokale dienstencentra** te financieren. Lokale dienstencentra blijven een laagdrempelige toegang tot nabije hulp- en dienstverlening en hebben een belangrijke rol in de versterking van de sociale cohesie. Ze zijn de schakel tussen het individu, zijn netwerk en de ruimere omgeving. Het lokaal dienstencentrum krijgt daarnaast een belangrijke rol in het voorkomen van (toenemende) zorgafhankelijkheid door zelfregie, participatief werken, '*empowerment'*, ontmoeting en sociaal contact te bevorderen. Elk lokaal dienstencentrum past zijn dienstverlening aan de context van de buurt aan.

Geestelijke gezondheidszorg

De OESO besloot onlangs in hun rapport over de Europese gezondheidszorg dat psychische problemen ons jaarlijks 20 miljard euro kosten. De directe kosten van de gezondheidszorg bedragen 5 miljard van het totaal, 15 miljard gaat naar andere, meer economische kosten, zoals uitkeringen en verlies aan productiviteit. De geestelijke gezondheid staat reeds bij kinderen en jongeren onder druk. Recent bleek dat 125.000 jongeren in Vlaanderen – één op vier – zich in een risicogroep voor zelfdoding bevinden.

We maken onze **geestelijke gezondheidszorg toegankelijker** en nemen initiatieven om het taboe errond te doorbreken. We zetten sterker dan vandaag in op preventie en vroegdetectie van psychische problemen, onder meer via (online) informatieverstrekking. Nauw aansluitend bij de brede psychosociale begeleiding in het welzijnswerk, bouwen we bijkomende laagdrempelige en financieel toegankelijke initiatieven van psychologische hulpverlening op de eerste lijn uit. Hierdoor wordt sneller hulp geboden, wordt ingrijpendere hulp in een latere fase vermeden en zorgen we ervoor dat kwetsbare personen aansluiting blijven vinden bij de samenleving. We blijven inzetten op preventie van zelfdoding.

We zetten in op ambulante zorg en *'outreachend'* werken. Er worden laagdrempelige dagactiviteitencentra uitgebouwd en gesubsidieerd. De '107-projecten' worden structureel verankerd in de wetgeving. We zetten in op ambulante revalidatie en het hulpverleningsaanbod moet worden afgestemd op de aard van de hulpvragen van de cliënt en/of zijn omgeving. De **eerstelijns psychologische functie** wordt verankerd. We voorzien een plaats voor de klinisch psychologen in het RIZIV-overlegmodel en zorgen voor een werkbaar financierings- en organisatiemodel. Het budget wordt uitgebreid. Mensen met zware, ingewikkelde psychische aandoeningen garanderen we een aanbod in psychiatrische centra of via ambulante, intensieve behandeling. We maken werk van de erkenning van de klinische seksuologen en van het ondersteunend geestelijk gezondheidszorgberoep van de psychologische consulent.

Daarnaast maken we werk van specifieke acties voor ouderen met een geestelijke gezondheidsproblematiek. We ontwikkelen objectieve kwaliteitsindicatoren die de zorg voor personen met **dementie** in kaart brengen.

Met **het nieuwe 'Actieplan Autisme'** zullen we in de komende legislatuur meer kansen scheppen voor personen met autisme.

De **ervaringsdeskundige** wordt erkend als een nieuwe discipline binnen het geestelijke gezondheidsaanbod. Betaalde tewerkstelling en/of inzet op vrijwillige basis van ervaringsdeskundigen wordt mogelijk gemaakt.

Ziekenhuizen

Ziekenhuizen werken samen in klinische netwerken om tot meer kwaliteitsvolle, toegankelijke en efficiënte zorg te komen. Elke patiënt kan in het ziekenhuis in zijn regio terecht voor kwalitatieve basiszorg (bv. spoed, geriatrie). De behandeling van ziektes die een meer gespecialiseerde aanpak vragen, wordt geconcentreerd binnen het netwerk. Voor heel complexe zorg, zoals zeldzame kankers, zullen patiënten terecht kunnen bij gespecialiseerde centra. Hierdoor verhoogt de kwaliteit van de zorg.

We zorgen er voor dat deze zorgopdrachten logisch verdeeld worden, met oog voor de geografische spreiding. De patiënt behoudt de vrijheid te kiezen voor een netwerk of een ziekenhuis. Het patiëntenvervoer tussen ziekenhuizen moet vlot toegankelijk zijn en professioneel en veilig verlopen, zonder financiële valkuilen voor patiënt en ziekenhuis. Ziekenhuizen worden aangemoedigd partnerschappen aan te gaan met de eerstelijnsactoren. Zo kan de zorg voor chronische patiënten via naadloze zorgtrajecten vorm krijgen.

<u>Toegang tot betaalbare zorg</u>

Uitgangspunten

Toegankelijkheid tot zorg garanderen, betekent dat (financiële) drempels worden beperkt en billijke en verantwoorde keuzes worden gemaakt. De beperkte middelen moeten zo rechtvaardig en doeltreffend mogelijk worden ingezet om de persoon met een zorg- en ondersteuningsnood te beschermen tegen financiële risico's.

Het persoonlijk aandeel van de persoon met een zorg- en ondersteuningsnood in zijn zorgkost mag niet verder stijgen. Via gerichte sociale correcties en door meer eenheid in de huidige correctiemaatregelen sturen we bij. We hebben in het bijzonder oog voor de chronisch zieken en personen met een handicap.

Aanvullende privéverzekeringen moeten complementair blijven aan de wettelijke bescherming. **Iedereen moet toegang hebben tot betaalbare private verzekeringen.** Het wettelijk kader voorkomt dat resultaten van genetische testen tot discriminatie of uitsluiting leiden. De 'vooraf bestaande toestand' heeft enkel betrekking op aandoeningen die op het ogenblik van aansluiting actueel en relevant zijn. We onderzoeken de piste om voor levensverzekeringen, naar Nederlands model, een 'vragengrens' in te stellen.

Versterking van de universele gezondheidszorg

Met de Vlaamse Sociale Bescherming (VSB) garanderen we ook in de toekomst een betaalbare en kwalitatieve zorg. Voor alle onderdelen van de VSB maken we een wetenschappelijk onderbouwd groeipad binnen een meerjarenbegroting, zodat iedereen die er objectief nood aan heeft ook toegang heeft tot zorg. Parameters zoals nataliteit en vergrijzing worden bij wijze van voorafname doorgerekend bij het bepalen van de budgetten. Daarnaast voorzien we middelen om een antwoord te bieden op de vandaag nog onbeantwoorde zorgvragen. De premie die toegang geeft tot de Vlaamse sociale bescherming wordt meer gedifferentieerd, rekening houdend met de financiële draagkracht van mensen.

De uitbouw van de verplichte ziekteverzekering is essentieel om het solidariteitsprincipe in de zorg te waarborgen. We behouden een wettelijke federale groeinorm teneinde het systeem betaalbaar te houden.

We verkleinen de financiële drempel naar zorg door de **derdebetalersregeling bij de huisarts te veralgemenen**, na de afsluiting van een globaal medisch dossier. Het is essentieel dat zorgverleners voldoende snel hun vergoeding krijgen. We breiden op termijn het systeem van elektronisch voorschrijven en attesteren uit naar alle gezondheidszorgberoepen. Parallel hiermee breiden we het recht op de derdebetalersregeling uit naar alle zorgverleners.

Ruime dekking door de verplichte ziekteverzekering

De verzekering voor geneeskundige verzorging neemt de persoon met een zorg- en ondersteuningsnood als ijkpunt. Uitgangspunten zijn menselijke waardigheid, solidariteit en verantwoordelijkheid, universaliteit, transparantie, toegankelijkheid, '*evidencebased*' en kwaliteit.

We zetten extra middelen in voor de uitbreiding van de terugbetaling van consultaties bij de **eerstelijnspsycholoog en palliatieve zorg**. De financiering van het systeem van de terugbetaling van de eerstelijnspsychologen moet exponentieel verhoogd worden en uitgebreid naar kinderen, jongeren en ouderen. We streven naar de uitbouw van een eerstelijns-psychologische functie die voor iedereen toegankelijk is.

We voorzien in een terugbetaling van **bepaalde brillen en hoorapparaten** en alle vormen van **anticonceptie** voor vrouwen die recht hebben op een verhoogde tegemoetkoming. De kosten voor opname in een **psychiatrisch ziekenhuis** komen twee jaar (vandaag één jaar) in aanmerking voor de berekening van de maximumfactuur (MAF). Wanneer voedingssupplementen, mineralen en vitaminen worden voorgeschreven in het kader van een chronisch zorgtraject, tellen ze mee in de teller van de MAF. We onderzoeken of er een bijkomend maximumplafond kan worden ingevoerd voor de allerlaagste inkomens in de MAF en de piste van een interfederale MAF.

Het systeem van ereloonsupplementen in eenpersoonskamers wordt afgebouwd. De invoering van deze maatregelen loopt samen met de herijking van de nomenclatuur en het debat rond een aangepaste ziekenhuisfinanciering.

Het Belgisch **Plan voor zeldzame ziekten** wordt geëvalueerd en bijgestuurd waar nodig.

Wanneer er zich 's avonds, 's nachts of tijdens het weekend iets onverwachts voordoet dat niet dringend is, zal een telefoontje naar het centrale telefoonnummer 1733 ervoor zorgen dat men gepaste zorg krijgt. Een telefoonoperator gespecialiseerd in medische triage zal de persoon met een zorg- en ondersteuningsnood doorverwijzen naar de hulpverlener die op dat ogenblik het best geplaatst is om te helpen (bv. huisartsenwachtpost, lokale wachtarts of spoeddienst). De bereikbaarheid van huisartsenwachtposten moet ook 's avonds verzekerd zijn. Huisartsenwachtposten bevinden zich bij voorkeur in de nabije omgeving van de spoeddienst van een ziekenhuis. De **MUG-heli** is een belangrijke schakel van het dringend medisch vervoer. Er dient door de federale overheid een correcte financiering te worden voorzien om deze dienst te garanderen. De erkende 112-ambulance Medicare die instaat voor alle collocaties binnen de provincie Limburg dient net als in andere provincies een basissubsidie te ontvangen.

De keuze voor meer geïntegreerde zorg en samenwerking veronderstelt een **modernisering van het RIZIV**. Er is nood aan vereenvoudiging, herschikking en een transsectoriële aanpak. Goed gezondheidszorgbeleid steunt

op een verzoening van de belangen van vertegenwoordigers van zorgverleners en patiënten, maar veronderstelt ook veerkrachtigheid en slagkracht.

Verantwoordelijk gebruik van overheidsmiddelen

Wie werkt met overheidsmiddelen moet hiervoor verantwoording afleggen. **Winstbejag mag niet het uitgangspunt zijn bij het aanbieden of verlenen van zorg.** Wanneer de overheid opdrachten uitbesteedt, is het belangrijk om te waken over de kwaliteit van het project, de kwaliteit van het product/dienst en de kwaliteit van de uitvoerder. Instrumenten zijn de toegangscriteria, de opdrachtomschrijving, de beoordelingscriteria en de gunningscriteria. De goedkoopste prijs mag geen doorslaggevend argument zijn.

De inzet van overheidsmiddelen vereist **waarborgen** op het vlak van bestuurlijke en financiële **transparantie en** transparantie over de kwaliteit van zorg**.** We leggen voor alle gesubsidieerde initiatiefnemers in de (woon)zorg gelijke en duidelijke normen op rond duurzaamheid en bestuurlijke en financiële transparantie. Dit behelst ook het aan banden leggen van niet-marktconforme vergoedingen voor zaakvoerders en voor het gebruik van infrastructuur.

Omdat er in de zorg- en welzijnssectoren gewerkt wordt met overheidsmiddelen, schuiven we de '**premiernorm'** naar voren als maximaal brutoloon per jaar.

We **maken keuzes in de terugbetaling van ondersteuning en zorg**. Deze keuzes moeten maatschappelijk draagvlak hebben en wetenschappelijk gevalideerd zijn. Zowel kosteneffectiviteit als het gebruik van gegevens uit kwantitatief en/of kwalitatief wetenschappelijk onderzoek helpen ons hierbij. Zo verminderen we o.a. het aantal onnodige diagnostische en therapeutische handelingen.

De beschikbaarheid van betaalbare en kwalitatieve geneesmiddelen is een prioriteit. Een correct en rationeel geneesmiddelengebruik bij alle patiënten, zowel in het ziekenhuis en in woonzorgcentra als in de thuiszorg, is noodzakelijk. Rationeel geneesmiddelengebruik en -beleid begint met een volledig en actueel medicatieschema. We ijveren er voor dat in ieders Globaal Medisch Dossier (GMD) zich een correct, recent medicatieschema bevindt. Dit dient opgenomen te worden als criterium om de toelage te verkrijgen als huisarts om GMD-houder te zijn. De medicatielijst moet ook zichtbaar zijn in de Sumehr ('*Summarized Electronic Health Record'*).

We nemen bijkomende maatregelen **om in de ouderenzorg de objectief vastgestelde overconsumptie van geneesmiddelen terug te dringen**. We besteden voldoende aandacht aan het probleem van polymedicatie en zorgen voor extra wisselwerking tussen de verschillende zorgberoepen.

Artsen motiveren we tot een **doelmatiger geneesmiddelenvoorschrift**, zowel qua prijs als qua volume. Het bestaande beleid dat goedkope geneesmiddelen aanmoedigt wanneer die een geldig therapeutisch alternatief zijn, zal worden voortgezet. De keuzes die de overheid maakt in het kader van de betaalbaarheid en ontwikkeling van geneesmiddelen houden rekening met de medische nood, de levenskwaliteit en de therapeutische meerwaarde voor de patiënt, de kosten-batenanalyse, de budgetimpact en de onderzoeks- en ontwikkelingskosten. De financiering van de geneesmiddelen moet de patiënt toegang geven tot zinvolle en veilige innovatie, gesteund op klinische evidentie.

We formuleren **gezondheidsdoelstellingen voor de uitwerking van een langetermijnstrategie** voor de gezondheidszorg. Streefdoelen zijn een noodzakelijke voorwaarde om het gezondheidsbeleid te sturen en om te bepalen welke investeringen prioriteit krijgen. Ze maken het mogelijk vooruitgang op te volgen en de publieke verantwoordelijkheid te verhogen, zowel qua prioriteiten als qua prestaties. Vlaanderen werkt al jaren met gezondheidsdoelstellingen. Federaal moet hier dringend werk van gemaakt worden.

Personen met een zorg- en ondersteuningsnood hebben **zowel rechten als plichten**. Zo moet men, opdat men de best mogelijke zorg zou kunnen krijgen, bv. correcte informatie geven over zijn gezondheidstoestand en medicatiegebruik en heeft men de plicht mee te werken aan de behandeling waarmee men heeft ingestemd. Wanneer een patiënt de keuze maakt zich niet aan zijn 'plichten' te houden, kunnen hier consequenties tegenover staan. Zo kan de terugbetaling van zorg worden gekoppeld aan voorwaarden (bv. therapietrouw in het kader van de terugbetaling van geneesmiddelen). Voorwaarde hiervoor is dat een begeleidend kader aanwezig is dat de gewenste gedragswijziging begeleidt.

Artsen die zich **conventioneren**, bieden hun patiënten tariefzekerheid. Het moet voor de patiënt altijd mogelijk zijn zich aan conventietarieven te laten verzorgen. Als eerste stap wordt de mogelijkheid tot deels conventioneren afgeschaft. Met positieve '*incentives'* moeten we zorgberoepen stimuleren om zich maximaal te conventioneren. We ontmoedigen werken buiten conventie. Ook zorgverleners die niet toetreden tot een conventie mogen geen onbeperkte tarieven vragen. We voorzien hier een begrenzing.

<u>Bescherming van de cliënt of patiënt en toegang tot kwaliteitsvolle zorg</u>

Iedereen heeft recht op dezelfde kwaliteit van en toegang tot zorg. Kwaliteitsvolle zorg komt tot stand in overleg tussen de personen met een zorg- en ondersteuningsnood, de zorgaanbieders, de verzekeringsinstellingen en de overheid. Voor alle welzijns- en zorgsectoren worden passende **kwaliteitsindicatoren** uitgewerkt. Zowel objectief meetbare indicatoren als bevragingen over subjectieve kwaliteitsbeleving zijn belangrijk.

We juichen het toe als sectoren aanvullende initiatieven tot zelfregulering nemen, op voorwaarde dat er een objectieve en gevalideerde certificering gebeurt. De overeengekomen kwaliteitsindicatoren moeten zo snel en zo breed mogelijk worden geïmplementeerd. Zorginstellingen worden gestimuleerd actief mee te werken aan de kwaliteitsindicatorprojecten. De focus ligt op uitkomst- en procesindicatoren, in het bijzonder deze die voor de persoon met een zorg- en ondersteuningsnood en/of zorgverlener essentiële informatie bevatten. Transparantie moet het uitgangspunt worden van registraties.

Patiënten hebben recht op **informatie over de kwaliteit van gezondheidszorg.** Correcte informatie delen en openbaar maken, is essentieel. De informatie moet toegankelijk en begrijpelijk zijn en het moet geweten zijn waar deze informatie gevonden en vergeleken kan worden. Zo kunnen patiënten een geïnformeerde keuze maken.

We maken werk van een aangepaste financiering door ***'Pay4Quality'*** verder en breder toe te passen, waarbij de financiering van de zorg samenhangt met de geleverde kwaliteit.

De **spirituele dimensie van zorg** wordt mee in rekening gebracht bij de bepaling van de kwaliteit van de zorg. Kwaliteitsvolle zorg vergt immers ook aandacht voor zingevingsvragen.

Overheidsregulering blijft noodzakelijk op het vlak van erkenning, programmering en prijsvorming. Beslissingen worden genomen op basis van wetenschappelijke criteria.

Vlaanderen maakt werk van **normering** voor expertisecentra voor zeldzame ziekten en voor het gebruik van medisch-technische diensten en ziekenhuisfuncties.

Veiligheid is een kernaspect van kwaliteitsvolle zorg. We zetten in op de preventie van **medische incidenten** door een betere voorlichting van de persoon met een zorg- en ondersteuningsnood , een betere communicatie na medische incidenten, een meer dwingend beleid inzake veilige zorg (o.a. '*Pay4Quality'*, harde gezondheidsdoelstellingen) en het verzamelen van cijfers over medische incidenten als basis voor wetenschappelijk onderzoek. Het **Fonds voor slachtoffers van medische ongevallen** wordt momenteel doorgelicht door het Rekenhof. Op basis van hun aanbevelingen worden het wettelijk kader en de procedures aangepast.

We werken verder aan de veiligheid van **medische hulpmiddelen**, zowel nationaal als in Europees verband. De procedure die gehanteerd wordt om implantaten goed te keuren, wordt omgevormd tot een regeling die even strikt is als die voor geneesmiddelen. Informatie over mogelijke risico's van implantaten moet volledig en correct zijn en voor iedereen beschikbaar zijn.

Steeds meer ingrepen worden verricht in **daghospitalisatie**. Om de kwaliteit te garanderen dienen deze ingrepen te worden uitgevoerd in een **chirurgisch dagcentrum** van een ziekenhuis dat over een volwaardige operatie-infrastructuur beschikt. Een kwaliteitskader bewaakt kwaliteit, veiligheid en toegankelijkheid. Bij de overweging tot daghospitalisatie moet steeds rekening worden gehouden met het feit of de patiënt na de ingreep de nodige ondersteuning en verzorging in zijn thuissituatie kan krijgen.

De **rechtsbescherming van de patiënt wordt verruimd** door gebruikersrechten te laten gelden in de rechtsverhouding van patiënten met alle beroepsbeoefenaars in de welzijns- en gezondheidszorg die met patiënten in contact komen. We ondersteunen welzijns- en gezondheidsvoorzieningen in een substantiële vermindering van het gebruik van vrijheidsbeperkende maatregelen ten aanzien van cliënten of patiënten.

We verbeteren de werking van de ombudsdiensten. Een '**statuut van de ombudspersoon**' versterkt zijn onafhankelijkheid en bepaalt de te volgen vorming. We hervormen het **klachtrecht.** Dit kan door de inrichting van regionale contactpunten waar de zorgbehoevende en zijn mantelzorger terecht kunnen met vragen en klachten. Dit contactpunt is een '*frontoffice'* dat klachten doorverwijst naar de juiste instantie. Voor de buitengerechtelijke regeling van geschillen tussen gebruikers en aanbieders van welzijns- en gezondheidszorg roepen we een intersectorale commissie in het leven.

De **kwalitatieve dienstverlening van de zorgkassen wordt verder uitgebouwd** om ervoor te zorgen dat kwetsbare doelgroepen hun weg vinden in het zorg- en welzijnslandschap.

Voor ons is elk leven waardevol. We beschermen zowel vandaag als in de toekomst, de kwetsbaren in onze samenleving. Naarmate de medische technologie evolueert, gaan we steeds vaker moeten stilstaan bij het verschil tussen wat kán en wat wénselijk is. Maatschappelijk debat is noodzakelijk om tot gedragen keuzes te komen.

Voldoende en kwaliteitsvolle zorgverstrekkers

Bij de zorg voor personen met een zorg of ondersteuningsnood zijn velen betrokken: maatschappelijk werkers, logistiek assistenten, onderhoudspersoneel, zorgkundigen, (hoofd)verpleegkundigen, animatoren, keukenhulpen, vrijwilligers, kinesitherapeuten, diëtisten, logopedisten, ergotherapeuten en artsen. Voldoende **professionele zorgverleners vinden, is een van de grote uitdagingen voor de toekomst.** Om een antwoord te bieden op de dreigende tekorten zullen we in verschillende domeinen tegelijk inspanningen moeten doen. Creatief nadenken over de inzet van de medewerkers en de organisatie van het zorgproces en de -opleidingen is nodig. We zetten sterk in op de toeleiding van voldoende mannen naar de verschillende zorgberoepen

Een nieuw personeelsbeleid zal een van de kritische succesfactoren zijn om de instroom te versterken en de uitstroom af te remmen. We maken werk van een loopbaanpact dat aandacht heeft voor een correcte vergoeding, een verhoging van het arbeidsvolume en opwaardering van deeltijdsen en voor aantrekkelijke loopbanen met wendbaar en werkbaar werk. Het eindeloopbaanbeleid is er ook een onderdeel van. We investeren in competentie- en opleidingsbegeleiding van zorgverleners. Met bredere opleidingen en schakelopleidingen kan levenslang leren levenslange ontplooiing worden. Voor medewerkers die in psychisch zeer belastende contexten hulp of zorg bieden faciliteren wij mogelijkheden om tijdelijk te werken in andere voorzieningen.

Authentieke menselijke relaties moeten centraal staan, binnen een goed personeelsbeleid. Er moet tijd zijn voor zorg. Zorgverleners moeten via hun portfolio aantonen dat ze ten minste de taal van het taalgebied waarin zij praktiseren, spreken.

We zetten in op technologische en sociale innovatie, de vermindering van administratieve lasten en een andere inrichting van zorgprocessen (o.m. meer zorg thuis) waardoor minder extra personeel nodig is en handen aan het bed vrij komen. Aandacht voor andere of nieuwe vaardigheden van zorgprofessionals, passende regelgeving en toegang tot gebruiksvriendelijke informaticatoepassingen zijn hiervoor nodig.

Bestaande personeelsnormen worden geactualiseerd. Meer flexibiliteit in personeelsnormen maakt een efficiëntere personeelsinzet mogelijk. We maken werk van een regelluw kader en voorzieningen krijgen de mogelijkheid om andere beroepsprofielen met gelijkwaardige competenties aan te werven. Dit steeds in functie van de beste zorg voor de bewoners en werkbaar werk voor de medewerkers. We passen de huidige verouderde personeelsnormen aan. Dit aan de hand van de resultaten van wetenschappelijk onderzoek dat de noodzakelijke personele inzet op een objectieve manier in kaart brengt.

De toenemende anciënniteit in de subsidiëring van de welzijns- en gezondheidszorg wordt op een correcte wijze door de overheid vergoed, ongeacht of deze subsidiëring persoonsvolgend of een klassieke instellingsfinanciering is. We breiden de RSZ-korting voor bedrijven die **55-plussers in dienst** houden uit naar de social profit.

De herziening van de **wetgeving op de gezondheidszorgberoepen** (KB nr. 78) wordt uitgerold. Taken worden toegewezen aan zorgverleners die ze op de meest doelmatige en kwaliteitsvolle manier uitoefenen. We behouden de leerladder in de zorg zoals die nu bestaat, met een volwaardig eigen profiel voor de HBO5-verpleegkundige. De **erkenning van osteopaten en chiropractors** als gezondheidszorgberoep in België is mogelijk als onderzoek bewijst dat hun behandelingen veilig en werkzaam zijn. De discriminatie bij de verminderde terugbetaling in de kinesitherapeutische zorg wordt weggewerkt.

We breiden de wettelijke taken die zorgkundigen mogen uitvoeren uit. Opdat naast mantelzorgers ook personen uit de omgeving van de patiënt die beroepsmatig actief zijn, maar geen gezondheidszorgbeoefenaar zijn, onder bepaalde voorwaarden, die worden bepaald binnen een kwaliteitskader, toch technisch verpleegkundige verstrekkingen zouden kunnen uitvoeren, wordt de uitzondering die al voorzien is op het misdrijf van onwettige uitoefening van de verpleegkunde m.b.t. de mantelzorger verbreed. We **erkennen de zorgkundige als volwaardig gezondheidszorgberoep** en geven hun vertegenwoordigers een stem in het gezondheidszorgbeleid.

We voeren een **aangepast sociaal statuut** in voor **huisartsen en specialisten in opleiding.**

We bevestigen **de officina-apotheek als huisapotheek** binnen het multidisciplinaire zorglandschap en versterken de rol van apotheker als expert bij het verlenen van gezondheidszorg. We streven naar een toegankelijke en kwaliteitsvolle farmaceutische zorg, binnen een duurzaam economisch model. We maken werk van de uitrol van de nieuwe spreidingswet voor officina-apotheken. We behouden het verbod op reclame en online verkoop van geneesmiddelen waarvoor een voorschrift vereist is.

In het kader van medische planning, sturen we dwingender dan vandaag de **instroom in zorgberoepen** en de keuze van **specialismen** in de richting van de **knelpuntberoepen.** We maken werk van een gedetailleerd en betrouwbaar kadaster van alle zorgberoepen en van een bijsturing van de opleiding- en stageplaatsen. Onverantwoorde verschillen in vergoeding tussen de medische disciplines moeten worden weggewerkt. Dit is van groot belang om de aantrekkelijkheid van bepaalde specialisaties te verbeteren en het tekort aan artsen weg te werken. Het is hoog tijd voor een grondige herijking en vereenvoudiging van de nomenclatuur.

Na afloop van het federaal sociaal akkoord voor de non profit (2017-2020) en het vijfde Vlaams intersectoraal akkoord voor de social profit (2018-2020) wordt budgettaire ruimte gemaakt voor capaciteitsversterking, aantrekkelijke loon- en arbeidsvoorwaarden en een sterk flankerend beleid rond innovatie en sociaal ondernemerschap.

Technologie in de zorg en *'e-health'*

In toenemende mate zal het gebruik van ICT de gezondheidszorg ondersteunen en verbeteren. **Alle communicatie tussen de verschillende professionele spelers dient digitaal te verlopen.** Bepaalde gegevensuitwisseling dient verplicht digitaal te gebeuren. De verwijzingen via de huisarts naar een specialist moeten op korte termijn enkel nog elektronisch gebeuren. Ook het opladen van attesten zou enkel nog digitaal mogelijk moeten zijn, tenzij per uitzondering, bij absolute overmacht. De verschillende types van elektronische medische dossiers (EMD) dienen binnen een bepaalde termijn zodanig compatibel te zijn dat een overgang van het ene systeem naar het andere zonder problemen en zonder gegevensverlies kan plaatsvinden.

Delen van gezondheids- en welzijnsgegevens tussen zorgverleners en zorginstellingen onderling en met de persoon met een zorg- en ondersteuningsnood, is een voorwaarde voor afstemming in de zorg en zorgcontinuïteit. Belemmeringen in de vastlegging, koppeling, ontsluiting en uitwisseling van (patiënt)gegevens moeten worden weggewerkt. De sector moet keuzes maken om tot een gebruiksvriendelijke en transparante standaard te komen, toegankelijk voor alle betrokken zorg- en welzijnspartners. Wat inzage in het patiëntendossier betreft, dienen voor oudere patiënten de gegevens ook beschikbaar te zijn op papier.

Iedere persoon met een zorg- en ondersteuningsnood die er gebruik van kan en wil maken, moet kunnen beschikken over **veilige en doelmatige e-gezondheidstoepassingen**. Een verplicht door de vaste huisarts aangelegd en bijgehouden elektronisch globaal medisch dossier maakt het mogelijk op elk moment over de correcte informatie te beschikken. Iedereen moet zijn eigen dossier kunnen opvolgen en beheren. Een online portaal dat alle digitale gezondheidsgegevens bundelt, wordt verder uitgebouwd. Meer zorgverleners moeten gegevens digitaal bijhouden en meer informatie (bv. vaccinatie of bevolkingsonderzoeken) zal digitaal worden gebundeld. We hebben bijzondere aandacht voor een betere afstemming van welzijns- en gezondheidsgegevens, over de bevoegdheden van de verschillende overheden heen.

De inzet van technologische innovatie in de zorg biedt kansen, maar is steeds een middel, nooit een doel op zich. Het is belangrijk dat ze kwaliteit en toegankelijkheid ondersteunen. Innovaties en digitale mogelijkheden (bv. apps of hulpmiddelen) maken het mogelijk nieuwe behandelingen en vormen van zorgorganisatie in te voeren. Innovaties die de **kwaliteit van het leven het meest verbeteren** en die passen in een gepersonaliseerd zorg- en ondersteuningsplan worden **als eerste gevalideerd en terugbetaald**. In het bijzonder willen we innovatie in de ondersteunende technologieën voor thuiszorg ondersteunen. Dure technologische ontwikkelingen worden eerst best tijdelijk gefinancierd in een beperkt aantal centra, gekoppeld aan een traject van multidisciplinair onderzoek via aparte budgetten. Het samenbrengen van hoogtechnologische uitrusting in minder centra vermijdt een ‘dubbel op’.

Gezondheidsgegevens zijn geen koopwaar. Data kunnen worden gebruikt ten dienste van de persoon met een zorg- en ondersteuningsnood, op voorwaarde dat die goed geïnformeerd wordt over het gebruik van gegevens en uitdrukkelijke toestemming geeft. De data kunnen enkel ter beschikking komen wanneer ze anoniem zijn. Er moet een duidelijk wettelijk kader zijn waarbij de Gegevensbeschermingsautoriteit de gegevensoverdracht in het oog houdt.

<u>Europa</u>

We werken aan een Europees gezondheidszorgbeleid dat steunt op universaliteit, toegankelijkheid, rechtvaardigheid en solidariteit, financiële duurzaamheid, kwaliteit en stabiliteit. De Europese Unie moet bewaken dat deze waarden de hoeksteen van de Europese gezondheidszorgstelsels blijven.

De **Europese Sociale Pijler**, afgekondigd in november 2017, stelt onder meer dat elke EU-burger recht heeft op betaalbare en kwaliteitsvolle gezondheidszorg en langdurige zorg. Op basis van deze beginselen dienen sociale rechten verder te worden ontwikkeld.

Op Europees niveau maken we verder werk van ambitieuze maatregelen voor een betere luchtkwaliteit, drempelwaarden voor hormoonverstorende en carcinogene stoffen, uniforme etikettering van voedingsmiddelen, een reclameverbod voor alcohol en financiële steun voor onafhankelijk klinisch en fundamenteel wetenschappelijk onderzoek.

We ondersteunen ten volle de verschillende Europese onderzoeks- en proefprojecten om, in eerste instantie, kankers sterk te reduceren en, op termijn, volledig te elimineren.

We zetten in op meer Europese samenwerking op het vlak van **geneesmiddelenbeleid**: prijsonderhandeling, belangrijke geneesmiddelen in de pijplijn vroegtijdig detecteren (‘*horizon scanning*’) en de waarde van een

nieuw geneesmiddel beoordelen ten opzichte van bestaande behandelingen (‘*health technology assessment’*). Op korte termijn kan de werking van het samenwerkingsverband BeNeLuxA worden uitgebreid.

Meer Europese samenwerking en de invoering van **referentienetwerken** (bv. inzake zeldzame ziekten) moeten patiënten betere toegang verlenen tot expertise.

De specificiteit van de gezondheidszorg en de welzijnssector moet worden erkend. Zorg moet worden uitgezonderd van de verplichting tot een Europese aanbesteding. Europa moet blijvende aandacht hebben voor de eigenheid van sociaal ondernemerschap.

In artikel 6 van de EU Richtlijn 2011/24/EU betreffende de toepassing van de rechten van patiënten bij grensoverschrijdende gezondheidszorg, worden de lidstaten verplicht een informatiepunt te voorzien over de **rechten inzake grensoverschrijdende zorg**. Hier kunnen patiënten hun rechten inzake grensoverschrijdende gezondheidszorg raadplegen. De gemiddelde burger heeft echter geen weet van dit contactpunt of van zijn of haar rechten op dit vlak. De Europese Commissie moet investeren in een campagne om deze contactpunten bekender te maken bij de Europese bevolking om zo hen te informeren over hun rechten.

Een ander belangrijk punt inzake grensoverschrijdende zorg heeft te maken **urgentiediensten in de grensregio’s**. De Europese Commissie moet de lidstaten verplichten samenwerkingsverbanden af te sluiten over urgente medische dienstverlening in grensgebieden. Hierover moeten structurele afspraken gemaakt te worden.

2.1.2. Voeding

We willen van gezonde voeding een prioriteit maken. Zo dragen we bij aan een betere gezondheid en levenskwaliteit en aan de houdbaarheid van onze zorgstelsels. Geen enkele maatregel is op zichzelf zaligmakend om mensen gezonder te doen eten. We stellen dan ook een waaier van maatregelen voor die focussen op de belangrijke levensdomeinen (bv. gezin, vrije tijd, onderwijs, werk, zorg, welzijn en buurt), ingebed in een breder gezondheidsbeleid. We passen het principe van het progressief universalisme systematisch toe: het beleid is gericht op elke mens, maar heeft bijzondere aandacht voor kwetsbare groepen.

De gezonde keuze moet de gemakkelijke keuze zijn. De overheid kan mensen helpen een gezond keuze te maken door een beter inzicht te geven in de voedingskwaliteit van een product. Voedingsinformatie die vandaag op de verpakking staat, is vaak moeilijk te begrijpen. CD&V wil **één Europees voedingslabel** met eenvoudige en bevattelijke info, voorzien op de verpakking van **alle verwerkte voedingsmiddelen**. We kiezen voor het gebruik van het Nutriscore-label totdat het Europees voedingslabel van toepassing is. Ook mogen voedings- en gezondheidsbeweringen op de verpakking de consument niet misleiden.

CD&V is voorstander van het doordacht en wetenschappelijk verantwoord inzetten van ***‘nudging’***[8] om een gezondere voedingskeuze makkelijker te maken. Hierbij moet specifiek nagegaan worden of gehanteerde *‘nudges’* zwakkere socio-economische groepen niet benadelen. Wanneer de overheid *‘nudging’* inzet als ondersteuning van haar voedingsbeleid, moet ze er transparant over zijn.

[8] *‘Nudging’* is een methode om met 'een klein duwtje in de rug' bepaald gedrag te bevorderen.

Samenwerking tussen de overheid en de voedingssector is nodig om tot ambitieuze doelstellingen voor een verbeterde samenstelling van voedingsproducten te komen. Door in te zetten op productherformulering kunnen de hoeveelheden zout, suiker, verzadigde vetten en toegevoegde suikers stapsgewijs worden verminderd, de energiewaarde worden teruggedrongen en de porties verkleind. Frequentere opvolging is noodzakelijk. Die moet onafhankelijk en transparant gebeuren.

We weten dat **eetgewoonten in de kinder- en jeugdjaren bepalend zijn** voor gewoonten als volwassene**.** Als we structurele verandering willen, is het noodzakelijk om kinderen al op jonge leeftijd goede eetgewoonten aan te leren. CD&V wil inzetten op gezonde voeding in de verschillende levensdomeinen van kinderen, in het bijzonder thuis, op school en in de kinderopvang. Dit kan door de kennis van en de bewustwording over gezonde voeding bij kinderen en zorgverstrekkers te vergroten en door een groter aanbod gezonde voeding. De gezonde voedingskeuze moet de meest aantrekkelijke keuze zijn voor kinderen. Daarom moedigen we de voedingssector aan het gebruik van bv. stripfiguren en *gadgets* te beperken bij de marketing van verwerkte voedingsmiddelen met een hoog suiker-, zout- en vetgehalte. Tegelijkertijd stimuleren we het gebruik van marketingtechnieken bij fruit en groenten. We nemen extra maatregelen om het overmatig gebruik van energiedranken te ontmoedigen, in het bijzonder bij jongeren.

Mensen uit kansengroepen hebben het vaak moeilijk een gezonde voedingskeuze te maken. Gezond eten met een klein budget is mogelijk, maar je hebt veel meer kennis en vaardigheden nodig. Die is er niet altijd. Verder gaan heel wat goedbedoelde initiatieven om gezonde voeding te promoten voorbij aan kansengroepen. We willen meer gerichte acties om mensen in armoede en andere kansengroepen al vanop jonge leeftijd bewust te maken van de noodzaak en voordelen van een gezond voedingspatroon. Begeleiding op maat is noodzakelijk. Meer middelen dienen hiervoor ter beschikking gesteld, met betrokkenheid van de doelgroep. Deze acties moeten ingebed zijn in een omvattend armoedebeleid dat vanuit respect en eigenwaarde vertrekt en niet oordelend is.

Ook ouderen moeten bewust gemaakt worden omtrent gezonde voeding en oudereninstellingen dienen hier eveneens aandacht voor te hebben.

2.1.3. Ethiek

<u>Ons uitgangspunt: vrijheid in verbondenheid met anderen</u>

Onze samenleving biedt een rijkdom aan mogelijkheden. Dankzij emancipatie en goede scholing bepalen steeds meer mensen zélf hoe ze invulling geven aan hun leven. Ook de wetenschap is in die mate gevorderd dat zij keuzes die vroeger onmogelijk waren, nu wél mogelijk maakt. CD&V wil mensen ondersteunen en versterken in de keuzes die ze maken en zo hun levenskwaliteit verbeteren.

Vrijheid is waardevol, op voorwaarde dat ze in verbinding met anderen wordt beleefd. Pas als mensen betrokken zijn op elkaar, zijn ze écht vrij en gelukkig. Verbondenheid met anderen uit zich ook in het feit dat mensen rekening houden met de impact die hun keuzes hebben op anderen. We vinden het dan ook belangrijk een evenwicht te vinden tussen verschillende belangen en bijzondere aandacht te hebben voor de zwakkere partij in het verhaal.

Ten slotte hebben we oog voor **zij die een veelheid aan keuzemogelijkheden niet als een vrijheid ervaren,** maar als een zware last. Heel wat mensen 'lijden aan het leven'. Pubers die worstelen met donkere gedachten, mensen in een existentiële crisis, ouderen die zich afvragen wat ze hier nog doen… Ook hen willen we meetrekken door in te zetten op zorg en een warme omgeving.

In de weg tússen medisch paternalisme en autonomie kiezen wij voor **gezamenlijke besluitvorming tussen zorgverlener en patiënt.** Een professionele zorgrelatie draagt bij tot een goede afstemming tussen de zorg- en ondersteuningsvraag van de patiënt en het zorg- en ondersteuningsaanbod van de zorgverlener. Naast vaktechnische expertise van de zorgverlener, maken vertrouwen, zorgzaamheid en wederzijds respect de kern uit van goede zorg.

Levenseinde

Het is belangrijk dat de behandelende arts tijdig met de patiënt bespreekt hoe die zijn levenseinde ziet**.** Niet alleen euthanasie moet aan bod komen, maar ook andere waardige levenseindehandelingen (bv. niet-behandelen of stoppen met een behandeling, doorgedreven pijnbestrijding of palliatieve sedatie). CD&V ziet een grote rol voor de **vroegtijdige zorgplanning.** Dit is een proces van voortdurend overleg tussen patiënt en zorgverlener en is gericht op iemands waarden en wensen voor of over het levenseinde. Vroegtijdige zorgplanning maakt het levenseinde bespreekbaar en zorgt voor rust bij de patiënt. Door de vroegtijdige zorgplanning in te schrijven in de patiëntenrechtenwet, zetten we in op levenskwaliteit tot op het einde van het leven. Ook therapeutische hardnekkigheid kan op deze manier worden tegengegaan. We voorzien in de terugbetaling van gesprekken over de vroegtijdige zorgplanning met huisartsen. Voor de thuisverpleging voorzien we de terugbetaling van een preventief en een opvolgingsbezoek.

Palliatieve zorg is de totaalzorg voor patiënten die te maken hebben met een levensbedreigende ziekte, wanneer genezen niet meer mogelijk is. Centraal staan pijnbestrijding en de verbetering van de levenskwaliteit van de patiënt. Er is ook aandacht voor de psycho-emotionele, sociale en spirituele noden.

We willen een **ruim aanbod palliatieve zorg** dat voor alle patiënten **(financieel) toegankelijk is.** De federale overheid en de deelstaten hebben een gedeelde verantwoordelijkheid. De overheden moeten het huidige aanbod kwantitatief en kwalitatief evalueren. Een globaal actieplan moet ons in staat stellen de kwaliteit, continuïteit, beschikbaarheid en (financiële) toegankelijkheid van palliatieve zorg te verduurzamen. En dit binnen alle mogelijke zorgomgevingen: thuis, in het woonzorgcentrum of in het ziekenhuis.

In de manier waarop over het eigen levenseinde wordt gedacht, zien we een **verharding van de samenleving**. Er zijn steeds meer **levensmoeë mensen** die vroegtijdig willen sterven omdat ze door het verlies van sociale banden eenzaam zijn of klaar zijn met het leven. We gaan hier niet in mee. Euthanasie moet gebaseerd zijn op een medisch uitzichtloze toestand (fysiek of psychisch). Als de keuze voor euthanasie enkel wordt ingegeven door een gevoel van overbodigheid of eenzaamheid moet de overheid niet euthanasie, maar aandacht en zorg als oplossing aanbieden.

We vinden het belangrijk dat elkeen die stervende is, omringd wordt door familie, zorgzame professionals en/of vrijwilligers, als hij dit wenst. Voor elke patiënt en zijn familie moet het duidelijk zijn wat men wél en níet kan verwachten van palliatieve zorg en levenseindezorg. Door het gebrek aan duidelijke criteria in de euthanasiewet, in het bijzonder bij psychisch lijden, kan een zorgvuldige toepassing van euthanasie vandaag niet gegarandeerd worden. De evaluatie van de euthanasiewet door een interuniversitair en multidisciplinair

onderzoeksteam moet ons de knelpunten in de huidige wetgeving aanwijzen en de zorgvuldigheid in de toepassing verbeteren.

Om bij het levenseinde een vertrouwensvolle zorgrelatie te garanderen tussen zorgverlener en patiënt, is het noodzakelijk dat **alle zorgverleners kennis hebben van levenseindezorg**. Daarom moet in de opleiding van elk zorgberoep er een verplicht vak worden voorzien dat de patiëntenrechtenwet, de wet m.b.t. palliatieve zorg en de euthanasiewet behandelt.

Beginnend leven

We hebben bijzondere aandacht voor **levenloos geboren kinderen.** Ouders die uitkijken naar de komst van een kindje hebben het bijzonder zwaar als het levenloos geboren wordt. Er zijn weinig herinneringen die ze kunnen koesteren. Onder impuls van CD&V werd in een humane wettelijke omkadering voorzien om het verdriet te erkennen. We hebben blijvende aandacht voor de betrokken ouders en families.

Zwangerschapsvraagstukken

We vinden leven kostbaar en willen er niet lichtzinnig mee omspringen. Er zijn echter altijd omstandigheden waarin abortus wenselijk of gewenst is. Voor ons is het belangrijk dat **zwangerschapsafbrekingen zorgvuldig worden uitgevoerd.** Doordat abortus een ingrijpende beslissing is, verdient elke vrouw die voor de keuze staat steun en professionele begeleiding, in het bijzonder wanneer vaststaat dat haar **kind met een beperking** geboren zal worden. Een professionele begeleiding impliceert dat de keuze voor een kind met een beperking niet negatief benaderd wordt. Aangezien al zes jaar geen cijfers meer zijn opgemaakt over de abortuspraktijk, willen we een evaluatie van de wet op zwangerschapsafbrekingen laten uitvoeren door een interuniversitair en multidisciplinair onderzoeksteam.

Omdat er op dit moment geen regelgeving bestaat die discreet bevallen mogelijk maakt, worden sommige vrouwen gedwongen een abortus uit te voeren of clandestien te bevallen en hun kind in een vondelingenschuif achter te laten. **Er** moet daarom dringend werk gemaakt worden van een **wettelijke regeling voor discreet bevallen.** Alleen zo kunnen we moeders in veilige omstandigheden laten bevallen, zonder dat hun identiteit bekend wordt gemaakt in de geboorteakte. Het kind kan worden opgevangen in een warme omgeving.

Lange tijd werd weinig tot geen aandacht besteed aan **de impact van kinderwenskeuzes op het kind zélf**. Het staat echter vast dat sommige kinderen die op de hoogte zijn van het feit dat ze verwekt werden door een medisch begeleide voortplanting of via een discrete bevalling ter wereld kwamen, een grote behoefte hebben om de identiteit van hun genetische of biologische ouders te kennen. CD&V vindt het belangrijk dat kinderen via een interfederaal afstammingscentrum hun **recht op identiteit kunnen uitoefenen** en de **identiteit van toekomstige donoren of biologische ouders kunnen opvragen**. Het centrum houdt rekening met de belangen van de verschillende betrokkenen (kind, donoren of geboorteouders), waarbij het belang van het kind de eerste overweging vormt. Personen die in het verleden anoniem doneerden, zullen vrijwillig DNA kunnen afstaan bij het centrum om zo eventuele donorkinderen hun recht op identiteit te waarborgen.

Uiteraard hebben we begrip voor elk koppel dat naar een kind verlangt. Wanneer het koppels niet lukt om op natuurlijke wijze kinderen te krijgen, gaan mensen op zoek naar alternatieven. We verzetten ons echter **tegen commercieel draagmoederschap**. De houding tegenover het menselijk lichaam wordt verzakelijkt en het kind is als het ware koopwaar. Wél willen we een wettelijke regeling om **niet-commercieel draagmoederschap**

mogelijk te maken. Die regeling moet in de eerste plaats in het belang van het kind zijn en de rechten van zowel de draagmoeder als de wensouders waarborgen.

Dierenwelzijn

De **plaats van het dier in onze samenleving** is veranderd. We hechten meer belang aan de bescherming en het welzijn van dieren. **Geen enkel dier** mag nutteloos omkomen, verminkt worden, letsels ondergaan of in omstandigheden gehouden worden die tot gestoord gedrag leiden. CD&V benadrukt eveneens de sociale rol van het dier: een dier brengt mensen samen, is altijd wel iemands trouwste vriend en heeft positieve effecten op de gezondheid. Sensibilisering omtrent dierenwelzijn blijft belangrijk voor mensen die een gezelschapsdier houden en binnen de veeteelt en fokkerijen.

In 2014 – na de zesde staatshervorming – groeide **dierenwelzijn** in elk gewest uit tot een volwaardige bevoegdheid. CD&V wenst dit zo te behouden en streeft ernaar dat de term 'dierenwelzijn' wordt **opgenomen in de ministeriële titelvoering**.

Dierproeven dienen beperkt te blijven tot het strikt noodzakelijke en dienen in zo goed mogelijke en respectvolle omstandigheden voor het dier te worden uitgevoerd. De overheid moet onderzoek naar alternatieven mee financieren en ondersteunen. **Foie gras- en pelsdierhouderijen** werden afgelopen legislatuur verboden. CD&V zal toezien op de instandhouding van dit verbod en op de correcte uitvoering van het uitdoofscenario voor de betrokken bedrijven. Voor de **hondenkweek** wenst CD&V het regionale karakter te versterken en de verkoop van puppy's van Belgische fokkers te promoten. Bij de mogelijkheden tot uitzondering op het recent ingevoerde totaalverbod voor **vuurwerk** stimuleert CD&V zowel bij overheid als particulieren het gebruik van geluidsarm vuurwerk. We steunen de uitbouw van een netwerk van **kwaliteitsvolle asielen** naar het voorbeeld van de 'Stichting Paarden in Nood'.

Van zodra dat het detectiesysteem voor berengeur aan de slachtlijn foutloos op punt staat en het dus niet langer noodzakelijk is om jonge biggen te castreren, ijvert CD&V voor een verplichte implementatie. De handhaving van de strenge wetgeving is enkel mogelijk als er voldoende middelen worden ingezet voor gerichte inspecties in slachthuizen, asielen, laboratoria en bij fokkers. Tot slot dient het parket meer aandacht te besteden aan de vervolging van inbreuken op de dierenwelzijnswetgeving. Vooral op het vlak van de handhaving van dierenwelzijnsproblemen bij gezelschapsdieren moet er een trendbreuk komen.

Tot slot pleit CD&V voor innovatie en onderzoek om het dierenwelzijnsniveau steeds te verbeteren, denk maar aan de geslachtsbepaling van kuikens in het ei.

2.2. Leven in een gezonde, kwaliteitsvolle omgeving

2.2.1. Wonen

Het **vertrekpunt van het woonbeleid** is dat iedereen moet beschikken over een aangepaste woning van goede kwaliteit, in een behoorlijke leefomgeving, tegen een betaalbare prijs en met woonzekerheid. Dat zijn essentiële voorwaarden om het basisrecht op wonen te realiseren. Dit recht is echter lang niet gegarandeerd voor een deel van de bevolking, voornamelijk in het onderste segment van de private huurmarkt.

Een deel van de problemen is te wijten aan een woningmarkt waar vraag en aanbod niet overal naar elkaar toe evolueren. Maar, ook in een perfect functionerende markt zouden er mensen zijn die uit de boot vallen. Een goed woonbeleid biedt voor beide problemen oplossingen.

We willen aan de hand van **vier transities** een woonbeleid uitstippelen dat het recht op wonen voor iedereen garandeert. In een eerste transitie evolueren we naar **volwaardige en evenwaardige deelmarkten** zodat het recht op wonen gegarandeerd is, ongeacht de persoonlijke woonsituatie. Een tweede transitie moet ons huidig woonbeleid **verduurzamen,** zodat het houdbaar is op lange termijn. Een derde transitie past ons woonpatrimonium en onze woonomgeving aan, zodat zorgbehoevenden **op een inclusieve manier kunnen wonen**. Ten slotte is ruimte voor **nieuwe woonvormen** nodig.

Volwaardige en evenwaardige deelmarkten

We willen mensen **de vrije keuze laten over hoe ze willen wonen.** Of iemand zo snel mogelijk een eigen woning wil verwerven of langer wil genieten van de flexibiliteit op de huurmarkt, is een keuze die de overheid niet moet willen beïnvloeden. Wél moet ze ervoor zorgen dat een keuze mógelijk is, door de kwaliteit en betaalbaarheid op beide markten te garanderen.

Op de eigendomsmarkt wordt de toegang door het beleid vergemakkelijkt via de woonbonus en sociale leningen. Om van de woonbonus te kunnen genieten, moet men wel al op eigen kracht een hypothecaire lening kunnen aangaan. De sociale leningen, waar men wél zonder eigen kapitaal kan lenen, richten zich dan weer op een doelpubliek met een lager inkomen. Voor mensen met een modaal inkomen maar weinig kapitaal, bestaat er niet echt een beleidsinstrument. Een interessante ontwikkeling op de woningmarkt is het zogenaamde **'hamsterkopen'**[9], waarbij mensen huur onder bepaalde modaliteiten kunnen aftrekken van de aankoopprijs. We ontwikkelen hier een beleidskader voor.

Van alle segmenten kampt **de private huurmarkt** met **de grootste problemen qua betaalbaarheid, toegang en kwaliteit**, in het bijzonder in het onderste segment. De kloof tussen wat de huurder kan betalen en wat de verhuurder moet vragen om een rendabele investering te hebben, is soms gewoonweg te groot.

Om deze kloof te overbruggen willen we van de **huursubsidie een echte betaalondersteuning** van de huurder maken, in plaats van een verhuispremie. Momenteel zorgt de verhuisvoorwaarde ervoor dat de mensen die er het meeste nood aan hebben, geen beroep kunnen doen op de huursubsidie. We willen naast de woonbonus die enkel van toepassing is op de eigen woning, een echte huurbonus ter ondersteuning van de toegang tot de huurmarkt. Dit komt zowel de huurder als de verhuurder ten goede.

[9] We gebruiken de term 'hamsterkoop' naar analogie met het bestaande concept 'hamsterhuur' uitgewerkt door Gilen Woonprojecten.

Daarnaast willen we de **verzekering gewaarborgd wonen**, zoals die nu bestaat voor eigenaars-bewoners, **uitbreiden naar huurders**. Eigenaars met een hypothecaire lening worden terecht ondersteund door Vlaanderen wanneer ze buiten hun wil om hun inkomen verliezen. Er is echter geen reden waarom dit ook niet voor huurders zou kunnen.

Sociale huisvesting is de beste garantie op een kwalitatieve woning aan een betaalbare prijs voor mensen met een lager inkomen. We hebben de ambitie om de **wachtlijsten gevoelig terug te dringen**. In de eerste plaats zorgen we ervoor dat elke gemeente zijn bindend sociaal objectief qua aantal sociale woningen haalt. We bereiden eveneens een nieuw meerjarenprogramma voor dat onmiddellijk in werking treedt na afloop van het huidige programma in 2025.

Op het vlak van de organisatie in de sociale huisvestingssector zijn nog efficiëntiewinsten te boeken. We willen evolueren naar **eengemaakte woonmaatschappijen** die op een meer flexibele manier betaalbare woningen aanbieden dan de huidige versnipperde werking van de sociale verhuurkantoren (SVK's) en sociale huisvestingsmaatschappijen (SHM's). Dat zal onder andere een nieuw financieringsmechanisme vergen. De leidende principes zijn dat het kostendekkend moet zijn voor de woonmaatschappij en prijsneutraal voor de huurder. De huurprijsbepaling mag niet verschillend zijn voor een woning die via een SVK-methodiek of een SHM-methodiek wordt aangeboden. Zo verhelpen we het probleem dat de zwakste inkomens, door ons toewijzingssysteem, in de SVK-sector terechtkomen, waar ze hogere prijzen moeten betalen dan in de SHM-sector.

De lokale woonmaatschappijen kunnen ook een rol spelen op de **private huurmarkt.** Bij de overgang van de private naar de sociale huurmarkt moet de woonmaatschappij de opzegperiode helpen overbruggen, zodat mensen geen sociale woning moeten weigeren omdat ze de dubbele huur niet kunnen betalen. Ook woonbegeleiding van huurders en renovatiebegeleiding voor eigenaars kunnen op de private huurmarkt aangeboden worden, afhankelijk van de noden.

Ten slotte gaat een goed werkende woonmarkt ook **discriminatie** tegen**.** De keuze van de verhuurder voor een huurder is vrij, maar er zijn discriminerende criteria waarop men zich niet mag beroepen om die keuze te maken. Het schoentje knelt vooral bij de handhaving. CD&V gelooft dat '*mystery calls*' bij makelaars en praktijktesten bij private verhuurders de bewijsvoering in een concrete zaak kunnen helpen. Maar het blijft aan de rechter om te beoordelen wat deze testen bewijzen en of ze op een geoorloofde manier gebeurd zijn. Er is tevens voldoende aandacht voor dubbele discriminatie waarmee mensen worden geconfronteerd, zoals alleenstaande ouders met een migratie-achtergrond.

CD&V wil onderzoeken op welke manier een systeem van **'glijhuren' of 'proefhuren'** kan geïntroduceerd worden waar mensen die met discriminatie geconfronteerd worden, toch naar een woning begeleid kunnen worden. Ook de eerder vermelde investeringen in sociale huisvesting zijn een goede manier om discriminatie tegen te gaan, aangezien een woning ter beschikking wordt gesteld op basis van een objectief toewijzingssysteem.

<u>Duurzamer wonen</u>

Duurzamer wonen betekent dat onze woningen **energiezuiniger** worden, dat onze energievoorziening **ecologisch en duurzaam** is en dat de woning **in een duurzame omgeving** staat. Als we in 2050 de klimaatdoelstellingen willen halen, zullen we op alle vlakken een tandje moeten bij steken. Financiële steun

willen we vooral op het moment van de verwerving van de woning richten en particulieren willen we zo veel mogelijk ontzorgen bij hun renovatie.

We **hervormen de woonbonus tot een klimaatbonus**. Dit wil zeggen dat de bonus voortaan gunstiger zal zijn voor woningen die energiezuinig zijn of binnen een termijn van vijf jaar na transactie energiezuinig zijn gemaakt. Zo belonen we investeringen in de woning die belangrijk zijn voor het klimaat. Aan bestaande engagementen wordt niet geraakt.

Energiebesparende renovaties van gezinswoningen met de steun van familie willen we ondersteunen. Dit met een Vlaamse tegemoetkoming naar analogie met de succesvolle win-winlening of 'vriendenlening'. Zo mobiliseren we spaargeld om onze klimaatdoelstellingen te halen en worden mensen die een renovatie (nog) niet kunnen dragen, ondersteund.

De **veralgemening van de lagere btw op afbraak en heropbouw** moet ervoor zorgen dat mensen niet fiscaal afgestraft worden ten opzichte van een renovatie. De keuze voor renovatie of afbraak moet immers afhangen van de staat en het potentieel van de woning, niet van het fiscaal regime. We bekijken of er nog andere verbeteringen van de fiscale steunmaatregelen mogelijk zijn.

Met subsidies of fiscaliteit alleen gaan we onze renovatiegraad echter niet voldoende opkrikken. Nieuwe technologieën laten toe om heel accuraat te meten hoeveel energie een gezin uitspaart. Via proefprojecten in de sociale huisvesting willen we bedrijven de kans geven ook voor de private markt *business*modellen te ontwikkelen waarbij zij de renovatiekost dragen en terugverdienen via de reëel uitgespaarde energiekost voor de bewoner.

Het EPC+, het nieuwe energieprestatiecertificaat sinds 2019, **moet een belangrijke bron van objectieve informatie over de woning worden,** zowel qua energieprestatie als qua woningkwaliteit (zoals dat het geval is op het conformiteitsattest). Daarnaast moeten het financiële instrumentarium en het informatieve EPC+ op elkaar afgestemd worden. Enkel zo kan het EPC+ haar rol spelen bij de prijsbepaling. We controleren de kwaliteit van de EPC+-attestering.

Naast ondersteuning bij de financiering, willen we mensen die renoveren goed informeren. Het zijn immers niet uitsluitend financiële redenen die mensen weerhouden van een renovatie. De lokale woonmaatschappijen spelen een belangrijke rol als woonloket.

<u>Woonbeleid afgestemd op zorgnoden</u>

Vergrijzing en vermaatschappelijking van de zorg roepen vragen op over de geschiktheid van onze woningvoorraad en de nood aan diverse woonvormen. We moeten op twee sporen beleid voeren.

Enerzijds wensen veel mensen de laatste levensfase door te brengen in de vertrouwde omgeving. **Toegankelijkheid** moet dan ook **de nieuwe standaard worden in nieuwbouw** – ook van de individuele wooneenheden in meergezinswoningen – en de premiestelsels voor aanpassing van bestaande woningen moeten beter op elkaar worden afgestemd. In de sociale woningbouw geven we als overheid het goede voorbeeld.

Anderzijds biedt **tijdig verhuizen naar woonkernen** voordelen qua (zorg)voorzieningen, mobiliteit en sociaal contact. De overheid moet er dan wél voor zorgen dat deze omgevingen toegankelijk zijn en de voorzieningen betaalbaar en mensen sensibiliseren.

Een woonbeleid dat **afgestemd** is **op zorgnoden** voorkomt dak- en thuisloosheid**.** Dat is immers de meest verregaande inbreuk op het recht op wonen. CD&V wil dat mensen die daar nood aan hebben begeleiding op maat krijgen. We creëren een eengemaakt kader voor woonondersteuning dat ruimte laat voor een gedifferentieerde aanpak naar intensiteit en aard van de begeleiding. Dit kader geeft de woonmaatschappijen en welzijnsorganisaties handvaten voor een bovenlokaal woonondersteuningsbeleid.

Een diversiteit aan woonvormen

We zien in **nieuwe woonvormen** kansen om wonen betaalbaar te houden, efficiënter met ruimte om te springen en zorg in de vertrouwde omgeving aan te bieden**.** We willen die kansen grijpen door het goede voorbeeld te geven in de sociale huisvesting en kernontwikkeling en door wettelijke en financiële drempels uit de weg te ruimen.

Het is eigen aan 'nieuwe woonvormen' dat het gaat om experimenten. Er ontstaan dan ook veel verschillende vormen, al dan niet met succes. Wanneer een woonvorm echter zijn nut bewezen heeft, moet de overheid een kader ontwikkelen dat een bredere uitrol mogelijk maakt. Zo geven we het vrije initiatief de kans om in te spelen op diverse woonbehoeften.

CD&V wil dat eindelijk werk wordt gemaakt van **een definitie van '*cohousing*'** in de Vlaamse Wooncode, zodat er duidelijkheid komt over de juridische consequenties voor overheden, investeerders, private spelers en particulieren.

Daarnaast willen **een kader uitwerken voor mobiele zorgwoningen.** Voor mensen die via mantelzorg hulp geboden krijgen, moet de mogelijkheid van mobiele mantelzorgwoningen een oplossing bieden als betaalbaar en duurzaam alternatief voor de vaak dure, tijdelijke aanpassingen in de bestaande woning. Het huidige wetgevende kader is echter zeer onzeker en hangt vaak samen met een overdaad aan verouderde lokale regels. In dezelfde filosofie van kostenefficiënt aangepast wonen, willen we bekijken hoe we de bouw van **meegroeiwoningen** kunnen ondersteunen.

Armoedebestrijding in het woonbeleid

Het **armoederisico van huurders** is vijf keer zo hoog als dat van eigenaars**.** De wachtlijsten voor sociale huurwoningen zijn lang en woningen op de private huurmarkt zijn duur of kampen met ernstige gebreken. Eigenaarschap is ook mogelijk voor mensen met een lager inkomen. We willen inzetten op de verwerving of renovatie van een woning specifiek door de lagere inkomensdecielen. We vermijden wéll dat mensen met een te laag inkomen financiële engagementen aangaan die ze niet aankunnen.

Om de krapte op de woonmarkt aan te pakken, houden we vast aan het groeipad voor **sociale huurwoningen en het sociaal objectief per gemeente**. Daarbovenop blijft een ambitieus renovatieprogramma voor sociale woningen lopen. Hoe meer kwaliteitsvolle en energiezuinige sociale huurwoningen er zijn, hoe beter.

De sociale verhuurkantoren (SVK's) kunnen de private huurmarkt ook activeren voor sociaal wonen. Tegen het eind van de legislatuur willen we 5**% van de private huurwoningen via een SVK-systeem** laten verhuren. Tegen 2030 moet dit 10% zijn.

Wie in **een residentiële setting** verblijft, zoals een woonzorgcentrum, **moet rond komen**. Het moet duidelijk zijn wat de woonkosten en de zorgkosten zijn. Naast het pensioen, moeten andere inkomsten en compensaties voor zorg woonzorg kwaliteitsvol en betaalbaar houden. Waar nodig komt de lokale overheid tussen.

Energie- en waterarmoede zorgen ervoor dat mensen hun levenskwaliteit geschaad wordt. We verlengen de winterperiode waarin afsluitingen van energie verboden zijn standaard tot en met het einde van maart, zodat dit niet jaarlijks verlengd moet worden. Hierdoor vermijden we dat mensen letterlijk in de kou blijven staan.

Het stookoliefonds vormen we om tot een **verwarmingsfonds** zodat, naast de bestaande regelingen voor elektriciteit, gas en stookolie, ook wie via andere bronnen (bv. pellets of steenkool) zijn woning verwarmd een tussenkomst kan krijgen.

We voorzien, rekening houdend met de technische mogelijkheden, een **minimale levering van drinkwater,** na LAC-advies, als minder ingrijpende stap dan een afsluiting in geval van wanbetaling.
We streven naar **duidelijke facturen en afrekeningen**. Een eerste aanmaning mag niet leiden tot extra kosten. We bekijken hoe we zij die recht hebben op het sociaal tarief beter en ruimer kunnen afbakenen in het kader van sociale versterkingen en in overeenstemming brengen met het statuut 'beschermde klant'. De sociale tarieven moeten vlot toegekend worden en retroactief gelden wanneer dit te wijten is aan trage overheidsadministraties, zoals bv. recent gerealiseerd werd bij de erkenning van een handicap. Om een menswaardig bestaan te garanderen voor alle gezinstypes laten we de **minimumlevering** van tien ampère herberekenen naar de noden van vandaag. We maken ze gezinsgemoduleerd, zodat ook grotere gezinnen kunnen voorzien in hun basisnoden.

Voorwaardelijke LAC-beslissingen krijgen een maximumtermijn zodat deze niet jaren later ingeroepen kunnen worden om alsnog afsluitingen uit te voeren.

2.2.2. Natuur, omgeving en duurzaamheid

Leven in een gezonde leefomgeving, met voldoende groene open ruimte, zonder storende milieueffecten als zwerfvuil, vervuilde beken, lawaai, hinderlijke rook of fijn stof, bepaalt voor een groot deel onze levenskwaliteit. Een gezond leefmilieu draagt bij aan ons welzijn, maar ook aan de economie, via de ecosysteemdiensten. Er zijn echter grenzen aan de ecologische draagkracht, zowel op het niveau van de planeet, als lokaal.

Een duurzaam omgevingsbeleid veronderstelt niet alleen ecologische ambitie, maar ook sociaal-economisch realisme. Doelstellingen inzake milieu, natuur, klimaat en ruimte moeten mensen, dieren, planten en leefgebieden beschermen, maar ook haalbaar, betaalbaar en aanvaardbaar zijn. De technische, budgettaire en maatschappelijke randvoorwaarden voor duurzame omgevingsmaatregelen zijn echter geen aanleiding of verontschuldiging om af te dingen op gezondheid en welbevinden. We werken verder aan een stapsgewijze afbouw van broeikasgasuitstoot, luchtvervuiling, waterverontreiniging, bodembedreiging, ontbossing, verharding, ruimtebeslag…

Leven in een gezonde omgeving

Lucht

Het succes van initiatieven als AIRbezen en CurieuzeNeuzen, burgerprojecten die de luchtkwaliteit in Vlaanderen in kaart willen brengen, bewijst dat mensen bezorgd zijn over de luchtkwaliteit. Die is er in Vlaanderen de voorbije decennia trouwens spectaculair op vooruitgegaan. Waar we tien à vijftien jaar geleden de EU-doelstellingen op heel wat plaatsen niet haalden, is dat nu bijna overal het geval. Een aantal advieswaarden van de Wereldgezondheidsorganisatie zijn echter nog niet binnen bereik. Het **effect van luchtvervuiling** op onze levenskwaliteit is nog steeds te **groot**: het kost ons gemiddeld negen gezonde levensmaanden. De Europese Commissie raamt de gezondheidskost door luchtvervuiling in België op meer dan 8 miljard euro per jaar. Daarom wil CD&V een **ambitieus beleid inzake luchtkwaliteit**, met de integrale uitvoering van het **Luchtbeleidsplan**. Op korte termijn zorgen we ervoor dat we nergens in Vlaanderen de Europese luchtkwaliteitsnormen nog overschrijden, zodanig dat we op lange termijn de WHO advieswaarden kunnen bereiken. We pleiten voor een verlaging van de drempelwaardes bij metingen zodat het smogalarm sneller in werking kan treden.

Er zijn nog grote winsten te boeken in de uitstoot van het **verkeer** en dan vooral wat betreft NOx en roet door dieselgebruik. België mag **tegen 2030 geen nieuwe auto's op fossiele brandstoffen meer inschrijven.** De overheid moet het goede voorbeeld geven. Vanaf 2025 willen we in de stadscentra nulemissie voor het openbaar vervoer. Tegen 2030 moet het hele openbaar vervoer emissieloos rijden.

We werken op **Europees niveau een globale 'ecoscore'** uit waarmee de **volledige ecologische impact van voertuigen** van concept tot recyclage in kaart gebracht wordt. Zo houden we ook rekening met de duurzaamheid van grondstoffenproductie, productie van de voertuigen zelf, transport, verbruik en hergebruik van materialen.

We voeren slim rekeningrijden in voor personenwagens. In de uitwerking moet de milieu-impact van het voertuig een belangrijke parameter zijn. In de centrumsteden en schoolomgevingen kunnen lage-emissiezones soelaas bieden. De lokale besturen zijn het best geplaatst om over de wenselijkheid te oordelen. Wél moet Vlaanderen werken aan meer uniformiteit tussen de verschillende maatregelen.

Volgens de Vlaamse Milieumaatschappij is **houtverbranding** verantwoordelijk voor 35% van de totale uitstoot van fijn stof. Met een '*Green Deal'* stimuleren we de vervanging van laagrendementskachels en open haarden. Open haarden zonder naverbranding zouden tegen 2025 volledig verdwenen moeten zijn.

We hebben speciale aandacht voor de **luchtkwaliteit in en rondom plaatsen waar risicogroepen aanwezig zijn**: scholen, crèches, jeugdhuizen, sportinfrastructuur en rust- en verzorgingstehuizen. Concreet moet de inplanting van '*kiss-and-ride*zones' zo gebeuren dat ze een minimale impact heeft op de luchtkwaliteit in klaslokalen, sportzalen en -terreinen, speelplaatsen... We pleiten ervoor zoveel mogelijk nieuwe schoolstraten in te richten.

Geluid

Volgens het Vlaamse Schriftelijk Leefomgevingsonderzoek (SLO) uit 2013 voelt 10% van de Vlamingen zich ernstig of extreem gehinderd door verkeersgeluid. Door geluidsmilderende maatregelen, willen we de

leefbaarheid verbeteren. Bij de heraanleg van gewestwegen moeten **geluidsarme toplagen** de norm zijn. Voor nieuwe woonontwikkelingen en bij herbestemming van geluidsbelaste gebieden tot woongebied leggen we de initiatiefnemers **milderende maatregelen** op om het geluidsniveau tot een aanvaardbaar peil te brengen.

Luchtvaartmaatschappijen moeten worden aangezet **geluidsarmere vliegtuigen** te gebruiken. We bekijken of een heffing op lawaaierige en vervuilende vliegtuigen mogelijk is.

Water

Een **veerkrachtige ruimtelijke inrichting beperkt wateroverlast en watertekorten** en draagt zo bij aan de Vlaamse 'Visie 2050' om te evolueren naar een 'robuust watersysteem' dat in staat is om klimaatschokken op te vangen, onze ecosystemen beschermt en tegelijkertijd vele functies en diensten biedt. Door bijkomende verharding te vermijden en bodeminfiltratie en regenwatercaptatie te bevorderen, verhogen we de waterbeschikbaarheid. Veilige, gezonde en natuurlijk functionerende watersystemen moeten natuur, landbouw, industrie, scheepvaart en recreatie helpen. Innovatieve oplossingen zoals decentrale opslag van regenwater en hergebruik van afvalwater van de industrie om reserves aan te dikken, moeten waterschaarste en droogte helpen vermijden. Via een systemische aanpak verkennen we de synergiën met andere systemen (bv. energie, mobiliteit…) die kunnen resulteren in een win-win voor de verschillende domeinen, een grotere gedragenheid en een besparing in geld en tijd bij de uitvoering.

We moeten ons ook beschermen tegen het water van de **Noordzee**, daarom is in het kader van de klimaatopwarming belangrijk om verder en uitgebreider werk te maken van de **kustbeveiliging**.

In landbouwgebieden met veel droogtegevoelige gewassen, zoals groenten en aardappelen, willen we **bufferbekkens** aanleggen om oppervlaktewater op te vangen in periodes van neerslagoverschot. Op deze manier worden bijkomende watervoorraden gecreëerd die ingezet kunnen worden voor irrigatie van gewassen in droge periodes. De vertraagde afvoer van het water zorgt bovendien voor denitrificatie, waardoor de hoeveelheid stikstof die in het watersysteem terecht komt, beperkt wordt.

We blijven investeren in waterzuivering en waterafvoer. Willen we komen tot een goede kwaliteit van het oppervlaktewater dan blijft een **doorgedreven subsidiëring van lokale besturen en hun rioolbeheerders** voor de aanleg van nieuwe, gescheiden afvalwaterinfrastructuur een absolute must. 2027 is de uiterste datum om de doelstellingen uit de Europese kaderrichtlijn Water te behalen. Europese sancties mogen niet worden doorgeschoven naar de gemeenten.

Voldoende en gezond drinkwater voor iedereen tegen een **billijke prijs** is essentieel. We moedigen gemeenten aan een **hemelwaterplan** op te maken en ondersteunen hen daarin vanuit de Vlaamse overheid.

Met het **zesde mestactieplan** (MAP6) engageren we ons om de nutriëntenverliezen in land- en tuinbouw verder te verminderen zodat de waterkwaliteit na een periode van stagnatie opnieuw in lijn komt met de Europese langetermijndoelstellingen. We kiezen voor een aanpak die de economische activiteit loskoppelt van de milieukundige impact. Dit doen we door de implementatie van en de controle op de maatregelen van het mestbeleid te verbeteren. In de gebieden waar de waterkwaliteit onvoldoende verbeterd is, worden bijkomende maatregelen genomen, gedifferentieerd in functie van de doelafstand. Vier principes zijn richtinggevend: bemesting met de juiste mestsoort, op het juiste tijdstip, volgens de juiste bemestingstechniek en in de juiste dosis.

Asbest

In Vlaanderen zijn nog ongeveer 2,33 miljoen ton asbesthoudende materialen aanwezig in en rondom onze woningen, scholen, bedrijven en openbare gebouwen. Met de uitvoering van het **asbestafbouwplan** realiseren we op termijn een **asbestveilig Vlaanderen**. We maken werk van een verplicht **asbestinventarisattest** bij overdracht en verhuur van een risicowoning. We gebruiken de EPC+-methodologie als voorbeeld en koppelen beide aan de Woningpas. Schoolgebouwen zijn een prioriteit. Voor hen voeren we het in de voorbije legislatuur ontwikkelde plan uit. De protocollen afgesloten door OVAM met alle onderwijsverstrekkers blijven van kracht en zijn de leidraad om tot een **volledige afbouw van asbesthoudende materialen in alle scholen in Vlaanderen** te komen. We maken hier extra middelen voor vrij.

Bodem

We erkennen het belang van een evenwichtige bodemhuishouding. **Gezonde bodems** zijn essentieel voor de landbouw en leveren op een duurzame manier gewassen aan hoge opbrengsten per hectare. Bovendien is de bodem belangrijk om klimaatverandering tegen te gaan. Graslanden in het bijzonder zijn geschikt voor de **opslag van koolstof**. Een hoger koolstofgehalte leidt tot minder **erosie**. Maatregelen in het bodem- en waterbeleid mogen elkaar daarom niet tegenwerken en moeten, naast voor de **stikstof- en fosfaatproblematiek**, ook aandacht hebben voor de koolstofhuishouding van de bodem.

Bodemsanering moet gebeuren in functie van de herwaardering van gebieden. Voor alle historische bodemverontreinigingen moet tegen 2036 minstens de sanering gestart zijn. Een diepgaand bodemsaneringsbeleid, met de focus op '*brownfields'* (verwaarloosde en industrieel vervuilde gronden) biedt kansen om de schaarse ruimte beter te benutten. We gaan verder op de ingeslagen weg van de '*brownfield*convenanten'. Niet rendabel saneerbare terreinen, zogenaamde '*blackfields'*, moeten met overheidsmiddelen worden gesaneerd. Terreinen met een acuut risico en waar de nieuwe bestemming al van bepaald is, hebben voorrang. Via het recent opgerichte interfederale **Premazfonds** kunnen we eindelijk (particuliere) saneringen van bodemverontreiniging veroorzaakt door lekkage van stookolietanks ondersteunen.

<u>Leven in een propere omgeving</u>

Ondanks dat België al jaren koploper is qua inzameling en recyclage van verpakkingen en het vermijden van afvalstorting en -verbranding, is zwerfvuil nog altijd een hardnekkig probleem. Het kost de lokale besturen handenvol geld en leidt tot veel wrevel bij de mensen. Een **propere omgeving zonder zwerfvuil** is een absolute prioriteit.

De aanpak van **zwerfvuil** vereist **een waaier van acties**. We zetten het bestaande vijfpijlerbeleid verder. De publieke ruimte moet zo worden ingericht dat mensen worden aangezet vuilnisbakken te gebruiken. We zetten in op **sensibiliseringscampagnes**. Door buurtbewoners, vrijwilligers en verenigingen aan te spreken op hun verantwoordelijkheid en te betrekken bij de netheid van de publieke ruimte, wordt duidelijk gemaakt dat de openbare ruimte nooit 'van niemand' is. Buurten en verenigingen zouden een onkostenvergoeding moeten krijgen wanneer ze mee het openbaar domein onderhouden, zoals gebeurt bij 'Operatie Proper' van de 'Mooimakers'. Waar een zachte aanpak niet werkt, verhogen we de pakkans en leggen we **sancties** op.

In het verpakkingsbeleid pleiten we voor **100% producentenverantwoordelijkheid**. De verpakkingsproducenten dragen de volledige financiële verantwoordelijkheid voor de ophaling en de verwerking van door hen geproduceerde verpakkingen en dus ook voor de opruiming van zwerfvuil. Ook producenten van sigaretten en kauwgom moeten bijdragen aan de opruiming, in verhouding tot hun relatieve impact op het probleem. Verpakkingsverantwoordelijken worden verplicht meer differentiatie aan te brengen in de Groene Puntbijdragen om zo niet-recycleerbare verpakkingen te benadelen t.o.v. recycleerbare of gerecycleerde alternatieven. We zijn ambitieuzer dan de plannen van de Europese Commissie: tegen 2025 zijn alle verpakkingen die op de markt gebracht worden, herbruikbaar, recycleerbaar, composteerbaar of biodegradeerbaar. We **verbieden dunne, plastic wegwerpzakjes** in winkels en **microplastics** in verbruiksgoederen en pleiten tegelijk voor een ambitieus innovatiebeleid, met een belangrijke rol voor het initiatief 'Vlaanderen Circulair'. In de nieuwe legislatuur wordt een statiegeldsysteem het sluitstuk van het integraal verpakkingsbeleid.

Behoud van de open ruimte

Open ruimte wordt meer en meer samen gebruikt voor landbouw, biodiversiteit, recreatie, waterbeheer, grondstof- en energiewinning. En dit binnen duurzame en soms innovatieve relaties. **Verweving** gebeurt vanuit de gedachte dat functies elkaar versterken. Een geïntegreerde aanpak kan in sommige gevallen een win-winsituatie betekenen voor ruimtegebruikers én ruimtevragers. In landbouwgebieden is er bijvoorbeeld vaak ruimte voor biodiversiteit, zowel naar planten- als naar diersoorten, met de landbouwer als voornaamste beheerder. CD&V pleit daarom voor een beleid dat landgebruiksfuncties verweeft daar waar het kan, maar ze scheidt daar waar het moet. Multifunctionaliteit is gericht op een verantwoord samengaan van openruimtefuncties en ruimtegebruiken, waarbij de hoofdfuncties van hetzij landbouw, hetzij natuur en bos niet in het gedrang komen en de ruimtelijke draagkracht niet overschreden wordt.

Helaas is de open ruimte die Vlaanderen rest schaars en erg versnipperd. Nog altijd wordt bijna zes hectare open ruimte per dag aangesneden voor hardere bestemmingen. Als we aan dit tempo blijven **verharden**, bestaat tegen 2050 de helft van Vlaanderen uit verharde oppervlakte. Dat scenario moeten we absoluut vermijden!

Daarom heeft CD&V de voorbije legislatuur hard gewerkt aan de principes van het **Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (BRV)** dat het ruimtebeslag tegen 2025 tot 3 ha per dag terugdringt en tegen 2040 tot netto 0 ha per dag. De komende legislatuur willen we hier dan ook op verder bouwen om tot een juridisch waterdicht systeem te komen. Eigenaars moeten een **faire compensatie krijgen voor grondwaardeverlies**. Daarom blijven we pleiten wij voor een volledige compensatie aan de actuele waarde in geval van planschade, conform de principes van het Instrumentendecreet. Daarnaast vrijwaren we de meest kritische, watergevoelige gebieden, en de slecht gelegen woonuitbreidingsgebieden van verdere bebouwing.

Als Vlaanderen wil dat open ruimte niet verder aangesneden wordt, moet het ervoor zorgen dat gemeenten die grote stukken open ruimte beheren hiervoor financieel **beloond worden via het gemeentefonds**. We moeten niet alleen de resterende open ruimte beschermen, maar ook binnen de bebouwde omgeving zorgen voor **kwaliteitsvolle woon- en leefomgevingen met voldoende groen.**

De bescherming van de bedreigde open ruimte moet gebeuren in een **correcte verantwoordelijkheidsverdeling** tussen gemeenten, provincies en het Vlaams Gewest: gemeentes en provincies moeten de principes van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (verdichting, ontharding, bewaren van onze open ruimte) op hun maat kunnen

omzetten in beleidsdaden. Grote nieuwe ontwikkelingen moeten niet alleen afgestemd worden op de huidige mobiliteitsknooppunten, maar ook op toekomstige en grensoverschrijdende mobiliteitsknooppunten.

Leven in een groene omgeving

Toegankelijk groen zorgt voor respect voor natuur

De **nabijheid** van bossen, natuurgebieden, landbouwgronden… heeft een **positieve invloed op onze lichamelijke en geestelijke gezondheid**. We moeten natuur in onze omgeving verzorgen en beschermen. Natuur en landbouw hebben potentieel voor een brede waaier aan activiteiten waarbij kwetsbare groepen, vrijwillig en onder begeleiding, in een groene werkomgeving verblijven met het oog op beleving, dagbesteding, '*time-out*' of begeleiding naar een arbeidstraject. Omgang met planten en dieren heeft ook een meerwaarde voor de klassieke zorgverlening.

We investeren in **kwalitatief stadsgroen en groen in publieke ruimtes**: wijkgroen, groendaken, toegankelijke parken, natuurlijke speelplaatsen, stads- en speelbossen, grote solitaire bomen en goed bereikbare groengebieden om de stad heen. Stadsbewoners moeten op wandelafstand toegang hebben tot parken of groene pleinen.

Stadsbeleid moet tijdelijke ravotzones op braakgrond ('*pocket parks*') toelaten. We formuleren een **'groennorm'** voor stadsontwikkelingsprojecten, nieuwe woonwijken of verkavelingen. Het gaat om de minimale oppervlakte te realiseren groene, onverharde ruimte in verhouding tot de totale oppervlakte van het project en het aantal wooneenheden. Via de vergunningverlening integreren we de groennorm als voorwaarde voor de ontwikkeling van een onbebouwd goed, gelegen in woonreservegebied.

Groenblauwe netwerken en stapstenen – kleine landschapselementen zoals een bosje, een poel, houtkanten of een stukje bloemrijk grasland – zijn ideaal om tot rust te komen en hebben bovendien een ecologische waarde. Ze verbinden de stedelijke groengebieden met het landelijke gebied en maken ruimte voor recreatie, toerisme, lokale economie en sociale of educatieve projecten.

CD&V wil verder inzetten op **bos- en natuurbeleving voor iedereen**, met respect voor de ecologische meerwaarde. Niet enkel de absolute oppervlakte natuur en bos is van tel, maar ook de belevingswaarde en de toegevoegde maatschappelijke waarde die open ruimte levert. Denk maar aan sociale, gezondheids- en milieudiensten. Om iedereen te laten meegenieten van deze diensten zijn **nabijheid, bereikbaarheid en toegankelijkheid** essentieel. Dit willen we realiseren door de verdere uitvoering van de **landinrichtingsprojecten** rond Brugge, Gent, Antwerpen, Brussel en Hasselt, in samenwerking met de lokale besturen en belanghebbenden. Met nieuwe landinrichtingsprojecten willen we ook de anere centrumsteden beter verbinden met de open ruimte.

Bosbehoud en duurzame bosuitbreiding zijn voor CD&V prioritair. Het huidige bosareaal mag in geen geval achteruitgaan. De regelgeving rond het voor bosbehoud bedoelde boscompensatiefonds moet hiervoor garant staan. De oprichting van een **bosuitbreidingsfonds** moet bijdragen aan een duurzame bosuitbreiding en de versterking van ecosysteemdiensten die het bos levert. Het bosuitbreidingsfonds kan inzetten op de vergoeding van grondwaardeverlies en betoelaging van aankopen voor bosuitbreiding. Eigenaars van bospercelen die maatschappelijke doelstellingen realiseren ten koste van financieel rendement, moeten daarvoor gecompenseerd worden. CD&V wenst dat bij bebossing (toekomstige) **tijdelijke ontbossingsrechten** (drie tot

vijf jaar) voor een ander perceel kunnen verkregen worden, zodat niet gewacht moet worden op een ontbossing vooraleer men met de aanplanting van een nieuw bos kan starten. Naast de Vlaamse overheid kunnen ook lokale besturen, private personen en organisaties participeren. Financiering kan vanuit de verschillende sectoren die baat hebben bij bossen, waardoor de slagkracht voor bosbehoud en bosuitbreiding groter wordt.

Bescherming kwetsbare soorten en habitats

We willen het biodiversiteitsverlies in Vlaanderen stoppen tegen 2025. We pleiten voor een **ambitieuze biodiversiteitsstrategie**, gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek en in lijn met de internationale beleidsengagementen. Doel is om op termijn alle Europees beschermde habitats in een gunstige staat van instandhouding te brengen. Gewestgrensoverschrijdende projecten worden aangemoedigd. Ze helpen het perspectief te vergroten en volgen de landschappelijke en socio-economische verbindingen die bestaan tussen de gewesten.

Via natuurbeheerplannen, bijhorende subsidies en de ondersteuning van inrichtingsprojecten realiseren we de biodiversiteitsdoelen op het terrein, rekening houdend met de socio-economische impact. De natuurdoelstellingen maken dat we soms voor keuzes staan tussen bos en natuur. Nu en dan moet bos plaats maken voor zeer zeldzame en kwetsbare natuur. We bundelen daarom de doelstelling natuur en bos tot **één doelstelling 'natuur'.**

Met de '**Programmatische Aanpak Stikstof' (PAS)** dringen we stikstofdeposities stelselmatig terug en dragen we bij aan de realisatie van de **instandhoudingsdoelen (IHD),** zonder de continuïteit van de vergunningverlening voor bedrijven en sectoren in het gedrang te brengen. Voor ons is het cruciaal dat niet in bestaande vergunningen wordt ingebroken op een manier die investeringen van bedrijven en sectoren plots waardeloos maken. We pleiten voor een combinatie van brongerichte en effectgerichte maatregelen. We brengen ons in lijn met de Europese doelstellingen, maar waken steeds over een gelijk speelveld. Met de herstructureringsprogramma's begeleiden we landbouwers bij de aanpassing van hun bedrijfsvoering.

2.2.3. Mobiliteit

Mobiliteit is een basisrecht. Iedere Vlaming, van jong tot oud, van arm tot rijk, moet zich op een betaalbare en kwaliteitsvolle manier kunnen verplaatsen. Zo kan hij of zij volwaardig blijven deelnemen aan het maatschappelijk leven. Niet alleen personen, ook goederen moeten op een duurzame manier ter plaatse geraken. Vlaanderen verder uitbouwen als logistieke groeipool is één van de belangrijkste sleutels voor onze economische toekomst. De organisatie van onze mobiliteit brengt belangrijke uitdagingen met zich mee.

Mobiliteit heeft een belangrijke weerslag op onze levenskwaliteit. **Verkeer is een belangrijke vervuiler.** De uitlaatgassen van vervoer op fossiele brandstoffen hebben een negatieve impact op onze luchtkwaliteit en op onze gezondheid. Fijn stof kost jaarlijks vroegtijdig het leven aan 13.000 Belgen. Vervuilende wagens worden hoe langer hoe minder geaccepteerd.

Mobiliteit heeft ook een impact op de kwaliteit van onze leefomgeving. Publieke ruimte wordt voor een groot stuk ingenomen door autoverkeer. Ruimte die we willen terugwinnen voor meer kwaliteitsvolle buurten waar mensen op een aangename manier samenleven.

Meer dan ooit staan we met z'n allen in de file. We verliezen kostbare tijd met inefficiënte verplaatsingen. Tijd die we liever spenderen aan gezin, familie en vrienden, ontspanning en werk. Verplaatsingen moeten meer kwaliteitsvol – comfortabel, vlot, flexibel, betaalbaar en veilig – gebeuren.

Ook al dan niet mobiel zijn, heeft een belangrijke impact op iemands levenskwaliteit, zowel professioneel als in de vrije tijd. Mensen moeten letterlijk en figuurlijk ergens kunnen geraken. Vervoersarmoede moet aangepakt worden.

Vlaanderen wordt verkeersveiliger. **Toch vallen er jaarlijks nog 300 verkeersdoden en bijna 3.000 zwaargewonden** te betreuren**.** Voetgangers en fietsers, kinderen en senioren zijn extra kwetsbaar in het verkeer. Een verkeersongeval heeft een diepe impact op de slachtoffers en hun naaste omgeving.

Goede mobiliteit begint met een doordachte ruimtelijke ordening. Nabijheid is de beste mobiliteit. De inplanting van woongebieden, bedrijventerreinen en mobiliteitsinfrastructuur is van belang voor onze mobiliteit. Als je kan winkelen, wonen, sporten, werken… in dezelfde buurt, kan je verplaatsingen te voet of met de fiets doen. Ruimtelijke ordening, wonen en mobiliteit moeten daarom veel meer samen sporen. We zetten in op kernversterking, wooninbreiding, verdichting, ontpitting en het verantwoord aansnijden van woonuitbreidingsgebieden. We zien het openbaar vervoer als ruggengraat voor woon- en werkplaatsontwikkeling. Uitbreidingen bevinden zich rond huidige of toekomstige openbaar vervoershaltes[10], fietssnelwegen of -corridors[11] en 'mobipunten'[12]. Deze knooppunten worden best zo aantrekkelijk mogelijk gemaakt, o.a. door er allerhande andere functies en laadinfrastructuur in onder te brengen.

We pleiten voor propere wagens en voor een rationeel autogebruik. Meer dan de helft van onze verplaatsingen bedragen minder dan vijf kilometer en toch nemen we er meestal de wagen voor. Dit 'automatisme' moet doorbroken worden. We nemen maatregelen zodat het juiste vervoersmiddel voor de juiste verplaatsing wordt gekozen. Het beleid heeft lange tijd de auto bevoordeeld. Een onevenwicht is het gevolg. **Om gebruikers echte keuzevrijheid qua vervoersmodi te bieden, gaan we voor een inhaalbeweging van de fiets** en een uitbreiding van de densiteit en de dienstverlening door het openbaar vervoer. We vertrekken vanuit het STOP-principe en zetten Koning Fiets centraal.

CD&V wil de **publieke investeringsuitgaven opschroeven naar 3% van het bbp**. Een **belangrijk deel van deze nieuwe investeringsuitgaven gaan naar mobiliteit**. We investeren in het openbaar vervoer zoals in de realisatie van de Vlaamse spoorprioriteiten, de uitbouw van het tram(bus)net, vergroening van de busvloot, elektrificatie van de spoorlijnen en e uitbouw van de voorstadnetten rond Gent, Antwerpen en Brussel. We werken belangrijke congestieknelpunten weg in elke provincie in Vlaanderen, zowel qua weginfrastructuur als qua ontsluiting van onze zeehavens. Om de verkeersveiligheid te verhogen investeren we in de wegwerking van zwarte punten. We investeren in fietsinfrastructuur, mobipunten, stopplaatsen langs autosnelwegen (bv. Halen) en pendelparkings als weg uit de file.

We staan aan de vooravond van een **mobiliteitsrevolutie.** We grijpen de mogelijkheden die technologische evoluties bieden aan om onze doelen te bereiken. Dankzij het mobiliteitsbudget en '*mobility as a service*' zullen

[10] *Transit Oriented Development*
[11] *Bike Oriented Development*
[12] Fysieke knooppunten voor verschillende vervoerswijzen zoals parkeerplaatsen voor autodelen, fietsparking en een nabije halte van openbaar vervoer… op buurtniveau, met als doel zich te kunnen verplaatsen zonder het privébezit van een (tweede) wagen.

we een meer flexibele invulling kunnen geven aan onze verplaatsingen. De overheid en de aan haar gelieerde bedrijven moeten hun data ter beschikking stellen van de markt zodat dynamische en optimale reisformules aangeboden kunnen worden.

De zelfrijdende wagen biedt nieuwe mogelijkheden op het vlak van verkeersveiligheid, doorstroming en de terugwinning van publieke ruimte. De elektrische wagen en de wagen op waterstof zullen onze lucht schoner maken. Het beleid moet dit stimuleren. We moeten nu al voluit inzetten op technologieën die vandaag misschien nog niet volledig op punt staan, maar die veelbelovend zijn voor een meer leefbare mobiliteit én samenleving.

We toetsen onze mobiliteit en publieke ruimte aan **de 8-80-regel: maatregelen die goed zijn voor een 8-jarige en voor een 80-jarige, zijn goed voor iedereen.** Zo dragen we bij aan een gezonde, gelijkwaardige, aangename en leeftijdsvriendelijke leefomgeving.

Gezondheid, klimaat en luchtkwaliteit

We streven naar rationeel autogebruik en promoten alternatieven. Autoluwe centra zijn de nieuwe norm. Voorafgaand en continu overleg tussen bestuur en alle '*stakeholders'* is cruciaal.

We overschrijden de fijnstofdrempels niet. We verlagen de maximale snelheid op ringwegen om de uitstoot naar onze centra te beperken en de luchtkwaliteit te verbeteren. Om de luchtkwaliteit aan schoolomgevingen te verbeteren, overtuigen we zoveel mogelijk scholen en lokale besturen om schoolstraten in te voeren. Zo beperken we het drukke verkeer aan het begin en einde van de schooldag. We promoten het gebruik van de deelfiets en het openbaar vervoer.

We zetten in op een vergroening van ons wagenpark. We hanteren hiervoor de 'ladder van vergroening'. In 2019 kopen we voor het openbaar vervoer enkel nog bussen op alternatieve aandrijving zoals elektriciteit of waterstof. Vanaf 2023 zijn nieuwe bedrijfswagens emissievrij. Vanaf 2025 hanteren we een nulemissie voor openbaar vervoer en taxi's in stadscentra. In 2030 zijn alle nieuwe wagens, het volledige openbaar vervoer en alle taxi's emissievrij. Tegen 2050 is het vollédige wagenpark emissievrij geworden. Voor zelfrijdende wagens hanteren we als principe dat zij vanaf introductie emissievrij zullen rondrijden.

Om de **opkomst van elektrische wagens en wagens op waterstof** te ondersteunen, moeten we ambitieuzer zijn qua laadpalen. In centra moeten er binnen een straal van één kilometer meerdere publieke laadpalen te vinden zijn en langs autosnelwegen bouwen we een lint van snelladers. Nieuwe ontwikkelingen (wonen of bedrijven) en mobipunten worden voorzien van voldoende laadinfrastructuur.

Dankzij CD&V werd het mobiliteitsbudget vorige legislatuur doorgevoerd. We **breiden dit mobiliteitsbudget verder uit.** Het **vervangt het fiscaal gunstregime voor de salariswagens**. Ook de tijd van het fiscaal voordeel van de tankkaart voor privégebruik bij salariswagens is voorbij. Huur of hypothecaire intresten kunnen worden ingebracht in het mobiliteitsbudget indien men binnen een straal van vijf kilometer woont van het werk waardoor dichter bij het werk wonen wordt aangemoedigd. In combinatie met de ontwikkeling van MaaS, waarbij men met abonnementsformules betaalt voor mobiliteit op maat, moet dit leiden tot het gebruik van het juiste vervoersmiddel voor de juiste verplaatsing. Maatschappelijke kosten-batenanalyses moeten gezondheidseffecten internaliseren, zodat het beleid er rekening mee kan houden.

We verliezen het effect van **luchtvaart en internationale scheepvaart** op het leefmilieu en de klimaatopwarming niet uit het oog. Er moet grotere fiscale solidariteit komen tussen de vervoersmodi in een Europees kader, zodat een gelijk speelveld ontstaat. Er zijn extra inspanningen nodig voor meer en betere internationale treinverbindingen, waaronder nachttreinen vanuit Brussel, zodat zij een volwaardig alternatief zijn voor korteafstandsvluchten. Luchtvaartmaatschappijen moeten worden aangezet geluidsarmere vliegtuigen te gebruiken. Voor de vluchten in Zaventem willen we een globale oplossing. Elk gewest neemt een deel van de last op zich. We vertrekken van maximaal vliegen op bestemming, omdat dit globaal leidt tot minder brandstofverbruik en vervuiling. Het uitgangspunt is veiligheid van de vliegoperaties. Hierop doen we geen concessies. Voor de rest streven we naar een combinatie van een evenwichtige geografische spreiding met het oog op de gezondheid van de bewoners en aandacht voor economie en tewerkstelling. Dit alles moet worden vastgelegd in een vliegwet.

Geborgenheid en kwaliteit van de leefomgeving

We winnen publieke ruimte terug voor ontmoetingen en creëren buurten waar kinderen opnieuw op straat kunnen spelen. We kiezen resoluut voor **meer kwaliteitsvolle openbare ruimte en meer leefbare wijken.**

We gaan voor **autoluwe centra door alternatieven zoals fiets en bus aantrekkelijker te maken** en randparkings die door fietsdeelsystemen en snelle, frequente pendelbussen, tram- en metrolijnen met de centra worden verbonden. We hebben aandacht voor de bereikbaarheid voor bewoners en voor mogelijkheden voor zij die slechts een korte, snelle boodschap moeten doen (zogenaamde '*runshoppers'*). Ook de taxi moet een volwaardige schakel zijn van onze mobiliteitsoplossing. De taxi van de toekomst is groen, heeft een rol in de '*last mile*belevering' van personen en goederen en wordt veel meer gebruikt dan vandaag het geval is.

Een auto staat 90% van de tijd stil. Een (tweede) wagen kan in veel gevallen vervangen worden door een deelauto. Er moeten **voldoende betaalbare en groene autodeelsystemen** aangeboden worden. Autodelen kan in elke gemeente, hoe klein ook. Het leidt tot minder auto's, minder nood aan parkeerplaatsen en minder verplaatsingen met de wagen.

Het **goederenvervoer** in ons land blijft groeien.[13] 80 % van onze goederen wordt vervoerd over de weg. Om de verdere groei van het goederenvervoer aan te kunnen en de kwaliteit van onze leefomgeving te garanderen, is een '*modal shift'* naar spoor en binnenvaart noodzakelijk. Ook die moeten trouwens vergroenen. Dit betekent: geen dieseltreinen meer en alternatief aangedreven schepen. Vrachtwagens horen niet thuis in schoolomgevingen tijdens de schoolspits of in dorpskernen buiten bepaalde laad- en losuren. We voeren een vrachtroutenetwerk in en kiezen resoluut voor depots aan de rand met een duurzame 'laatste kilometerlevering'. We optimaliseren de kilometerheffing voor vrachtwagens zodat sluipverkeer vermeden wordt en nachtelijke leveringen gestimuleerd.

Tegen 2040 wordt verwacht dat 75% van de wagens zelfrijdend zal zijn. Een eigen auto hebben is dan niet langer nodig. Een wagen pikt je op, op het moment en de plaats die je kiest. In een **deelsysteem** bieden zelfrijdende wagens **kansen om autoverkeer drastisch te verminderen**[14], files te verkorten en publieke ruimte terug te winnen.

[13] Het Planbureau verwacht een stijging van 44% van het aantal vervoerde tonkilometer tussen 2012 en 2030.
[14] Met 10% van de vloot kan men alle huidige verplaatsingen dekken.

'E-commerce' groeit. Er gebeuren in ons land naar schatting 150.000 leveringen van pakjes per dag. Hieraan zijn externe kosten verbonden: files, verkeersongevallen, luchtvervuiling, geluidsoverlast en klimaatverandering. **Slimmere logistiek doet de bezettingsgraad stijgen en het aantal ritten dalen.** We hebben ook aandacht voor duurzame stedelijke distributie. We denken bv. aan centrale ophaal- en leverpunten zoals mobipunten, haltes en stations, laatste kilometerleveringen met de fiets, inzet van ecowagens, sensibilisering, bundeling van leveringen… Het is belangrijk dat de overheid bepaalt wat kan en niet kan. Ook pleiten we voor een **uitbreiding van de kilometerheffing van vrachtwagens naar bestelwagens**. De inkomsten worden eerst en vooral ingezet om te investeren in klimaat en infrastructuur die bijdraagt aan een duurzame mobiliteit.

En waarom maken we het **vervoer van personen en goederen** niet **efficiënter door ze te koppelen?** Waarom zouden taxi's geen pakjes mogen leveren of leveranciers van pakjes geen mensen mogen vervoeren? Het idee is zeker de moeite waard om te onderzoeken, bv. invulling van de 'eerste en laatste kilometer' van vervoer op maat.

Gezin en *'quality time'*: kwaliteit van de verplaatsing

Verplaatsingen moeten kwaliteitsvol kunnen ingevuld worden. Te voet en met de fiets is het nog te vaak onveilig en onaangenaam. Met de auto sta je voortdurend stil. Bus, tram en trein komen vaak niet op tijd. We **vertrekken steeds vanuit het STOP-principe** waarbij Stappers en Trappers op de eerste plaats komen, vervolgens het Openbaar vervoer en tot slot het Persoonlijk gemotoriseerd vervoer. Dit moet ook in de budgetten vertaald worden. Dat wil zeggen: meer middelen voor fiets en openbaar vervoer.

Stappers: we hanteren het DOD–principe: **drempels weg, oppervlak vlak en doorgangen voldoende breed.** We hanteren de '***Walkabilityscore'*** als objectief toetsingscriterium bij de keuze van ruimtelijke plannings- of inrichtingsmaatregelen, zoals het openen van trage wegen, het laten doorlopen van doorlopende straten, de creatie van doorsteken in gebouwen en installatie van nieuwe voetgangers- en fietsroutes. Op die manier ontstaan groene functionele belevingstrajecten en maken we zachte verplaatsingen te voet of met de fiets aantrekkelijker. We hebben bij de inrichting van de weg oog voor de oversteekbaarheid.

Trappers: **we kiezen voluit voor Koning Fiets!** We willen een verdrievoudiging van het budget van fietsinvesteringen van 100 naar 300 miljoen euro, met als doel 700 km (her)nieuw(d) fietspad per jaar. We verhogen de veiligheid en het comfort door te investeren in kwaliteitsvolle, veilige, goed verlichte en conflictvrije fietsinfrastructuur, zowel voor korte als voor lange verplaatsingen (bv. fietssnelwegen, fietsstraten, versnelde realisatie Bovenlokaal Functioneel Fietsroutenetwerk, volledig conflictvrije kruispunten, o.a. door Alle Fietsers Tegelijk Groen…), in deelfietssystemen en in de fiets als voor- en natransport voor het openbaar vervoer. We investeren in fietsparkeren en in fietsenstallingen met toegangscontrole aan onze belangrijkste mobiliteitsknooppunten. De overheid geeft het goede voorbeeld. We vragen aan de sociale partners om een veralgemeende fietsvergoeding voor alle werknemers uit te werken, zowel voor traditionele fietsen, elektrische fietsen als voor *speedpedelecs*.

Openbaar vervoer: **meer middelen voor investeringen en het laten rijden van bussen, trams en treinen.** We investeren in modern materieel met frequente, gemakkelijke en betrouwbare aansluitingen en comfortabele overstappen. We zetten in op het bereiken van attractiepolen zoals scholen, winkelstraten, openbare diensten, zorgcentra, bedrijven en culturele centra. Ook 's avonds moet er een voldoende aanbod zijn. We vragen van onze operatoren geïntegreerde en duidelijke informatie en communicatie, zowel *on-* als *offline*. We investeren in kwaliteitsvolle knooppunten. Haltes worden mobipunten waar we voldoende goedkope parkings voorzien

voor wie met de auto komt en gratis, beveiligde fietsenstallingen, het dichtst bij de opstapplaats, voor wie met de fiets komt. We maken werk van grensoverschrijdende openbaarvervoerverbindingen.

De **trein vormt de ruggengraat** en garandeert frequente en stipte verbindingen. Trams en bussen brengen via een kwaliteitsvol kern- en aanvullend net reizigers met een hoge frequentie, goede doorstroming en vlotte overstapmogelijkheden naar hun bestemming. Met het Spartacusplan en het Brabantnet bouwen we het tram(bus)net verder uit.

Om iedereen de mogelijkheid te geven gebruik te maken van openbaar vervoer, moet **ook 's nachts een minimaal aanbod voorzien worden**. Naar analogie van het Nederlands nachtnet, werken we ook een Belgisch nachtnet uit. Daarbij streven we binnen een stedelijke context naar optimale busverbindingen. Tussen steden gaan we voor treinen en maken we de combinatie met deelvervoer vanuit de stations naar kleinere gemeenten.

De betaalwijze wordt geïntegreerd voor alle vormen van vervoer. Bus, trein, tram, metro en deelsystemen kunnen met één kaart of app betaald worden. We waken erover dat het openbaar vervoer **betaalbaar blijft**, zowel voor de gebruiker als voor de belastingbetaler. We maken werk van een verbeterde toegankelijkheid. Haltes en wachtruimtes worden kwaliteitsvol ingericht. De **doorstroming van openbaar vervoer** verbeteren we door verkeerslichtenbeïnvloeding, (tram)bussen in een vrije bedding en bussluizen. We **verbeteren ons spoorwegnet** en werken capaciteitsknelpunten weg. De elf goedgekeurde 'Vlaamse spoorprioriteiten' vormen hiervoor het uitvoeringskader. We zetten in op fietsdeelsystemen als verlenging van het bereik van het openbaar vervoer. We geloven in haltes langs autosnelwegen, met snelle verbindingen naar tewerkstellingspolen. De arbeidstijd begint te lopen vanaf het moment dat men op bus of trein stapt. Hiervoor moeten werkruimtes met internetverbinding en voldoende tabletruimte worden voorzien.

We gieten alles in **investeringsplannen op lange termijn** (tien jaar) en in **kwaliteitsvolle beheerscontracten** met ambitieuze kritische prestatie-indicatoren over de stiptheid.

We implementeren de Europese verplichting tot **vrijmaking van het binnenlands reizigersverkeer** zo dat we naar een openbaar vervoer evolueren dat tegen de beste prijs-kwaliteitsverhouding een dienst verleent die zowel beantwoordt aan de maatschappelijke doelstellingen als aan de eisen van de individuele reizigers. De **NMBS en De Lijn** vormen zich om tot **financieel gezonde, kwalitatieve en klantvriendelijke overheidsbedrijven**, klaar om de concurrentie aan te gaan en het interne operatorschap op te nemen. Het lokaal aanbod versterken we. Via aanbestedingen kunnen regionale overheden (bv. vervoerregio's, provincies) en private spelers in een aanvullend geïntegreerd aanbod voorzien en zo onder andere bijdragen tot de ontsluiting van provincies die vandaag minder goed bedeeld worden zoals West-Vlaanderen en Limburg.

We geven duidelijk de richting aan van de gewenste ontwikkelingen op het vlak van openbaar vervoer door lange termijn investeringsplannen op te stellen met een doorkijk van minstens tien jaar.

Persoonlijk gemotoriseerd vervoer: nooit eerder stonden we zoveel stil. De files beknibbelen op onze levenskwaliteit. Ze zijn schadelijk voor onze luchtkwaliteit, onze gezondheid, onze economie. **Met 10% minder auto's nemen de files af met 40%. Een daling van 25% doet de files zelfs verdwijnen.** We maken alternatieven voor de wagen aantrekkelijker door volop te investeren in fiets en openbaar vervoer. We gaan voor fiets- en autodeelsystemen. Om het gebruik van deelsystemen laagdrempeliger te maken, komen we als overheid tussen in het abonnementsgeld. Een forfaitaire vergoeding wordt toegekend voor het gebruik van vergunde

deelsystemen die hun data open stellen zodat de systemen interoperabel gebruikt kunnen worden (betaalbaar met één kaart, app, bankkaart) en de beschikbaarheid makkelijk raadpleegbaar is in één routeplanner.

We pleiten tevens voor een **motorvriendelijk mobiliteitsbeleid**. Een motorveilige infrastructuur, sensibilisering van autobestuurders en motards en meer voorzieningen zoals parkeerplaatsen en oplaadpunten moeten van de motor een nog aantrekkelijker alternatief maken.

Daarnaast investeren we in het wegwerken van '*missing links*', '*bottlenecks*' (bv. Limburgse Noord-Zuidverbinding en de ringwegen rond Antwerpen, Brussel en Gent) en een kwaliteitsvol wegennet (bv. Ieper-Veurne). We gaan voor een optimale doorstroming, o.a. door slimme verkeerslichten. We vervangen de vaste verkeersbelastingen door **slim rekeningrijden** volgens het principe '**de gebruiker of vervuiler betaalt'**. De invoering gaat gepaard met **investeringen in volwaardige alternatieven**. Het moment waarop je de wagen gebruikt, de plaats, de aanwezigheid van alternatieven en de milieu-impact van de wagen worden verrekend in het tarief. Ook wordt de sociale impact van het rekeningrijden voor personenwagens nauwgezet onderzocht en waar nodig aangepakt. Zo vergroenen we onze mobiliteit en verminderen we de gezondheids- en milieu-impact van gemotoriseerd vervoer. De files én het economische verlies dat door de files ontstaat, verkorten en verkleinen we.

We pleiten voor flexibiliteit bij werkgevers, zodat werknemers de keuze hebben om ook buiten de spitsuren hun traject af te leggen (bv. door thuiswerken, flexibele arbeidstijden of satellietkantoren). Onderzoek toont aan dat veel autobestuurders niet duurder af zullen zijn door buiten de spits te rijden, dat de congestie af zal nemen en dat een vermindering van het autogebruik gunstige effecten zal hebben op het milieu.

De komst van de zelfrijdende wagen biedt kansen. De overheid moet deze technologische evolutie ondersteunen en maximaal gebruik maken van de kansen die deze geconnecteerde en coöperatieve technologieën bieden. Samen met de ontwikkeling van intelligente infrastructuur, kunnen we zo ons verkeer beter sturen. Een evaluatie van het Pendelfonds kan wijzen op opportuniteiten om nog meer bedrijven te betrekken en te evolueren naar een structurele ondersteuning, bv. via de toekomstige vervoersregio's.

Inzetten op **meer verkeersveiligheid** is en blijft een absolute prioriteit. *'Go for zero'* – nul verkeersdoden – blijft de doelstelling. Vandaag zijn veel ouders bezorgd wanneer hun kinderen zich in het verkeer begeven. CD&V kiest voluit voor de **verkeersveiligheid van kinderen.** Concreet willen we de **omgeving van scholen en kinderopvang** en de **routes naar school** veiliger maken voor zwakke weggebruikers. Zwaar vrachtverkeer is niet meer toegelaten bij het begin en het einde van de school. Met behulp van camera's kan dit eenvoudig gecontroleerd worden.

Vandaag geldt in schoolomgevingen een zone 30. Dat is een goede zaak. Alleen houdt niet iedereen zich daaraan. Algemeen is er bij overdreven snelheid nog een te groot gevoel van straffeloosheid. **De pakkans in schoolomgevingen moet omhoog.**

Meer schoolstraten: ook daar zijn we voorstander van. Bedoeling is om de verkeerschaos in de schoolomgeving bij het begin en het einde van een schooldag te beperken. Op die momenten wordt de straat afgesloten voor auto's, uiteraard in goed overleg met de buurt en de ouders. Bovendien is een schoolstraat goed voor de luchtkwaliteit in de schoolomgeving.

Steeds meer kruispunten in Vlaanderen zijn geheel of gedeeltelijk conflictvrij. Dat wil zeggen dat fietsers en voetgangers er veilig kunnen oversteken zonder kruisend autoverkeer. **Alle kruispunten** moeten **conflictvrij** worden. Ook hier geven we prioriteit aan de omgeving van en belangrijkste routes naar **scholen en kinderopvang.**

Met het pakket voor veilige, schone en verbonden mobiliteit zet **de EU** een belangrijke stap om het aantal verkeersslachtoffers drastisch te verminderen. Met de aangekondigde maatregelen zullen auto's, vrachtwagens en bussen worden uitgerust met o.a. een noodremsysteem ter bescherming van zwakke weggebruikers, een zwarte doos in elke wagen, een intelligente snelheidsassistent, een interface voor een alcoholslot en een achteruitrijcamera.

Als er tóch iets gebeurt, telt elk moment. Een **EHBO-cursus** volgen in het kader van de **rijopleiding** kan een enorm verschil maken. Verder zetten we in op levenslang leren en brede sensibilisering. Kinderen en jongeren leren verkeersveilig en duurzaam mobiliteitsgedrag. In het basis- en secundair onderwijs moet voldoende aandacht zijn voor verkeers- en mobiliteitseducatie. Beginnende chauffeurs doorlopen een getrapte rijopleiding met meer nadruk op begeleid oefenen. Ouderen stimuleren we hun rijvaardigheid kritisch te blijven toetsen.

Overdreven snelheid, rijden onder invloed, vluchtmisdrijf en agressief rijgedrag hebben geen plaats in ons verkeer. We zetten in op **doorgedreven handhaving: de pakkans moet minstens verdubbeld worden**, o.a. door de inzet van trajectcontroles. Dit is een voorwaarde om het **rijbewijs met punten** in te voeren. Dit puntenrijbewijs is het sluitstuk voor hardnekkige recidivisten en biedt tegelijk kansen voor de bijsturing van verkeersonveilig gedrag en levenslang leren als punten kunnen worden terugverdiend.

Personen die niet voldoen aan bepaalde **medische normen** moeten goed geïnformeerd en begeleid worden om een **rijgeschiktheidsattest** te bekomen. Medische onderzoeken moeten kort bij huis kunnen en wachttijden sterk ingekort.

<u>Gemeenschap en ergens kunnen geraken</u>

CD&V staat achter het **principe van de basisbereikbaarheid**. De vervoersregio's krijgen meer autonomie en er is meer lokale inspraak. We voorzien in voldoende middelen en een betere spreiding van de middelen waarbij we de focus leggen op het aanvullend net en het vervoer op maat. De omschakeling naar basisbereikbaarheid plaatsen we in een duidelijk en haalbaar tijdspad.

Mensen met een beperking, in armoede, ouderen… moeten letterlijk en figuurlijk ergens kunnen geraken. Mobiel zijn is essentieel om het eigen leven kwaliteitsvol uit te bouwen en te beleven. **We garanderen basisbereikbaarheid aan een betaalbare prijs** via Minder Mobielen Centrales, belbussen, taxicheques, deelfietsen en deelwagens, maar ook door een voldoende gebiedsdekkend aanvullend vervoersnetwerk. Ook de eerste en laatste kilometer moeten betaalbaar zijn.

In **meer landelijke gebieden waar het openbaar vervoer minder uitgebouwd** is, moeten, binnen een innovatief en betaalbaar vervoer op maat, auto- en fietsdeelsystemen uitgerold worden. Mensen op het platteland hebben evenveel recht op betaalbaar openbaar vervoer, op vraag of op regelmatige tijdstippen.

We hebben aandacht voor de **betaalbaarheid van de rijopleiding**.

De organisatie van parkeergelegenheid en uitstapzones voor mensen met beperkingen maken we zo gebruiksvriendelijk mogelijk. We verhogen de **toegankelijkheid van het openbaar vervoer**. We voorzien roltrappen en liften en verlagen de instaphoogte van treinen en bussen door aangepaste perrons en haltes. De reservatietermijn voor mensen met een beperking wordt in de grotere stations en aan de haltes van De Lijn beperkt tot één uur. De meldingstermijn van 24 uur in de andere stations wordt ingekort. Op het vlak van het toegankelijk maken van de halte-infrastructuur steken we een tandje bij zodat reserveren in de toekomst overbodig wordt.

Mensen in armoede maken bij uitstek gebruik van het openbaar vervoer voor hun verplaatsingen. **Sociale tarieven** moeten **automatisch** toegekend worden. De Lijn moet zo snel mogelijk zorgen dat niet langer extra bewijzen nodig zijn voor een sociaal abonnement, zoals dit bij de NMBS en MIVB al het geval is. De NMBS moet **automatisch tickets met het laagste tarief** aanbieden aan de loketten en in de automaten (bv. het weekendbiljet tijdens de weekendperiode als eerste aanbieden).

2.2.4. Energie en klimaat

Energie is steeds de **motor van vooruitgang** geweest en heeft onze huidige **welvaart** mogelijk gemaakt. Dat zal in de toekomst niet anders zijn. Ons moderne levenscomfort steunt op elektriciteit, een uitgebreid gasnet en intense mobiliteit. De verbranding van fossiele brandstoffen om aan de wereldwijd **groeiende energiebehoefte** te voldoen, heeft echter als gevolg gehad dat de concentratie aan **broeikasgassen** in de atmosfeer sinds het begin van de industriële revolutie sterk is gestegen. Deze hogere concentratie zorgt voor mogelijk onomkeerbare klimaatverandering, met alle gevolgen van dien.

Daarom staat CD&V achter de **omslag naar een klimaatneutraal Europa in 2050,** zoals ook de Europese Commissie in haar recente langetermijnstrategie '*2050: A Clean Planet for All'* vooropstelde. Enkel zo kunnen de doelstellingen overeengekomen tijdens de Klimaatconferentie van Parijs in 2015 bereikt worden: de opwarming van de aarde ten opzichte van het pre-industriële tijdperk tot ruim onder 2°C beperken en streven naar een beperking van de stijging tot 1,5°C.

De **klimaatproblematiek** en het energievraagstuk zijn geen ver-van-ons-bedshows: ze belangen ons allen aan. Want ook in België zal extreem weer zorgen voor meer overstromingen en droge periodes, met lagere landbouwopbrengsten, hogere voedselprijzen en een sterke afname van drinkbaar water tot gevolg. We erkennen de uitdagingen en zijn ambitieus in onze doelstellingen, maar zorgen er tegelijk voor dat de energietransitie ook sociaal rechtvaardig is. We moeten erover waken dat de **energiefactuur voor iedereen betaalbaar** blijft. Voor zij die het nodig hebben voorzien we **verregaande ontzorging**. We stimuleren coöperatieve initiatieven die burgers laagdrempelig betrekken bij projecten voor hernieuwbare energie en energiebesparing.

Als we de transitie naar een klimaatneutraal Europa in 2050 op een kostenefficiënte wijze willen realiseren, moeten we inzetten op **energiebesparing**, in de eerste plaats in de gebouwen- en transportsector, op meer **hernieuwbare energie** en op **elektrificatie van onze mobiliteit en verwarming**. Dat is niet de enige uitdaging. De **sluiting van de huidige kerncentrales** is voorzien in de periode 2022-2025. Door een toenemende elektrificatie en de stijgende productie van groene stroom op basis van wind en zon, moet onze traditionele aanpak van net- en vraagbeheer worden bijgesteld. Alleen gaan we in België allicht nooit de pieken en dalen in

de vraag en het aanbod van elektriciteit op een kostenefficiënte manier kunnen opvangen. We engageren ons daarom voor een **sterkere Europese energie-unie**, met meer internationale samenwerking.

Dit alles moet minutieus en kostenbewust worden voorbereid. We moeten verstandige keuzes met een langetermijnvisie maken. Zo scheppen we een duidelijk investeringsklimaat. CD&V was de eerste partij om te pleiten voor een integrale en maatschappelijk breed gedragen visie op het Belgisch energiebeleid: een **Energiepact**. Naar analogie pleiten we nu ook voor een breder **Klimaatpact**.

Wij willen, net als de vele stemmen die zich recent in het klimaatdebat hebben laten horen, **een ambitieuzer klimaatbeleid voor ons land**, onderbouwd met concrete maatregelen. Klimaatbewustzijn moet meegenomen worden in alle beleidsdomeinen. Voor ons betekent een Klimaatpact de opmaak van een **samenwerkingsakkoord tussen Vlaanderen, Wallonië, Brussel en de federale overheid, met een duidelijk uitgetekend traject richting een klimaatneutraal Europa in 2050.** Dit met concrete doelstellingen, zowel tussentijds als per sector. CD&V zal daarom meewerken aan een **krachtig en sociaal rechtvaardig klimaatinvesteringsplan**, uitgewerkt in samenspraak met het middenveld, onderzoeksinstellingen en de verschillende maatschappelijke sectoren.

Energiebesparing

De goedkoopste energie is deze die nooit verbruikt is geweest. Na mobiliteit zijn gebouwen, met 31% van het totaal, de tweede grootste bron van broeikasgassen in Vlaanderen. Zowel bij bedrijven als bij gezinnen is er nog een groot potentieel aan energie-efficiëntieverbeteringen. Door dat te benutten, zorgen we tegelijk voor een lagere CO_2-uitstoot én een lagere energiefactuur. De maatregelen leveren bovendien netto binnenlandse werkgelegenheid op en helpen de handelsbalans.

De **overheid** heeft een voorbeeldrol in de **verduurzaming van haar eigen gebouwenpatrimonium**. Een jaarlijkse reductie met 2,09% van het primair energieverbruik is een minimum voor alle overheidsniveaus. Bijzondere aandacht moet gaan naar private **kantoorgebouwen** die we met het instrument van **esco-contracten**[15] aanzetten tot efficiënter energieverbruik. Binnen de vijf jaar na aankoop moet dit type gebouwen een minimum aantal grondige gebouwschil- of verwarmingsmaatregelen ondergaan hebben, zoals het Klimaatplan 2021-2030 voorziet.

Er moet een **energieprestatiecertificaat (EPC)** komen **voor grote niet-woongebouwen.** De grote kantoorgebouwen moeten tegen 2025 allemaal over een EPC beschikken en dit EPC moet ook een masterplan voor de renovatie tot een klimaatneutraal gebouw in uiterlijk 2050 bevatten. Grote overheidsgebouwen zouden het goede voorbeeld moeten geven en in 2040 al klimaatneutraal zijn. Er komt een duidelijke kalender voor een minimaal te behalen energielabel.

Bij de residentiele woningen staan we voor een immense uitdaging. Tegen 2030 moet de broeikasgasuitstoot door gebouwenverwarming bijna gehalveerd zijn t.o.v. 2005. In 2050 zouden alle Vlaamse woningen hoogstens energielabel A mogen hebben of voor alle gebouwschildelen en verwarming moeten voldoen aan de streefnormen. **Hiervoor moeten we jaarlijks 2,5% van ons woningpatrimonium grondig renoveren of vervangen door nieuwbouw. Dat betekent ongeveer 100.000 woningen per jaar.** Om dat te bereiken moeten

[15] Esco staat voor '*Energy Service Company*'. Een bedrijf dat energiediensten levert, met andere woorden. Een esco-overeenkomst is eenvoudig: het esco-bedrijf voert een energieproject uit (bv. in een bedrijf) en financiert de investering ook zelf. Door deze investering dalen het verbruik en de energiefactuur drastisch.

we woningeigenaars aanzetten tot renovatie en/of sloop en hernieuwbouw, met bijzondere aandacht voor de eigenaars van verhuurwoningen. Binnen de vijf jaar na verwerving van een woning, moet de nieuwe eigenaar ervoor zorgen dat de woning op minstens drie onderdelen van de gebouwenschil of verwarming energiezuinig is. Gecombineerd met het nieuwe EPC, zal dat de prijs van minder goede woningen doen dalen.

De momenten van aankoop, schenking en overerving van een woning – de natuurlijke renovatiemomenten – moeten we aangrijpen om grondig te renoveren. **Financieel** moeten de maatregelen gericht zijn op het **vooraf ter beschikking stellen van middelen**, eerder dan op een gespreide ondersteuning in de tijd. Het **premiebeleid moet eenvoudiger en robuuster worden**: we willen minder, maar grotere premies. Als de verschillende financiële stimulansen aangeboden door de overheid goed gebruikt worden, moet minstens een vierde van de totale kost voor essentiële energetische renovatiewerken gedekt kunnen worden. Ook de verschillen in doelgroepen van de premies kunnen eenvoudiger, met meer eenvormige criteria. De procedure om Rationeel Energiegebruik- (REG) en andere premies aan te vragen, moet geïntegreerd worden in die van de energielening.

CD&V pleit voor de **uitbreiding van het verlaagde btw-tarief voor de afbraak en heropbouw** van gebouwen tot heel Vlaanderen. Bovendien moet die btw-verlaging ook gelden wanneer een particulier een nieuwbouw aankoopt die het resultaat is van de afbraak en heropbouw van een oud pand.

De doelgroepen die in aanmerking komen voor de renteloze energielening aangeboden door de overheid zijn sinds de vorige legislatuur afgestemd op die van de verbeterings- en aanpassingspremie. Ongeveer 47% van de huishoudens kan er nu gebruik van maken. We werken een systeem van intrestbonificaties uit, waarbij alle particulieren in voor een energetische renovatie een renteloze energielening kunnen aangaan bij private aanbieders. De overheid draagt de rentelast. Daarnaast is er renovatie van noodkoopwoningen: die moet worden gestimuleerd met een **traag rollend investeringsfonds,** dat wordt gefinancierd via het energiefonds. Zo kunnen we renovatiekosten van noodkoopwoningen pre-financieren, met een terugbetaling van de lening na latere overdracht van het pand.

Het nieuwe energieprestatiecertificaat (EPC+) wordt een belangrijke bron van objectieve informatie over de woning. Het geeft op een duidelijke manier de huidige (energetische) staat van een woning weer, lijst de noodzakelijke renovatiemaatregelen op en geeft een inschatting van het kostenplaatje en bijhorende ondersteuningsmogelijkheden. Zo kan EPC+ z'n rol spelen bij de prijsbepaling. EPC+ is nu al verplicht bij overdracht en huur. Vanaf 2025 moeten alle woningen gebouwd voor 1970 een EPC+ hebben. Dat zijn meestal woningen waar de grootste energiewinst te behalen is.

CD&V pleit voor een **vereenvoudiging van de bestaande energieprestatieregelgeving voor nieuwbouw (EPB)**. Het huidige systeem brengt veel administratieve last met zich mee, loopt achter wat betreft innovatieve technieken en is bovendien een theoretisch model dat sterk kan afwijken van de realiteit. Vereenvoudiging moet in de eerste plaats mikken op kleinschalige residentiële projecten. E-peil[16] en EPC-kengetal[17] moeten verder naar elkaar toegroeien. Het Vlaams beleidskader moet afgestemd worden op de regelgeving in Wallonië en Brussel.

[16] Het E-peil wordt in de Vlaamse regelgeving over energieprestatie en binnenklimaatnorm (EPB) toegepast om het energieverbruik van een woning of kantoor aan te geven. Hoe lager het E-peil, hoe energiezuiniger het gebouw.
[17] Het EPC of energieprestatiecertificaat is een certificaat dat de energetische kwaliteit van een woning uitdrukt aan de hand van een kengetal. Hoe lager het kengetal, hoe energiezuiniger het gebouw.

Menselijke factoren zijn zo mogelijk nog belangrijker dan financiële prikkels om energiebesparing te stimuleren. Als eerste laagdrempelig aanspreekpunt willen we in elk gemeentehuis een **woon- en energieloket** waar iedereen met al zijn vragen over wonen en energie terecht kan. Samen met de intergemeentelijke **Energiehuizen** informeren, sensibiliseren en begeleiden ze de burger. Men kan er bijvoorbeeld een overzicht krijgen van alle premies waar men recht op heeft en ze meteen aanvragen. Voor gespecialiseerde vragen kan naar een professionele **renovatie-expert** doorverwezen worden. Voor de doelgroep van de renteloze lening moet deze begeleiding gebeuren aan een gereduceerd tarief, waarbij de overheid de tegemoetkoming financiert. **Wijkrenovaties** en collectieve oplossingen zijn meestal goedkoper, maar vragen meer afspraken. Ook daar kunnen de woon- en energieloketten een proactieve rol spelen.

Boven alles **moet de energietransitie sociaal duurzaam** zijn. We hebben in eerste instantie aandacht voor **ontzorging en trajectbegeleiding**. Dat vergt maatwerk en een **lokale aanpak**. We focussen in eerste instantie op kwetsbare buurten. Samenwerking tussen overheid en terreinwerkers is essentieel. In goede gemeentelijke klimaatplannen zit een integraal woonactieplan, met aandacht voor energie en voor woonkwaliteit, opgesteld na consultatie van alle maatschappelijke betrokkenen. **Energiesnoeiers** helpen kwetsbare doelgroepen energieverslindende apparaten te vervangen en woningen energiezuiniger te maken. Hun werking moet verbeterd worden: het levert de gezinnen een structurele besparing op.

Er is nog veel energiebesparing mogelijk bij kmo's. We rekenen op de sectorale mini-energiebeleidsovereenkomsten (mini-EBO's). Op basis van de evaluatie van de lopende mini-EBO's moeten meer sectoren worden betrokken, de ambities worden aangescherpt en de doelstellingen bindend gemaakt. Cruciaal is het aanbieden van zo groot mogelijke ontzorging en stimulansen voor de onderlinge overdracht van ervaring. Een toeslag bij verhoogde investeringsaftrek kan een extra prikkel zijn.

Voor grotere bedrijven blijven energie-audits en energiebeleidsovereenkomsten de beste drijfveer om tot nog meer excellentie qua energie-efficiëntie te komen. Het scherpere klimaattraject maakt dat de lat van verplichte maatregelen daar omhoog moet. We voegen in samenspraak met de sector een klimaatcomponent met afspraken over milieutechnische verbeteringen of veranderingen in brandstofgebruik toe aan de EBO's. Ook de bedrijven onder de EU-emissiehandel zullen door de recente hervormingen hun inspanningen moeten opdrijven. We blijven erover waken dat geen koolstof 'weglekt' naar regio's buiten de EU met minder strenge klimaatregels.

Voorstellen die het gelijke speelveld op wereldschaal bevorderen en WTO-conform zijn, kunnen op onze steun rekenen. Dat ook geïmporteerd cement, aluminium en staal een faire CO2-prijs betaalt, is niet meer dan logisch en vrijwaart onze bedrijven. In het algemeen rekenen we op een sterk engagement vanuit de bedrijfswereld voor het gezamenlijke Klimaatpact.

<u>Betaalbare energiefactuur</u>

Naar analogie met de loonnorm, willen we werk maken van een **integrale energienorm**. Deze volgt de verschillen in energiekost op met de ons omliggende landen en geeft de nodige signalen aan overheden en regulatoren om niet te verantwoorden verschillen weg te werken. De concurrentiekracht van de vele energie-intensieve bedrijven die Vlaanderen rijk is, wordt in belangrijke mate beïnvloed door hun energiekost. We moeten er dus structureel over waken dat ze op een **gelijk speelveld** kunnen werken. Een **sterkere Europese energie-unie is nodig** om de netwerkkosten, toeslagen en taksen meer op mekaar af te stemmen en zo een 'race naar de bodem' qua energienevenkosten te vermijden.

De energietransitie naar een groen en duurzaam energiesysteem zal hoe dan ook geld kosten. Die mag niet worden afgeschoven op de gezinnen alleen. Een integrale energienorm evalueert ook de betaalbaarheid van de energiefactuur voor gezinnen en kmo's en beschermt hun **koopkracht** door niet te verantwoorden verschillen met buurlanden weg te werken.

We bewaken de verdeling van de lasten voor het steunbeleid voor groene stroom. Kosten voor de transitie naar een groene energieproductie moeten minder verhaald worden op de elektriciteitsfactuur, maar gespreid worden, evenredig met de CO_2-impact van de gebruikte energiebron. Een betere spreiding van de klimaatlasten over alle energiedragers kan elektriciteit goedkoper maken. Ook de fusie van Eandis en Infrax tot Fluvius en de betere opdeling van de distributienetgebieden levert een belangrijke kostenbesparing op. De overheid kan extra kapitaal ophalen door middel van **groene overheidsobligaties** met een marktconform rendement.

Iedereen moet in zijn basisenergiebehoeften kunnen voorzien. Het Sociaal Verwarmingsfonds en de sociale tarieven moeten garanderen dat voor alle verwarmingsbronnen in huis een sociale tussenkomst mogelijk is. Een basisaansluiting voor elektriciteit is een recht van iedereen. **Energiearmoede** verdient onze specifieke aandacht en gaat doorgaans gepaard met andere vormen van armoede en sociale uitsluiting. Om die reden wordt energiearmoede best bestreden via een totaalaanpak. De middelen voor sociaal energiebeleid moeten een herverdeling blijven onder alle particulieren. Naarmate er meer en meer energiezuinige woningen zijn, moeten de inkomsten voor het sociaal energiebeleid geleidelijk naar de algemene financieringsmiddelen verschoven worden, i.p.v. verrekend te worden op de energiefactuur.

De netten zijn publiek goed en al wie er gebruik van maakt, ook al is het in beperkte mate, draagt proportioneel bij. We steunen daarom het plan om de zuivere netkosten, zonder de sociale en openbare dienstverplichtingen, te verrekenen volgens zwaarte van de aansluiting of het afgenomen piekvermogen (het zogenoemde capaciteitstarief). Maar de gebruikers moeten dan ook de mogelijkheid hebben om de zwaarte van hun aansluiting vlot te kunnen verminderen via de digitale meter.

De **digitale elektriciteits- en gasmeters** zullen de huidige analoge meters geleidelijk vervangen. Ze leiden de overgang in naar slim verbruik, zowel qua hoeveelheid als qua tijdstip. De **dienstverlening van de leveranciers** of energiedienstbedrijven mag uitbreiden met zaken als leasecontracten voor een nieuwe verwarmingsinstallatie of slimme toestellen, isolatiediensten, variabele uurtarieven en maatregelen voor vraagbeheer. Dit zijn bij uitstek taken voor de vrije markt. **Prosumenten krijgen versneld een digitale meter**. Ze krijgen de garantie dat hun investering gedurende minstens vijftien jaar rendabel blijft. Wie zijn verbruik sterk op de eigen stroomproductie afstemt, moet daarvoor beloond worden via een optie om de effectieve bruto-afname als basis voor de afrekening te kiezen. Ook voor nieuwe investeringen in zonnepanelen moet de ondersteuning op een transparante wijze mee evolueren met de investeringskost. Het resultaat moet een redelijke opbrengst zijn zonder oversubsidiëring.

In de vorige legislatuur werd het consumentenakkoord binnen de energiesector geëvalueerd en aangepast om te zorgen voor een betere bescherming van de consument. We willen dit akkoord uitbreiden om ook de **bescherming van kmo's te verbeteren**.

Een betrouwbare energiebevoorrading

Een **betrouwbare energiebevoorrading** betekent dat het **energieaanbod op elk moment van het jaar de energievraag dekt**. Dat vraagt een performant net en een voldoende gunstig en stabiel perspectief voor investeerders.

Vraagbeheer van elektriciteit kan dure piekcentrales die maar enkele uren per jaar zouden draaien, vermijden. Met adequate prijssignalen, batterijen of andere opslagtechnologieën, slimme toestellen, elektrische wagens en andere nieuwe technologieën kan de vraag naar elektriciteit beter afgestemd worden op het aanbod.

Cruciaal voor de geloofwaardigheid van het Energiepact is een **betrouwbare opvolging** van de bevoorradingszekerheid en de energieprijzen, op korte en middellange termijn en voor de verschillende verbruiksgroepen. Ook de klimaatimpact moet mee worden verrekend. De rapportage moet op jaarbasis gebeuren en objectieve conclusies formuleren. Daar vloeien concrete doelstellingen en actieplannen tot 2030 uit voort, met de blik op 2050.

België moet samen met de buurlanden een voortrekkersrol spelen in de vorming van een **Europese Energie-unie**. Alleen zullen we de onevenwichten tussen het aanbod van (groene) stroom en de elektriciteitsvraag allicht niet kostenefficiënt kunnen opvangen. Vlaanderen heeft ook te weinig mogelijkheden om in eigen land volledig op hernieuwbare energie over te schakelen. Meer Europese samenwerking is nodig als we willen beschikken over elektriciteit en aardgas tegen de laagst mogelijke kost die tegelijk klimaatvriendelijk en betrouwbaar is. We streven naar regionale of Europese samenwerking op het vlak van **nettariefprincipes**, **energie- en CO_2-taksen**, regels voor marktwerking, ondersteunende netdiensten en stimulering van hernieuwbare energie. België profiteert van de zeer goede aardgasverknoping en ook onze elektriciteitsnetten zijn ook sterk verbonden met deze van de buurlanden. De uitvoering van de geplande verdere verhoging van onze interconnectiecapaciteit voor elektriciteit is essentieel.

Alleen een **gunstig en stabiel perspectief voor investeerders** zal hen overtuigen te investeren in de nieuwe productiecapaciteit die nodig is om de vastgelegde kernuitstap praktisch mogelijk maken. We pleiten daarom voor een **breder, maatschappelijk verankerd Energiepact**.

Op het einde van vorige legislatuur werd de kaderwet goedgekeurd voor een technologieneutraal, tijdelijk en flexibel **financieel ondersteuningsmechanisme** dat nieuwe investeringen mogelijk maakt tegen 2025. Verschillende industriële sites in ons land zijn technisch geschikt om nieuwe gascentrales te huisvesten. Er is geen tijd te verliezen om deze sites vergunningsklaar te maken. De ongebruikte gascentrales aan de Nederlands-Belgische grens moeten we betrekken.

De **kernuitstap tegen 2025**, zoals wettelijk voorzien, blijft het uitgangspunt van de Federale Energiestrategie. We houden vast aan de voorziene stapsgewijze sluiting van de kerncentrales. Dat wil zeggen dat **de eerste reactor ten laatste sluit in 2022**. Dat biedt ook zekerheid aan potentiële investeerders in de sector van de hernieuwbare energie. Nieuw uitstel mag niet nóg eens gemotiveerd worden door een slechte voorbereiding of een gebrek aan alternatieven. Net daarom moet snel duidelijk gemaakt worden welke capaciteit wanneer nodig is en hoe deze op een kostenefficiënte manier verzekerd kan worden. Een nieuwe kerncentrale in België is niet aan de orde. We blijven evenwel onderzoek naar nieuwe generaties nucleaire technologie verdedigen. Deze centrales kunnen tegemoet komen aan de minpunten van de huidige generatie (beperkte flexibiliteit, langlevend afval, intrinsieke veiligheid, proliferatierisico). België is hier wereldspeler in en mag deze *knowhow*

niet verliezen. Verder zal de Belgische regering zo snel mogelijk een definitieve keuze maken voor de conditionering en de opslag van **nucleair afval**.

Milieuvriendelijke energieproductie

We **onderschrijven de Europese klimaataanpak in al haar aspecten**. We beschouwen de klimaattransitie als een kans voor onze industrie en – bij uitbreiding – de ganse Belgische bevolking om nieuwe, duurzame economische activiteiten te ontwikkelen. We willen een ambitieus reductietraject naar 2030 en 2050. In 2050 willen we een klimaatneutrale samenleving in Europa. De huidige EU-doelstelling mikt op 40% broeikasgasreductie tegen 2030, tegenover het niveau van 1990. We blijven ervoor pleiten deze ambitie op te trekken tot 55%. In ons eigen Klimaatpact moeten proactief de noodzakelijke extra maatregelen worden opgenomen. Op die manier zijn we klaar voor een hogere niet-ETS[18]-reductie dan de eerder afgesproken -35% tegenover het referentiejaar 2005, als dit op een sociaal rechtvaardige en kostenefficiënte wijze kan gerealiseerd worden. De federale en regionale overheden zullen hier zo snel mogelijk een impactanalyse voor maken. Die moet toelaten zowel de opportuniteiten als de gevaren te evalueren.

De doelstellingen zullen we echter enkel halen indien **op Europees niveau ondersteunende maatregelen** worden genomen in bijvoorbeeld de milieufiscaliteit of de productnormering en strengere emissienormen voor transport worden afgedwongen. Hoe hoger de Europese doelstellingen, hoe meer de verdeling van de inspanningen naar de lidstaten gebaseerd moet zijn op kostenefficiëntie.

Gascentrales hebben een belangrijke rol in de energietransitie. Doordat ze flexibel inzetbaar zijn, zijn ze compatibel met de productie-eenheden voor groene stroom. Bovendien zijn ze veel milieuvriendelijker dan de steenkool- of bruinkoolcentrales die elders mee de Europese energiemix bepalen. Met een goed uitgekiend beleid kunnen efficiënte gascentrales de meer vervuilende steenkoolcentrales in het buitenland uit de markt duwen. Zo kan gas bijdragen tot de Europese klimaatdoelstellingen. De stijgende prijs voor CO_2-emissierechten werkt dit in de hand.

We mikken op **minstens 2,5 GW windturbines op land en 6,7 GW zonnepanelen in Vlaanderen tegen 2030**. Dit zijn de minst dure hernieuwbare bronnen en hun kostprijs daalt nog. Voor **zonnepanelen** moet de tariefzetting de combinatie met opslag stimuleren om de piekproductie uit te vlakken. Gelet op de uitdaging, zorgen we ervoor dat gunstige windlocaties maximaal gebruikt kunnen worden voor hernieuwbare energieopwekking. De steun voor kleinschaligere windprojecten moet voor ons afhangen van het plaatselijk windrendement. Voor de verdere uitbouw van de geïnstalleerde capaciteit '*on-*' en '*offshore'* windturbines is de versterking van het transportnetwerk voor elektriciteit essentieel.

We willen het beperkte potentieel voor wind en zon in Vlaanderen zo goed mogelijk benutten en de import van hout en biomassa voor **biomassacentrales** beperken. Biomassacentrales zijn hoe dan ook nodig in de energietransitie en indien import toch noodzakelijk is, hanteren we **strikte duurzaamheidscriteria**. **Diepe geothermie** biedt kansen in de Noorderkempen en Noord-Limburg, mits voldoende lokale afzetmogelijkheden voor de geproduceerde warmte. Intra-Europese marktwerking zou de beste plaatsen voor grootschalige, nieuwe hernieuwbare energieproductie moeten selecteren. Ook de intra-Belgische inspanningsverdeling moet streven naar het goedkoopste, gezamenlijke totaalpakket qua hernieuwbare energie.

[18] ETS staat voor *'Emission Trading System'* en is dus de Engelse afkorting voor het Europese emissiehandelsysteem.

Meer dan de helft van het finale energieverbruik gaat naar verwarming en koeling, véél meer dan naar elektriciteit en naar transport. **Duurzame warmte- en koudevoorziening** verdient dan ook veel meer aandacht dan in het verleden. Collectieve warmte-uitwisseling via **warmtenetten** kan op de meest gunstige locaties qua beschikbare warmte en warmtevraag milieuwinst opleveren tegenover individuele verwarmingssystemen. Vlaanderen neemt een regierol op voor de planmatige uitrol van warmtenetten en ondersteunt lokale besturen in de opmaak van een warmteplan, dat aangeeft waar in de gemeente preferentieel verwarmd wordt met warmtenetten, warmtepompen of een andere oplossing. We blijven echter kritisch kosten en baten afwegen. Steun moet gaan naar nieuwe netten die worden gevoed door groene warmte of restwarmte, of die op korte termijn kunnen worden omgebouwd. Er moet een oplossing komen voor de afschrijving van gasnetten op plaatsen waar warmtenetten groot potentieel hebben.

Als een aardgas- of warmtenet ontbreekt, moet het mogelijk zijn een **warmtepomp** te plaatsen tegen aansluitingsvoorwaarden die overeenkomen met de aansluitingskost van aardgas (bv. door een hogere REG-premie of aangepaste aansluitingskost). Wie zich vrijwillig afkoppelt van aardgas, zou niet gestraft mogen worden door ook nog eens de kosten voor de afsluiting van de aardgasmeter volledig zelf te moeten betalen.

We willen het potentieel van **duurzaam en hernieuwbaar gas** in kaart te brengen. Duurzaam gas, geproduceerd uit hernieuwbare energie (‘*Power-to-Gas’*), afval of gewasresten, kan worden ingezet via de bestaande aardgasinfrastructuur. De aanmaak is duurder dan aardgas. Via een sluitend systeem van **garanties van oorsprong** kunnen verbruikers bewust voor groen gas kiezen. Als dat onvoldoende blijkt, kan aan gasleveranciers een **verplicht quotum voor groen gas** worden opgelegd.

Ook andere technologische ontwikkelingen verdienen onze aandacht: onder meer een netwerk om **CO_2 op te slaan**, een **waterstofnetwerk** en projecten **synthesegas**. Op sectorniveau bekijkt de staalindustrie hoe ze koolstofmonoxide nuttig kan gebruiken als grondstof, in plaats van het om te zetten naar CO_2. We ondersteunen onderzoek naar de opschaling van technologieën om energie op te slaan. Het Vlaams Agentschap Innoveren en Ondernemen stimuleert met het Vlaamse clusterbeleid de samenwerking tussen bedrijven die actief zijn in een bepaald domein. **WaterstofNet** is zo’n voorbeeld van hoe duurzame waterstofprojecten ontwikkeld en gerealiseerd kunnen worden. Ook het Belgische **nucleaire onderzoek** behoort tot de wereldtop. Het is essentieel dat we onderzoek naar medische isotopen en een permanente oplossing voor het nucleaire afval blijven ondersteunen.

We gaan voor een **groeibevorderende, gedragsturende en ecologische fiscaliteit**, gericht op de verdere bescherming van onze leefomgeving, door toepassing van het principe ‘de vervuiler betaalt’. Zo worden mensen en bedrijven aangezet tot milieuvriendelijk gedrag. We willen de **CO_2-uitstoot meenemen als kostenparameter** op de energiefactuur. Dit betekent dat de lasten op aardgas en stookolie zullen stijgen en die op elektriciteit zullen afnemen. **De globale elektriciteitsfactuur zal dalen**. Door beter geïsoleerde woningen en zuinigere apparaten beogen we een daling van het gebruik van fossiele brandstoffen en een gedeeltelijke verschuiving naar (hernieuwbare) elektriciteit. Mensen moeten de mogelijkheid hebben om binnen redelijke termijn die omschakeling te maken. Voor diegene voor wie die transitie het moeilijkst is, voorzien we financiële ondersteuning en extra begeleiding. De verschuiving van klimaatlasten moet geleidelijk zijn, een vooraf vastgelegd prijstraject volgen en een duidelijk einddoel hebben. Bovendien moet ze de investeringslogica bewaren: een verschuiving van lasten richting aardgas mag bestaande investeringen in warmtekrachtkoppeling niet onrendabel maken. Voor sectoren die zeer gevoelig zijn voor concurrentienadelen met buurlanden letten we op een gelijk speelveld in CO_2-reductiemaatregelen.

Iemand die van Londen naar New York en terug vliegt, stoot evenveel CO_2 uit als de gemiddelde Europeaan doet door een jaar lang zijn huis te verwarmen. CD&V steunt een ambitieuze invulling van het internationaal akkoord om de uitstoot in de luchtvaartsector te verminderen. Indien de uitkomst van die onderhandelingen onvoldoende zou blijken, moeten intercontinentale vluchten opnieuw onder het Europese emissiehandelssysteem komen. Sowieso moeten we de inspanningen in EU-verband opvoeren om de stijgende uitstoot van CO_2 door de luchtvaartsector aan banden te leggen. Hernieuwbare brandstoffen moeten een grotere rol spelen in de luchtvaart en de gunstige belastingregeling voor de sector is niet langer houdbaar. Duitsland, Frankrijk en vanaf 2021 ook Nederland, hebben al een vorm van vliegbelasting ingevoerd. Indien dit in EU-verband niet mogelijk blijkt, voeren we **in 2021 een vliegbelasting** in België in overleg met en afgestemd op de tarifering van onze buurlanden. Progressiviteit in de heffing op basis van het tickettype ('*economy*', '*business'* en '*first class'*) is bespreekbaar, net als een hogere heffing op lawaaierige en vervuilende vliegtuigen. Finaal wil CD&V een gelijk speelveld voor reizen en goederentransport op de middellange (<800 km) afstand. Voor deze verplaatsingen moet de trein de financieel interessantste keuze worden.

Overheden moeten (eventueel onrechtstreekse) **participaties of beleggingen** in bedrijven die fossiele brandstoffen produceren verder afbouwen.

Wat betreft de **internationale klimaatfinanciering** pleit CD&V voor een billijke en ambitieuze bijdrage zoals vastgelegd in het VN-Klimaatverdrag en in lijn met de internationale afspraken.

2.2.5. Stedenbeleid

De steden hebben in de tweede helft van de 20ste eeuw een moeilijke tijd gekend. Stadsvlucht, verval, verpaupering: onze steden hebben het allemaal gekend. Sinds het keerpunt midden de jaren negentig is een lange weg afgelegd. Steden bloeien als kernen van creativiteit en innovatie, als plaatsen met een groot cultureel en economisch aanbod, als plaatsen van grote sociale interactie.

Dat betekent echter niet dat alle uitdagingen van de baan zijn. Want al trekken steden meer mensen aan, toch trekt een belangrijke deel nog steeds weg uit de stad. Hoewel jongeren langer dan voorheen in de stad blijven 'hangen', kiezen velen op een bepaald moment toch voor een woonst buiten de stad. **Onze ambitie is om van de stad een thuis voor iedereen te maken**: jong en oud, mensen met en zonder migratieachtergrond, mensen met een verschillende socio-economische achtergrond… **We kiezen voor steden op mensenmaat**. Steden waar elke mens telt. Om deze ambitie waar te maken, willen we de levenskwaliteit verder opkrikken. Dit project staat of valt met gedurfde en duurzame stadsontwikkeling.

Dat begint bij een **weldoordachte ruimtelijke planning,** waar beschikbare ruimte goed wordt verdeeld én gedeeld tussen woningen, rustpunten als parken en pleintjes, bedrijven, collectieve voorzieningen en ruimte voor duurzame mobiliteitsconcepten. Bovendien moeten we rekening houden met het feit dat mensen op verschillende wijze de openbare ruimte beleven. Een goede ruimtelijke planning kan o.m. onveiligheidsgevoel tegengaan. Daarom willen we dat steden een aangepast lichtplan voorzien, waarbij niet enkel rekening wordt gehouden met toerisme en economische aspecten, maar veiligheid de prioriteit heeft.

Duurzame ruimtelijke stadsplanning gaat hand in hand met **duurzame mobiliteit**. We vertrekken vanuit het STOP-principe en maken de transitie naar '*mobility as a service'* (zie Mobiliteit). De steden moeten alle actoren

samenbrengen en duidelijke afspraken maken om ervoor te zorgen dat verschillende vervoersmodi complementair zijn en 'kannibalisatie' onder duurzame vervoersmodi vermeden worden. Ook moeten steeds begeleidende maatregelen genomen worden, mét inspraak. Wagens zonder verbrandingsmotor en deelmobiliteit worden actief aangemoedigd (bv. door aparte parkeerplaatsen te voorzien). Omgekeerd worden de meest vervuilende wagens geweerd, o.a. door lage-emissiezones of door parkeervergunningen niet te verlenen. Voor een vlottere doorstroming van het stadsverkeer wil CD&V de mogelijkheden van de digitalisering benutten.

We willen **voldoende rustpunten** waar mensen elkaar kunnen ontmoeten of zich even kunnen afzonderen van de hectiek van de stad. Dat kan in een park of op een pleintje, maar evengoed kan de inrichting van straten hieraan bijdragen. Om dit te verwezenlijken, ontwikkelt elke stad een 'groenplan' met concrete voorstellen om de stad groener en leefbaarder te maken, gaande van stimulansen voor groendaken en stadslandbouw, over de bijplanting van een ambitieus aantal bomen en de installatie van leefstraten en parkjes tot een strenge handhaving van de openbare netheid. Elke stadsbewoner moet op wandelafstand toegang hebben tot kwalitatief openbaar groen.

CD&V wil vastgoedinvesteringen aanmoedigen die tegemoetkomen aan de maatschappelijke noden. We gaan voor compacte en betaalbare huur- en koopwoningen. Om wonen voor de laagste inkomensgroepen betaalbaar te houden, zijn bijkomende sociale huurwoningen nodig.

Steden zijn laboratoria van innovatie. Het zijn innovatieknooppunten die aantrekkelijk zijn voor iedereen die op zoek is naar vernieuwing. CD&V wil proeftuinprojecten aanmoedigen door steden te laten samenwerken met kmo's en kenniscentra of via deelname aan Europese testprojecten. CD&V pleit voor meer samenwerking tussen proefprojecten, buurtnetwerken en onze scholen. Steden zijn immers maar inclusief als haar inwoners de juiste vaardigheden hebben om er maximaal deel van uit te maken en mede-eigenaar te zijn van hun slimme omgeving.

De stad van morgen is ook circulair. Steden moeten materiaalstromen in kaart brengen en via openbare aanbestedingen de lokale circulaire economie steunen (bv. door met de bouwsector afspraken te maken over lokaal hergebruik van bouwmaterialen of door stedelijke *'repair cafés'* aan te moedigen). Op die manier verkleinen we de afvalproductie én beperken we onnodige mobiliteitsstromen. De digitalisering biedt ook mogelijkheden om spullen (bv. klusmateriaal of wagens) te delen. Delen is het nieuwe hebben.

Duurzame steden zijn 'slimmere steden'. Het '*Internet of Things'* is een typisch kenmerk van slimme steden. Slimme steden zijn echter geen doel op zich. CD&V wil dan ook geen gadgets, maar de evolutie sturen vanuit een aantal waarden: een grotere betrokkenheid van inwoners op elkaar en op het beleid, meer levenskwaliteit, zelfontplooiing en creativiteit en een koolstofarme toekomst met meer sociale cohesie en inclusie. Levendige buurten en wijken vormen de ruggengraat van 'slimme steden'. De mens staat er centraal. Om data maximaal te ontsluiten en beschikbaar te maken, kiest CD&V voor een beleid van 'open data'. Een stad heeft er immers belang bij dat (private) dienstenplatforms en beginnende ondernemingen 'slimme diensten' ontwikkelen waar iedereen beter van wordt.

Dergelijke steden zijn ook een meerwaarde voor hun ruime omgeving. Steden zijn geen eilanden. Veel stedelijke evoluties zijn van belang voor minder verstedelijkte gemeenten en voor plattelandsgemeenten, zonder dat daarom hun kleinstedelijke of landelijke karakter aangetast hoeft te worden. CD&V speelt in verschillende

steden en gemeenten een voortrekkersrol en speelt ook een grote rol in de stadsvernieuwing van verschillende centrumsteden. Goede ervaringen moeten onderling uitgewisseld worden.

2.2.6. Plattelandsbeleid

Het Vlaamse platteland en haar dorpen zijn zeer verscheiden. Verstedelijking, versnippering van de open ruimte, vergrijzing… zetten de leefbaarheid van onze dorpen onder druk. CD&V kiest voor een **actief plattelands- en dorpenbeleid**, gericht op de plattelandsbewoner, met kansen voor de recreant en de passant. We stimuleren thuisverkoop bij de producent als verbreding van de primaire productie.

De **leefbaarheid van de kernen** stimuleren we door verenigingen, scholen, cafés en (buurt)winkels te ondersteunen via het **plattelandsfonds**. Aangezien het welzijn van mensen mee wordt bepaald door de aanwezigheid van (basis)voorzieningen in eigen buurt, streven we naar een nabij aanbod van zorg, onderwijs, winkels, sport en recreatie. Dit kan door bestaande wijken en dorpen te opnieuw te ontwikkelen, door sociale woningbouw en een behoorlijk aanbod openbaar vervoer. Zo verdwijnt ook de druk op de open ruimte. De versnippering tegengaan, kan bovendien de doortocht van vrachtwagens in dorpskernen verminderen en de levenskwaliteit verhogen.

We bekijken samen met de sectoren van **commerciële dienstverstrekkers** hoe ze in bepaalde gevallen een **minimale dienstverlening** kunnen voorzien, bv. in een buurtwinkel of dorpshuis.

We hebben aandacht voor **armoede en zorg op het platteland**. Door investeringen in mantelzorgers en vrijwilligers kunnen ouderen en personen met een handicap zo lang mogelijk thuis blijven wonen. Ook de ontwikkeling van dorpen en wijken gebeurt op maat van de bewoners. De bevolkings- en gezinssamenstelling zijn een uitgangspunt bij de keuze van woonvormen en de inrichting van de publieke ruimte. We zetten in op nieuwe woonvormen waar verschillende generaties samenleven.

De **bestuurskracht** van kleinere gemeenten wordt versterkt door in te zetten op ‘slimme’ communicatie en dienstverlening en door bestuurlijke en administratieve intergemeentelijke samenwerking.

We zetten in op een **multimodaal vervoersaanbod** uitgaande van het STOP-principe. Dit vervoersaanbod wordt georganiseerd in zogenaamde ‘mobipunten’ waarbij geïnvesteerd wordt in voldoende parkeerplaatsen, laadpalen voor elektrische wagens en fietsen en overdekte fietsenstallingen. In deze mobipunten kunnen plattelandsbewoners overstappen op lokaal, regionaal en interstedelijk openbaar vervoer. Ook op het platteland investeren we in Koning Fiets. We voorzien veilige fiets- en voetpaden zodat ook op het platteland meer verplaatsingen met de fiets gebeuren. We leggen voetpaden zo aan dat ze berijdbaar zijn door rolwagens en ander aangepast stapvervoer van ouderen en personen met een handicap. We verbeteren het aanbod lokale en bovenlokale functionele fietsverbindingen. Het platteland kan voor stedelingen een plek van rust en recreatie zijn. We willen het aanbod van zachte recreatie (wandelen, fietsen) in de open ruimtegebieden, met rustpunten in dorpscafés, restaurants en op hoeveterrassen, ondersteunen.

Een **aangepaste financiële ondersteuning** van platteland en dorpen wordt versterkt om de kosten eigen aan de grote open ruimte mee te dragen, de druk van (financieel interessante) bijkomende verharding of ruimte-

inname tegen te gaan en de dienstverlening te helpen dragen, zoals ook beschreven in het hoofdstuk ‘lokale financiën’.

3. Geld

3.1. Werk en arbeidsmarkt

Het belang van werk is niet te onderschatten: het is de belangrijkste bron van inkomsten en sociale rechten. Bovendien is werk de beste buffer tegen armoede. Het is deel van je identiteit, verbindt mensen en geeft structuur en routine. Het is een hefboom tot zelfontplooiing en in veel gevallen ook gewoon een bron van geluk.

Voor de samenleving als geheel is een goed werkende arbeidsmarkt de motor van een sterke, goed functionerende economie en een duurzame sociale zekerheid. **Door duurzame economische groei kunnen we onze welvaartsstaat behouden en uitbouwen.**

Met de hervormingen die de laatste jaren werden doorgevoerd, kunnen we een mooi resultaat voorleggen. De economische groei trekt aan. De '*taxshift*' en de loonmatiging zorgden voor robuuste banencreatie: 590.000 bijkomende jobs sinds 2014. Ook het beschikbaar gezinsinkomen gaat in stijgende lijn. De investeringen, gestimuleerd door soepel monetair beleid en betere vraagvooruitzichten, namen eveneens fors toe.

We zetten in op **werkbaar en wendbaar werk** dat **flexibiliteit op de arbeidsmarkt én in het privéleven** mogelijk maakt. We zijn niet blind voor stress en *burn-out*. Met gerichte maatregelen verzoenen we werkbaar werk met een flexibele arbeidsmarkt. We bieden werknemers en werkgevers de zekerheid van een bloeiende arbeidsmarkt met ruimte voor gezin en vrije tijd.

Een modern arbeidsmarktbeleid moet zorgen dat **iedereen aan het werk** kan, rekening houdend met de eigen capaciteiten, competenties, noden en zorgen**.** De komende tien jaar daalt de bevolking op beroepsactieve leeftijd in Vlaanderen met 1,6%. De moeilijke demografische evoluties en de huidige arbeidskrapte maken het aanboren van alle potentiële arbeidsreserve nog meer prangend.

<u>Doelstellingen 2019-2024</u>

Onze ambitie voor de volgende jaren is duidelijk: **volledige tewerkstelling**. Voor Vlaanderen realiseren we minstens een **werkzaamheidsgraad van 76%** door meer mensen aan de slag te krijgen en ze langer aan de slag te houden. Voor België mikken we minstens op 73,2% tegen het einde van de legislatuur.

We rekenen op ieders inzet, maar willen ook dat de overheden ervoor zorgen dat ieder zijn talenten en competenties kan inzetten. **CD&V laat niemand aan de kant staan**, omdat we iedereen nodig hebben en geloven dat een fijne baan bijdraagt tot levenskwaliteit.

Om tot volledige tewerkstelling te komen, moeten we verder werken aan de **concurrentiepositie van onze bedrijven** en zorgen dat **de koopkracht van mensen versterkt**. Daarom wil CD&V de hervormde wet van 1996 op de loonhandicap strikt toepassen. Binnen de voorziene marges sluiten de sociale partners loonakkoorden die de koopkracht ten goede komen. We zetten in op verdere koopkrachtverhoging voor werkenden, in het bijzonder voor de laagste lonen.

CD&V wil dat mensen een **langere loopbaan kunnen hebben op een werkbare manier**. Binnen de loopbaan moeten ze gezin, werk, opleiding of vorming en vrije tijd op elkaar kunnen afstemmen. Bovendien vereist de loopbaan van vandaag bijscholing, herscholing en heroriëntering. Die **leercultuur** verwachten we van iedereen.

Het **sociaal overleg** in zowel de openbare als private sector is voor CD&V cruciaal om mee vorm te geven aan en te zorgen voor draagvlak voor de noodzakelijke hervormingen.

Meer koopkracht

Werken moet lonen, zeker voor lage en middeninkomens. Als de werkzaamheidsgraad stijgt, geven we ook een deel terug aan de mensen. De **automatische indexering** moet behouden worden op de koopkracht te vrijwaren.

Tegelijk **moet een overstap van een uitkering naar een job en een uitbreiding van de arbeidstijd** (bv. van deeltijds naar voltijds) **lonen**. Werken moet, in functie van wedertewerkstelling en een degelijk inkomen, soepel gecombineerd kunnen worden met een uitkering. De keuze voor wedertewerkstelling mag niet leiden tot het verlies van de uitkering. Beide moeten progressief kunnen worden gecumuleerd. Tegelijk vermijden we een toename van werkende armen zonder dat de drempel naar werk verhoogd wordt. Een baan moet een duurzame bescherming bieden tegen armoede. Wie aan het werk gaat, moet netto meer over houden. Zij die (tijdelijk) niet kunnen werken, beschermen we met een goed vervangingsinkomen.

Het **werkloosheidsstelsel** moet hervormd worden om het socialer, rechtvaardiger en meer activerend te maken. Er moet vooral aandacht besteed worden aan personen met de laagste inkomens om te vermijden dat zij in geval van werkloosheid in armoede terechtkomen.

Sterk sociaal overleg

De lange traditie van sociaal overleg in ons land heeft gezorgd voor een combinatie van economische groei en sociale vooruitgang. CD&V gelooft dat een **goed sociaal overleg** de garantie is op duurzame welvaarts- en jobcreatie en een rechtvaardige verdeling van de welvaart. Daarom houden we vast aan het interprofessioneel akkoord en aan onderhandelingen op sectorniveau. Binnen dit kader moet er ruimte zijn voor medezeggenschap in ondernemingen. Sterke sociale partners gaan vaak hand in hand met een relatief laag niveau van ongelijkheid. Zij brengen expertise binnen in de besluitvorming. Ze moeten de ruimte krijgen om hun rol te spelen en hun verantwoordelijkheid op te nemen. Transities en hervormingen zijn maar duurzaam als ze breed gedragen worden. Die gedragenheid kan enkel tot stand komen door **permanent overleg met de sociale partners**.

We zijn echter niet blind voor de **grote veranderingen op de arbeidsmarkt.** We vragen de sociale partners meer rekening te houden met precaire arbeidsstatuten. We gaan hier verder dieper op in. Het sociaal overleg moet goed omgaan met een veranderende arbeidsorganisatie.

CD&V wil, na sociaal overleg en naar analogie met de privésector, ook in de openbare sector concrete afspraken maken over **gegarandeerde essentiële diensten** bij stakingen. Het **stakingsrecht** moet behoedzaam en als laatste middel ingezet worden, wanneer alle overlegvormen en bemiddelingsmogelijkheden uitgeput zijn. CD&V is er voorstander van dat de sociale partners zelf de verantwoordelijkheid dragen voor een regulerend systeem. De regels inzake collectieve arbeidsbetrekkingen vragen altijd voorafgaand overleg.

Concurrentiële, sterke ondernemingen

Dankzij de inspanningen van de voorbije jaren is de loonhandicap met onze buurlanden t.o.v. 1996 weggewerkt. De aangepaste loonnormwet houdt bovendien rekening met toekomstige evoluties. CD&V zorgt ervoor dat de loonevolutie gelijke tred blijft houden met onze buurlanden. Zo versterken we onze concurrentiepositie.

De voorbije jaren kende ons land een hogere inflatie dan het EU-gemiddelde. We willen een actief beleid om de **inflatie onder controle te houden**. We bestrijden oligopolies en kijken strenger toe op prijsstijgingen in gereglementeerde markten zoals energie en telecom. Prijsstijgingen moeten te verantwoorden zijn door een reële onderliggende kost.

We zorgen dat minstens 3% van het bbp besteed wordt aan onderzoek en ontwikkeling en zetten in op technologische groeisectoren.

Leercultuur voor werknemers en zelfstandigen

Levenslang leren moet het nieuwe normaal worden. De leerloopbaan start in het onderwijs. We willen niet alleen zoveel mogelijk jongeren tot 'aan de meet' brengen, we willen het recht op leren garanderen. De **samen- en wisselwerking tussen onderwijs en arbeidsmarkt** moet worden versterkt. Dat kan door een stageperiode die inzet op competentie-ontwikkeling, arbeidsattitude en burgerzin en de uitbreiding van het duaal leren, ook in het hoger onderwijs.

Elke werkende moet, ongeacht de sector of onderneming en ongeacht zijn of haar statuut, zijn competenties kunnen bijschaven, zich heroriënteren, inspelen op automatisering en digitalisering en daar tijd voor krijgen. De samenwerking tussen opleidingsverstrekkers en leeromgevingen moet worden versterkt.

Een **digitaal, individueel meeneembaar competentiepaspoort** laat een werknemer toe verworven competenties en groeipunten in kaart te brengen. Dat competentiepaspoort kan vanaf het secundair onderwijs aangevuld worden. **Leercoaches** in bedrijven en sectoren, **leerwinkels** en de gewestelijke arbeidsbemiddelingsdiensten kunnen de werknemer bijstaan en richting geven. Het opleidings- en vormingsaanbod moet digitaal en overzichtelijk raadpleegbaar zijn. We zorgen ervoor dat **vorming en opleiding gegarandeerd worden van bij de aanwerving en gecontinueerd blijven doorheen de loopbaan.**

Het moet daarenboven voor iedereen duidelijk zijn bij wie ze moeten aankloppen voor een passende opleiding, welke tegemoetkomingen van toepassing zijn… Dit vereist een **gemeenschappelijke aanpak**, over alle aanbieders (VDAB, Syntra Vlaanderen, CVO, sectorale opleidingsinstellingen/fondsen…) heen. Een sterke leercultuur moet de gezamenlijke doelstelling zijn. Uiteindelijk moeten meer volwassenen een opleiding kunnen volgen en hun loopbaan versterken. Meer ondernemingen moeten werk maken van een sterk en preventief opleidingsbeleid. Daarom willen we **één regie voor het levenslang leren in Vlaanderen.**

De *'war for talent*' is realiteit. Werknemers zullen zich moeten bijscholen en heroriënteren. Voorkomen is beter dan genezen. Levenslang leren en werkplekleren staan centraal. Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheid, werkgevers en werknemers. Dat vraagt een andere ingesteldheid en een leercultuur bij werknemers en werkgevers. Beiden moeten het belang inzien van proactief (bij)leren en duurzame inzetbaarheid. Dat wordt ondersteund door een opleidingsbeleid op maat, vanuit de onderneming. Bij volledige tewerkstelling zullen arbeidsbemiddelingsdiensten een grotere rol spelen bij heroriëntatie op de arbeidsmarkt.

De samenwerking tussen bedrijfsleven en onderwijs wordt fiscaal gestimuleerd: investeringen van bedrijven in scholen en andere dienstverleners kunnen fiscaal afgetrokken worden.

Vormen van werkplekleren, stages en tijdelijke werkervaring zijn nuttige en noodzakelijke instrumenten om een **vlotte en duurzame overgang naar werk** te realiseren. Het uitgangspunt is dat elke stap in de richting naar werk moet worden aangemoedigd en aanvaard. De participatie van werkzoekenden aan competentieversterkende trajecten moet op peil worden gehouden. Daartoe moet werkplekleren in de toekomst versterkt worden, in het bijzonder bij personen met een migratieachtergrond, personen met een arbeidshandicap, jongeren, kortgeschoolden en 55+'ers. Voor hen moeten we een inhaalbeweging maken.

Elke werknemer heeft **een individueel, meeneembaar en afdwingbaar recht op opleiding (op maat)**, al dan niet ingebed in een sectorale cao. Dat kan worden ingezet voor (tijd voor) opleiding en vorming, om ervaring op te doen in andere organisaties, een erkende kwalificatie te behalen en heroriëntering of transitie mogelijk te maken. Versterkte regionale arbeidsbemiddelingsdiensten en sectorale vormingsfondsen zorgen daarvoor. Ervaringsvariatie en doorstroom naar groeisectoren kunnen daaraan bijdragen. CD&V kiest voor een bijkomende **uitzondering op het verbod op terbeschikkingstelling, nl. de competentieversterking**. Die kan worden opgedaan bij (een) andere werkgever(s).

Opleiding moet lonen. Vorming en opleiding, ook al sluit die niet per se aan bij de huidige jobinvulling, moet **financieel ondersteund** worden. Een verruimd tijdskrediet met transitiemotief moet een antwoord bieden.

<u>Jobcreatie voor volledige tewerkstelling</u>

Jobcreatie aantrekkelijk maken

CD&V wil volledige tewerkstelling realiseren. Jobcreatie en '*jobmatching'* willen we verder ondersteunen. Ook zorgen we ervoor dat zij die minder kansen krijgen op, of verder af staan van de arbeidsmarkt, ook zicht hebben op een goede, aangepaste baan.

Tussen 2020 en 2024 wordt een **jobgroei** voorspeld van 170.000 extra banen. Dat is een mooi vooruitzicht, maar **we willen verder gaan**. Komende legislatuur willen we minstens 237.000 extra banen. Snellere en betere activering van werkzoekenden en inactieven, meer inzet op vorming en toeleiding naar knelpuntvacatures, werken aantrekkelijker maken, de combinatie tussen werk en een uitkering verbeteren, meer inactieven toeleiden naar de arbeidsmarkt, investeringen in onderwijs en levenslang leren, een betere combinatie tussen werk, gezin en vrije tijd en inzetten op haalbaar langer werken… dat zijn de maatregelen die dit mogelijk moeten maken.

Extra banen zorgen ervoor dat meer gezinnen een hoger inkomen hebben en dat de overheid extra middelen heeft. **De opbrengst van de banengroei investeren we in lastenverlaging voor bedrijven en koopkracht voor de mensen**. Zo realiseren we 2,4 miljard euro aan lastenverlagingen. We verzekeren (blijvende) lastenverlagingen voor lokale besturen, ook na de integratie van gemeenten en OCMW's.

Iedereen mee

Naast de algemene loonkosten, legt CD&V de **nadruk zij die het moeilijk hebben op de arbeidsmarkt**. Etnisch culturele minderheden zijn oververtegenwoordigd in de werkloosheidsstatistieken, in alle opleidingscategorieën. Jongeren, vooral de groep laaggeschoolden, alleenstaande ouders en ouderen, vinden moeilijker aansluiting. De **Vlaamse doelgroepkorting** willen we **versterken** en toespitsen op zij die het nodig hebben. Om de personeelsnoden binnen de **social profit** op te vangen, zullen voortaan ook zij zich hierop kunnen beroepen.

Dit hangt nauw samen met een **activeringsbeleid** dat van dichtbij begeleidt naar een job of een opleiding. De arbeidsbemiddelingsdiensten moeten een traject op maat aanbieden. Daarnaast moeten we ons ervan bewust zijn dat blijvende investering in sociale economieprojecten, arbeidszorg, wijkwerk, vrijwilligerswerken en dagactiviteitencentra nodig is. De lokale netwerken en initiatieven zijn de hoeksteen van een effectief en fijnmazig activatiebeleid. We zorgen voor een responsabiliseringsmechanisme, zodat ze geen doelgroepen aan de kant laten staan. Ook het aantal begeleidingen en de manier van begeleiden van langdurig zieken en werklozen met bedrijfstoeslag naar hertewerkstelling, moeten verbeterd worden.

Ten gevolge van de arbeidskrapte en het lage aantal ingeschreven werkzoekenden, kan de VDAB extra middelen en mensen inzetten op de begeleiding van ‘inactieve’ groepen en (samen met de middelen uit het samenwerkingsakkoord met het RIZIV) inzetten op de activering van de toenemende groep langdurig zieken, activeringstrajecten voor mensen met een leefloon…

We willen zoveel als mogelijk **drempels voor vrijwilligerswerk afschaffen**. Zo wordt vrijwilligerswerk ook makkelijker een opstap naar een betaalde baan.

We hebben extra aandacht voor **arbeidsmobiliteit** en samenwerking tussen regio’s en regionale arbeidsbemiddelaars. Een regiogrens mag geen arbeidsmarktgrens zijn. Waar nodig wordt begeleiding op maat voorzien bij de integratie en taalverwerving. Daarnaast wordt in mobiliteitsoplossingen op maat voorzien wanneer mobiliteitsproblemen tewerkstelling belemmeren.

Grensarbeid is belangrijk voor een vlotte arbeidsmobiliteit. Om loopbaankansen in grensregio’s te verhogen en knelpuntvacatures vlotter in te vullen, stimuleren we grensoverschrijdende onderwijssamenwerking en arbeidsbemiddeling en stemmen we de verschillende sociale en fiscale stelsels beter op elkaar af.

Inclusieve arbeidsmarkt

Volledige tewerkstelling en een inclusieve arbeidsmarkt vragen bijzondere aandacht voor groepen die op onze arbeidsmarkt ondervertegenwoordigd zijn. De aanbodzijde bevat nog potentieel, met eigen talenten en vaardigheden. Via goede trajectbegeleiding kan dat worden benut. Het gaat o.m. om jongeren, vrouwen, 55-plussers, mensen van niet-Europese herkomst, LGBTI-personen, mensen met een functionele beperking of chronische ziekte, mensen met beperkte kwalificatie, langdurig werklozen, alleenstaande ouders en ex-gedetineerden.

Elke vorm van **discriminatie** moet worden tegengegaan, met positieve en sensibiliserende maatregelen waar mogelijk en sancties waar nodig. We vragen van iedereen dat hij of zij zich inschakelt in onze samenleving én op de arbeidsmarkt. Praktijktesten zijn hierbij een instrument. Voor **vrouwen met een migratieachtergrond**

willen we en actieplan dat zowel sensibiliseert als ondersteunt, om meer vrouwen met migratieachtergrond toe te leiden naar de arbeidsmarkt. We willen de toepassing van praktijktesten, en een strengere bestraffing van vastgestelde discriminatie.

Wij pleiten voor een **betere wettelijke bescherming van medisch begeleide voortplanting tegen ontslag**. Zo zou dit expliciet opgenomen moeten worden in de genderwet. Ook **borstvoeding en vaderschap** moeten worden erkend als criteria voor genderdiscriminatie op het werk.

Vrouwen

De **vertegenwoordiging van vrouwen op de arbeidsmarkt** is toegenomen. Toch hebben ze nog steeds een lagere werkzaamheidsgraad, werken ze vaker deeltijds en kijken ze aan tegen een loonkloof en een glazen plafond. Zij besteden nog steeds méér tijd aan gezins-, zorg- en huishoudtaken dan mannen.

Via een **genderbewust personeelsbeleid**, genderneutrale **loonbarema's** en **functieclassificaties** en een **flankerend gezinsbeleid** dat inzet op kinderopvang en een goed evenwicht tussen werk en gezin, versterken we de arbeidsmarktpositie van vrouwen. Door de loon- en zorgkloof aan te pakken, dichten we de pensioenkloof.

Daarnaast moet er ook voldoende aandacht zijn voor **zwangerschapsdiscriminatie**. Dit komt nog vaak voor. Om de loonkloof verder weg te werken, zetten we in op de volledige en correcte toepassing van de **loonkloofwet**, met meer controle hierop. Bovendien ondersteunen we ondernemingen in het maken van een **loonkloofanalyse** en een **actieplan**.

Niet-Europese herkomst

We verhogen de tewerkstellingsgraad van mensen met een migratieachtergrond, onder meer met cultuursensitieve activering op maat.

Nieuwkomers moeten zo snel mogelijk geïntegreerd worden, in de eerste plaats via de verwerving van taalkennis en competenties. **Betrokkenheid in verenigingen, vrijwilligerswerk en wijkwerken** dragen bij tot de verwerving van arbeidsmarktattitudes en kunnen een opstap zijn naar de arbeidsmarkt als hun afstand tot de arbeidsmarkt groot is of hun procedure nog loopt (waardoor betaalde arbeid nog niet mogelijk is).

We zetten in op een groot en divers **aanbod aan taalverwervingsmogelijkheden**, zowel voor nieuwkomers en Franstaligen in Vlaanderen, als voor de tweede of derde generatie etnisch-culturele minderheden die de taal onvoldoende beheersen: een aanbod aan taallessen op maat van verschillende opleidingsniveaus, verwerving van taalkennis op de werkvloer of een combinatie van beide. Mensen met voldoende leercapaciteit moeten binnen drie maanden een voldoende kennis van het Nederlands kunnen opdoen. De **individuele beroepsopleiding** verbreden we waar nodig. De duurtijd kan worden verlengd als taalondersteuning toegevoegd wordt.

Voor CD&V mag taal niet langer een drempel zijn. Dit werkt in twee richtingen. Het kan niet dat mensen die hier al jaren verblijven of zelfs geboren zijn, onvoldoende het Nederlands beheersen om volwaardig deel te nemen aan de arbeidsmarkt. We eisen van iedereen dat ze inspanningen leveren om hun kennis van het Nederlands op niveau te brengen. Tegelijk aanvaarden we niet dat mensen op basis van hun afkomst minder kansen krijgen op de arbeidsmarkt.

Economische migratie is een van de sporen om de '*pool*' talent te vergroten en bij te dragen aan een goed functionerende arbeidsmarkt, zeker voor knelpuntvacatures en hooggeschoolden. Het beleid inzake economische migratie moet zich richten op de noden van de arbeidsmarkt en aandacht hebben voor de herkomstlanden. We willen een snel akkoord over de hervorming van de Europese 'blauwe kaart' voor gekwalificeerde arbeidskrachten om hooggekwalificeerde werknemers uit derde landen vlotter en effectiever aan te trekken.

We pleiten voor **ambitieuze en slimme streefcijfers** voor mensen met een migratieachtergrond bij de overheid en moedigen bedrijven aan er een actief beleid rond te voeren. We pleiten er ook voor de jobinhoud aan te passen aan de leeftijd met het oog op werkbaar werk.

Langdurig zieken en werknemers met een beperking

Mensen met een handicap verdienen gelijke kansen op de arbeidsmarkt, zowel in het openbaar ambt als in de private sector. Meer inspanningen zijn nodig. We kiezen voor juridisch afdwingbare doelstellingen om het vooropgestelde **streefcijfer van 3%** van de totale personeelsinzet bij de overheid te behalen. Men kan hiervoor samenwerken met maatwerkbedrijven. We voorzien een responsabiliseringsmechanisme voor wie de streefcijfers niet haalt. In de private sector moet een aanmoedigingsbeleid gevoerd worden en de kennis van de ondersteuningsmaatregelen worden vergroot.

We willen vermijden dat mensen **langdurig in de arbeidsongeschiktheid** belanden omwille van een medisch probleem. Dat vraagt een multidisciplinaire, gemeenschappelijke aanpak.

Arbeidsongeschikten willen en kunnen vaak werken, mits een aantal redelijke aanpassingen en zekerheid over het (vervangings)inkomen. We onderzoeken hoe de transitie naar een andere werkgever daartoe kan bijdragen.

Jongeren

Een goede start verhoogt de slaagkansen tijdens de loopbaan. Jongeren moeten zo snel mogelijk doorstromen naar de arbeidsmarkt, zodat ook de werkzaamheidsgraad bij -25-jarigen toeneemt. Wie **zonder diploma uitstroomt of met een ASO-diploma niet verder studeert** moet zo snel mogelijk door VDAB, Actiris en Forem toegeleid worden naar bijkomende opleidingen. Wie als starter onvoldoende sociale rechten kan opbouwen door deeltijdse of tijdelijke tewerkstelling, verdient bijkomende bescherming.

Duaal leren, ook in het hoger onderwijs, is belangrijk om kennis te maken met de arbeidsmarkt en arbeidsattitudes aan te leren. Zeker voor zij die instromen met lage(re) kwalificaties zit er nog groeipotentieel in duaal leren. CD&V gelooft sterk in de **uitbouw van duaal leren** om jongeren sterker te laten instromen op de arbeidsmarkt, met competenties die beter aansluiten bij de behoeften van bedrijven.

Ouderen

Ook oudere werknemers moeten de kans krijgen **tot hun pensioenleeftijd aan de slag** te blijven. De aanpassing van functiebeschrijvingen op latere leeftijd en extra gebruik van de ervaring van oudere werknemers (bv. voor opleiding van nieuwe werknemers) zijn cruciaal.

Een kenmerk van de Belgische arbeidsmarkt is het grote gewicht van **anciënniteit in de loonvorming**, in vergelijking met factoren als competentie en prestaties. Binnen een kader van collectief overleg, kan de

loonevolutie gedurende de loopbaan anders opgebouwd worden, waarbij jongeren sneller een hoger loon krijgen, zodat lonen meer de effectieve productiviteit volgen. Dat zijn immers de jaren waarin ze een huis bouwen of een gezin stichten. Later volgt de loonevolutie dan een vlakker traject.

Langdurig werkzoekenden en niet-actieven

Werkzoekenden moeten actiever geholpen worden bij de zoektocht naar een job door intensief **begeleide loopbaan(her)oriëntering** en een **kwalitatief loopbaanplan**. De werkloosheidsuitkering biedt blijvende ondersteuning, maar bij rechten horen ook plichten.

De arbeidsmarktpositie van langdurig werkzoekenden kan worden versterkt door **gerichte of versterkte lastenverlagingen**. We onderzoeken of een activering van de werkloosheidsuitkering zou leiden tot meer tewerkstelling.

De groep inactieven bevat nog een groot arbeidspotentieel. Ook zij moeten **gerichte jobbegeleiding** krijgen. Voor leefloners moet een verplichte samenwerking tussen VDAB, Actiris, Forem en OCMW's helpen. Jobbegeleiding en -invulling moet gebeuren **richting knelpuntberoepen, STEM- en zorgsectoren**. Partnerschappen worden gesloten met sectoren en bedrijfsorganisaties. Wij vragen dat er meer ingezet wordt op het aanpakken van knelpuntberoepen. Zo moeten technische knelpuntberoepen (bv. voor anderstalige nieuwkomers) gericht aangepakt worden.

Ook zij **die zich bewust even uit de arbeidsmarkt hebben teruggetrokken** – om welke reden dan ook – en zich opnieuw willen inschakelen, dragen vele competenties, maar vaak ook verouderde kennis met zich mee. **Loopbaancheques** ook voor deze groep openstellen, kan hen ondersteunen bij de start van hun tweede loopbaan.

De **meldingsplicht** voor werklozen en arbeidsongeschikten, wordt aangevuld met een elektronische aangifte als mogelijkheid.

We investeren extra in aangepaste tewerkstellingsplaatsen binnen **arbeidszorg en sociale economie**, zodat we iedereen een passend aanbod kunnen doen.

Afstand tot de arbeidsmarkt

Voor sommigen mensen is het moeilijk (onmiddellijk) in het reguliere arbeidscircuit te werken. Ook **mensen met een grote afstand tot de reguliere arbeidsmarkt hebben recht op duurzame tewerkstelling.** Vrijwilligerswerk, wijkwerken en maatwerk kunnen deel uitmaken van een traject naar werk. We moeten niet altijd streven naar volledige activering, wel naar wat haalbaar is voor de betrokkene. Het moet mogelijk zijn om langdurig in het systeem van wijkwerken te blijven als blijkt dat verdere activering niet mogelijk is.

We pleiten voor meer **tewerkstellingsplaatsen voor personen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt**. Dat kan in het reguliere arbeidscircuit, mits voldoende redelijke aanpassingen. De tewerkstelling in de sociale economie of de arbeidszorg wordt behouden voor wie dat de ideale arbeidsmarktpositie is. Verder stimuleren we de samenwerking en doorstroom tussen sociale economie-ondernemingen en reguliere ondernemingen.

Werk biedt inkomen, een sociaal netwerk, ontplooiingskansen, zinvolle tijdsbesteding… kortom: levenskwaliteit. Lokaal tewerkstellingsbeleid richt zich hoofdzakelijk op doelgroepentewerkstelling in het kader

van sociale economie en wijkwerken. Van de Vlaamse overheid verwachten we dat ze met het oog op *'full employment'* en de activering van zoveel mogelijk mensen extra middelen vrijmaakt voor de sector van de sociale economie. Binnen de **sociale economie** willen we zo snel mogelijk 7.000 plaatsen creëren met een groeipad. Voor wie een grote afstand heeft tot de arbeidsmarkt en kampt met problemen op andere levensdomeinen, worden de werk- en welzijnstrajecten op maat verder ondersteund.

Wie niet-toeleidbaar is naar de reguliere of sociale economie dient via arbeidszorg of vrijwilligerswerk een zinvolle tijdsbesteding aangeboden te krijgen. We **vergroten het aantal plaatsen binnen de arbeidszorg** met 1.000.

We hebben bijzondere aandacht voor mensen met een medische, mentale, psychische of psychiatrische problematiek. Zij moeten kunnen blijven reken op een aangepaste (werkloosheids)uitkering en statuut. Daarnaast onderzoeken we hoe we voor mensen die niet langer betaald kunnen werken een passend statuut kunnen voorzien.

Langere, maar aangepaste loopbanen, in balans met gezin en vrije tijd

Langere loopbaan waar maken

We vragen mensen dat ze langer aan de slag blijven. Dit is nodig om onze sociale zekerheid sterk en betaalbaar te houden. Maar, we willen dat dit ook mógelijk is voor iedereen. **'Landingsbanen'** zijn een oplossing voor wie in de laatste jaren van de loopbaan het arbeidsritme wil afbouwen. We willen dat oudere werknemers dit **recht flexibeler kunnen inzetten** vanaf de leeftijd van 55 jaar, met een maximum van één dag per week.

Oudere werknemers moeten meer de kans krijgen hun ervaring in te zetten bij de opleiding van nieuwkomers in het bedrijf. Een goede taakinvulling maakt langer werken mogelijk. Bovendien biedt dit hen nieuwe professionele uitdagingen.

Een **leeftijdsbewust personeelsbeleid** moet werkbaar en wendbaar werk doorheen alle levensfasen garanderen en de bereidheid tot werken tot aan de pensioenleeftijd vergroten. Aangepaste jobs, een passend jobaanbod, begeleiding voor oudere werkzoekenden en een vlotte overstap van werk naar pensioen moeten daartoe bijdragen. Wie (deeltijds) langer wil werken, moet dit op een vlotte manier kunnen, ook ná de pensioenleeftijd. We kiezen ook voor een **grootouderverlof**.

Onderbrekingen voor het gezin en zorg zijn een recht. Ouders, grootouders, mantelzorgers… verlenen een maatschappelijke dienst bij het opnemen van verlofstelsels. We pleiten dan ook voor **een uitbreiding van tien dagen sociaal verlof voor grootouders** (tegenover kleinkinderen**) en voor kinderen** (tegenover hun ouders) om de sandwich-generatie beter te ondersteunen. Zo kunnen ze sociaal verlof dan ook kunnen inzetten voor de zorg van kleinkinderen of van eigen ouders die niet in huis wonen.

CD&V wil de arbeidsparticipatie van mannen en vrouwen versterken en arbeidsdeelname bevorderen. Dat gebeurt door een gezinsvriendelijke werkvloer waarop, waar mogelijk, **plaats- en tijdonafhankelijk** kan worden gewerkt.

We pleiten ervoor de verschillende **verlofstelsels op elkaar af te stemmen**. Verder streven we naar een evenredige opname door mannen en vrouwen. De opname van verloven moet ook op een flexibele

arbeidsmarkt mogelijk zijn voor de meerderheid van de werknemers en zelfstandigen. Waar nodig passen we de opnamevoorwaarden aan in het sociaal overleg. De verloven moeten volwaardige pensioenrechten opbouwen.

Voor sommige zeer specifieke situaties, zoals de gelijkstelling van langdurige pleegzorg voor ouderschapsverlof, willen we een uitbreiding van het verlof. In alle andere gevallen willen we vooral de opnamemodaliteiten van verlof soepeler maken binnen het bestaande pakket. We houden rekening met nieuwe gezinsrealiteiten, de noden van kinderen en ouders en met de administratie voor de werkgevers.

Om de gelijke toegankelijkheid van verlofstelsels te vergroten, bekijken we, in de lijn met de reeds gerealiseerde verhogingen, met bijzondere aandacht hoe we ervoor kunnen zorgen dat het uitkeringsniveau op zich niet de hoogste drempel vormt om er geen gebruik van te maken, zoals bijvoorbeeld voor alleenstaanden.

Jobs als beste remedie tegen armoede

Een goede baan is de beste buffer tegen armoede. Dit moet zo blijven. CD&V past voor nepstatuten zonder sociale bescherming. Wie werkt moet z'n levenskwaliteit zien toenemen op het vlak van inkomen, sociale contacten en voldoening.

Ook aan de onderkant van de arbeidsmarkt moet het loon volstaan om kwaliteitsvol te leven. Wie onvrijwillig deeltijds werkt, krijgt een aanvullende uitkering die werkgevers en werknemers activeert. Ook wie na een lange tijd (bv. wegens ziekte, langdurige werkloosheid, armoede of zorgtaken) opnieuw op de arbeidsmarkt terechtkomt, moet flexibel kunnen instromen, zonder extra armoederisico's bij terugval. We maken de combinatie tussen een deeltijdse uitkering en een deeltijds loon eenvoudiger, zodat mensen sneller op de arbeidsmarkt instromen met de nodige bescherming. We zorgen voor correcte en toegankelijke informatie, zodat men bij de keuze voor deeltijds werk ook weet wat de consequenties zijn (bv. voor de pensioenopbouw).

De Vlaamse Ondersteuningspremie voor **personen met een arbeidshandicap** blijft voor ons een onmisbare financiële hefboom in de tewerkstelling van die groep.

Een van de grootste uitdagingen op de arbeidsmarkt zijn de **werkarme gezinnen**. Geen enkel lid van zo'n gezin vindt aansluiting bij de arbeidsmarkt. Dit stort hen in armoede. We investeren in begeleiding en opleiding op maat.

Overheden zijn een grote werkgever. Zij moeten het voorbeeld geven op het vlak van tewerkstelling voor kansengroepen. Competenties moeten sterker meetellen bij aanwervingen. We geloven in slimme streefcijfers. Ook stageplaatsen zijn een opstap naar de arbeidsmarkt. Bij overheidsopdrachten nemen we de **sociale component mee bij de toewijzing aan (social)profitbedrijven.**

Wie werkt, mag niet in armoede leven. Nettoverlies van inkomen bij activatie moeten we dus consequent tegengaan. We bestrijden inactiviteitsvallen en zorgen voor ondersteuning zodat tijdelijke en deeltijdse jobs voldoende beschermd zijn. Thematische verloven en tijdskrediet moeten ook voor mensen met een laag inkomen of ééninkomensgezinnen mogelijk zijn. Voor die groepen voorzien we een verhoogde uitkering, zodat zij niet kiezen voor het andere uiterste: niet gaan werken. Verdere tapering tussen netto-inkomen, uitkeringen en sociale toelagen kan een oplossing bieden voor dergelijke activatieval.

Zelfstandigen lopen een verhoogd armoederisico. We werken verder aan een adequate en solidaire sociale bescherming voor zelfstandigen in moeilijkheden (zie statuut zelfstandigen). We zorgen ervoor dat gespecialiseerde organisaties, in samenwerking met de (lokale) overheid, een gepast en snel antwoord geven aan zelfstandigen in moeilijkheden en gefailleerden.

Nieuwe arbeidsvormen, met rechten en plichten

Onze arbeidsmarkt vraagt flexibilisering, omwille van de deel- en platformeconomieën, internationale concurrentie en productiviteitseisen. Flexibele werkvormen kunnen ook een *boost* zijn voor **creativiteit en ondernemerschap**. Dat vraagt aanpassingen aan het arbeidsrecht.

Deel- en platformeconomieën moeten worden gereguleerd. Flexibilisering mag echter niet doorslaan in onderbescherming. Flexibele arbeidsvormen kúnnen, als aanvulling op en opstap naar een reguliere job, binnen een VDAB-traject of een geïndividualiseerd traject bij het OCMW. We vereenvoudigen de regelgeving voor deeltijdse arbeid.

Dankzij interimarbeid kunnen werkgevers tijdelijke economische pieken opvangen. Aan het bestaande statuut van interimarbeid hangen rechten en plichten vast, zodat de betrokken werknemers socialezekerheidsrechten opbouwen. Voor werknemers moeten interimjobs een opstap betekenen naar vast werk. Interimcontracten van onbepaalde duur kunnen ook meer stabiliteit geven aan de werknemers. Het aantal opeenvolgende, kortlopende contracten bij één opdrachtgever, zeker dagcontracten, moet worden beperkt.

Andere flexibele vormen van tewerkstelling, zonder of met zeer beperkte sociale bescherming of bijdragen, zijn voor sommigen een noodzaak, bij gebrek aan toegang tot een kwalitatieve en duurzame job. Flexibele vormen van tewerkstelling kunnen voor CD&V enkel als aanvulling op een bestaande job of binnen de studentenarbeid. Het einddoel is steeds het **garanderen van rechten en plichten** van de betrokken partijen enerzijds en het bewaken van een volwaardige sociale bescherming anderzijds. Bovendien moeten we er kritisch over waken dat deze flexibele vormen er niet voor zorgen dat bepaalde ongelijkheden die reeds aanwezig zijn op de arbeidsmarkt worden versterkt.

Werknemers moeten meer **gesensibiliseerd** worden over de **financiële impact** op korte en lange termijn van **deeltijds werk** en de langetermijngevolgen voor hun **sociale rechten en pensioen.**

Een bij-job kan ook naast een hoofdactiviteit die sociale bescherming garandeert. Een zelfstandige activiteit moet eenvoudiger te combineren zijn met een periode van tijdskrediet.

Flexibiliteit moet arbeidsmobiliteit mogelijk maken. Er is een vlotte doorstroom nodig tussen de statuten van ondernemer, werknemer en ambtenaar. De drie statuten kunnen verder naar elkaar toe groeien. Belemmeringen moeten worden weggewerkt. Nieuwe of bijkomende rechten moeten ook gefinancierd worden. We kiezen voor een solidaire financiering van de sociale zekerheid.

Om dit proces te ondersteunen ijveren we voor een **commissie loopbaanbeleid**, in navolging van de pensioencommissie van 2014. Zij dient te onderzoeken hoe het arbeids- en sociaal zekerheidsrecht kan hervormd worden met op elkaar afgestemde statuten, die de arbeidsmobiliteit tussen statuten niet in de weg staat.

Evenwicht binnen de loonvorming

Extralegale voordelen maken deel uit van een modern HR- en loonbeleid en dragen bij aan de aantrekkelijkheid van de werkgever. Tegelijk worden ze vaak gebruikt om de arbeidskost te omzeilen. Dit zet de financiering van de sociale zekerheid onder druk. Om die financiering te kunnen blijven garanderen, is een hervorming van de extralegale voordelen noodzakelijk. Een redelijke verhouding tussen het brutoloon en de toegekende extralegale voordelen, zonder hiermee de tweede pensioenpijler af te remmen, is het doel. Daarnaast moeten de voordelen mensen aanzetten tot meer **duurzame en ecologische keuzes**. We kiezen voor een **mobiliteitsbudget** en **slim rekeningrijden voor personenwagens**.

Een sterke arbeidsmarkt in de Europese Unie

Het **vrij verkeer** is een fundamentele vrijheid binnen de Europese Unie. EU-burgers hebben het recht zich vrij te verplaatsen, te verblijven, te werken of hun diensten aan te bieden op het grondgebied van alle lidstaten. Dat is een van de verworvenheden van ons sociale Europa. De loon- en arbeidsvoorwaarden van het werkland moeten van toepassing zijn op de tewerkgestelde EU-onderdanen.

Die vrijheid mag niet leiden tot druk op onze sociale zekerheid en tot concurrentieverstoring of -vervalsing. Detacheringsfraude en sociale dumping moeten we een halt toeroepen. Europa is de plaats waar men gelijk loon voor gelijk werk op dezelfde plaats krijgt en waar dat werk in balans is met een kwaliteitsvol leven. De hoeksteen van dit sociale Europa is de recentelijk afgekondigde **Europese Pijler van Sociale Rechten**. Om maatregelen zoals transparante en voorspelbare werkomstandigheden, waarbij men bv. op de eerste werkdag al een contract aangeboden krijgt, te realiseren, pleiten we voor de implementatie van de Pijler in nationale wetgeving.

De **bestrijding van sociale fraude moet een prioriteit zijn** op nationaal, Europees en internationaal vlak. We steunen de herziening van de **detacheringsrichtlijn**, waarin de tijdelijkheid van de detachering eindelijk wordt gedefinieerd. Verder werken we aan een op maat geschreven wetgeving die de misbruiken in de transportsector uitroeit. Wij steunen de Europese Arbeidsmarktautoriteit die moet zorgen voor een betere gegevensuitwisseling tussen nationale inspecties.

De **overheid geeft zelf het goede voorbeeld en streeft naar 100% dumpingvrije aanbestedingen**. We voeren controles op tijdens uitvoering van opdrachten. We sluiten malafide ondernemers en ondernemingen die veroordeeld zijn voor zware inbreuken op sociaal strafrecht uit om nog mee te dingen naar overheidscontracten.

Bepaalde sectoren staan onder druk van spelers op de Europese arbeidsmarkt en grijpen naast projecten en aanbestedingen. Deze werkgevers verdienen via lastenverlagingen extra zuurstof en meer mogelijkheden om Belgische jobs te creëren. Daarnaast willen we bekijken of loononderhandelingen in Europees georiënteerde sectoren (bv. bouw, transport, schoonmaak) op EU-niveau gecoördineerd kunnen worden.

Wegvervoer is bij uitstek grensoverschrijdend, zeker in een klein doorvoerland als België. Een gelijk speelveld is cruciaal, zowel voor kmo's als voor chauffeurs. Daarom moeten we dringend werk maken van **gelijk loon voor gelijk werk in de transportsector en van effectievere controles op internationaal transport**. Om dit te vergemakkelijken willen we alle trucks versneld voorzien van slimme tachografen. Ook bestelbusjes mogen niet

langer aan de controles ontsnappen. Die maatregelen zijn niet alleen cruciaal vanuit sociaal oogpunt, ook de veiligheid op de weg is erbij gebaat.

3.2. Een stevige bescherming voor iedereen

3.2.1. Sociale bescherming

Algemene visie op sociale bescherming

Onze collectieve sociale bescherming is bedoeld om een vervangingsinkomen, zorg of ondersteuning te garanderen aan personen of gezinnen die, tijdelijk of blijvend, niet in staat zijn daar zelf in te voorzien en/of om zorg en ondersteuning betaalbaar te houden voor iedereen. Ze steunt op stevige fundamenten: **deels verzekering, deels solidariteit.** Iedereen heeft, volgens dezelfde principes, recht op solidariteit en sociale bescherming.

CD&V vindt een **sterke sociale bescherming cruciaal voor de levenskwaliteit van de bevolking** en voor de **welvaart van ons land**. Dankzij een uitgebouwde sociale bescherming voelen mensen zich geborgen, weten ze dat een tegenslag niet betekent dat je in armoede belandt. Van de wieg tot het graf biedt de sociale bescherming een stevige buffer. Dat is goed voor de samenleving als geheel. Welvarende burgers maken een welvarend land, sociale bescherming zorgt voor economische stabiliteit.

Als mensen werken en sociale bijdragen betalen, verwachten ze de zekerheid van een goede sociale bescherming wanneer ze met een tegenslag of sociaal risico worden geconfronteerd. Arbeidsprestaties als werknemer, zelfstandige of ambtenaar vormen de basis voor deze rechten. **De link met arbeidsprestaties moet behouden blijven. Daarom kiezen we niet voor een universeel basisinkomen.** De verschillende takken van de wettelijke sociale zekerheid bieden bescherming bij ziekte, invaliditeit, werkloosheid, stopzetting van een onderneming… Voor wie geen recht heeft op wettelijke prestaties, omdat niet of onvoldoende bijgedragen is, biedt de sociale bijstand een vangnet. De tegemoetkomingen in de sociale bijstand, los van enige arbeidsprestatie, vormen een dam tegen armoede.

De wettelijke sociale zekerheid wordt gefinancierd door sociale bijdragen op arbeid, rijkstoelagen en alternatieve financiering. De evenwichtsdotatie vormt een sluitpost bij tekorten. De sociale bijstand wordt gefinancierd uit algemene middelen. Met de nieuwe financieringswet van 2017 garandeerden we de financiering via een eenvoudig, transparant systeem mét responsabiliseringsmechanismen.

Sinds 2014 heeft Vlaanderen een bijkomende laag bovenop de federale sociale bescherming: de Vlaamse Sociale Bescherming (VSB), een op premies en algemene middelen gebaseerde volksverzekering. De tegemoetkomingen binnen de VSB bieden een antwoord op de stijgende en wijzigende zorgnoden.

Sociale zekerheid

Onze sociale zekerheid is gesteund op een **verzekeringsprincipe** waarbij werkenden (werknemers, zelfstandigen en ambtenaren) zich omwille van de arbeidsprestaties beschermd weten bij een sociaal risico. Het verdiende inkomen vormt de basis voor de berekening van de prestaties. We blijven gaan voor naar elkaar toegroeiende professionele stelsels, met zo weinig mogelijk drempels inzake sociale bescherming. Dat maakt

een vlotte arbeidsmobiliteit mogelijk. Daarnaast vragen we dat vennootschappen onderling solidair zijn met eenmanszaken. De jaarlijkse vennootschapsbijdrage kan daarbij helpen.

Omdat onze sociale zekerheid ook een dam vormt tegen armoede moet voor CD&V de **welvaartsenveloppe voor de ganse periode 2019-2024 100%** bedragen. We maken ook werk van **de indexering en welvaartsvastheid van deelstaattegemoetkomingen** door een structurele en wettelijke koppeling aan de interprofessionele akkoorden. We maken tegelijk extra middelen vrij om de tegemoetkomingen en uitkeringen op te trekken tot en, waar mogelijk, boven de Europese armoedegrens.

De **aanvullende verzekeringen** blijven ondergeschikt aan een sterke wettelijke sociale bescherming. Toch erkennen we het belang van de **democratisering van aanvullende verzekeringen** en een gelijk speelveld tussen collectieve en individuele polissen in hoofde van de werkgever, zodat elke werknemer er toegang toe heeft. Via minimumgarantievoorwaarden beschermen we de verzekerden en diens aangeslotenen.

We garanderen een kwaliteitsvolle sociale bescherming door de financiering op orde te houden. Voor CD&V moeten de sociale partners, de instellingen van sociale zekerheid en de overheid, als beheerders van de sociale zekerheid, de duurzaamheid garanderen en ze beheren als een goede huisvader. We behouden ook de rol van de sociale organisaties, naast de overheid, bij het beheer en de uitvoering.

Bijzondere statuten en extralegale voordelen worden vaak gebruikt om de arbeidskost te omzeilen. Dit zet de financiering van de sociale zekerheid onder druk. Een hervorming dringt zich op. Met de opkomst van meer en meer prestatievergoedingen (bv. deeleconomie, verenigingswerk, kleine kunstenaarsvergoeding) die niet of beperkt bijdragen aan de sociale zekerheid kiest CD&V voor een **absoluut jaarplafond op alle prestatievergoedingen van 6.000 euro**. Deze activiteiten kunnen immers nooit het hoofdinkomen vormen. Het gaat steeds om een nevenactiviteit. Als die grens wordt overschreden, zijn de klassieke socialezekerheidsbijdragen en belastingen verschuldigd op het geheel. CD&V wil bovendien de bestaande **bijklusregelingen nauw opvolgen, evalueren en bijsturen waar nodig**. Bij oneerlijke concurrentie met zelfstandigen zal de wet aangepast worden om een gelijk speelveld te creëren.

We hebben **aandacht voor bijzondere statuten in de sociale zekerheid**. Voor hen moet de redelijke verhouding tussen bijdragen en prestaties bewaakt worden zonder de maatschappelijke solidariteit te ondergraven. We denken in eerste instantie aan een correcte bijdragebetaling van **betaalde sportbeoefenaars**, in lijn met de verloning. We willen daarnaast ook een herziening van het systeem voor de **verlaagde bedrijfsvoorheffing** voor sportbeoefenaars. Er moet beter op toegezien worden dat dit een instrument blijft om de **jeugdopleiding en de sociale rol** van sportclubs te ondersteunen.

Om de kunstensector verder te ondersteunen moet het **kunstenaarsstatuut** aantrekkelijk worden gehouden en meer rechtszekerheid worden geboden. Tegelijk moeten misbruiken worden voorkomen zonder het vandaag aanwezige talent verloren te laten gaan.

Onthaalouders verdienen een volwaardige sociale bescherming. We laten, in samenspraak met de sociale partners, het '*sui generis*-statuut' uitdoven. Actieve onthaalouders krijgen de keuze tussen het (bestaande) '*sui generis*-statuut' of het werknemersstatuut. Nieuwe onthaalouders worden onmiddellijk tewerkgesteld als werknemer. Ook onthaalouders in het '*sui generis*-statuut' die ervoor kiezen om samen te werken, worden ondersteund.

Au pairs verdienen een efficiënt en doeltreffend systeem waarbij ze een levenservaring opdoen en hun algemene ontwikkeling verruimen.

De manier waarop huishoudens gevormd worden en hoe we samenwonen, is de laatste decennia geëvolueerd: volwassen kinderen blijven langer thuis wonen, jongvolwassenen kiezen voor '*cohousing*', solidair samenwonen drukt de woonst- en leefkosten en kan deel uitmaken van een re-integratieproces (bv. na ziekte of detentie). CD&V kiest ervoor de **uitkeringscategorieën in de sociale bescherming** meer in lijn te brengen met de nieuwe gezinsvormen. De regelgeving moet worden vereenvoudigd en op elkaar worden afgestemd.

3.2.2. Pensioenen

Algemene visie op het pensioenbeleid

Bescherming bieden aan wie op pensioen gaat, is een van de taken van onze sociale zekerheid. Ons pensioenstelsel heeft een dubbel doel: via een mix van sociale verzekering en solidariteit na de beroepsactieve carrière een passend vervangingsinkomen toekennen dat bijdraagt aan de koopkracht en de welvaart van gepensioneerden enerzijds en een dam vormen tegen armoede anderzijds.

Iedereen verdient **zekerheid** over zijn pensioen. Toekomstige gepensioneerden, ook de jongvolwassenen van nu, moeten weten waar ze aan toe zijn. Ze moeten tijdig **geïnformeerd** worden. Spelregels mogen niet tussendoor en met impact op zij die aan de vooravond van het pensioen staan, gewijzigd worden. Voor gepensioneerden moet koopkracht gegarandeerd worden. Jongvolwassenen moeten gerust kunnen zijn dat ze in de toekomst een goed pensioen zullen hebben. Ze moeten zekerheid hebben over de financiële haalbaarheid van hun pensioen. Tegelijk moeten de criteria die de pensioendatum en het pensioenbedrag bepalen duidelijk, kenbaar en standvastig zijn.

Die zekerheid bieden we niet door de welvaart anders te verdelen en de vergrijzingskosten te laten aangroeien ten koste van andere maatschappelijke domeinen. En ook niet door de lasten op arbeid te verhogen of de pensioenen te verlagen. Wél **door met meer langer aan het werk te zijn en bijdragen te betalen,** zal de sociale zekerheid in staat zijn pensioenen uit te betalen en individuele welvaart te garanderen.

Een voldoende hoog pensioenbedrag dat ook in de toekomst betaalbaar blijft, **moet worden gegarandeerd,** ook in tijden van ontgroening en vergrijzing. We leven langer in goede gezondheid en hebben een groeiende groep gepensioneerden. We zetten de al geleverde inspanningen om de vergrijzingskosten en het aantal gepensioneerden te laten dalen verder. Met een werkzaamheidsgraad van 67,7%[19] moet het aandeel van de beroepsactieve bevolking, in het bijzonder van kwetsbare groepen, stijgen om behoorlijke pensioenen te verzekeren. België heeft vandaag nog een van de laagste pensioenleeftijden van de OESO-landen.[20] De budgettaire kost van de vergrijzing zal tegen 2060 nog toenemen met 2,3% van het bbp.[21] Ook het aantal actieven dat instaat voor het pensioen van één gepensioneerde daalt. Terwijl tien jaar geleden per 65-plusser vier personen op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) stonden, daalt die verhouding tegen 2040 naar één op drie.[22]

[19] Eurostat, 2016.
[20] OESO, *Pensions at a glance*, 2017.
[21] Studiecommissie voor de Vergrijzing, Jaarlijks verslag, 2017.
[22] Hoge Raad voor Werkgelegenheid, Jaarverslag 2017.

Langetermijnvisie op het pensioenbeleid

Onze hoofddoelstelling blijft de **versterking van de wettelijke eerste pijler** met een goede mix van verzekering en solidariteit. Het wettelijk pensioen moet de basis vormen van een behoorlijk pensioenbedrag en blijft gebaseerd op bijdragen betaald door de werkenden. Aanvullend voorzien we een **sterker uitgebouwde, collectieve, tweede pijler**.

We versterken de band tussen de bijdragebetaling en het pensioenbedrag. Zo kunnen we ook de middelhoge pensioenen verhogen. Langer werken moet lonen en netto steeds meer opleveren.

De **pensioenloopbaan**, waarbij 45 jaar de referentie blijft, primeert op de pensioenleeftijd. Zo houden we rekening met wie vroeger begint te werken. Omdat elke loopbaan anders is, hebben we aandacht voor zij die **zware taken** hebben uitgeoefend. Toch is een proactief beleid daarbij minstens even belangrijk. Er moet oog zijn voor opleiding, vorming en aanpassing van de arbeidsomstandigheden tijdens de loopbaan. De minimumleeftijd voor uittreding moet op **60 jaar** liggen.

Gelijkstellingen in de pensioenopbouw dragen ook bij aan een langere loopbaan. Onderbrekingen voor gezin en zorg zijn nodig en moeten worden gevaloriseerd, ook voor het verleden. Aan andere gelijkstellingen (bv. werkloosheid of ziekte) raken we niet meer. Zij werden in het verleden al aangepast om de band tussen werken en pensioen te versterken.

Iedereen moet de eigen **loopbaanregisseur** worden en bewust loopbaankeuzes kunnen maken. We zetten in op toegankelijke en begrijpbare informatie, met overzichtelijke pensioenramingen en -simulaties en tijdige en accurate pensioeninformatie. Mypension.be en mycareer.be moeten daarom verder worden uitgebouwd.

Omdat loopbanen een meer gemengd karakter krijgen, mogen overgangen tussen en combinaties van verschillende statuten zo weinig mogelijk complicaties geven bij de pensioenopbouw. Overblijvende verschillen en nadelige gevolgen werken we weg. Zo voorzien we een **gelijke(re) pensioenformule voor werknemers, zelfstandigen en ambtenaren**. Op termijn moeten de verschillende groepen evolueren naar eenzelfde wettelijk en aanvullend pensioen. We onderzoeken hoe een aanvullend pensioen voor statutair overheidspersoneel daartoe kan bijdragen en vorm krijgen.

We hervormen het **pensioen om medische redenen voor ambtenaren**, zodat ambtenaren die arbeidsongeschikt zijn, naast begeleiding naar een nieuwe job bij dezelfde of een andere werkgever, ook een behoorlijke uitkering ontvangen en niet benadeeld worden door hun gekozen samenlevingsvorm. Onredelijk lage ziektepensioenbedragen moeten tot het verleden behoren. Dat vergt ingrijpende wijzigingen, waarbij vanzelfsprekend redelijke overgangstermijnen gelden.

Statuten die vandaag geen recht geven op pensioenopbouw, zoals zelfstandigen in bijberoep, moeten pensioenopbouw toelaten, mits een corresponderende, voldoende, vrijwillige bijdragebetaling.

Om het risico op armoede te verkleinen, moet het minimumpensioen blijven stijgen. Samen met de Vlaamse Sociale Bescherming zorgen we ervoor dat gepensioneerden, na een loopbaan van 45 jaar (of gelijkgesteld), **minstens 1.500 euro per maand hebben om hun woonzorgcentrum te betalen**. We koppelen de minimumpensioenen aan de welvaart. We breiden de toegang tot het minimumpensioen uit voor zij die twintig jaar effectieve prestaties leverden. We trekken de Inkomensgarantie voor ouderen verder op tot de Europese

armoedegrens. De pensioenkloof tussen mannen en vrouwen moet verder worden gedicht door de loon- en zorgkloof aan te pakken. Ook wie al een tijdje met pensioen is, mag niet in armoede terechtkomen. Omwille van de rechtvaardigheid herzien we de **parameters voor de solidariteitsbijdrage**.

We versterken de **bescherming van de langstlevende partner** en moedigen hem aan actief te zijn of te blijven. Bij de overgangsuitkering houden we meer rekening met de kinderlast van de langstlevende partner. De onredelijkheden in het overlevingspensioen werken we weg en de cumulatie van een overlevingspensioen met een inkomen uit arbeid en een vervangingsinkomsten wordt versoepeld. We kennen pensioenrechten bij overlijden ook toe aan wettelijk samenwonende koppels die een engagement tot hulp zijn overeengekomen.
Bij de opbouw van pensioenrechten hebben we oog voor de **nieuwe samenlevingsvormen**. Partners die gehuwd zijn of wettelijk samenwonen, moeten grondig geïnformeerd worden over de gevolgen en dezelfde pensioenbescherming genieten. De opgebouwde wettelijke en aanvullende pensioenrechten moeten bij echtscheiding of ontbinding van de wettelijke samenwoning gelijk worden verdeeld onder de partners.

We versterken de **collectieve tweede pijler** voor werknemers door een stapsgewijze verplichting. Zo bouwt iedereen, ongeacht de sector, op termijn een aanvullend pensioen op met een voldoende hoog bijdrageniveau. We onderzoeken een aanvullend pensioen voor statutair overheidspersoneel. De uitbetaling in rente mag niet worden ontmoedigd. Er moet een solidariteitsfonds worden voorzien om ondersteuning te bieden bij tekorten in aanvullende pensioenplannen en onvermogen van inrichters en pensioeninstellingen. Deze hervorming gebeurt altijd in samenspraak met de sector en de sociale partners.

Omdat aanvullende pensioenproducten financiële producten zijn, zetten we in op transparantie van deze producten en de daaraan gekoppelde voorwaarden en op **financiële geletterdheid**. Er moet werk gemaakt worden van meer **kostentransparantie**.

3.2.3. Zelfstandigenstatuut

Algemene doelstellingen van het zelfstandigenstatuut

Een ondernemende samenleving draagt bij aan productiviteits- en welvaartsgroei. **Maatschappelijke erkenning voor ondernemers staat centraal.** Ondernemen is immers risico nemen en vergt moed. Dat mag niet worden onderschat.

Ondernemerschap groeit. Het aandeel zelfstandigen neemt toe, ook bij vrouwen en jongeren.[23] Dat willen we zo houden. Tegelijk is de zelfstandigenpopulatie diverser geworden met meer zelfstandige bedrijfsleiders en *freelancers*. Elke vorm van activiteit, in het bijzonder in de nieuwe (platform)economieën, moet onder het werknemers- dan wel zelfstandigenstatuut vallen. Tegelijk moeten bijzondere statuten die onmiddellijk in concurrentie treden met zelfstandigen worden geëvalueerd. Flexibilisering mag niet leiden tot een negatieve impact op de financiering van het sociaal statuut en sociale onderbescherming.

We kiezen voor een sterke en rechtvaardige sociale zekerheid voor zelfstandigen die gezond ondernemen vergemakkelijkt. De laatste jaren zijn belangrijke stappen gezet, zoals gelijke minimumpensioenen, de

[23] HRW, Jaarverslag 2017.

uitbreiding van het overbruggingsrecht en de moederschapsrust en de pensioenovereenkomst voor zelfstandigen actief in een eenmanszaak.

Zelfstandigen opereren in een economisch klimaat dat hun inkomsten bepaalt. Met het in 2015 hervormde bijdragesysteem kunnen de sociale bijdragen nauw aansluiten bij de actuele inkomenssituatie van elke zelfstandige, daar waar voordien de inkomsten van drie jaar terug werden gehanteerd. Indien zelfstandigen in staat van behoefte verkeren, kunnen ze tijdelijk worden vrijgesteld van bijdragebetaling. Deze procedure wordt verkort en geautomatiseerd. De focus wordt verlegd van behoeftigheid naar levensvatbare bedrijven die tijdelijke moeilijkheden ondervinden.

Loopbanen hebben meer en meer een gemengd karakter. Toch is de arbeidsmobiliteit van en naar het zelfstandigenstatuut nog gering. Tussen 2012 en 2014 stapte 1% van de loontrekkenden over op het statuut van zelfstandige en 2% van zelfstandige naar loontrekkende.[24] **Overgangen tussen en combinaties van verschillende statuten (bv. zelfstandige en loontrekkende) moeten zo weinig mogelijk complicaties geven** inzake sociale bescherming.

Langetermijnvisie op het zelfstandigenstatuut

Om ondernemerschap verder te stimuleren, **versterken we de sociale bescherming voor zelfstandigen**. We streven naar **een zo groot mogelijke convergentie** om een vlotte doorstroom tussen statuten toe te laten. Kenbaarheid is belangrijk. Zelfstandigen moeten geïnformeerd worden over hun sociale rechten en ondersteuningsmogelijkheden om maximale opname van rechten te garanderen.

De versterking willen we, binnen een voorzichtig budgettair beleid, realiseren door de aanwezige middelen en overschotten in het zelfstandigenstelsel te benutten. Tegelijk moet **er voldoende onderlinge solidariteit** zijn tussen ‘kleine’ en ‘grotere’ zelfstandigen en tussen eenmanszaken en vennootschappen, zonder de keuze voor een vennootschapsvorm af te remmen. Oneigenlijk gebruik van het zelfstandigenstatuut moet worden vermeden. CD&V pleit voor een structurele aanpak van nulinkomens met gegevensuitwisseling tussen de bevoegde administraties. Ook moeten frauduleuze (vennootschaps)constructies met oneigenlijke toegang tot sociale bescherming worden aangepakt.

CD&V wil ondernemers ondersteunen om te groeien, kapitaal op te bouwen, te innoveren en personeel aan te werven. We voeren een **ondersteunend beleid naar alle (startende) ondernemers**. Vrouwelijke zelfstandigen zijn nog steeds in de minderheid, al zijn we op de goede weg. Omdat we het groeiend **vrouwelijk ondernemerschap willen** blijven stimuleren, zetten we in op een vrouwvriendelijke ondernemerscultuur en ondernemingszin in het onderwijs. We blijven bijzonder aandachtig voor de factoren die vrouwen belemmeren te ondernemen. Vrouwelijke ondernemers ondersteunen we via netwerken (zoals Markant), media, vrouwelijke mentoren en rolmodellen en de combinatie van gezin en ondernemerschap. Ook ondernemen met een **etnisch diverse achtergrond** vraagt een gediversifieerde (traject)begeleiding op maat die in het bijzonder inzet op de ondernemerskansen (via bijkomende opleiding en werkervaring en marktinformatie en -kennis). Resterende culturele drempels moeten worden weggewerkt.

CD&V wil werkgevers financieel ondersteunen bij de **aanwerving van personeel**, in het bijzonder uit kwetsbare doelgroepen. Werkgevers die aanwerven moeten een duw in de rug krijgen via de verlenging en automatisering van de RSZ-vermindering voor de eerste aanwervingen. De veranderende arbeidsmarkt vraagt een permanente

[24] HRW, Jaarverslag 2017.

opvolging van vraag en aanbod, met aandacht voor de bijzonderheden van kmo's en wisselwerkingen tussen gewestelijke arbeidsbemiddelingsdiensten en ondernemers.

Ouderschap en (mantel)zorg mogen ondernemerschap niet in de weg staan. Voldoende, flexibele kinderopvang en buitenschoolse activiteiten, aangevuld met aangepaste gezinsondersteuning en vervangend ondernemerschap, moeten zelfstandige ouders en mantelzorgers in staat stellen hun zaak draaiende te houden. CD&V wil zelfstandige en loontrekkende moeders een gelijke moederschapsrust van vijftien weken toekennen. Zelfstandigen die een pleegkind in het gezin opvangen, kennen we een jaarlijks pleegzorgverlof van zes dagen toe.

Partners die beslis(t)(s)en samen in de onderneming actief te zijn, ook in de eerste fase van een overname, verdienen sociale bescherming. Anomalieën uit het verleden worden gecompenseerd. Daarnaast verdient ook de deeltijds buitenhuis werkende partner sociale bescherming. Omdat de familiale en (bedrijfs)economische situatie van echtgenoten of partners zich niet in het strikte keurslijf van een bepaalde ondernemingsvorm laat dwingen, staat een keuze op maat voorop. Het 'maxistatuut' moet een van de samenuitbatingsvormen blijven. Daarnaast wil CD&V het voor koppels mogelijk maken volwaardig als zelfstandigen (in hoofdberoep) samen te werken.

CD&V kiest voor duurzame loopbanen voor zelfstandigen, waardoor iedereen aan boord kan blijven tot de pensioenleeftijd. Werkbaar werk, met aandacht voor preventie en welzijn op het werk, staat voorop. Via **opleiding, herscholing en transitie** kan de zelfstandige tijdig een andere weg inslaan om de loopbaan, in het geval van moeilijke arbeidsomstandigheden, langer vol te houden.

Bij **arbeidsongeschiktheid** zet CD&V in op re-integratie (met desgevallend een heroriëntering). Zelfstandigen moeten ondersteund worden om preventiemaatregelen te nemen en een re-integratietraject te volgen in geval van langdurige arbeidsongeschiktheid. We willen dit mogelijk maken met een **gezondheidsbudget.** We kiezen voor convergentie in de arbeidsongeschiktheidsregelingen. We wensen ook de anomalieën bij de **aanvullende verzekeringen** gewaarborgd inkomen te ondervangen, opdat elke zelfstandige, ongeacht de leeftijd en medische toestand, een beroep kan doen op aanvullende bescherming. We onderzoeken hoe het sociaal luik van het Vrij Aanvullend Pensioen daartoe kan bijdragen.

Zij die voor een door- of herstart staan, moeten zich gesteund weten. CD&V wil het **overbruggingsrecht** meer activerend maken en het automatisch toekennen.

Aan het einde van de loopbaan verdienen zelfstandigen een sterk wettelijk pensioen dat een goed inkomen, zonder risico op armoede, garandeert. We vergroten de spanning tussen het minimum- en maximumpensioen door een gefaseerde invoering van een **pensioenformule** voor zelfstandigen die overeenstemt met die van de werknemers. Dit is een ingrijpende wijziging. Vanzelfsprekend gelden redelijke overgangstermijnen.

We voorzien **gelijkstellingen in de pensioenopbouw** voor de perioden dat het zelfstandigen niet voor de wind gaat. Zo wordt ook voor die periodes een voldoende opbouw van pensioenrechten gegarandeerd. Om het risico op armoede te beperken, breiden we de **welvaartspremie** voor gepensioneerde zelfstandigen uit en versterken ze. Omdat de combinatie van wettelijke en aanvullende pensioenen meer robuust is in termen van risicospreiding, willen we het maximaal **bijdragepercentage voor het Vrij Aanvullend Pensioen** optrekken.

In het kader van de **Europese arbeidsmobiliteit** moedigen we zelfstandige ondernemers aan gebruik te maken van hun vrij verkeer. Migrerende zelfstandigen moeten op dezelfde manier worden behandeld als nationale zelfstandigen wat de toegang tot arbeid, werkgelegenheid en sociale en fiscale voordelen betreft. Deze bewegingen mogen echter niet leiden tot een concurrentieverstoring, oneigenlijk gebruik van het sociaal statuut en druk op ons nationaal solidariteitsmechanisme. Dat is des te meer het geval wanneer geen bijdragen betaald worden in het land van herkomst of wanneer aan '*forumshopping'* wordt gedaan door een vestigingsplaats te kiezen met lage(re) sociale bijdragen. De strijd tegen schijnzelfstandigheid blijft daarom prioritair.

De Europese Pijler voor Sociale Rechten voorziet stimulansen voor een adequate sociale bescherming. We pleiten voor de omzetting van de Pijler in nationale wetgeving. We willen ook een **(digitaal) loket voor grensoverschrijdende mobiliteit** om arbeidsmobiele zelfstandigen zicht te geven op de opgebouwde rechten en een doorgedreven gebruik van het **Europees verwijzingsrepertorium** dat de vlotte uitwisseling van gegevens vergemakkelijkt. Door de detacheringsvoorwaarden beter bekend te maken, met een goede samenwerking tussen de verschillende autoriteiten, blijft de strijd tegen sociale fraude op de agenda.

3.2.4. Armoedebestrijding

Levenskwaliteit voor alle burgers verzekeren

Armoede is een aantasting van de levenskwaliteit. Wie in armoede leeft, slaagt er niet in te voorzien in het eigen levensonderhoud en dat van het gezin. **We aanvaarden niet dat 1,7 miljoen Belgen en 650.000 Vlamingen in armoede leven.**

We stellen vast dat armoederisico's ongelijk verdeeld zijn over de regio's, maar ook over doelgroepen. Zo hebben mensen met een migratieachtergrond, mensen zonder betaald werk, huurders, kinderen en jongeren, personen met een handicap, ouderen, vrouwen, alleenstaanden en éénoudergezinnen nog steeds een hoger armoederisico. We moeten aandacht hebben voor structurele mechanismen van armoede en uitsluiting die elkaar vaak versterken.

CD&V wil een samenleving waar iedereen mee is, waar mensen hun rechten kunnen uitoefenen en hun bijdrage kunnen leveren aan de maatschappij. Leven in armoede biedt geen toekomstperspectief en verkleint het aanzienlijk de kansen van toekomstige generaties.

Menswaardig inkomen

Armoede is veel meer dan een tekort aan inkomen. Doch, zonder een inkomen dat minstens de Europese armoedegrens haalt, is er geen ontsnappen aan armoede. **Daarom wil CD&V dat alle uitkeringen en vervangingsinkomens opgetrokken worden tot boven de Europese armoedegrens.** Tegelijk waken we erover dat er geen inactiviteitsvallen ontstaan. Om dit te realiseren wil CD&V een bindend tijdspad zodat dit in 2025 gerealiseerd is.

Wie werkt, moet altijd een voldoende hoog inkomen hebben, werknemers zowel als zelfstandigen. Men moet ook kunnen rekenen op sociale versterkingen en ingeval van deeltijdse arbeid moet de combinatie met een uitkering zorgen voor een stabiel inkomen.

Bij senioren houden we niet enkel rekening met het inkomen, maar ook met de hogere kosten die ze hebben omwille van zorg. Eenzelfde principe geldt voor mensen met een handicap of langdurige ziekte.

Al dan niet samenwonen heeft een grote impact op de hoogte van een uitkering of vervangingsinkomen. Tegelijk is er een krapte op de huurmarkt en is samenhuizen soms een ecologische keuze. CD&V wil werk maken van een goede regeling voor wie samenhuist zonder een gezin te vormen. De uitkering die daarmee samenhangt, moet rekening houden met de economische voordelen van samenhuizen, zonder het te ontmoedigen.

Sociale versterkingen: automatiseren en 'tapering'

CD&V wil een sterke universele sociale bescherming. Wie bijdraagt aan het systeem, moet ook genieten van bescherming en ondersteuning. Tegelijk merken we dat bepaalde groepen in de samenleving, omwille van een verhoogde kwetsbaarheid, nood hebben aan extra ondersteuning. Voor hen ontwikkelen we sociale versterkingen. Deze vervangen de sociale correcties en sociale tarieven of worden, waar nodig, bijkomend ingevoerd.

Op basis van een **uniform inkomensbegrip** dat rekening houdt met gezinsgrootte, roerende en onroerende inkomsten, wordt per beleidsdomein een samenhangende doelgroep bepaald om de versterkingen toe te kennen. Dit gebeurt zo veel mogelijk automatisch of, indien automatisering niet kan, volgens het '*only once'*-principe, waarbij burgers slechts één keer informatie met de overheid moeten delen. Naast automatisering heeft ook het 'ambtshalve onderzoek' naar de toekenning van uitkeringen voor personen met een handicap en ouderen een meerwaarde om mensen te geven waar ze recht op hebben.

We streven naar een fijnmazige 'tapering 'zodat een **kleine stijging of daling van het inkomen niet onmiddellijk leidt tot een volledig verlies van een voordeel en de daarbij horende inkomensvallen**.

We willen grote stappen vooruit zetten in automatisering en digitalisering met het oog op een betere rechtentoekenning. Een '*taskforce'* met ruime expertise bekijkt mogelijke aanpassingen in de regelgeving en hun kostprijs. De aanpassingen moeten leiden tot eenduidige definities die automatisering mogelijk maken. Zij doen voorstellen aan het beleid. We voeren campagne om alle lokale besturen te laten aansluiten op de Kruispuntbank Sociale Zekerheid voor hun lokale rechtentoekenning. We volgen interfederaal rechten en rechtentoekenning op om perverse effecten te vermijden. Zo mag een wijziging op het regionale niveau geen negatieve gevolgen hebben voor tegemoetkomingen federaal en vice versa. Een app zorgt ervoor dat mensen geïnformeerd worden over hun rechten en sociale versterkingen (bv. premies, kortingen of sociale tarieven). We geven burgers de kans hun gegevens te verifiëren en indien nodig te laten aanpassen.

Strijd tegen dak- en thuisloosheid

We moeten vermijden dat mensen dakloos worden. We pleiten voor een beleid dat sterker inzet op preventie van uithuiszetting en tracht problemen van betaalbaarheid of woningkwaliteit aan te pakken vóór een uithuiszetting dreigt. Ook voor jongvolwassenen zorgen we voor een preventieve aanpak zodat ze bij een plots vertrek uit het ouderlijk huis of vanuit een hulpverleningscontext niet in thuisloosheid belanden.

Dak- en thuislozen hebben **in de eerste plaats nood aan een thuis.** Daarom investeren we in de '*Housing First*'-aanpak die z'n nut bewezen heeft. De toegang tot een referentieadres moet vlot verlopen. Dit is de eerste stap om opnieuw aanspraak te maken op sociale bescherming.

CD&V is voorstander van een **meer structurele aanpak van het probleem van dak- en thuisloosheid**. We willen aandacht voor specifieke kwetsbare groepen zoals vrouwen en gezinnen met kinderen in dak- en thuisloosheid.

Jammer genoeg is er ook **noodhulp nodig in de vorm van (winter)opvang.** Hoewel dit in de eerste plaats een taak is van de lokale overheden, moet de federale overheid zijn aanvullende taak blijven uitoefenen.

Noodhulp

In de strijd tegen armoede biedt **noodhulp geen structurele oplossing**, maar lenigt het de meest urgente noden. Dankzij de inzet van voornamelijk vrijwilligers worden voeding, kleding, verzorgingsproducten en andere zaken verdeeld.

CD&V kiest ervoor de **'sociale kruidenier'** zo veel mogelijk te ondersteunen. Die kruideniers bieden meer vrije keuze en een 'winkelervaring' aan mensen in armoede. Dat is goed voor het gevoel van menselijke waardigheid. De kruideniers zijn ook een ontmoetingsplaats voor groepen die een groter risico op vereenzaming vertonen.

We willen ondersteuning voor expertiseontwikkeling en vorming voor noodhulpinitiatieven en sociale kruideniers. Daarnaast werken we obstakels, zoals btw-reglementering, weg om de schenking van bruikbare goederen aan noodhulpinitiatieven te faciliteren. We wensen ook het transport en de opslag van de noodhulpgoederen te faciliteren.

Armoedeperspectief in het beleid

De Vlaamse overheid en de Vlaamse Gemeenschapscommissie in Brussel hebben een **armoedetoets voor beleidsbeslissingen**. Ook wordt structureel overleg tussen mensen in armoede en het beleid georganiseerd. CD&V wil **dit ook op het federale niveau invoeren**. Samen met de armoede-organisaties op regionaal, federaal en interfederaal niveau wordt gezocht naar de juiste vorm.

De **armoedetoets zélf verdient een grondige evaluatie**. CD&V gelooft sterk in de armoedetoets, maar beseft dat die een voldoende uitgebreid proces nodig heeft en pas ten volle benut wordt wanneer ze tijdig in het beslissingsproces wordt gedaan.

De inzet van ervaringsdeskundigen in de overheid wordt verdergezet, met aandacht voor doorstroom van ervaringsdeskundigen met grotere anciënniteit. De opleiding en begeleiding van ervaringsdeskundigen wordt

geëvalueerd en bijgestuurd, zodat de groep voldoende diverse achtergronden heeft, de opleiding tewerkstellingskansen biedt aan afgestudeerden en doorstroming mogelijk maakt naar andere functies.

Federaal breiden we het netwerk van aandachtsambtenaren uit met ervaringsdeskundigen, experten en armoedeorganisaties. Dit onder verantwoordelijkheid van de bevoegde minister of staatssecretaris. Naar analogie met het Vlaamse armoededecreet zorgt dit netwerk voor input en opvolging van het beleidsplan armoedebestrijding, participatie van mensen in armoede en een structurele aanpak van armoedebestrijding over de verschillende federale bevoegdheidsniveaus.

Schulden: bescherming en hulpverlening

We zorgen ervoor dat mensen met schulden niet meer in de problemen komen. We zetten stappen in verschillende fases. We zorgen ervoor dat de consument bij de aankoop van zijn product voldoende en juist wordt geïnformeerd over de contractvoorwaarden. Dit moet in een begrijpelijke taal zijn omschreven en de kosten die worden aangerekend, worden omschreven in absolute cijfers in plaats van percentages. Bij niet-betaling van facturen is de eerste aanmaning gratis. Op deze aanmaning wordt duidelijk vermeld wat de te verwachten extra kosten zijn bij niet-betaling van de factuur en wordt verwezen naar hulpinstanties indien er financiële problemen zijn.

Bij **minnelijke invordering** worden de extra kosten die mogen worden aangerekend, beperkt. Instanties die activiteiten uitoefenen, worden allemaal gecontroleerd door de economische inspectie om misbruiken te vermijden.

Op het vlak van de **gerechtelijke procedure** worden ook enkele stappen gezet. Naast privébedrijven doet ook de overheid aan inning van schulden, al dan niet bijgestaan door derden. In de uitoefening van deze taak heeft de overheid een grote verantwoordelijkheid. Kosten moeten ook hier worden beperkt en de burger moet op de juiste manier worden geïnformeerd.

Om de garantie op schuldinlossing te verhogen en een neerwaartse schuldenspiraal te vermijden, zetten we volop in op innovatieve oplossingen voor **ethisch verantwoord invorderen** en **initiatieven die personen met schulden toelaten zelf hun schulden af te lossen**, onder begeleiding en toezicht van een gerechtsdeurwaarder of een andere schuldbemiddelaar, zonder dat daarbij nog een dagvaarding of vonnis nodig is.

Overheid in dienst van de kwetsbare burgers: toegankelijke dienstverlening

Elke overheidsdienst, overheidsbedrijf of publieke dienstverlener moet een **armoedereflex** hebben. Het is niet zo dat mensen in armoede aan hun lot worden overgelaten, maar nog te vaak moeten ze zelf hun weg vinden en drempels overwinnen.

Meer dan terecht investeren heel wat overheidsdiensten in efficiënte en toegankelijke digitale dienstverlening. Hierbij moeten ze rekening houden met de digitale kloof en verzekeren dat er voldoende laagdrempelige persoonlijke dienstverlening aangeboden wordt voor kwetsbare groepen, zonder meerkost. Ervaringsdeskundigen in armoede zorgen mee voor ‘klare taal’ in communicatie van de overheid naar de burgers. Elke administratie is ervoor verantwoordelijk om klare taal te gebruiken.

Elke overheid(sdienst) zet in op de **automatische toekenning van rechten en opsporing van niet-opname van rechten**. Wie een hulpvraag stelt, moet een rechtenscan krijgen. De diensten die zich specifiek richten op mensen in armoede en kwetsbare groepen (bv. de sector samenlevingsopbouw, straathoekwerk of centra algemeen welzijnszwerk) moeten de kans krijgen hun eigen methodieken verder uit te bouwen en te zorgen dat zij mensen in armoede bereiken en sterker maken. Diensten zoals samenlevingsopbouw en het algemeen welzijnswerk worden ingeschakeld binnen het 'geïntegreerd breed onthaal'[25] om ook de meer kwetsbare groepen te bereiken. Hun praktijken kunnen andere dienstverleners inspireren een laagdrempelig aanbod te ontwikkelen of te verfijnen.

De **krachtlijnen van de Sociaalwerkconferentie** (nabijheid, laagdrempelig-, politiserend-, generalistisch- en verbindend werken) worden ter harte genomen om de kwaliteiten van onze hulpverleners ten volle tot hun recht te laten komen.

3.3. Een krachtige economie

3.3.1. Economisch beleid

<u>Competitieve ondernemers</u>

Loonkost

De maatregelen die sinds 2013 werden genomen (loonmatiging, indexsprong, hervorming van de wet op het herstel van het concurrentievermogen, '*taxshift*') hebben de loonkosthandicap (met 1996 als referentiepunt) weggewerkt en geleid tot een hogere jobintensiviteit van de economische groei.

Ook tijdens de volgende legislatuur moet aandacht worden besteed aan de evolutie van de loonkost. De historische loonkosthandicap (waarbij rekening wordt gehouden met de evolutie van de productiviteit) dient te worden weggewerkt conform de wet. De opbrengst uit een meer rechtvaardige en duurzame fiscaliteit moet bij voorbaat worden gebruikt voor de verlaging van de loonkost, met bijzondere aandacht voor de lagere lonen.

Krapte op de arbeidsmarkt

De arbeidskrapte vormt een grote uitdaging. Niet enkel conjunctureel, ook structureel door de stijgende vervangingsvraag door de uittreding van de *babyboomers*. Daarnaast ondermijnt de arbeidskrapte de economische groei. Om dit te remediëren, moeten we inzetten op onderwijs, levenslang leren (bv. vermijding van ongekwalificeerde uitstroom, betere studiekeuze, voortdurende vorming, met erkenning van de sleutelrol van de sectorale opleidingsinitiatieven, opleiding van kansengroepen of duaal leren, ook in het hoger onderwijs) en een actief werkgelegenheidsbeleid, met inbegrip van arbeidsmigratie.

[25] Het geïntegreerd breed onthaal (GBO) is een samenwerkingsverband tussen minimaal het OCMW, het centrum voor algemeen welzijnswerk (CAW) en de diensten maatschappelijk werk van de ziekenfondsen (DMW). Deze samenwerking is gericht op twee belangrijke doestellingen: de realisatie van een toegankelijke sociale hulp- en dienstverlening en het tegengaan van onderbescherming. Om deze doelstellingen te realiseren, stemt het samenwerkingsverband ook af met lokale basis- of faciliterende actoren (o.a. samenlevingsopbouw, armoedeverenigingen, huisartsen en thuiszorgdiensten) én met het meer gespecialiseerde begeleidingsaanbod.

Om ondernemingen te ondersteunen in hun strijd tegen deze arbeidskrapte én in hun uitbouw van een degelijk personeels- en diversiteitsbeleid, zorgen we voor meer **sensibilisering, begeleiding en toeleiding naar de kmo-portefeuille voor HR-advies**.

Eenvoudig ondernemen

Administratieve rompslomp is nog steeds een grote bezorgdheid van ondernemers, ondanks de inspanningen die op dit vlak werden gedaan. De volgende Vlaamse en federale regeringen moeten van de verdere afbouw van administratieve lasten een speerpunt maken. Dit gaat samen met een slimme afbouw van het overheidsapparaat, rekening houdend met de te verwachten personeelsuitstroom.

Concreet wil CD&V werk maken van **het *'only once'*-principe.** Dit houdt in dat elk overheidsniveau één loket voor ondernemers heeft, dat die loketten onderling communiceren en dat procedures en transacties automatisch, langs elektronische weg, via een uniforme interface en een centraal ondernemingsdossier, verlopen. Nieuwe technologieën (bv. '*blockchain'*) kunnen benut worden om dit te vergemakkelijken.

Voorts moeten ondernemers te allen tijde **kosteloos hun gegevens kunnen raadplegen en beheren**. Dit geldt o.m. voor KBO Plus[26]. De oprichting van een vennootschap moet volledig elektronisch en tegen een lagere oprichtingskost kunnen.

De verschillende **inspectiediensten** (bv. federaal, regionaal, fiscaal, sociaal, voedselveiligheid, economisch) dienen voortdurend informatie uit te wisselen om de efficiëntie en effectiviteit op te drijven, zodat ondernemers niet te veelvuldig worden lastiggevallen met inspecties.

Lokale belastingen zijn best onderling coherent, ondernemersvriendelijk en houden rekening met de 'waar voor je geld'-index. Als tegenprestatie gaan de hogere bestuursniveaus het engagement aan om de administratieve lasten voor de lokale besturen te beperken. De federale verpakkingsheffing is een voorbeeld van een heffing zonder 'waar voor je geld'. Deze heffing wordt best geregionaliseerd zodat de middelen kunnen aangewend worden voor strijd tegen sluikafval. In Brussel wil CD&V het gewestelijk niveau versterken ten opzichte van de lokale besturen om de efficiëntie te verhogen.

Waardering voor ondernemers

Ondernemerschap is een essentiële bouwsteen voor de economie en samenleving van morgen. Starters en nieuwe ondernemingen zijn een motor voor vernieuwing en nieuwe jobs. Het is dan ook essentieel **ondernemerschap te stimuleren als interessante loopbaankeuze**.

De verschillende regeringen hebben sterk ingezet op **stimulansen voor ondernemerschap.** Zo werd in het secundair onderwijs 'ondernemingszin' vastgelegd als sleutelcompetentie, werd werk gemaakt van een aantrekkelijk statuut student-ondernemer en werd het duaal leren uitgerold. Daarnaast werd het attest basiskennis bedrijfsbeheer afgeschaft.

Ook **inzake de financiering werd grote vooruitgang geboekt**: de nieuwe startlening en cofinanciering vervolledigden het instrumentarium van Participatiemaatschappij Vlaanderen (o.a. de succesvolle win-

[26] KBO Plus is de naam van het project om van de Kruispuntbank van Ondernemingen (KBO) de enige authentieke bron van ondernemingsinformatie te maken.

winlening en de waarborgregeling), de financiering van doorgroei kreeg meer armslag door de versterking en verruiming van het ARKimedesfonds dat inmiddels een echt '*scale-up*instrument' is.

Tot slot werd ook werk gemaakt van **meer en betere sensibilisering en ondersteuning**. Op Vlaams niveau beschikt het Agentschap Innoveren en Ondernemen (VLAIO) over een jaarbudget van ca. 30 miljoen euro voor acties om ondernemerschap te bevorderen. In 2020 loopt de eerste cyclus van de '*mastercall'* af. Een evaluatie dringt zich op.

De media en in het bijzonder de VRT zijn gehouden **ondernemerschap waarheidsgetrouw en met waardering te tonen**. CD&V wil in het kader van de beheersovereenkomst met de VRT bindende afspraken maken. Van groot belang is om rolmodellen naar voren te schuiven en ook niet-klassieke ondernemers in beeld te brengen, zoals vrouwelijke ondernemers of ondernemers met een etnisch diverse achtergrond.

CD&V wil in het ondernemerschapsbeleid plaats voor informatieverstrekking aan en gerichte begeleiding van **kandidaat-starters en ondernemers.** Dat moet sterke en goed voorbereide starters opleveren die kennisgedreven, duurzame tewerkstelling creëren en vervolgens internationaal doorgroeien. SYNTRA Vlaanderen dient werk te maken van een actieplan, na de afschaffing van het attest bedrijfsbeheer, met de focus op kwaliteitsvol ondernemen.

Voor '***spin-offs'*** van kennisinstellingen is trajectbegeleiding opportuun. Er zijn ook de **'*spin-outs'*:** starters uit '*intrapreneurship'* in bestaande kmo's en grote bedrijven en ondernemers die starten na een overname. CD&V wil voor hen ondersteuning op maat. Bijzondere aandacht gaat uit naar de opvolging en overname van familiale bedrijven en naar nieuwe vormen van ondernemerschap zoals *freelancers* en de platformeconomie.

CD&V wil **acties voor doelgroepen die systematisch op drempels stuiten wanneer ze ondernemen**. Sensibilisering en trajectbegeleiding zijn specifiek nodig voor vrouwelijke starters en personen met migratieachtergrond, ouderen, personen met een arbeidshandicap en kansarme jongeren. Ook moeten we ervoor zorgen dat alle ondernemers, voldoende toegang hebben tot kapitaal.

We willen de **dienstverlening** van VLAIO, '*Flanders Investment & Trade'* (FIT), Participatiemaatschappij Vlaanderen (PMV) en de Limburgse Reconversiemaatschappij (LRM) via **één '*frontoffice'*** aanbieden. Bovendien willen we ook de federale diensten t.a.v. ondernemers maximaal bij dit loket betrekken.

Het is de visie van CD&V dat we **nog veel meer de muren tussen onderwijs en bedrijven moeten slopen**. We moeten structurele maatregelen nemen en positieve initiatieven stimuleren. Zo staan we voor de ambitieuze uitrol en verruiming van het duaal leren, een actieve promotie van ondernemingszin doorheen het onderwijs en meer innovatiesamenwerking tussen hoger onderwijs en bedrijfsleven.

Om de drempels naar ondernemerschap te verlagen, moet het **sociaal statuut van de zelfstandigen nog verbeterd worden** (zie 'zelfstandigenstatuut'). Oneerlijke concurrentie met flexi-jobs en onbelast bijverdienen pakken we aan (bv. door drempels voor een zelfstandige activiteit in bijberoep weg te werken).

Naar meer economische groei

De potentiële economische groei van België ligt nog sterk onder het niveau van vóór de financieel-economische crisis. Vooral de remmende voorsprong inzake onze productiviteit is een probleem**.** Die kan worden opgekrikt door de gemiddelde scholingsgraad en de technische diploma's en competenties op te waarderen. Digitalisering en (organisatorische) procesinnovaties zijn essentieel. Potentiële groei wordt ook belemmerd door een **lage activiteitsgraad**. Die dient dan ook te worden opgekrikt, met een focus op de private sector (zie 'werk en arbeidsmarkt').

Horizontale segregatie moeten we aanpakken. Die zorgt voor ongelijkheid tussen mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt. Doordat bepaalde jobs wegvallen, zal dit nog problematischer worden. Ook is het nodig om al op de schoolbanken interesse voor alle sectoren te stimuleren, bij zowel jongens als meisjes.

Het **gebrek aan investeringen** en zeker aan investeringen met een positief effect op de potentiële groei nopen tot actie. Het probleem situeert zich voornamelijk op het niveau van de publieke investeringsgraad, die ongeveer gehalveerd is sinds begin jaren zeventig (van 5% in 1970 naar 2,4% van het bbp in 2015 en zelfs 2,2% van het bbp in 2016). De netto-investeringsgraad lag de voorbije dertig jaar zelfs rond 0%. Vooral in de infrastructuurinvesteringen (o.m. vervoersinfrastructuur, onderzoekinfrastructuur, politie-infrastructuur, gerechtsgebouwen, gevangenissen, zorginfrastructuur en onderwijsinfrastructuur) hinkt België achterop. Voor de overheidsgebouwen dient werk te worden gemaakt van een stappenplan om ze energiezuiniger en kwaliteitsvoller te maken.

Het Federaal Planbureau heeft uitgerekend dat als België haar publieke investeringsgraad met 0,5% van het bbp verhoogt, het bbp zou groeien met een extra 2,77% (boven het '*baseline'*-scenario) over twintig jaar en de arbeidsproductiviteit zou toenemen met 2,24%[27.]

CD&V pleit dan ook voor **meer flexibiliteit in het EU-begrotingskader** bij overheidsinvesteringen en wil een minimale investeringsnorm van 3% van het bbp voor de gezamenlijke overheid. Met een publieke investeringsgraad van 3% zou België terug aansluiting vinden bij landen als Nederland (3,5% in 2016), Oostenrijk (3,0%) en Denemarken (3,7%). We willen een realistisch pad om de **publieke investeringsuitgaven op te schroeven** naar 3% van het bbp. We streven ernaar dat van deze 3% bbp aan publieke investeringen, **1% van het bbp gaat naar klimaatinvesteringen** door de gezamenlijke overheid.

De overheid heeft als belangrijkste investeerder een grote impact op de economische ontwikkeling. Om overheidsinvesteringen te laten aansluiten bij het economische en innovatiebeleid, wil CD&V een **sterkere en ruimere toepassing van innovatief aankopen en aanbesteden**, in het bijzonder bij de vermarkting van innovaties van kmo's. Ook drijven we de inspanningen voor onderzoeksinfrastructuur op. We kiezen voor een realistisch groeipad van de **overheidsuitgaven voor onderzoek en ontwikkeling,** waarbij we de 3%-norm voor totale O&O-uitgaven overstijgen en onze positie t.o.v. Europese toplanden minstens aanhouden. Vlaanderen bevond zich in 2016 op ca. 2,7% van het bbp.

Buitenlandse investeringen zijn cruciaal voor de ontwikkeling van de Vlaamse economie. Een aantrekkelijk investeringsklimaat voor buitenlandse bedrijven is dan ook van groot belang, zeker voor sectoren als chemie, farma en '*automotive'*.

[27] *Working Paper* 1-17 "*Public Investment in Belgium*".

'Flanders Investment & Trade' moet zijn focusstrategie verder ontplooien en kunnen rekenen op een ondersteunend Vlaams en federaal instrumentarium. Het clusterbeleid en de O&O-instrumenten moeten nieuwe buitenlandse spelers in sleuteldomeinen aantrekken. Het clusterbeleid dient versneld te worden geëvalueerd op haar internationale dimensie. De innovatiesteun moet ingezet worden voor de aantrekking van buitenlandse investeerders voor kapitaalintensieve projecten (via de steun voor pilootinstallaties).

Initiatieven om onze **kmo's en familiale bedrijven te dynamiseren en internationaliseren** zijn van groot belang. '*Flanders Investment & Trade'* kan met meer slagkracht meer Vlaamse bedrijven naar buitenlandse groeimarkten leiden. Missies blijven een belangrijk instrument. CD&V wil een betaalbare exportverzekering en regelluwte voor uitvoerdocumenten.

Tot slot willen we zorgen voor een voortdurende instroom van nieuwe ondernemingen, een verdwijning van de minst productieve bedrijven en stimuli voor transformatie van en innovatie in bestaande bedrijven. De opportuniteiten van de digitalisering in industrie en diensten staan hierbij centraal.

Bedrijven moeten worden aangemoedigd het glazen plafond te verlagen via positieve actie en flankerend personeelsbeleid.

<u>Groeiend, innovatief & duurzaam ondernemerschap</u>

Innovatiebeleid moet de **samenstelling van clusters in Vlaanderen** en 'nieuw industrieel ondernemen' stimuleren. In clusters werken complementaire bedrijven in een zogenaamde '*triple helix'* of gouden driehoek samen met kennisinstellingen en de overheid aan vernieuwende producten en diensten die passen in een slimme specialisatiestrategie. Dergelijke clustervorming verloopt van onderuit: ondernemers nemen het initiatief, de overheid doet er alles aan om hun slaagkansen te verbeteren. Samen met de academische en de bedrijfswereld moet de overheid de evolutie van relevante technologische ontwikkelingen nauw opvolgen (bv. AI) en waar wenselijk initiatieven nemen (bv. via impulsprogramma's om de positie van Vlaanderen te versterken).

We werken aan een **betere verspreiding van innovatie** om de innovatieparadox tegen te gaan. De rol van de sectorale technologiecentra in de kennisdiffusie naar kmo's dient daarom verder ondersteund te worden. Binnen een kmo-gericht clusterbeleid worden de collectieve centra en andere sectorale initiatieven erkend als belangrijke partners. Ook de rol van de hogescholen voor praktijkgericht onderzoek en verspreiding naar kmo's moet worden versterkt, met voldoende middelen voor test- en onderzoeksinfrastructuur. De Vlaamse steunmaatregelen dienen te worden getoetst aan en afgestemd op de noden van de kmo's. Vooral de kleine ondernemingen moeten meer aangezet worden tot onderzoek, ontwikkeling en innovatie.

Industriële valorisatie vergt investeringen in toegepast onderzoek en basisonderzoek, maar ook in niet-gericht of fundamenteel onderzoek. CD&V wil de onderzoeksmiddelen evenwichtig blijven verdelen voor betere kansen voor talentvolle jonge onderzoekers.

Industriële vernieuwing zal in belangrijke mate gebeuren door nieuwe en jonge Vlaamse bedrijven. Daarom hoort het innovatiebeleid in de eerste plaats kmo's te begunstigen. Om de toegang tot het Agentschap Innoveren en Ondernemen voor kmo's te vergemakkelijken wil CD&V dat kmo's met een minimum aan rompslomp een eerste studie of project gesubsidieerd kunnen krijgen, onder de vorm van een experimenteerbudget (als derde pijler in de kmo-groeisubsidie). Het experimenteerbudget moet ondernemers

helpen de bedrijfsinterne kosten van kleine innovatieprojecten te dekken. CD&V wil voorts de investering van kmo's in innovatie-infrastructuur subsidiëren en, meer algemeen, blijven inzetten op laagdrempelige financiering voor bedrijven. Voor kleine bedrijven – de groep die moeilijk aan bankfinanciering geraakt – moet financiering gegarandeerd worden door aangepaste instrumenten via PMV/Z, de gespecialiseerde dochter binnen Participatiemaatschappij Vlaanderen (PMV).

De **bescherming van intellectuele eigendomsrechten voor kmo's** moet vergemakkelijkt worden. Innovatieve ondernemingen, van eenmanszaken tot multinationals, steunen voor hun ontwikkeling op intellectuele eigendomsrechten zoals octrooien en merken. Een correcte exploitatie van deze rechten en een goede bescherming tegen oneigenlijk gebruik is dan ook onontbeerlijk. Op internationaal en Europees niveau moet België een voortrekkersrol spelen om instrumenten uit te werken die de afdwinging van intellectuele eigendomsrechten in een geglobaliseerde markt mogelijk maken. Er dient werk gemaakt te worden van de invoering van het unitair octrooi en eengemaakte octrooigerechten.

Speciale aandacht verdient de **audiovisuele sector**. Een duidelijk juridisch kader voor de afwikkeling van auteurs- en naburige rechten voor de verschillende vormen van audiovisuele werken, dringt zich op. Dit kader moet een correcte vergoeding garanderen, ongeacht de exploitatievorm. Verder moet de '*taxshelter'* voor de aanmoediging van audiovisuele en cinematografische werken worden behouden.

Kleine bedrijven en zelfstandigen hebben in een '*business-to-business*context' vaak af te rekenen met kleine onderhandelingsmarges, contractuele exclusiviteitsclausules, ongunstige franchisecontracten en niet-concurrentiebedingen. Het beleid dient oog te hebben voor een goede bescherming in hun positie ten aanzien van grote concerns.

Op Vlaams, federaal, Europees en internationaal niveau moet worden gesensibiliseerd opdat meer bedrijven zich inschrijven in duurzame en maatschappelijk verantwoorde productieketens en -procedés (bv. het '*Accord on Fire and Building Safety*' voor productie in Bangladesh).

<u>Deeleconomie, platformeconomie en *'e-commerce'*</u>

Innovatieve bedrijven als Airbnb en Uber zijn te duchten concurrenten voor gevestigde ondernemingen. Meestal gaat het om spelers binnen de deeleconomie die wereldwijd opereren en waarvan het *business*model bestaat uit het overbodig maken van intermediaire dienstverleners. Ze brengen de aanbieder van een dienst rechtstreeks in contact met de vrager. *Overhead*kosten worden beperkt, met een prijsvoordeel voor de consument als gevolg. Op langere termijn is zo'n innovatie goed voor de groei. Maar naast de directe winnaars zijn er ook zeer duidelijke verliezers: heel wat 'klassieke' jobs staan op de helling.

We omarmen technologische vooruitgang, maar waken over gelijke spelregels. Het kan niet dat sommige aanbieders wél belastingen moeten betalen en anderen niet. Dat sommigen wel moeten voldoen aan veiligheidsvoorwaarden en anderen niet. De steeds snellere digitalisering, deeleconomie, platformeconomie en *freelance*-economie brengen grote uitdagingen met zich mee op het vlak van werkgelegenheid, sociale bescherming en de **noodzaak van een gelijk speelveld tussen 'klassieke' economische actoren en nieuwe actoren** (bv. door gepaste regulering of arbeidsrecht).

De '***e-commerce*-industrie'** in België was in 2017 5,8 miljard euro waard. De sector kent al een aantal jaren een groei met twee cijfers. Deze groei wordt in België voornamelijk opgetekend in de kleinere webshops die volop

beginnen in te zetten op een '*omnichannel*strategie'. Ook in de logistieke afhandeling van de '*e-commerce'* werden in ons land successen geboekt. Zo werd begin 2018 een specifiek kader voor de *e-commerce*activiteiten gecreëerd, met een soepelere procedure voor nachtarbeid. Ook inzake loonkost werd vooruitgang geboekt. We willen daar nog verdere stappen in zetten.

Naar een digitale strategie

Het beleid moet een **duidelijk antwoord bieden op de uitdagingen die gepaard gaan met de transitie naar een digitale economie**: de mogelijkheden ervan benutten, de ontwikkelingen sturen in de gewenste richting en de negatieve gevolgen opvangen. De overheid en de sociale partners spelen een belangrijke rol en moeten het kader aanreiken, perspectief bieden en de voorwaarden creëren voor een soepele transitie naar een digitale economie en samenleving met meer groei, inclusie (met oog voor de digibeten) en duurzaamheid.

Een kwaliteitsvolle telecominfrastructuur is noodzakelijk voor onze digitale economie en maatschappij. 5G is de nieuwe, veelbelovende technologie die ontplooid moet worden. We zullen het wettelijke kader scheppen dat nodig is om 5G mogelijk te maken (o.a. een niet discriminerende veiling van de 5G-frequentiebanden en nieuwe stralingsnormen die de aanbevelingen van de WGO en de Europese Commissie volgen).
In de komende regeerperiode moet Vlaanderen, in navolging van andere regio's en landen, een ambitieuze en **overkoepelende digitale strategie** uitwerken, waarin onder meer wordt aangegeven hoe men:

- De toekomstgerichte competenties zal ontwikkelen en de bestaande digitale kloof zal dichten (zie 'onderwijs');
- Een goed functionerende arbeidsmarkt kan realiseren, gelet op de gewijzigde competentievereisten, nieuwe arbeidsvormen, de krapte op de arbeidsmarkt en het streven naar een inclusieve arbeidsmarkt;
- De uitdagingen en opportuniteiten voor de organisatie van sociale bescherming en solidariteit in de samenleving, op de arbeidsmarkt, in de gezondheidszorg… kan beantwoorden;
- De infrastructuur, data en platformen zal reguleren (met aandacht voor een goed werkende kapitaal-, goederen-, diensten- en arbeidsmarkt, de uitbouw van een digitale infrastructuur van wereldniveau en een gelijk speelveld inzake toegang, concurrentie en regelgeving);
- Onderzoek en kennisontwikkeling rond sleuteldomeinen van nieuwe digitale evolutie zal ondersteunen en de economische valorisatie ervan zal stimuleren. In het bijzonder dient werk gemaakt te worden van een strategische visie rond artificiële intelligentie. Hiertoe wordt een interfederaal comité opgericht waar de federale overheid en de deelstaten een ethisch kader voor artificiële intelligentie ontwikkelen met respect voor de grondrechten en de mensenrechten, in afwachting van een regulerend kader op Europees niveau. Op Europees niveau werd een *High-Level Expert Group on Artificial Intelligence* opgericht om richtsnoeren uit te werken met betrekking tot de ethische beginselen die de EU na aan het hart liggen. België moet zich inzetten om, naast de *stakeholders*, federaties uit de industrie en betrokken wetenschappers, deze groep evenwichtiger samen te stellen, met name door ook plaats te maken voor ethici, filosofen, gezondheidsdeskundigen, consumentenorganisaties…

Deze ambitieuze, digitale (en circulaire) agenda moet afgestemd worden met de andere deelstaten en het federale niveau.

We voorzien een verhoogd afschrijvingsregime voor ICT-infrastructuur die nieuw of deels gebruikt ter beschikking wordt gesteld van organisaties die zich inzetten voor kansarmen, het onderwijs…

Circulaire economie is de toekomst

Al jaren maken we werk van een efficiënte inzameling van afval en vermijden we storten en verbranden. **Nu verschuift de aandacht naar circulair denken.** Een circulaire economie gaat zuinig om met energie, grondstoffen en water door ze te integreren in kringlopen. Zo blijft de waarde van materialen doorheen de productie- en consumptieketen behouden. Dat gebeurt door gebruikte producten te valoriseren via zo kort mogelijke, gesloten kringen: inzetten op onderhoud en herstelling, hergebruik via de tweedehandsmarkt, opknappen en herproduceren (‘*remanufacturing*’) van artikelen, recyclage en pas in een allerlaatste stap, als het niet anders kan, verbranding.

We verwerpen het idee van een product dat 'van wieg tot graf' wordt geproduceerd en vormen de komende decennia onze economie om tot een economie die producten **van 'wieg tot wieg' (‘*cradle to cradle*’)** bouwt. Op het einde van hun normale gebruik kunnen ze opnieuw worden gebruikt als basisstof voor een nieuw product. In zo’n economie bestaat afval niet, aangezien alle producten op het einde van hun levenscyclus de basis van een nieuw product zijn.

In een circulaire economie hebben begrippen als ‘bezit’ en ‘nieuwigheid’ minder belang. Niet meer het bezit van bv. een wagen is belangrijk, wel de toegang tot het gebruik. We zijn eerder gebruiker dan consument en trachten de aankoop van een goed te vervangen door gebruik van diensten die hetzelfde resultaat hebben. De efficiëntiewinst zit in het delen van goederen die anders het merendeel van de tijd ongebruikt blijven.

De circulaire economie maakt Vlaanderen onafhankelijker van de import van kritische grondstoffen (bv. zeldzame aarden die nodig zijn voor de productie van batterijen en zonnepanelen). We staan in Vlaanderen al sterk met een bloeiende (petro)chemische sector en hoogtechnologische bedrijven in de recuperatie van edelmetalen en zeldzame aarden. De circulaire economie zal hun positie alleen maar versterken.

Circulair denken brengt mensen samen. Men kan beroep doen op anderen om een product te herstellen. De lineaire lijn van grondstof naar afval wordt een vertakt netwerk, via clusters, over grenzen van sectoren heen. Meer nog: het wordt een ‘multi-belanghebbendenaanpak’ waarin overheid, bedrijven, middenveld en onderzoek de neuzen in dezelfde richting zetten. Productieketens korter maken en meer lokaal verkopen of delen, zorgt voor plaatselijke productie, waardering voor ambachtelijk werk en meer kwaliteit bij aankopen. We kunnen hier een voortrekkersrol spelen tegenover andere landen. Met zo’n economie kunnen we, samen met een groei van de economie, de leefbaarheid verhogen en de blootstelling aan schadelijke stoffen verder verminderen. We waken er specifiek over dat hormoonverstorende stoffen uit de circulaire kringlopen worden geweerd.

De circulaire economie kan ondersteund worden met een **aangepast regelgevend kader** met fiscale voordelen voor bedrijven die een voortrekkersrol opnemen (bv. grondstoffen gebruiken uit de circulaire economie), de ontwikkeling van een duurzaamheidslabel, stimuli voor circulaire overheidsaanbestedingen en overheidsaankopen, duidelijke beleidsdoelstellingen, maximale aandacht voor circulaire economie in het klimaatbeleid, de ondersteuning van de circulaire economie via het ondernemerschaps-, wetenschaps- en innovatiebeleid, de bevordering van de financiering van bedrijven met een goed *business*model en -plan inzake circulair produceren vanuit een ‘*challenge-driven*’ aanpak, ingebouwde veroudering van toestellen tegengaan en door op Europees niveau een verlaagd btw-tarief voor herstellingen te bepleiten.

Ruimte voor ondernemen

Ondernemerschap in de kleinhandel, horeca, lokale diensten en vrije beroepen heeft een onmisbare rol in het economische weefsel van Vlaanderen. Ze creëren jobs en bepalen de sfeer en de aantrekkelijkheid van een stad of gemeente. Lokale besturen moeten in samenspraak met lokale ondernemers daarom hun **woonkernen attractiever maken én zorgvuldig de wenselijkheid inschatten van bijkomende winkeloppervlakten erbuiten**.

De Vlaamse Regering heeft de **bevoegdheid over handelsvestigingen** die werd overgeheveld via de zesde staatshervorming gebruikt en lokale besturen ondersteund bij verschillende projecten (bv. gevelrenovatie, individuele begeleiding voor onlinehandel, ondersteuning bij de versterking van woonkernen). Daarnaast is een Kennisnetwerk Detailhandel opgericht dat data aanreikt voor lokale bestuurders (zoals de koopstromen en alle handelsgegevens met oppervlaktes en evoluties van de leegstand) om de argumenten en ambities van projectontwikkelaars beter te kunnen inschatten. We stimuleren lokale besturen om de lokale instrumenten van het decreet in de praktijk te brengen en zorgen voor een kader dat lokale bedrijfsinvesteringszones mogelijk maakt.

Kansen creëren om te ondernemen door administratieve eenvoud en transparantie, door een aantrekkelijk investeringsklimaat en een stimulerend flankerend beleid, werk maken van levendige en attractieve dorps- en stadskernen met een gevarieerd aanbod, ook door innovatieve invullingen: daar willen **lokale besturen** maar al te graag hun schouders onder zetten. Van de Vlaamse overheid verwachten we dat ze vasthoudt aan een **consequent ruimtelijk beleid van kernversterking** en verweving van functies en dat lokale instrumenten worden ter beschikking worden gesteld om dit te kunnen waarmaken. We willen **steunmaatregelen** opdat steden en gemeenten krachtig, doelgericht en vernieuwend kunnen investeren in handelskernen. Dit zowel financieel (bv. gevelrenovatie, aankoop leegstaande panden…) als op het vlak van kennisopbouw en deling van expertise (bv. begeleiding *'e-commerce'*, dataverzameling koopstromen…). Meer **experimenteerruimte** die creatieve financierings- en samenwerkingsvormen mogelijk maakt tussen bedrijven en overheden is nodig. Alleen zo kunnen lokale besturen hun troef als wendbare overheid ten volle laten gelden en binnen de snel wijzigende maatschappij innovatie ondersteunen en alle kansen geven.

In de strategische visie en de beleidskaders van het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen staat een zeer doordachte visie over locaties om te ondernemen. Ze vormen een krachtig instrument voor kernversterking.

Aandacht voor de *social profit*

De *social profit* is een zeer belangrijke sociaal-economische sector. De Vlaamse *social profit* telt ruim 385.000 arbeidsplaatsen (meer dan 17% van de loontrekkende tewerkstelling) en was in 2014 goed voor een toegevoegde waarde van 17 miljard euro. De sector zal in de toekomst nog belangrijker worden. De nood aan maatschappelijke dienstverlening zal immers blijven groeien, gelet op de vergrijzing, het toenemend risico op vereenzaming, de migratiedruk en het risico op verdere dualisering van de maatschappij.

Sociale ondernemingen moeten **een gelijkwaardige toegang krijgen tot het overheidsinstrumentarium voor de ondersteuning van innovatie en ondernemerschap**. Een economische strategie voor de Vlaamse *social profit* moet een bredere economische valorisatie van dienstverlening, digitale zorg, ondersteunende processen en zorginnovatie mogelijk maken. We bouwen verder op het project '*Flanders Care'*. Investeringen in goede zorginfrastructuur krijgen een volwaardige plaats in de investeringsimpuls van de overheid.

Tot slot wordt **de social profit als belangrijke en structurele partner erkend binnen het sociaal overleg.**

Meer competitie en loyale concurrentie

De diensteneconomie is een feit. De toegevoegde waarde en tewerkstelling in deze sectoren nemen steeds verder toe. Met een gewicht van meer dan 40% in de consumptiekorf van de Belgische gezinnen, leveren diensten ook een belangrijke bijdrage aan de totale inflatie. De rol van de overheid bij de prijszetting van sommige diensten en de invloed van die diensten op het inflatiepeil, zijn niet nieuw. De diensteninflatie wordt ook beïnvloed door structurele factoren, bv. onvoldoende concurrentie.

Om **concurrentie te stimuleren, dient de rol van de regulatoren te worden versterkt**. Dit geldt in het bijzonder voor de nationale regulator voor de werking van de gas- en elektriciteitsmarkt (CREG). We willen ook meer samenwerking tussen de verschillende regulatoren.

Er dient te worden **nagedacht over (de)regulering van sommige beschermde beroepen**, in het belang van de consument.

De bouwsector is een belangrijke economische sector en een hefboom voor economische groei. De **bestrijding van deloyale concurrentie en de creatie van een gelijk speelveld** blijven aandacht vragen. De strijd tegen sociale dumping staat voorop.

Strategische verankering

Er dient een **volwaardig beleid** te worden uitgewerkt voor de **verankering van strategisch belangrijke economische belangen**. Buitenlandse overnames die mogelijk strategische belangen schaden, moeten worden voorkomen. Volgens het principe ‘beschermen zonder protectionisme’ willen we werk maken van een doorlichtings- en blokkeringsmechanisme, afgestemd op Europese initiatieven ter zake.

De overheid als aandeelhouder

De overheid moet zelf geen bedrijven runnen, maar dat belet haar niet om **strategische participaties aan te houden**. Dat versterkt de band tussen technologische en innovatieve doorbraken, mogelijk gemaakt door investeringen met belastinggeld en de winsten die eruit voortvloeien. We appreciëren de rol die de gemeenten spelen via hun aandeelhouderschap in de diverse onderdelen van de energiesector.

De overheid onderzoekt op regelmatige tijdstippen waar strategische participaties nodig zijn of blijven. **Bij de keuze voor al dan niet aandeelhouderschap laat de overheid zich leiden door volgende factoren**:

- Het strategisch belang van een participatie en de noodzaak aan Belgische of Vlaamse verankering;
- De eventuele marktopportuniteiten die zich aandienen en de impact op de begroting op lange termijn;
- Het belang van de sector op de aantrekkelijkheid en concurrentiepositie van ons land of regio;
- De essentiële bijdrage die het bedrijf kan leveren aan duurzame economische groei, zijn wetenschappelijk en economisch potentieel, maatschappelijk nut en impact op de tewerkstelling.

Bedrijven waarin de overheid participeert hebben een **voorbeeldfunctie**, onder andere op het vlak van duurzaamheid, diversiteit, ‘*corporate governance’*, ethiek en verloningsbeleid. Ze hebben bijzondere aandacht

voor het algemeen belang en gaan transparant in dialoog met alle '*stakeholders'*. Ze zijn performant, innovatief, laagdrempelig en stellen de klant centraal.

Ze hebben nood aan een modern '*governance*kader' waar de overheid terughoudend is in operationele kwesties en personeelszaken, maar zich als een verantwoordelijke, actieve aandeelhouder opstelt. De **overheid werkt voor al haar participaties een industriële strategie uit,** in dialoog met de andere overheden en '*stakeholders'*. Ze verdedigt deze strategie via haar vertegenwoordigers in de beheersorganen. De strategische sturing gebeurt door de aandeelhouders op het niveau van doelstellingen, maar het bedrijf bepaalt het dagelijks beheer autonoom. De eventuele openbare taken worden gedetailleerd vastgelegd in sanctioneerbare beheerscontracten met tussentijdse evaluaties. De bevoegde overheidsinstanties beschikken over de nodige opvolgingscapaciteit.

<u>De Europese Unie als grote vrijhandelszone zo veel mogelijk uitspelen</u>

De **EU blijft, ook na de Brexit, als grote vrijhandelszone van levensbelang voor onze bedrijven.** Er zijn op de interne markt immers geen belemmeringen. De negatieve gevolgen van de Brexit moeten verder worden opgevolgd en ondervangen via gerichte Europese steunmaatregelen, in het bijzonder voor hard getroffen streken en sectoren. Als groot handelsblok kan met de nodige hefbomen onderhandeld worden. Het is belangrijk dat deze macht gebruikt wordt om voldoende wederkerigheid in te lassen in vrijhandelsakkoorden en de naleving van arbeidsrechten, mensenrechten en ecologische normen op te leggen. Bij de afsluiting van vrijhandelsakkoorden moet de Europese Commissie steeds zorgen voor maatschappelijk draagvlak. Tot slot dient de EU werk te maken van nieuwe bilaterale handelsakkoorden en van een voorzichtige, overlegde maar vastberaden tegenreactie op het assertieve handelsbeleid van andere economische blokken in de wereld.

3.3.2. Landbouw en visserij

De kerntaak van de land- en tuinbouwsector bestaat erin veilig en duurzaam voedsel te produceren voor iedereen. Daarnaast zijn doorheen de jaren een aantal non-foodsectoren belangrijke sub-sectoren geworden. CD&V waakt erover dat invulling van deze rollen op een **economisch, ecologisch en sociaal duurzame manier** kan blijven gebeuren.

Vlaanderen is een van de vruchtbaarste regio's ter wereld en is dan ook belangrijk in de voedsel- en landbouwproductie. De land- en tuinbouw is dé economische activiteit bij uitstek op het platteland. Om de landbouwer zijn **rol als voedselproducent** op een duurzame manier te kunnen laten uitoefenen, is de garantie op een eerlijk en goed inkomen een eerste voorwaarde. Ten tweede is er de **ecologische en landschappelijke rol** van de sector. De landbouw zoekt innovatieve mogelijkheden om de klimaatproblematiek mee aan te pakken. Als grootste ruimtegebruiker en belangrijkste beheerder van de open ruimte, moet de landbouwsector ecologisch verder verduurzamen. CD&V onderscheidt zich door actief onderzoek naar nieuwe technologie te steunen en toe te leiden naar gebruik op het land- en tuinbouwbedrijf. Ten derde wil CD&V de **sociale duurzaamheid** van onze land- en tuinbouwsector versterken. De **generatiewisseling** van de land- en tuinbouwers blijft voor CD&V een belangrijk thema. Zonder een degelijke bedrijfsopvolging komt het familiaal landbouwmodel in gevaar. Landbouw moet daarom aantrekkelijk blijven voor jonge ondernemers.

Gelet op bovenstaande punten verdienen landbouw, tuinbouw en plattelandsbeleid alle aandacht en moeten ze op een **positieve manier in de maatschappij verankerd** worden. Het is belangrijk dat mensen overtuigd blijven van het belang van een eigen voedselproductie en van hun eigen rol daarin.

Economisch duurzame land- en tuinbouw

Het **gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB)** is een van de oudste beleidsterreinen van de Europese Unie. Een instandhouding van het GLB-budget in het meerjarig financieel kader (MFK) van Europa is noodzakelijk. Het GLB is bedoeld om veilig, gezond en duurzaam geproduceerd voedsel te garanderen aan alle Europeanen tegen betaalbare prijs. Om deze garanties te kunnen bieden, moeten landbouwers **eerlijk vergoed** worden. Bij gebrek aan voldoende concurrentie in de markt, veroorzaakt door het onevenwicht tussen het grote aantal aanbieders (landbouwers) en het beperkt aantal vragers (handelaars, verwerkers en aankoopcentrales van '*retailers*'), staan de marges onder druk. De verzekering van een correct inkomen voor de land- en tuinbouwers is voor CD&V essentieel.

De individuele land- en tuinbouwer

Land- en tuinbouwers zijn ondernemers en moeten hun inkomen eerst en vooral uit de markt verwerven. We erkennen dat prijsschommelingen veroorzaakt door weersverschillen, de versheid van producten en marktschommelingen eigen zijn aan het beroep. Om de land- en tuinbouwers te wapenen tegen prijsschommelingen, blijft CD&V, naast de structuurondersteunende maatregelen, zowel de **directe steun** als de **gekoppelde steun** tijdens de komende GLB-onderhandelingen verdedigen. We waken erover dat ook kleine en middelgrote landbouwbedrijven op een eerlijk deel van de steun kunnen rekenen. We **compenseren de landbouwsector voor het verlies aan areaal voor de agro-natuur**. De inspanningen voor natuur en landschap horen mee in het verdienmodel. De focus van de ondersteuning ligt in eerste instantie op de beroepslandbouwers. Jonge landbouwers hebben recht op extra steun. Daarnaast wil CD&V gebruik maken van de mogelijkheden die het nieuwe GLB-voorstel biedt op het vlak van risicomanagement. De mogelijkheid om **fiscale maatregelen** voor de landbouwsector te voorzien is daarvan een aspect. Deze instrumenten moeten de financiële buffer tegen prijsschommelingen versterken.

Het **landbouwrampenfonds** en het **algemeen rampenfonds** zijn sinds de zesde staatshervorming een Vlaamse bevoegdheid. Sindsdien werden drie landbouwrampen erkend en alle schadedossiers van twee erkende landbouwrampen werden op minder dan één jaar tijd afgehandeld en uitbetaald. Toch is het vergoedingssysteem voor teeltschade aan vernieuwing toe. We willen landbouwers stimuleren zelf stappen te zetten en hun open teelten te verzekeren. Vanaf 1 januari 2020 zullen landbouwers die zich privaat verzekeren, met een erkende, brede weersverzekering, kunnen rekenen op een tussenkomst van 65% van de verzekeringspremie. Een ruime overgangsperiode wordt voorzien. Het rampenfonds stelt zich borg voor rampen van zeer grote omvang en blijft uitzonderlijk toegankelijk voor zij die om financiële redenen geen toegang hebben tot private verzekeringen. Met een stevige ondersteuning vanuit de Vlaamse overheid, willen we dit nieuwe systeem snel opstarten.

CD&V wil een sterkere rol voor het **netwerk van praktijkcentra** en voor de eigen onderzoeksinstelling van de Vlaamse overheid: het **Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek** (ILVO). Bovendien moet een betere coördinatie van het Platform voor Landbouwonderzoek leiden tot een valorisatie van het lopende onderzoek. Verschillende landbouwsystemen en modellen kunnen van elkaar leren. Intensief gespecialiseerde land- en

tuinbouw met productie voor de wereldmarkt moet naast agro-ecologische land- en tuinbouw kunnen bestaan. Een grotere diversiteit aan sub-sectoren verhoogt de veerkracht van de hele sector.

Finaal geldt dat we kiezen voor **ondernemerschap en keuzevrijheid** en niet voor een centraal opgelegd land- en tuinbouwmodel. Het is steeds de landbouwer die als ondernemer zijn keuze moet maken. De sector krijgt veerkracht door te diversifiëren en door te mikken op producten met hoge toegevoegde waarde. Schaalverandering is geen doel, maar een middel voor een volwaardig gezinsinkomen. Deze veranderingen moeten evenwichtig zijn zonder de ruimtelijke en ecologische draagkracht te overschrijden.

De land- en tuinbouwer in de keten

Doordat de land- en tuinbouwer vaak bederfbare producten produceert, heeft hij minder mogelijkheden om het tijdstip te bepalen waarop hij zijn producten op de markt brengt. Om zich te versterken, moeten landbouwers zich kunnen wapenen in **producentenorganisaties of brancheorganisaties**. Door dat ketenoverleg kunnen landbouwers bv. prijsvolatiliteiten beter het hoofd bieden. Daarom wil CD&V inzetten op de verbetering en uitbouw van producentenorganisaties.

Gezien de zwakke positie van de landbouwer in de keten, krijgt hij meer dan wie ook te maken met **oneerlijke handelspraktijken**. Op Europees niveau stelt CD&V daarom voor de lijst met verboden oneerlijke handelspraktijken te steunen en een **handhavingsautoriteit** op te richten als juridische stok achter de deur. Deze autoriteit moet haar vertaling krijgen op federaal niveau.

Om diversificatie aan te moedigen, zet CD&V ook in op een **alternatieve keten**. Een korte keten tussen landbouwer en consument en tussen het platteland en de stad creëert waardering voor de producten. Consumenten krijgen voeling met de afkomst van de producten. Deze vorm van land- en tuinbouw kan voor de land- en tuinbouwers een meerwaarde zijn voor hun product. Initiatieven als ‘Bio zoekt Boer’ en ‘Bio zoekt Keten’ verdienen onze steun. Ze zetten respectievelijk in op de begeleiding van land- en tuinbouwers die interesse hebben om de stap naar **biologische landbouw** te zetten en op zij die ondersteuning nodig hebben bij de zoektocht naar nieuwe afzetkanalen en een betere afstemming van de schakels in de keten. We pleiten voor een verdere uitvoering van het **Strategisch Plan Biologische Landbouw** en de implementatie van **bioclusters**.

De landbouwmarkten

Bij het ontstaan van het GLB zijn marktinstrumenten ontwikkeld die ofwel een minimumprijs garandeerden, ofwel het aanbod reguleerden. Omdat minimumprijzen leiden tot overproductie, voedselverspilling en een financieel kostenplaatje, is CD&V er geen voorstander van. Het is daarnaast ook cruciaal dat het bestaande verbod op verkoop met verlies gehandhaafd blijft. Daarom zet CD&V op Europees niveau in op uitzonderingen op de mededingingsregels voor markten met onvolkomen concurrentie en op markttransparantie om een correcte en eerlijke prijs voor de landbouwer mogelijk te maken. CD&V blijft grote voorstander van het Europees Marktobservatorium in de melk en vleessector.

<u>Een ecologisch duurzame land- en tuinbouw</u>

De landbouwsector beseft beter dan wie ook dat behoud van een goede bodem en biodiversiteit bijdragen tot goede opbrengsten. In het huidige GLB wordt 30% van de directe steun gekoppeld aan

vergroeningsvoorwaarden zoals teeltdiversificatie, instandhouding van blijvend grasland (incl. ecologisch kwetsbaar blijvend grasland op perceelsniveau) en inrichting van ecologische aandachtsgebieden. Het nieuwe GLB gaat zelfs nog verder door de inkanteling van de vergroening in de randvoorwaarden. Bovendien moet de landbouwer voldoen aan bestaande Europese richtlijnen en verordeningen (bv. de Vogel- en Habitatrichtlijnen en de Nitraat- en Grondwaterrichtlijnen), registratie en identificatie van dieren… om Europese landbouwsteun te ontvangen.

In het nieuwe **GLB voor de periode 2021-2027** moeten de lidstaten zelf maatregelen voorstellen in een strategisch plan. Het is positief dat deze regeling de mogelijkheid tot maatwerk op het niveau van elke lidstaat voorziet. Voor CD&V is het evenwel belangrijk dat het **gelijk speelveld tussen Europese landbouwers** behouden blijft. Voor ons is het belangrijk dat alle landbouwers in de verschillende lidstaten aan dezelfde strenge voorwaarden moeten voldoen zodat er **geen oneerlijke concurrentie** kan zijn. CD&V is ervan overtuigd dat wanneer principes als *'produce more with less'* en 'circulaire landbouw' als leidraad gebruikt worden, de ecologische impact van de landbouw verder verkleind kan worden.

'Produce more with less'

Om de impact van de land- en tuinbouw op de omgeving te verkleinen, moet preciezer worden omgegaan met water, bodem, nutriënten en plantbeschermingsmiddelen. **Gezonde bodems** zijn essentieel voor de landbouw en leveren op duurzame gewassen aan hoge opbrengsten per hectare. Bovendien speelt de bodem een belangrijke rol in de strijd tegen klimaatverandering, door de opslag van koolstof. Graslanden in het bijzonder zijn hier erg geschikt voor. CD&V wil dan ook **behoud van grasland** stimuleren. Daarnaast leidt een hoger koolstofgehalte tot minder erosie. We willen maatregelen die bijdragen aan een betere koolstofhuishouding van de bodem, zonder bijkomende stikstof- en fosfaatverliezen te veroorzaken.

Met het zesde mestactieplan (MAP6) engageren we ons om de nutriëntenverliezen uit land- en tuinbouw verder te verminderen. Zo komt de waterkwaliteit, na een periode van stagnatie, opnieuw in lijn met de Europese doelstellingen. We kiezen voor een aanpak die de economische activiteit loskoppelt van de milieukundige impact. Dit doen we door de implementatie van en de controle op het mestbeleid te verbeteren. Daarnaast worden bijkomende maatregelen genomen in de gebieden waar de waterkwaliteit onvoldoende verbeterd is, gedifferentieerd in functie van de doelafstand. Vier principes zijn richtinggevend: bemesting met de juiste mestsoort, op het juiste tijdstip, volgens de juiste techniek en in de juiste dosis.

CD&V wil inzetten op nieuwe teelttechnieken en innovatie. **Precisielandbouw** ('*smart farming*'), technieken uit de **biolandbouw** en **geïntegreerde gewasbescherming**, kunnen hiertoe bijdragen. Kennisoverdracht en begeleiding van land- en tuinbouwers zijn essentieel om deze innovaties ingang te doen vinden in de praktijk. CD&V wil dan ook kwalitatieve begeleiding waarvoor de nodige middelen structureel worden voorzien.

Genetisch gemodificeerde organismen (ggo's) zijn een logische vervolgontwikkeling van veredeling. Ze kunnen bijdragen tot een kleinere impact van landbouw op het milieu. Toch moeten we waakzaam blijven. De randvoorwaarden om genetische vervuiling naar de omgeving te vermijden, moeten strikt beheerst worden. We willen geen monopolistische marktcontrole via de rechten van ggo-zaden, zowel in Europa als daarbuiten, die individuele landbouwbedrijven volledig afhankelijk zou maken. Op Europees niveau pleiten we voor een versoepeling van de regelgeving rond CRISPR-cas9[28].

[28] CRISPR-cas9 is een wetenschappelijke techniek om het genoom van een organisme gericht te bewerken.

Voedsel is een basisbehoefte en voedselsoevereiniteit is van geopolitiek en strategisch belang. Omwille van de verwachte bevolkingstoename in zowel België, Europa als mondiaal, is de toekomstige uitdaging om meer voedsel te produceren met minder uitstoot (art. 2 Klimaatakkoord van Parijs). **Dus: niet minder, maar meer én klimaatslimme landbouw**. Klimaatslimme maatregelen zijn bv. een aangepast voedermanagement voor rundvee, mestmanagement, stikstofefficiëntie, reductie van bedrijfseigen energieverbruik en inzet van hernieuwbare energie via bv. '*pocket*vergisters'. Onze performante landbouwsector produceert vlees met een voetafdruk die vaak de helft lager ligt dan in andere landen. De vermindering van economische activiteiten heeft geen nut als de vraag niet mee daalt, anders verschuift de uitstoot naar het buitenland.

Voor CD&V moeten landbouw-klimaatmaatregelen technisch, functioneel en economisch haalbaar zijn, ze moeten leiden tot een zo groot mogelijke reductie tegen zo laag mogelijke kost en geen aanleiding geven tot probleemverschuiving of strijdige impact hebben op andere domeinen dan klimaat.

Circulaire landbouw

Een gemengd landbouwbedrijf was historisch waarschijnlijk het eerste circulaire bedrijf. Mest werd gebruikt als bron van nutriënten voor gewassen, van de gewasresten werd diervoeder gemaakt en het vee produceerde mest voor de gewassen. Door specialisatie is de sector lineairder geworden. De kring was op lokaal niveau niet meer gesloten, met soms een grotere milieu-impact als gevolg. De doelstelling van het land- en tuinbouwbeleid moet zijn om met de juiste technieken en aangepaste wetgeving **de cirkel op macroniveau weer te sluiten,** zonder daarbij de productie verplicht te laten inkrimpen. Op Europees niveau pleiten we voor aanpassing van de wetgeving, zodat behandelde dierlijke mest kan verhandeld worden als grondstof. Verder moeten we ook kijken of het wettelijke verschil tussen het gebruik van verwerkte dierlijke mest en het gebruik van chemische mest nog steeds relevant is. Chemische mest is immers een uitputbare grondstof die moet geïmporteerd worden.

Circulaire landbouw is onmogelijk zonder veehouderij. Dieren zetten laagwaardige en voor de mens onbruikbare biomassa (grassen, koolzaad- en sojaschroot, groente-afval...) om in hoogwaardige bouwstenen voor het menselijke lichaam zoals eiwitten, vetten, mineralen en vitaminen. Dierlijke producten zoals vlees, eieren of melk maken deel uit van de voedingsdriehoek en van een gezond en evenwichtig voedingspatroon. De doelstelling kan niet zijn om deze voedingsproducten ongenuanceerd te bannen uit het dieet, maar om de inname ervan af te stemmen op de persoonlijke nutriëntenbehoefte. Die behoefte is afhankelijk van o.a. leeftijd, geslacht en fysieke activiteit.

Ons land moet zich inzetten om voedselafval te halveren tegen 2030. Een stimulans is de ondersteuning van **insectenkweek voor dierlijk veevoeder**. CD&V wil de wettelijke obstakels voor de verwerking van insecten in veevoeding wegwerken. We zijn voorstander van een herinvoering van dierlijke eiwitten in veevoeding als dit op een wetenschappelijk onderbouwde en gecontroleerde manier gebeurt. We willen níet dat rundveeafval opnieuw in veevoeder voor rundvee gebruikt wordt. Voedselafval dat niet herbruikbaar is in veevoeder kan via biomassavergisting omgezet worden in energie.

<u>Sociaal duurzame land- en tuinbouw</u>

Voor CD&V is het **familiaal landbouwmodel** de beste garantie op duurzame bedrijfsvoering. Een meerderheid van de oudere landbouwers geeft aan **geen overnemer** te vinden. Een **generatiewissel stimuleren**, is noodzakelijk om de landbouwsector een toekomst te geven. Vlaanderen moet zich inzetten om de drempel te

verlagen die jonge landbouwers ervan weerhoudt een landbouwbedrijf op te starten of over te nemen. Als we een geslaagde generatievernieuwing willen realiseren, zullen we de **toegang tot grond en kapitaal** moeten vergemakkelijken en inzetten op **opleiding en innovatie**.

Toegang tot grond en kapitaal

Actieve land- en tuinbouwers, zeker jongeren, geven aan dat zij steeds minder makkelijk toegang hebben tot landbouwgrond. De reden is tweeledig. Enerzijds behouden oudere land- en tuinbouwers hun grond omdat ze er Europese subsidies per hectare voor krijgen. Anderzijds zien we dat beleggers landbouwgrond opkopen als veilige belegging. Om deze uitdagingen aan te gaan, zal CD&V inzetten op **stimulansen voor de stoppende boer** wanneer hij zijn grond aan een jonge actieve landbouwer verkoopt of verpacht. Wijzigingen in de sectorale wetgeving moeten aan de hand van een **jongerentoets** de gevolgen voor jonge land- en tuinbouwers in beeld brengen en toegang tot productiefactoren en -rechten vergemakkelijken.

De **pachtwet** is sinds de vorige legislatuur een gewestbevoegdheid. Er dient een evenwicht gevonden te worden tussen de bekommernissen van de eigenaars m.b.t. het eigendomsrecht en met de rechtszekerheid die een pachter moet hebben om op een duurzame wijze over zijn grond te kunnen beschikken in functie van de investeringslasten. De pachtwetgeving moet bijgestuurd worden op een manier die het aantrekkelijker maakt voor eigenaars om gronden tegen aanvaardbare prijzen langdurig ter beschikking te stellen van pachters. Daarnaast wenst CD&V dat de pachter de teeltvrijheid op het gepachte goed blijft behouden. Bij de modernisering van de pachtwet zijn we geen voorstander van systemen die naast de pacht zouden bestaan.

Een landbouwbedrijf overnemen of opstarten, vraagt een grote investering. **Kredietverlening moet vlotter** verlopen. Een voordelig leentarief bij (Europese) banken kan helpen. Omwille van de aanzienlijke bedragen kunnen ook **vennootschappen** in de landbouw een meerwaarde bieden. De specifieke steunmogelijkheden uit het GLB voor jonge landbouwers moeten ten volle worden benut.

Opleiding en begeleiding

Land- en tuinbouwondernemers moeten zeer goed opgeleid zijn om te kunnen omgaan met prijsvolatiliteiten, nieuwe milieunormen, maatschappelijke bezorgdheden en technologische ontwikkelingen. Het is duidelijk dat er naast een goede opleiding voor starters ook een goed aanbod moet zijn aan opleiding tijdens de loopbaan. **Voldoende middelen voor land- en tuinbouwonderwijs** en naschoolse vorming zijn dan ook cruciaal. Op elk van de verschillende onderwijsniveaus is het belangrijk een goede land- en tuinbouwopleiding te hebben, gaande van het secundair onderwijs, over HBO5 en bachelor-, tot masterniveau.

CD&V wil een aantal sociale instrumenten die de voorbije jaren met succes zijn ingezet, versterken. Zo moet de werking van **Boeren op een Kruispunt**, de vzw die landbouwers bijstaat op een moment dat belangrijke keuzes moeten worden gemaakt in de bedrijfsvoering, verder worden ondersteund. Dat is zowel belangrijk voor mensen en bedrijven die het moeilijk hebben, als voor land- en tuinbouwers die zich willen heroriënteren.

<u>Het beheer van de open ruimte: landbouw in relatie met andere landgebruiksfuncties</u>

Landbouw neemt per definitie een groot deel van de open ruimte in. Dat maakt de landbouwsector de belangrijkste beheerder van deze ruimte. We willen de professionele landbouwsector in Vlaanderen een toekomst bieden en voldoende grond voorzien voor de voedselproductie. Vandaar dat de vrijwaring van

voldoende landbouwgrond voor ons een absolute prioriteit is. Voor CD&V blijft de realisatie van **750.000 ha agrarisch gebied** voor beroepslandbouw het uitgangspunt.

Agro-milieu-klimaatmaatregelen en beheerovereenkomsten binnen de tweede pijler van het GLB bevorderen de water-, bodem- en luchtkwaliteit. Houtkanten en bufferstroken werken als corridors, bruggen tussen natuurgebieden, die de biodiversiteit bevorderen. Niet alle functies zijn echter op één plaats combineerbaar. In specifieke gevallen heeft landbouw nood aan goed ingerichte agrarische ruimtes waar de focus ligt op maximale productiviteit, gescheiden van andere functies. CD&V pleit daarom voor een beleid dat landgebruiksfuncties tracht te verweven waar het kan, maar ze ook durft te scheiden waar het moet. Multifunctionaliteit is gericht op een verantwoord samengaan van openruimtefuncties en ruimtegebruik, waarbij de hoofdfunctie van hetzij landbouw, hetzij natuur en bos niet in het gedrang komt en de ruimtelijke draagkracht niet overschreden wordt. We willen verder gaan op de weg die is ingeslagen met het **Beleidsplan Ruimte Vlaanderen**.

Het multifunctionele karakter van de open ruimte vraagt een geïntegreerde ketenbenadering. CD&V wil nagaan in welke mate het beleid m.b.t. een duurzame voedselproductie (de mestproblematiek, het beheer van de bodem, beheerovereenkomsten, agromilieumaatregelen, het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds) dat op dit moment verspreid is over verschillende diensten, kan geïntegreerd worden in de landbouwadministratie. Dit zal leiden tot een coherenter, meer geïntegreerd beleid, een evenwichtiger inzet van de verschillende stimulerende en controlerende instrumenten en een sterkere landbouwsector met een lagere milieu-impact.

Verbreding en beleving

Landbouwverbreding en -beleving (bv. plattelandstoerisme) gaan hand in hand. Een grotere diversiteit aan producten en diensten geeft economische veerkracht. Het vergroot de financiële buffer en garandeert een stabieler inkomen in tijden van crisis of hoge prijsvolatiliteiten en zorg voor een positief imago bij de bevolking.

Gemeenschapslandbouw en **zelfplukboerderijen** (‘*community-supported agriculture’* of CSA) zijn net als **hoevetoerisme** een verdienmodel dat zorgt voor **maatschappelijke verankering**. We waken erover dat verbreding voor professionele landbouwers ook rendabel kan zijn. **Zorgboerderijen** zijn de afgelopen jaren een succes gebleken en moeten versterkt worden.

CD&V wil **de korte keten naar de stad** brengen. Wanneer de stadsbevolking zelf aan de slag gaat met tuinieren, zal men ook landbouwproducten meer waarderen. Stadslandbouw draagt ook bij tot het **educatief proces** van kinderen die niet dagelijks in aanraking komen met het reilen en zeilen van de land- en tuinbouwbouwsector.

Land- en tuinbouw als motor van een duurzame agrovoedingssector

Vlaamse landbouwproducten behoren tot de wereldtop wat betreft **voedselveiligheidsstandaarden**. Dit is het gevolg van het vakmanschap en de kennis in de sector. Dat maakt onze landbouwproducten goed vermarktbaar in het buitenland. CD&V wil de Vlaamse landbouw-, tuinbouw- en visserijsectoren in al hun facetten, ook **internationaal**, op de kaart te zetten en weerbaar maken in een dynamische omgeving. Het Vlaamse agrovoedselsysteem, ook bekend als ‘***Flanders Agrofood Valley’***, vormt een cluster met als hoekstenen duurzame ontwikkeling, innovatie en multifunctionele bedrijfsvoering. CD&V wil blijven inzetten op export van landbouw- en voedingsproducten, onder meer via Vlaams Centrum voor Agro- en Visserijmarketing (VLAM) en ‘*Flanders Investment & Trade’* (FIT).

Er moet maximaal ingezet worden op **innovatie, onderzoek en ontwikkeling**. We gaan verder op het elan van de *'Food Pilot'* die in samenwerking met '*Flanders Food'* en het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO) baanbrekend werk verricht om nieuwe voedseltoepassingen op semi-industriële schaal uit te testen. Het Vlaams Landbouwinvesteringsfonds (VLIF) is de motor van innovatie en verduurzaming op de bedrijven. We moeten de opportuniteiten van '*European Innovation Partnerships'* optimaal benutten.

Voedselveiligheid

CD&V pleit voor een snellere aflevering van **gezondheids- en veiligheidscertificaten** voor de uitvoerbestemmingen. Het Federaal Agentschap voor de Veiligheid van de Voedselketen (FAVV) moet worden versterkt. Om de controles efficiënter te laten verlopen, wil CD&V beter overleg tussen de bevoegde overheidsdiensten. De doelstelling moet zijn om tot een geïntegreerde en meer gerichte aanpak te komen, gestoeld op een degelijke coördinatie en op een snellere en accurate informatie-uitwisseling, ook op Europees niveau. We zetten in op een effectiever Europees '*early warning*'- en informatiesysteem over voedselfraude. De informatie-uitwisseling tussen lidstaten onderling en met het Europees niveau moet sneller en effectiever en de informatiedoorstroming naar de consument helderder. De veehouderij moet ondersteund worden om het gebruik van **antibiotica terug te dringen**. CD&V zet in op een versterking van AMCRA, het kenniscentrum voor antibioticagebruik en -resistentie bij dieren in België.

Hierbij moeten we waakzaam blijven voor het **concurrentieel nadeel** dat onze landbouwbedrijven ondervinden wat productiviteit betreft, door importproducten die aan minder strenge voorschriften onderhevig zijn. **Internationale voedselnormen** inzake veiligheid, gezondheid en dierenwelzijn moeten dus **zo veel mogelijk wederkerig** opgelegd worden.

Visserij

De doelen op lange termijn zijn een **bedrijfseconomisch rendabele visserij**, gezonde visbestanden en een minimale impact op het milieu. Speciale aandacht moet gaan naar stimuli voor **milieuvriendelijke visserijtechnieken**, een beperking van bodemschade, vermindering van de bijvangsten en verhoging van de energie-efficiëntie. Dit moet leiden tot rendabele bedrijven zonder daarbij onze specialiteit, de visserij op edele platvissen (bv. tong, tarbot, griet en schol), uit het oog te verliezen. Ook de consument heeft zijn rol. Er moet nog meer aandacht gaan naar **duurzaamheidslabels**, zoals dat van het '*Marine Stewardship Council'* (MSC) voor duurzame visserij of het recent gelanceerde VALDUVIS-label, waarbij de duurzaamheid van de vis aan de hand van elf criteria wordt nagegaan. De Vlaamse visserij heeft toekomst als de sector verder verduurzaamt en zich blijft toespitsen op kwaliteitsproducten. Een transparante afzet zorgt voor een degelijke verloning.

CD&V twijfelt aan de huidige regeling op de **aanlandingsplicht**. De visser wordt verplicht alle gevangen vissen aan land te brengen, ook de babyvissen. Deze ondermaatse vis wordt aan land vernietigd. CD&V is van oordeel dat vissen met een sterke overlevingskans beter niet aan land worden gebracht. Door ze terug te gooien, blijven deze vissen in de voedselketen, hetzij als levende vis, hetzij als voeding voor andere mariene soorten.

In het kader van de **Brexit** stelt CD&V een **duurzaam toekomstperspectief voor onze visserij** voorop. Overgangsmaatregelen kunnen tijdelijk soelaas bieden, maar we stellen ook op lange termijn, ongeacht de uitkomst van de Brexit, het voortbestaan van onze visserijvloot voorop.

CD&V steunt het Europees pulskorverbod. Hoewel deze techniek efficiënt is, rijst de vraag naar de schadelijke gevolgen. Omdat er nog heel wat wetenschappelijke onduidelijkheid bestaat, vraagt CD&V eerst meer onderzoek.

3.3.3. Consumentenbescherming

Een **hoog niveau van consumentenbescherming**, met oog voor de zwakkeren, is essentieel voor een duurzame goederen- en dienstenmarkt. We dragen er zorg voor dat de consument als een volwaardige partner beschouwd wordt. Dit betekent dat hij over de **nodige en correcte informatie** beschikt om met kennis van zaken een beslissing te nemen, dat hij geconfronteerd wordt met **eerlijke marktpraktijken**, dat de **prijsvorming op een correcte wijze** gebeurt, dat de **kwaliteit van de producten en diensten** die hij afneemt beantwoordt aan wat hij redelijkerwijze mag verwachten en dat zijn **klachten op een correcte en efficiënte wijze** worden behandeld. De goederen- en dienstenmarkt staat echter niet stil. Om op snelle ontwikkelingen een antwoord te bieden, moet onze economische reglementering evolueren.

CD&V staat voor een inclusieve samenleving. Bij de digitalisering van onze economie is het daarom belangrijk **rekening te houden met die groep mensen die deze digitale (r)evolutie grotendeels heeft gemist**. Die consumenten, vaak kwetsbaardere mensen, moeten zonder meerkost kunnen blijven kiezen voor 'papier', als zij dit willen of nodig hebben om hun rechten en plichten uit te oefenen. We moeten erover waken dat het niveau van consumentenbescherming niet daalt in de digitale wereld.

De **financiële sector** moet zijn belangrijke dienstverleningsfunctie ten volle blijven vervullen, met een bijzondere aandacht voor de bescherming van de consument. De consument moet over correcte en volledige informatie beschikken om een weloverwogen keuze te kunnen maken. Er moet ook werk worden gemaakt van **financiële geletterdheid** en vaardigheden als budgetbeheer die nu vervat zijn in de nieuwe eindtermen. Veel mensen hebben het nog steeds moeilijk rond te komen en schulden af te betalen. De afbouw van **overmatige schuldenlast** is voor CD&V een prioriteit. Er moet een evenwicht worden gevonden tussen de rechtmatige belangen van schuldeisers en een menselijke omgang met zij die zich in een situatie van overmatige schuldenlast bevinden. Ook is er aandacht nodig voor het consumentenkrediet en moet meer worden ingezet op kosteloze aanmaningen.

Een **daadwerkelijke mededinging** is niet enkel noodzakelijk voor onze ondernemingen, maar uiteraard ook voor de consument. Uit het jaarverslag 2017 van het Prijzenobservatorium blijkt dat prijzen voor identieke voedingsproducten en dranken in België hoger liggen dan in de buurlanden. Het is belangrijk dat de marktwerking in België voldoende kan spelen, zodat onze consumenten van de meest gunstige prijzen kunnen genieten, zonder in te boeten op werkgelegenheid en kwaliteit.

Internet is een basisbehoefte geworden, net als elektriciteit, verwarming en water. De minimale kwaliteitseisen voor mobiele en vaste netwerken zijn niet streng genoeg. Een actualisering dringt zich op. Bij de afsluiting van een internettoegang moet omzichtig te werk worden gegaan. We pleiten ervoor dat de overheid en de telecomoperatoren hun cyberveiligheidsbeleid versterken en investeren in capaciteitsopbouw en '*knowhow*'. Verder willen we de concurrentie op de **telecommarkt** aanwakkeren, in het belang van de consument, en met een beleid gericht op kleine, alternatieve operatoren de markt zuurstof geven. Ten slotte is de **uitrol van het 5G-netwerk** van cruciaal belang indien Vlaanderen een internationale voortrekkersrol wil

blijven spelen. De kostenefficiëntie is daarbij een basisvoorwaarde voor concurrentiële prijzen. De veiling voor het 5G-netwerk moet in 2020 plaatsvinden zodat het in 2021 uitgerold kan worden.

Aangezien er steeds minder met cash geld betaald wordt, moet de consument de keuze hebben om zijn aankopen elektronisch te betalen. Dit veronderstelt een toegankelijk en betaalbaar aanbod aan digitale betalingssystemen voor de handelaar. De overheid moet dit aanbod van digitale betalingssystemen faciliteren. Tegen 2022 moeten consumenten **overal de mogelijkheid krijgen om digitaal te betalen.**

Een aanpassing van de wetgeving inzake de **garantie voor consumptiegoederen** moet zorgen voor een versterking van de consumentenrechten en voor een verbetering van de verhaalrechten van de detailhandelaar. Daarbij moet er in ieder geval gezorgd worden voor **meer duidelijkheid inzake de commerciële garantie** en voorzien we de mogelijkheid om de wettelijke garantietermijn van twee jaar voor bepaalde categorieën goederen te verlengen. Daarnaast willen we dat de periode van omgekeerde bewijslast verlengd wordt tot minstens één jaar.

Het is opmerkelijk dat **veel elektronica en huishoudtoestellen een korte levensduur** hebben. Dit is in een economie die meer en meer circulair hoort te zijn niet langer houdbaar. CD&V streeft naar verder onderzoek en een **klokkenluiderregeling** om misbruiken aan het licht te brengen.

De blootstelling van de consument aan **hormoonverstorende stoffen** moet zo veel mogelijk worden beperkt door het gebruik ervan in consumptiemiddelen stapsgewijs te verbieden. We geven prioriteit aan een verbod op hormoonverstoorders in producten waarmee kinderen van nul tot drie jaar in contact komen, omdat zij bijzonder kwetsbaar zijn.

De consument beschikt over tal van rechten en heel veel regels zijn gericht op zijn bescherming. CD&V wil de bescherming van deze rechten verbeteren door ze **zo veel mogelijk automatisch toe te kennen**.

Goede regels zijn belangrijk, maar minstens even belangrijk is de goede toepassing ervan. Het sluitstuk van consumentenbescherming is dan ook het **toezicht door de overheid**. Performante inspectiediensten zijn nodig en de toezichthouders moeten meer middelen krijgen om de wetgeving te doen naleven. De slagkracht kan vergroot worden door in te zetten op '*mystery shopping'*. Ook de samenwerking tussen Europese lidstaten is cruciaal om grensoverschrijdende inbreuken efficiënt aan te pakken.

Marktcontroles tonen aan dat er nog te vaak producten en diensten aan consumenten worden aangeboden die niet conform zijn. Consumenten moeten er op kunnen vertrouwen dat ze veilig zijn. Zowel voor voeding als niet-voeding moeten controles gefocust zijn. Inbreng van de '*stakeholders'* is hierbij noodzakelijk. '*Guidance'* is een noodzakelijke ondersteuning van het toezicht. '*Guidance'* maakt duidelijk op welke manier ondernemingen de wetgeving correct kunnen toepassen.

Controlediensten moeten hun controlestrategieën en -procedures aanpassen aan een geëvolueerde markt, zowel qua organisatie van bedrijven als qua internationale handel. De **actieve bestrijding van fraude** is essentieel. In alle domeinen moet de wetgeving duidelijk zijn wat betreft de openbaarheid en vertrouwelijkheid van informatie bij verhoogde veiligheidsrisico's (bv. op het vlak van volksgezondheid en productveiligheid). De bevoegde overheden moeten snel kunnen optreden, ook wanneer een gerechtelijk onderzoek loopt.

Toezichthouders en controle-instanties worden geconfronteerd met een stijgend aantal klachten over **onlinefraude**. Fraude heeft een erg nadelig effect op het consumentenvertrouwen en kan een nog nefastere impact hebben op het leven van de slachtoffers. Het grootste probleem dat toezichthouders en controle-instanties ervaren bij frauduleuze aanbiedingen, is dat de aanbieders moeilijk identificeerbaar zijn of zich in het buitenland bevinden en dat sanctionering moeilijk is. Een effectieve maatregel om frauduleuze aanbieding te stoppen, is een snelle blokkering van de toegang tot de website via de telecomoperatoren. Verder is het belangrijk dat slachtoffers van onlinefraude en oplichting weten dat ze terecht kunnen bij het meldpunt voor fraude en oplichting van de FOD Economie.

De **strijd tegen namaak** moet verdergezet worden om intellectuele eigendomsrechten te beschermen en consumenten te behoeden voor veiligheids- en gezondheidsrisico's. We zorgen ook voor een correcte handhaving van de productwetgevingen op goederen (productveiligheid, REACH...) die worden ingevoerd van buiten Europa.

Consumenten die een geschil hebben met een onderneming dat niet opgelost geraakt, kunnen beroep doen op **buitengerechtelijke geschillenregeling**. Naast tal van private sectorale organen die bemiddelen in consumentengeschillen, zijn er een aantal wettelijke ombudsdiensten en de Consumentenombudsdienst. Deze ombudsdiensten hebben elk hun eigenheid, hun werkmethoden, hun middelen, hun autonomie. Schaalvoordelen en efficiëntiewinsten kunnen worden gerealiseerd wanneer alle wettelijke ombudsdiensten worden **geïntegreerd**.

We willen een strengere Europese controle op de naleving van de **Europese passagiersrechten** door luchtvaartmaatschappijen, duidelijke informatiecampagnes over de rechten van luchtvaartpassagiers en een effectievere ondersteuning door de nationale bemiddelingsinstanties.

De ***'class action'*** vormt een ultiem middel voor het doen naleven van consumentenrechten. Consumenten wier rechten werden geschonden, kunnen via een '*class action'* collectief vergoed worden voor de schade die ze hebben ondergaan. De evaluatie in de vorige regeerperiode kwam te vroeg. Tijdens de volgende legislatuur en nadat een aantal vorderingen tot collectief herstel hun beloop hebben gekregen, moet er een evaluatie komen van deze wetgeving. Het is van belang dat collectieve vorderingen een snel en efficiënt verloop kennen.

3.4. Een toekomstgerichte fiscaliteit

België heeft een hoge belastingdruk in vergelijking met andere Europese landen. De laatste decennia lag die steevast rond 45% van het bbp. De voorbije jaren werden serieuze inspanningen gedaan om deze druk terug te dringen. Op dat pad gaan we verder, maar voor CD&V is de eerste prioriteit een geloofwaardige begroting. Indien er daarna nog budgettaire ruimte is, kunnen we de lasten op arbeid verder verlagen.

Belastingen zijn geen doel op zich. Ze zijn de noodzakelijke tegenhanger van het beleid dat de overheid voert. **Er kan geen duurzaam beleid zijn zonder duurzame financiering**. We vinden dat de overheid moet optreden waar dat nodig is. Tegelijk leggen we nadruk op een efficiënte overheid. Iedere euro belastinggeld moet goed besteed worden.

Naast een algemene daling van de lasten op arbeid, is het noodzakelijk verder te hervormen. **En fiscaliteit kan ook bijdragen tot een meer duurzame samenleving**.

Een duurzaam belastingsysteem voor de toekomst

België scoort niet goed inzake de opbrengsten uit milieufiscaliteit. In Europees perspectief valt België op door de **lage lasten op milieu en energie** en de hoge lasten op arbeid. Het pad van de belastingverschuiving (‘*taxshift’*) moeten we daarom verder bewandelen. Na de ‘*taxshift’* weg van arbeid, willen we **een duurzame ‘taxshift’**. De ‘*taxshift’* is per definitie geen verhoging (of verlaging) van het algemene belastingpeil.

Een duurzame ‘*taxshift’* leidt tot een **win-win voor de samenleving**. Ten eerste zorgen milieubelastingen voor een gedragswijziging. De prijs van een product weerspiegelt niet altijd de werkelijke maatschappelijke kostprijs. Milieubelastingen zijn de juiste correctie. De internalisering van milieu- en gezondheidskosten is een belangrijke basis voor gedragswijziging, want de vervuiler betaalt. Dat is de eerste win. Ten tweede wordt bij een duurzame ‘*taxshift’* de opbrengst van de milieubelastingen gebruikt om een economisch meer remmende belasting te verlagen. CD&V wil de meeropbrengst uit milieubelastingen gebruiken om de lasten op arbeid te verminderen. Een daling van de belastingsdruk op arbeid leidt tot meer koopkracht en economische groei.

Wanneer we een duurzame ‘*taxshift’* doorvoeren, moeten we aandacht hebben voor de **kwetsbare groepen** in onze samenleving. Vaak hebben zij al een relatief kleine ecologische voetafdruk. Toch dreigen zij extra getroffen te worden door maatregelen die milieuvriendelijk gedrag willen promoten. Het is belangrijk dat alle maatregelen gescand worden op hun effecten op het inkomen van kansarmen. We nemen onze visie op sociale versterkingen als uitgangspunt. Ook moet een verlaging van de lasten op arbeid sociaal rechtvaardig zijn. Bij een volgende belastingverlaging zullen de laagste inkomens een relatief groter voordeel krijgen dan de hoogste inkomens.

Op termijn gaan we voor een **duaal belastingsysteem**, waarbij belastbare inkomsten worden opgesplitst in twee categorieën: de inkomsten uit arbeid en de sociale uitkeringen enerzijds en de inkomsten uit vermogen anderzijds. Beide categorieën worden belast op een brede grondslag. Een duaal belastingsysteem is eenvoudig, rechtvaardig en efficiënt. We willen een duaal belastingsysteem invoeren met een algemene spaar- en beleggingsvrijstelling. Het is een logische stap in de evolutie van onze personenbelasting. We zijn geëvolueerd van een globale belasting op het geheel van persoonlijke inkomsten naar een model waarbij steeds meer inkomsten afzonderlijk worden belast. CD&V is geen voorstander van een vermogensbelasting. In onze visie

kunnen enkel de aangroei van vermogen (meerwaarde), de opbrengsten uit vermogen of de overdracht van vermogen worden belast.

De overheid moet **alle inkomsten van de twee categorieën kunnen kennen**. Zo kan ze een goede referentiebasis ontwikkelen voor de toekenning van sociale voordelen. De prijs die wordt berekend voor diensten als gezins- en bejaardenhulp, sociale huisvesting, studietoelagen... moet rekening houden met het totale inkomen.

We pleiten voor een beperking van alle uitzonderingsregimes. Concreet gaan we voor een **vereenvoudiging van de belastingverminderingen** in de personenbelasting, waaronder een **beperking van het stelsel van auteursrechten**. Daardoor groeit de belastbare basis en kunnen de lasten op arbeid naar omlaag.

Een uitzondering hierop is het **pensioensparen**. De aanmoediging van pensioensparen moet blijven bestaan. Het is verantwoord de bestaande 'belasting*incentives'* te laten bestaan en zelfs te versterken. CD&V pleit voor een **vereenvoudiging en versterking van het sparen op lange termijn**. Door een integratie van het pensioensparen en het langetermijnsparen creëren we een nieuwe federale belastingvermindering. De belastingvermindering is toegankelijk vanaf de eerste euro en dus voor iedere belastingplichtige die wil sparen voor zijn pensioen.

Na evaluatie van de recente hervormingen van de gewestbelastingen voeren we, waar nodig, bijsturingen door in de registratierechten, de erfbelasting en de schenkbelasting om de Vlaamse fiscaliteit doelmatiger en rechtvaardiger te maken.

<u>Ondernemingen en verenigingen</u>

Na de grondige hervorming van de vennootschapsbelasting is er nood aan een evaluatie zodat enkele minpunten worden weggewerkt. CD&V wil dat de **economische activiteit van een natuurlijk persoon en een rechtspersoon op eenzelfde manier wordt belast**. De keuze van rechtsvorm mag niet louter bepaald worden door fiscale motieven. Naast de verschuldigde belasting gaat het bij deze keuze ook om persoonlijke voorkeuren, zoals het dragen van risico en aansprakelijkheid. Ondernemers kiezen een rechtsvorm die het best bij hun situatie past. CD&V streeft naar een **gelijk fiscaal speelveld tussen verschillende rechtsvormen**. Voor ondernemers die niet via een vennootschap werken, is het noodzakelijk een fiscaal vriendelijker regime in te stellen. We willen de fiscale behandeling van eenmanszaken aantrekkelijker maken.

Daarnaast is het nodig de **administratieve lasten** van fiscaliteit voor ondernemingen te verminderen. Ondernemers verdienen een eenvoudige belastingaangifte en -controle. CD&V pleit voor de **uitrol van het horizontaal toezicht en de invoering van een fiscaal charter**. Via het horizontaal toezicht kan de FOD Financiën individuele overeenkomsten afsluiten met grote en middelgrote ondernemingen. De belastingdienst krijgt inzicht in de interne organisatie van de onderneming. Een fiscaal charter moet worden gesloten tussen de verschillende controle-instanties en de werkgeversorganisaties. Een fiscaal charter omvat ten minste een respectvolle behandeling van de controleur, de mogelijkheid om incidenten aan te geven bij een centraal meldpunt en een transparante communicatie over controles. Het horizontaal toezicht en de invoering van een fiscaal charter leiden ertoe dat de overheid in vertrouwen kan samenwerken met ondernemingen. De fiscale controles kunnen hierdoor gericht worden op malafide ondernemers**.**

CD&V pleit ook voor een **verenigingsvriendelijke fiscaliteit**. De patrimoniumtaks wordt hervormd zodat kleine verenigingen maximaal worden vrijgesteld. CD&V wil ook de leden van feitelijke verenigingen beter beschermen. Er wordt voor gezorgd dat de activa van een feitelijke vereniging niet moeten worden opgenomen in de aangifte van successierechten van een overleden lid of bestuurder.

Strijd tegen fiscale fraude

Het bestrijden van fiscale fraude én fiscale ontwijking is meer dan ooit noodzakelijk. De strijd tegen fiscale fraude en ontwijking is een strijd voor meer rechtvaardigheid. De internationale onthullingen (bv. '*Lux Leaks'*, '*Swiss Leaks'* en '*Panama Papers'*) hebben meer dan ooit duidelijk gemaakt dat niet iedereen op een gelijke wijze belastingen betaalt. Via belastingontwijking, belastingontduiking, btw-carrousels en winstverschuiving loopt onze staatskas jaarlijks miljoenen mis. Het verlies aan inkomsten moet uiteraard ergens anders gehaald worden. **Fraude en ontwijking benadelen mensen die eerlijk belastingen en sociale bijdragen betalen.**

Deze zaken kunnen alleen aangepakt worden als we op Europees en liefst internationaal niveau de handen in elkaar te slaan. Ons huidige systeem is niet aangepast aan de uitdagingen waar we voor staan. Digitalisering en globalisering zorgen ervoor dat grenzen vervagen en bedrijven hun winst gemakkelijk doorsluizen naar waar deze het minst belast wordt. Er is **nood aan een eerlijker fiscaal systeem en meer fiscale transparantie**. Iedereen moet zijn eerlijk deel bijdragen: zowel de multinational als de kmo, zowel de internetgigant als het '*brick-and-mortar*bedrijf'. Om hierin stappen vooruit te zetten, is het nodig dat we **in Europa afstappen van het veto voor fiscale dossiers**. Zo zorgen we ervoor dat individuele lidstaten belangrijke hervormingen niet langer kunnen tegenhouden.

In Europa ligt een voorstel op tafel over **gemeenschappelijke Europese regels voor de vennootschapsbelasting**. CD&V ondersteunt dit volledig. We moeten naar één systeem met één set gemeenschappelijke Europese regels die bepalen hoe bedrijven hun belastbare winst (belastinggrondslag) berekenen. De verschillende belastingaftrekken worden dan geharmoniseerd. Gedaan dus met multinationals op zoek naar het fiscaal meest gunstige achterpoortje in de EU. Via de CCTB[29] wordt de ontwijking van belastingen via belastingconstructies en winstverschuiving een stuk lastiger.

Een **verdeelsleutel** bepaalt wat een eerlijke verdeling van de belastbare winst over de lidstaten is, waarna de lidstaten zelf de belasting kunnen heffen. Men moet naast de traditionele indicatoren, zoals het aantal werknemers en omzet, ook rekening houden met digitale aanwezigheid. Dit kan bijvoorbeeld gaan over het aantal onlinegebruikers van een digitaal platform. Ondernemingen zullen belastingen betalen in de lidstaat waar zij waarde creëren en waar zij een aanmerkelijke digitale aanwezigheid hebben, zelfs als ze er niet fysiek aanwezig zijn. Momenteel bedraagt het effectieve belastingtarief van internetbedrijven minder dan de helft dan dat van traditionele bedrijven. Het is dus hoog tijd deze internetbedrijven mee in het bad te trekken. CD&V pleit voor een billijke belasting van grote ondernemingen, meer bepaald een digitale belasting voor de internetgiganten.

We willen de **financiële transactietaks** Europees ingevoerd zien. Er moet een internationaal gecoördineerde belasting komen op financiële transacties. Het slagen van deze samenwerking zal een hefboom zijn voor verdere samenwerking op fiscaal vlak binnen de Europese Unie.

[29] CCCTB staat voor '*Common Corporate Tax Base*'. Het is een voorstel voor een gemeenschappelijke geconsolideerde heffingsgrondslag voor de vennootschapsbelasting op Europees niveau. Er wordt momenteel aan gewerkt.

De strijd tegen fiscale fraude en ontwijking moet op een kordate manier worden aangepakt. CD&V pleit voor de **uitvoering van de aanbevelingen** van de parlementaire onderzoekscommissies. Volgende maatregelen willen we prioritair uitvoeren:

- Een algemeen mechanisme ter **bescherming van klokkenluiders** in de private en publieke sector. Internationale onthullingen waren immers mogelijk dankzij de moed van een enkele klokkenluider. De implementatie van deze klokkenluidersregeling moet gepaard gaan met respect voor de fundamentele grondrechten;
- **Volledige transparantie over fiscale *'rulings'***. Een harmonisering van de werking van de '*ruling*diensten' binnen de EU is net zo noodzakelijk;
- De **opheffing van het bankgeheim**. De internationale automatische uitwisseling van (financiële) informatie tussen landen heeft het bankgeheim in grote mate uitgehold. Wat nog rest van het Belgische bankgeheim moet worden opgeheven. Als het nuttig en nodig is, moet de fiscus de stand van een bankrekening kunnen raadplegen;
- Een duidelijk **kader voor het gebruik van onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal.** We mogen er niet van uitgaan dat onrechtmatig verkregen bewijsmateriaal nooit mag gebruikt worden. De fiscus mag niet verzwakt worden, maar moet wel binnen een duidelijk wettelijk kader opereren. Voor strafzaken heeft men de Antigoonregeling ingevoerd. We moeten eenzelfde regeling krijgen voor fiscale zaken;
- Verdere digitalisering zodat **de cashdrempel** kan verlaagd worden tot 1.500 euro;
- De aanpak van de ontwijkingsmogelijkheden bij schenkingsbelastingen;
- De boete voor een vennootschap die geen aangifte in de vennootschapsbelasting indient, wordt verhoogd. Er wordt ook een onderzoek gedaan naar de toename van schijnzelfstandigheid. Indien nodig worden maatregelen genomen;
- In het verlengde van de versterking van de 'Una Viaprocedure', willen we een betere samenwerking tussen Justitie en de FOD Financiën om de strijd tegen fiscale fraude meer armslag te geven.

Een rechtvaardige fiscaliteit is onmogelijk zonder een goed werkende belastingadministratie. CD&V pleit voor **extra investeringen in de fiscale administratie**. Er moet een goede interne opleiding worden georganiseerd binnen de FOD Financiën om de fiscale kennis te versterken. Daarnaast is er nood aan investeringen in digitalisering. Met een beter verkeer van digitale gegevens (tussen de federale en Vlaamse belastingdienst, gerecht, RSZ) zal de overheid meer geld kunnen recupereren. Een versterking van de fiscale administratie komt niet alleen de efficiënte inning van de belastingen ten goede, maar leidt ook tot betere dienstverlening aan de burgers en bedrijven.

<u>Belastingaangifte en vereenvoudiging</u>

Ons belastingsysteem is te complex. Vandaag bestaan er te veel uitzonderingen die op hun beurt ook weer uitzonderingen hebben. Kortom: fiscale koterijen. Elke maatregel op zich is goed bedoeld, maar globaal leiden ze tot een grote complexiteit. Vandaag zijn er 829 vakjes op de belastingbrief terug te vinden. De Vlaming heeft gemiddeld twee tot vijf uur nodig om zijn belastingaangifte in te vullen. Dat is een slechte score in vergelijking met andere landen. Een complexe aangifte leidt ook tot een mattheüseffect: zij die zich gespecialiseerde ondersteuning kunnen veroorloven, gaan hier beter mee om dan zij die dit niet kunnen. Om dit probleem op te lossen, pleit CD&V voor een **vereenvoudiging van het belastingsysteem**, een **meer leesbare belastingaangifte** en de toevoeging van een **educatief luik** aan de aangifte.

We willen de **personenbelasting eenvoudiger en transparanter** maken, zonder de progressiviteit af te zwakken. Een eenvoudig belastingstelsel is te begrijpen voor de belastingbetaler. In combinatie met eenvoudige procedures zorgt dit ervoor dat de administratie efficiënt kan werken.

We stellen voor om de aangiftebrief een stuk leesbaarder te maken. Een aangifte moet worden opgemaakt **vanuit het oogpunt van de burger** en niet vanuit het oogpunt van de belastingambtenaar. Er zijn verschillende manieren om de belastingaangifte makkelijker leesbaar te maken, zoals de aangifte structureren volgens een beslissingsboom en meer codes vooraf laten invullen door de belastingdienst.

We willen een **educatief luik** toevoegen aan de belastingaangifte waarbij wordt aangegeven naar welke beleidsdomeinen het belastinggeld gaat en welke overheid hiervoor verantwoordelijk is.

Lokale financiën

Onze lokale besturen zijn bij de grootste investeerders van ons land. Ze zorgen voor economische welvaart en jobcreatie wanneer ze nieuwe infrastructuurprojecten realiseren. Door te investeren in open ruimte, parken, bossen en andere publieke ruimte verhogen lokale besturen de levenskwaliteit van elke burger.

We willen een **voorspelbaar en stabiel financieel klimaat** voor lokale besturen via een **nieuw fiscaal pact** en een hervorming van de subsidiestromen. Dankzij een stabiele financiering kunnen lokale besturen een geloofwaardig meerjarenplan opmaken dat rekening houdt met de investeringsnood. Dit past in de strategie van het federale investeringspact.

Ten eerste pleit CD&V voor de invoering van **een nieuw fiscaal pact**. Indien een Vlaamse of federale belastinghervorming negatieve effecten heeft op de inkomsten van lokale besturen, moeten deze worden gecompenseerd. Om de investeringskracht van lokale besturen te verhogen moet er een **verlaagd btw-tarief** worden ingevoerd voor **infrastructuurwerken**, zeker voor infrastructuuruitgaven voor de fiets en andere zwakke weggebruikers.

We willen een rem zetten op de talrijke lokale fiscale reglementen die wegen op ondernemers. Het **aantal lokale belastingen op ondernemers wordt beperkt** tot maximaal tien per stad of gemeente. Ter compensatie dienst de Vlaamse overheid een algemene schuldverlichting in te stellen of de compensatie van de vrijstelling van onroerende goederen voor bedrijfsinvesteringen te herstellen.

Ten tweede wil CD&V de **subsidiestromen vanuit de Vlaamse overheid naar de lokale besturen hervormen**. Het **Gemeentefonds** moet worden hervormd op basis van de volgende krachtlijnen:

- **Meer rechtvaardigheid:** We pleiten voor een meer **rechtvaardige verdeling** van de financiële middelen tussen verschillende lokale besturen. Er zijn zeer grote verschillen in het bedrag per inwoner dat lokale besturen ontvangen. CD&V wil een gelijkere verdeling van de middelen tussen de lokale besturen, op basis van objectieve criteria. Daarnaast moet het Gemeentefonds steden en gemeenten met **een snel wijzigende bevolkingssamenstelling** en een **snel groeiende bevolking** (zoals in de Denderstreek) ondersteunen om een sterk integratiebeleid te kunnen voeren en de uitbouw van voorzieningen op het vlak van onderwijs, sport, jeugdbeleid en werk te ondersteunen;
- **Levenskwaliteit verhogen:** Door te investeren in groene publieke ruimte kunnen steden en gemeenten de levenskwaliteit van hun inwoners verbeteren. Het Gemeentefonds moet steden en gemeenten die inzetten op open ruimte, parken, bossen en weilanden belonen. Open ruimte is immers een schaars

goed geworden. De verdelingswijze van de middelen van het Gemeentefonds is dus aan een grondige hervorming toe, waarbij de voorafnames geen verdere groei meer kennen. De groeivoet van 3,5% wordt hoofdzakelijk ingezet op het criterium ‘open ruimte’;

- **Verder vereenvoudigen:** Dit betekent o.m. de samenvoeging van Gemeentefonds, Stedenfonds en Plattelandsfonds. Zo’n samenvoeging moet ertoe leiden dat de grote financiële stromen transparant en gedragen verdeeld worden;
- **Lokale autonomie behouden:** Te veel verdelingscriteria implementeren, vermindert de vrije besteding van de middelen.

4. Geborgenheid

4.1. Gelijke kansen

CD&V zet in op een inclusieve samenleving waar iedereen zich thuis voelt en kansen krijgt. Discriminatie moet altijd worden bestreden en gelijke kansen moeten worden bevorderd in alle aspecten van het leven: in onderwijs, zorg, op de arbeidsmarkt, bij het ondernemen, op de woonmarkt, in de vrije tijd… Dit maakt van gelijke kansen een transversale bevoegdheid. Ze werken door in alle bevoegdheidsdomeinen.

Een goed gelijkekansenbeleid loopt via twee sporen. Enerzijds moeten mensen de vruchten van hun talent kunnen plukken, ongeacht hun etnische en culturele afkomst, godsdienstige of levensbeschouwelijke overtuiging, leeftijd, geslacht, genderidentiteit, seksuele oriëntatie of het hebben van een beperking. Anderzijds moet de overheid mensen die riskeren uit de boot te vallen, versterken zodat ze op een volwaardige manier kunnen deelnemen aan het maatschappelijke leven. Opdat mensen hun talenten ten volle zouden benutten, mogen ze niet ongelijk behandeld worden. Ondanks de grote stappen die we ontegensprekelijk al hebben gezet, blijft discriminatie een pijnlijke realiteit. Een **krachtig antidiscriminatiebeleid** is dan ook een absolute must.

De overheid moet, ook los van discriminatie, **mensen versterken om kansen te grijpen**. Cultuur en onderwijs spelen een belangrijke rol. De school moet kinderen en jongeren voorbereiden op functioneren in onze dynamische samenleving en een emanciperende rol vervullen, in het bijzonder voor kansarme jongeren, jongeren met een migratieachtergrond, LGBTI-jongeren of jongeren met een handicap. Bovendien moeten cultuur en onderwijs mensen blijven sensibiliseren over discriminatie en uitsluitingsmechanismen in onze samenleving.

Gelijke kansen garanderen nog geen gelijke uitkomst. Dat hoeft ook niet: in een betrokken samenleving mogen mensen de vruchten van hun initiatief plukken. Maar tegelijk mag **solidariteit** geëist worden van die mensen die met wat meer talent geboren zijn, wat meer geluk hebben, gezond mogen zijn en meer successen boeken. Voor de groep van de meest kwetsbaren, de mensen in armoede, doen we een extra inspanning. Als overheid ondersteunen we de **organisatie van beleidsparticipatie van kwetsbare groepen** (bv. mensen met een handicap), omdat hun ervaringsdeskundigheid een meerwaarde betekent voor de ontwikkeling van het gelijkekansenbeleid.

Om de gelijkheid van mannen en vrouwen te versterken, dient de overheid in samenwerking met het Instituut voor Gelijkheid van Mannen en Vrouwen verder te gaan met *het* **plan *'gender mainstreaming'***. Bij deze strategie wordt de impact van overheidsmaatregelen steeds getoetst aan hun soms ongewenste en onverwachte effecten op gender. Op basis van het rapport uit de vorige legislatuur maken we nieuwe aanbevelingen. Verder ijveren we ervoor dat onderwijs al vanaf de jongste jaren van het kind inzet op een visie die gendergelijkheid en genderneutraliteit kadert en ondersteunt, waarbij de school en het onderwijs in brede zin actief meewerken aan een hedendaagse visie los van vroegere stereotypen.

CD&V zet de strijd tegen gender- en eergerelateerd geweld verder. Het **verdrag inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld** van de Raad van Europa, beter gekend als het verdrag van Istanbul, wordt opgevolgd door het Instituut voor Gelijkheid van Mannen en Vrouwen. De #metoo-beweging bracht **seksisme en seksuele intimidatie** onder de aandacht, met bijzondere aandacht voor seksueel misbruik van personen met een handicap. Hoewel deze problematieken nu al enkele jaren strafbaar zijn door

de seksismewet van 2014, is er nog een lange weg af te leggen. Na evaluatie van de door België al getroffen maatregelen, dient het beleid verder te worden versterkt. Er moet bekeken worden of er een apart actieplan voor seksisme kan worden uitgewerkt. Dit actieplan moet concrete maatregelen en meetbare slaagcriteria bevatten met een realistisch tijdpad.

Het **nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld** wordt geëvalueerd en geactualiseerd. Bovendien moet er op Europees niveau afspraken worden gemaakt rond de definitie van gendergerelateerd cybergeweld en werk worden gemaakt van betere gegevensverzameling en wetgeving hieromtrent. Om **polygamie en gedwongen huwelijken** de wereld uit te helpen, wordt de focus gelegd preventie en sensibilisering.

België kampt met een groeiend probleem van **genitale verminking** bij meisjes en vrouwen. Sinds 2018 zijn artsen verplicht genitale verminking te registreren. Ook hun spreekplicht werd uitgebreid. Hierdoor kan men beter in kaart brengen welke meisjes een besnijdenis riskeren. Het gevoerde beleid ten opzichte van **vrouwelijke genitale verminking** moet worden versterkt. Vooral inzake detectie, ondersteuning en opvang van slachtoffers, toegang tot justitie en gerechtelijke vervolging kan het nog beter. CD&V wil nog meer bekendheid geven aan de twee referentiecentra genitale verminking waar slachtoffers terecht kunnen voor seksuologische, medische en psychologische begeleiding.

CD&V wil een evaluatie van de pilootprojecten rond **multidisciplinaire centra inzake seksueel geweld**, een verderzetting van de werking en nieuwe zorgcentra in elke provincie. Voldoende woningen voor crisisopvang van slachtoffers is een belangrijk aandachtspunt. Er moet ook specifieke aandacht besteed worden aan **mediawijsheid** bij jongeren rond seksueel overschrijdend gedrag en online seksueel misbruik.

CD&V is voorstander van een **verplichte opleiding voor magistraten over seksueel geweld** en hoe hier mee om te gaan. Ook met betrekking tot **tienerpooiers** en hun slachtoffers, moeten bijkomende inspanningen geleverd worden. Het actieplan voor een betere bescherming van slachtoffers van tienerpooiers moet in de praktijk worden omgezet. De ketengerichte aanpak van dit probleem moet als inspiratie dienen voor andere maatschappelijke problemen: preventie, bescherming, vervolging en partnerschappen met experten, welzijn, politie en justitie.

We hebben blijvende aandacht voor de **strijd tegen mensensmokkel en mensenhandel**, met oog voor de opvang en begeleiding van slachtoffers. Speciale aandacht schenken we aan seksuele uitbuiting en prostitutie als vorm van mensenhandel.

Ondanks verschillende initiatieven, blijft discriminatie en geweld tegen holebi's, transgender en intersekse/DSD-personen een maatschappelijk probleem. CD&V ondersteunt en actualiseert het bestaande **interfederaal actieplan tegen geweld en discriminatie ten aanzien van LGBTI-personen**.

De organisatie van de **klankbordgroep intersekse** wordt verdergezet. Deze klankbordgroep is samengesteld uit de belangrijkste '*stakeholders*' op het vlak van intersekse/DSD. De groep zorgt voor actieve inbreng bij beleidsdiscussies en verstrekt informatie over vormen van intersekse/DSD.

Om geweld en discriminatie op grond van ras en afkomst in alle domeinen van de samenleving tegen te gaan en vooroordelen en stereotypen te bestrijden, wil CD&V, samen met het middenveld, werk maken van een **nationaal actieplan tegen racisme en discriminatie**. Binnen dit actieplan moet de nadruk gelegd worden op

een structurele aanpak van racisme, discriminatie op basis van afkomst, xenofobie en haatdiscours. We hebben speciale aandacht voor meervoudige discriminatie. Mensen kunnen immers op basis van meerdere kenmerken tegelijk het slachtoffer worden van discriminatie. Bovendien leidt deze meervoudige discriminatie tot een nog sterkere uitsluiting.

De **genderwet, de antidiscriminatie- en de antiracismewetten** zijn pijlers om tot meer inclusiviteit te komen. Het is voor CD&V belangrijk dat de **evaluatie** die van deze wetten is gebeurd, leidt tot een **betere toepassing**. We zien ook een belangrijke rol voor het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen en voor Unia, het interfederale gelijkekansencentrum, om op een onafhankelijke manier mensen bij te staan die gediscrimineerd worden.

4.2. Een veilige samenleving

4.2.1. Justitie

<u>Nabije, betaalbare en stipte justitie</u>

Een nabije justitie is belangrijk, zij het in een andere zin dan vroeger. Naast de **fysieke nabijheid** is het steeds meer een **digitale nabijheid** die we van justitie verwachten. CD&V wil een doorgedreven **informatisering van de processen** binnen justitie met als doel *'the court of the future'* in de praktijk te brengen. Dit betekent ook extra investeren in nieuwe en moderne gerechtsgebouwen. De communicatie tussen justitie en de burger moet elektronisch kunnen verlopen, zonder dat de menselijke benadering wegvalt. Zo moet er een uniek loket komen dat op gelijke wijze toegankelijk is in alle gerechtsgebouwen waar iedereen zijn digitaal dossier kan raadplegen. Wie van thuis uit op het internet kan, moet zelf het dossier kunnen beheren via de website '*Just-on-Web'*. Om de fysieke nabijheid van justitie te benadrukken, moeten de vrederechters worden versterkt. Zij functioneren als de nabijheidsrechters bij uitstek. Ook moeten inzetten op **begrijpelijke rechtstaal**.

Daarnaast willen we ervoor zorgen dat de **kostprijs van een geschil draaglijk is**. Justitie moet betaalbaar zijn voor iedereen. CD&V is tegen klassenjustitie. Bij de toegang tot justitie moet rekening gehouden worden met de financiële draagkracht van de rechtzoekende. De drempels om beroep te doen op juridische bijstand moeten aangepast worden. De rechtsbijstandsverzekering moet gepromoot worden door de polissen aantrekkelijker te maken en het aanbod te verruimen. Dit kan via fiscale stimuli.

Ten slotte moet geïnvesteerd worden in een **stipte justitie,** zodat rechtszoekenden geen jaren moet wachten op een uitspraak. Een performante justitie is in staat geschillen te beslechten binnen een termijn van één jaar per aanleg. We werken verder aan een efficiënte en effectieve justitie: het autonoom beheer van de rechterlijke orde wordt verder doorgevoerd.

<u>Helder, toegankelijk zijn en modern recht</u>

De burger heeft recht op **heldere wetboeken** die in een **begrijpelijke taal** zijn opgesteld. De wetboeken moeten toegankelijk zijn voor de rechtszoekende die zijn rechten wil doen gelden en voor de rechtspractici die het recht moeten toepassen. Een samenleving heeft wetgeving nodig die aangepast is aan de noden van vandaag maar ook aan die van de toekomst. In de vorige legislatuur gebeurde al een grondige herwerking van de bestaande

wetboeken. Wat betreft het burgerlijk recht moet de hervorming worden verdergezet, zodat gans het burgerlijk recht klaar is voor de 21ste eeuw. Ook de wetboeken strafrecht, strafprocesrecht en strafuitvoering, werden voorbereid door academici, advocatuur en magistratuur. Deze moeten enkel nog in de praktijk worden omgezet.

Evaluatie om de performantie te garanderen

In de vorige legislatuur werden al grote stappen gezet om de **gerechtelijke achterstand weg te werken**. Een nieuwe evaluatie kan zicht geven op de overblijvende knelpunten.

Justitiële actoren moeten mensen **naar de juiste hulpverlening of ondersteuning doorverwijzen**. CD&V wil investeren in de aansluiting van hulpverlening en zorg op justitie door welzijnskamers te organiseren in de rechtbank. De welzijnskamers vormen een verbinding tussen justitie en hulpverlening, met als doel een goede afstemming en taakverdeling tussen de verschillende betrokken actoren. Het uitgangspunt moet zijn dat iedereen met een nood aan hulpverlening, in welke vorm dan ook, een plaats krijgt binnen de reguliere hulpverlening, ook als iemand het etiket van justitie draagt.

Ook de werking van de **familierechtbanken** moet geëvalueerd worden. Nu de familierechtbanken vijf jaar actief zijn, wil CD&V nagaan hoe de doorverwijzing naar de kamer voor minnelijke schikking en naar alternatieve geschillenbeslechting verbeterd kan worden.

Tenslotte moeten het gebruik en de mogelijkheden van artificiële intelligentie in de werking van justitie geëvalueerd worden. De rechter kan zo over meer kwalitatieve informatie beschikken om een uitspraak te doen. Bijgevolg kan er meer aandacht gaan naar een corrigerende menselijke tussenkomst die rekening houdt met de bijzondere aspecten van het voorliggende dossier.

Wij willen dat in de volgende legislatuur de taalwet van 1935 wordt aangepast om erin te voorzien dat de **korpschefs van alle tweetalige korpsen**, zoals de eerste voorzitter van het Hof van Beroep in Brussel, **verplicht tweetalig** moeten zijn.

Oplossingsgerichte justitie

Magistraten en gerechtspersoneel zijn onmisbaar voor de werking van justitie. Door met alle actoren in te zetten op een toegankelijkere, stiptere en rechtvaardigere justitie, zal de rechtzoekende een betere dienstverlening krijgen en justitie aantrekkelijker worden. Iedereen binnen justitie heeft de plicht om bij te dragen aan een **oplossingsgerichte justitie**, waarbij conflicten zo veel mogelijk vermeden en beheerst worden. CD&V pleit ervoor zoveel mogelijk de voorkeur te geven aan **bemiddeling** en oplossingen die door alle partijen gedragen worden.

Inzake **tucht** moeten we evolueren naar één uniforme regeling voor alle juridische beroepen en magistratuur.

Mensenrechten

Zowel op nationaal als op internationaal vlak vormen **mensenrechten** een zeer belangrijk punt. Gelet op de snelle ontwikkelingen in onze samenleving is het van groot belang de **mensenrechten te bewaken**. De oprichting van een mensenrechteninstituut moet ons land daarbij helpen. De stappen die al zijn gezet, moeten

leiden tot een internationaal erkend 'Nationaal Instituut ter bevordering en bescherming van de Rechten van de Mens' met A-statuut.

Burgerlijk recht

Op het vlak van het burgerlijk recht is al veel gebeurd en willen we nog verdere stappen zetten. **We verwijzen naar het luik 'gezin'** voor de versterking van de solidariteit tussen **feitelijk en wettelijk samenwonenden**, voor een aangepast kader en statuut voor **zorgouders**, **echtscheidingen** en de gevolgen ervan voor de kinderen en voor binnenlandse en interlandelijke **adoptie**.

Aangepaste zorg en begeleiding voor personen met een psychische kwetsbaarheid

Kwetsbare personen die door hun **geestestoestand** hun eigen veiligheid of de veiligheid van anderen in gevaar brengen, verdienen in de eerste plaats gepaste zorg en begeleiding. De huidige wetgeving focust enkel op beschermingsmaatregelen en de voorwaarden waaronder een persoon gedwongen kan worden opgenomen in een psychiatrische instelling. CD&V wil deze wetgeving moderniseren. De **zorg en de behandeling moeten centraal staan**, zonder afbreuk te doen aan de nood aan bescherming.

Een **gedwongen opname** is en blijft, als vrijheidsberovende maatregel, een **uiterste maatregel**. Voor sommige personen met een psychische kwetsbaarheid is een gedwongen opname niet nodig en volstaan zorg en ondersteuning via een alternatief zorgtraject (bv. verpleging in een gezin).

De begeleiding en eventueel gedwongen opname hebben niet enkel een grote impact op de betrokken persoon zelf, maar ook op diens omgeving. De directe omgeving van de persoon dient, als zij dit wensen, te worden betrokken bij het zorgtraject.

Een regeling op maat van het kind met een zorgbehoefte

Ouders van een **kind met een zorgbehoefte** zijn vaak bezorgd over het lot van hun kind na hun overlijden. Een eerste stap om aan deze bezorgdheid tegemoet te komen, werd voorzien in het hervormde erfrecht. Aangezien de reserve beperkt wordt tot 50% van de nalatenschap, kunnen ouders, als ze dit wensen, over een groter deel van de nalatenschap beschikken in het voordeel van hun zorgkind.

Verder is het voor de ouders een geruststelling dat zij vooraf een regeling op maat van hun kind kunnen uitwerken, zodat de continuïteit in het leven van het kind ook na hun overlijden gegarandeerd is. Deze regeling kan een omkadering van zorg en begeleiding omvatten. Ook moeten de ouders een vermogensrechtelijke regeling kunnen uitwerken waarbij het kind het genot krijgt van goederen die beheerd worden door een vertrouwenspersoon.

Zelfstandige procesbekwaamheid voor de minderjarige

Het Belgisch recht gaat uit van de handelingsonbekwaamheid van de minderjarige. Het idee is dat een kind, omwille van zijn kwetsbaarheid, best vertegenwoordigd wordt door zijn ouders. Doorheen de jaren werden steeds meer uitzonderingen op het principe voorzien.

De vraag rijst dan ook waarom een minderjarige niet bekwaam kan zijn om voor de rechtbank de bescherming van zijn rechten af te dwingen? CD&V wil de **minderjarige een zelfstandige toegang tot de rechter geven als**

dit noodzakelijk is om zijn belangen te beschermen. Dit kan het geval zijn wanneer zijn vertegenwoordiger weigert op te treden of als er een tegenstrijdigheid van belangen bestaat. De minderjarige kan in dit geval door een jeugdadvocaat en, indien nodig, ook door een tolk worden bijgestaan

Privacy en het gebruik van moderne technologieën

Onze privacy bewaken is een prioriteit. Bijna dagelijks geven we immers persoonlijke informatie prijs en als burger hebben we er vaak weinig zicht op of deze op een legale manier wordt gebruikt. De Algemene Verordening Gegevensbescherming die op 25 mei 2018 van kracht werd en de verschillende nationale uitvoeringswetten bij deze verordening bieden een nieuw kader voor de verwerking van al die gegevens. De uitdaging waar we de komende jaren voor staan, is om deze regels in de praktijk te brengen. Daarbij moeten de rechtszekerheid en de werkbaarheid van de nieuwe regels voor ondernemingen en verenigingen gewaarborgd worden.

De **nieuwe Gegevensbeschermingsautoriteit** (voorheen Privacycommissie) krijgt de middelen om haar belangrijke rol van dataprotectie-toezichthouder waar te maken. Het is immers haar taak om burgers, bedrijven en overheidsdiensten te informeren, om aan de nieuwe regels een werkbare en praktische interpretatie te geven en om controles uit te voeren en sancties op te leggen.

Verder moet de **overheid**, die ook veel persoonsgegevens gebruikt bij de vervulling van haar opdrachten, **het goede voorbeeld** geven door binnen haar verschillende departementen een dataprotectiecultuur te promoten. Dit kan door een goede ondersteuning van haar functionarissen voor gegevensbescherming, door duidelijke en volledige informatie op haar websites te voorzien en door te investeren in goed beveiligde ICT.

CD&V ijvert voor een **systematische toepassing van éénmalige gegevensinzameling (*'only once'*) in de publieke sector,** met respect voor de privacy van de burger. De beschikbare gegevensbanken met informatie moeten zoveel mogelijk toegankelijk zijn voor de verschillende overheidsinstanties, zodat ze burgers of ondernemingen niet telkens opnieuw om informatie moeten vragen. Gestroomlijnde regelgeving waarin uitwisselingen tussen overheidsdiensten goed worden omkaderd, functionarissen voor gegevensbescherming die concreet waken over het respect voor de privacyregels binnen elke dienst, de afsluiting van protocolakkoorden waarin duidelijke afspraken worden gemaakt tussen instellingen die gegevens uitwisselen en het recent opgerichte 'informatieveiligheidscomité' dat ondersteuning biedt aan de verschillende diensten, zijn belangrijke waarborgen.

<u>Economisch recht</u>

Meer preventieve werking van het insolventierecht

Op 1 mei 2018 trad het nieuwe insolventierecht in werking. Het insolventierecht werd tot een coherent geheel gecodificeerd en gemoderniseerd. Een **performant insolventierecht draagt bij aan een welvarende economie**. Het is belangrijk om **startende ondernemingen alle kansen te geven** om te groeien en **ongezonde ondernemingen zo snel als mogelijk te reorganiseren of uit het economische veld te halen**. Ongezonde ondernemingen mogen niet zomaar hun activiteiten blijven voortzetten, want zo ontstaat het risico dat zij gezonde ondernemingen schaden omdat zij hun verplichtingen niet kunnen nakomen.

Het is de taak van de kamers voor ondernemingen in moeilijkheden om deze ondernemingen op te sporen. Dat gebeurt best zo snel mogelijk, vanaf dat er (financiële) problemen ontstaan. Deze kamers moeten nog meer slagkracht krijgen om ondernemingen die het financieel moeilijk hebben sneller te kunnen opsporen en beter te kunnen begeleiden.

'Only once'-principe voor ondernemingsinformatie

Verschillende overheidsinstanties beschikken al over veel ondernemingsinformatie. Toch gebeurt het nog te vaak dat ondernemingen meerdere keren dezelfde informatie moeten doorgeven aan verschillende overheidsdiensten of, omgekeerd, dat de diensten verschillende databanken moeten raadplegen om over alle informatie te beschikken.

CD&V wil dat het ***'only once'*-principe ook voor ondernemingsinformatie volledig wordt doorgetrokken**. Het project KBO Plus (cfr. Kruispuntbank voor Ondernemingen) moet dit mogelijk maken. De KBO Plus moet alle informatiebronnen over ondernemingen samenbrengen in één authentieke bron. In deze databank zal alle informatie worden verzameld van de huidige KBO, het Belgisch Staatsblad en de ondernemingsdossiers die zich op dit moment op de griffies bevinden. Dit zal een aanzienlijke vereenvoudiging en verlaging van de administratieve lasten voor ondernemingen met zich meebrengen.

<u>Strafrecht, strafprocesrecht en strafuitvoering</u>

Strafrecht

Het strafrecht is het meest dwingende en repressieve instrument om te reageren op misdrijven en ongewenst gedrag. Het moet spaarzaam maar doelgericht worden gebruikt om onze maatschappij te beveiligen, daders bij te sturen en slachtoffers in hun rechten te herstellen. Het door minister Geens **voorbereide strafwetboek** moet de basis zijn om een nieuw strafwetboek in te voeren. Het strafrecht wordt eenvoudiger gemaakt met meer samenhang tussen misdrijven en straf. Dit zal ervoor zorgen dat **straffen meer aansluiten bij het maatschappelijk rechtvaardigheidsgevoel** en bij de **ernst van het gepleegde misdrijf** (bv. strengere straffen voor zware seksuele misdrijven). Ook moet het bijzonder strafrecht, zoals de drugswet of de fiscale wetgeving, worden aangepast en afgestemd op het nieuwe strafwetboek.

Strafprocesrecht

Ook het strafprocesrecht werd de voorbije jaren grondig hervormd. De voorstellen van de experten zorgen voor een **gelijkwaardige positie van alle partijen in het strafproces**. Vandaag de dag zijn er twee soorten onderzoek mogelijk: het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek. CD&V is **voorstander van één strafrechtelijk vooronderzoek**. Dit moet gebeuren onder leiding van het Openbaar Ministerie en onder controle van een onderzoeksrechter die waakt over een rechtmatig en proportioneel gebruik van onderzoeksmaatregelen die diep ingrijpen in de persoonlijke levenssfeer (bv. huiszoeking of telefoontap). Het parket beslist over de vervolging. Er wordt gewaakt over een gelijkwaardige rechtspositie van slachtoffer en verdachte. Verder worden onnodige, procedurele vertragingsmechanismen weggewerkt, zodat we sneller tot een afhandeling komen.

De samenleving moet de mogelijkheid krijgen een tweede opinie te vragen over een seponering**. Procedurefouten mogen er niet toe leiden dat verdachten vrijuit gaan.** CD&V wil bijkomende inspanningen

om de performantie van justitie te verhogen. Alle feiten moeten dan ook verjaarbaar zijn zolang ze niet aanhangig zijn gemaakt bij de rechter. Het is voor CD&V absolute noodzaak om een efficiënte, accurate en rechtvaardige strafrechtelijke afhandeling van misdrijven mogelijk maken. Daarom is een **aanpassing van de juryrechtspraak** vereist.

Strafuitvoering en detentietraject op maat

Het uitgangspunt is dat **elke straf, hoe klein ook, moet uitgevoerd worden**. Bij de oplegging, uitvoering en controle van de straf moet zo veel mogelijk ingezet worden op (re-)integratie van veroordeelden. De straf moet steeds in verhouding zijn met het misdrijf. We willen meer investeren in werkstraffen en in de vervangende werkstraf voor geldboetes.

Er moet voor elke inbreuk een gepaste straf bestaan. Bij een straf moet niet automatisch gedacht worden aan de gevangenisstraf. Er zijn vele vormen van strafuitvoering. De gevangenisstraf is één optie en vooral een **laatste remedie**. CD&V is voor een sterke **differentiëring in de strafuitvoering**. De uitbreiding van de capaciteit in de penitentiaire inrichtingen moet gepaard gaan met een **langetermijnvisie** en een **focus op alternatieve strafuitvoering**. Er moet verder geïnvesteerd worden in de detentieomstandigheden en in gedifferentieerde, kleinschalige en gemeenschapsgerichte strafuitvoering, via de versnelde uitvoering van het masterplan gevangenissen. Dit kan door te investeren in transitiehuizen waar verschillende groepen gedetineerden hun straf uitzitten en intensief worden voorbereid op hun re-integratie in de samenleving op het vlak van werk, wonen, sociaal netwerk en persoonlijke en maatschappelijke oriëntatie in de ruimste zin van het woord. Een evaluatie van het proefproject van de transitiehuizen kan de leidraad zijn voor de verdere uitbouw van deze alternatieve strafuitvoering.

Ook de inhoud van de straf is cruciaal om recidive te voorkomen. Justitiehuizen, psychosociale diensten, hulp- en dienstverlening, medische en geestelijke gezondheidszorg moeten intensief samenwerken en voldoende middelen krijgen om een betekenisvol detentietraject te kunnen aanbieden. CD&V wil **elke gedetineerde bij binnenkomst in de gevangenis screenen** op medisch, familiaal en psychosociaal vlak. Dit kan input opleveren om **een detentietraject op maat** voor elke gedetineerde uit te stippelen, met inbegrip van geradicaliseerde gedetineerden, rekening houdend met de specifieke risico's en noden. Dit vergt een bijkomende ondersteuning inzake penitentiaire arbeid, opleiding, socioculturele activiteiten, sport en ontspanning, '*disengagement*projecten'…

Gezondheidszorg binnen de gevangenismuren

Gedetineerden met een psychische of psychiatrische problematiek moeten kunnen genieten van **gespecialiseerde geestelijke gezondheidszorg**. CD&V wil de **zorgteams in de gevangenissen** uitbreiden en versterken. Dit zijn multidisciplinaire teams van dokters, psychologen, psychiaters en maatschappelijk assistenten die een gedetineerde intensief opvolgen en begeleiden. Er moeten ook verdere stappen gezet worden richting een gelijkwaardige, continue en onafhankelijke gezondheidszorg voor gedetineerden en geïnterneerden, door een **integratie in de algemene gezondheidszorg**. De penitentiaire zorg behoort tot het domein van volksgezondheid. Een **globaal gezondheidsplan** voor de gezondheidszorg en een verhoging van de kwaliteit van het algemene zorgaanbod voor gedetineerden en geïnterneerden zijn nodig.

Veel gedetineerden kampen met een verslavings- en middelenproblematiek. Bijgevolg moet er meer **ondersteuning komen voor verslavingszorg**. We willen een effectievere aanpak van **drugs in de gevangenissen**.

Zo moet er in elke gevangenis bv. een drugshond aanwezig zijn die actief drugs kan opsporen, onder begeleiding van een daartoe opgeleide penitentiaire beambte.

Internering als blijvend aandachtspunt

Internering is een blijvend aandachtspunt. De bestaande interneringswetgeving en het al opgestarte **Masterplan gevangenissen en internering** moeten verder worden gezet. Er moet ook aandacht zijn voor de specifieke ondersteuning van de meest **kwetsbare geïnterneerden,** zoals geïnterneerden met verstandelijke, fysieke of meerdere aandoeningen. CD&V wil investeren in de creatie van een Penitentiair Onderzoeks- en Klinisch Observatiecentrum, de uitbreiding van het forensisch zorgaanbod voor geïnterneerden en doorstroming naar het **reguliere zorgcircuit**. We willen meer inzetten op een goed uitgebouwde ambulante en tóch veilige zorgomkadering voor geïnterneerden. Ook moeten er stappen gezet worden richting de **harmonisering van sociale tegemoetkomingen** van geïnterneerden.

Extern onafhankelijk toezicht en klachtrecht

Iedereen wiens vrijheid benomen wordt, heeft recht op een minimale kwaliteit van verblijf. We blijven investeren in **extern onafhankelijk toezicht** voor alle vrijheidsbenemende plaatsen en vormen voor volwassenen, kinderen en jongeren. CD&V wil ook het **formeel klachtrecht** voor gedetineerden in de praktijk omzetten. De oprichting van een **onafhankelijk nationaal preventiemechanisme tegen foltering** zal ervoor zorgen dat België aan zijn internationale verdragsverplichtingen voldoet.

Aandacht voor het penitentiair personeel

Bij de rekrutering van nieuwe personeelsleden in het gevangeniswezen moet er meer aandacht worden besteed aan de aanwerving van **mensen met een menswetenschappelijk profiel en competenties.** Dit moet het mogelijk maken meer in te spelen op de begeleiding van de gedetineerden. De pure veiligheidsfuncties zullen niet verdwijnen, maar kunnen ook door technologie opgevangen worden. Verder volgen we de implementatie van de **gegarandeerde dienstverlening** bij het gevangenispersoneel nauwgezet op.

Stapsgewijze (re-)integratie en betere ondersteuning voor justitiehuizen

De overgang van de gevangenis naar de maatschappij moet geleidelijk en stapsgewijs gebeuren. CD&V wil **iedere gedetineerde die nog niet einde straf is en de gevangenis verlaat, traceerbaar maken** met nieuwe technologieën. Elektronisch toezicht kan ev. ook in een andere context dan thuis.

De opvolging van gedetineerden en veroordeelden door de justitiehuizen, één per provincie, en regionale antennehuizen, is cruciaal. De voorwaardelijke invrijheidstelling van plegers van zwaardere misdrijven moet gepaard gaan met een goed voorbereid reclasseringsplan. De na te leven voorwaarden moeten worden gecontroleerd en opgevolgd. De justitiehuizen en de justitieassistenten spelen bij het opleggen van een straf en de opvolging van de strafuitvoering een cruciale rol. Verder hebben justitiehuizen ook een belangrijke advies- en signaalfunctie naar, onder andere, de magistratuur. Om al de doelstellingen en taken van de justitiehuizen te vervullen, moeten **financiële middelen en ondersteuning** worden voorzien. De justitiehuizen moeten ook een grotere rol krijgen in burgerlijke opdrachten zoals sociale studies naar de familiale situatie. Ze adviseren magistraten over de huisvesting van het kind, ouderlijk gezag, omgangsregeling…

Omdat strafuitvoering op maat financiële middelen vereist, wil CD&V een **coherent financieel plan voor de hele strafuitvoering** dat aan de eisen van een moderne strafuitvoering voldoet (bv. nadruk op alternatieven voor de gevangenisstraf, detentietraject op maat en efficiënte opvolging en nazorg).

Jeugddelinquentierecht

Er moet **intensiever gebruik gemaakt worden van de periode die jongeren onder begeleiding staan** in ambulante of residentiële voorzieningen door te werken aan re-integratie, responsabilisering en een positief toekomstbeeld. Het uitvoeringsplan van het decreet jeugddelinquentierecht moet in de praktijk worden omgezet, met voldoende financiële middelen en een wetenschappelijke evaluatie voor lange sancties als alternatief voor de uithandengeving. We geven prioriteit aan snelle reactiemogelijkheden op het niveau van het parket en herstelgerichte reacties, zoals bemiddeling en het positief project.

CD&V wil minderjarige (vermoedelijke) delictplegers helpen **zelf initiatief te nemen bij het herstel van de schade**. Daarnaast moeten alle bevoegde overheden samen een aanbod van forensische psychiatrische zorg voor delinquente jongeren uitbouwen.

CD&V wil een **strikte scheiding tussen de inhoudelijke en infrastructurele werking** voor minderjarige delictplegers en jongeren die zich in een verontrustende opvoedings- of leefsituatie bevinden. Er zal voldoende capaciteit moeten worden uitgebouwd via de *non-profit*sector, ook voor diegene die nood hebben aan besloten begeleiding. In de gemeenschapsinstellingen moet een betere omkadering voorzien worden voor geestelijke gezondheidszorg. CD&V wil verder investeren in het extern toezicht van de gemeenschapsinstellingen en rechtswaarborgen voor minderjarigen in detentie.

Geïntegreerde slachtoffer- en daderzorg

Het Centrum Algemeen Welzijnswerk (CAW) is het eerste aanspreekpunt voor slachtoffers. Het staat in voor slachtofferonthaal binnen de geïntegreerde slachtofferzorg. Een **geïntegreerde slachtofferzorg** zorgt voor begeleiding op maat binnen een bepaald traject, in overleg met verschillende partners. Er is nood aan een nieuw samenwerkingsakkoord slachtofferzorg.

Er moet in elke regio een goed uitgebouwd aanbod van daderbegeleiding komen (bv. verslavingszorg, agressie, schuldbemiddeling). Daders moeten zoveel mogelijk een plaats krijgen in de reguliere gezondheidszorg en hulpverlening.

Er moet voorzien worden in een verbeterde **situatie van slachtoffers van terreuraanvallen**. Een vergoedingssysteem moet worden uitgewerkt dat snel alle vormen van schade vergoedt (lichamelijk, moreel, psychologisch). De slachtoffers moeten zich kunnen wenden tot een uniek loket waarbij hen een referentiepersoon zal worden aangeduid die hen bijstaat in alle administratieve handelingen die zij moeten treffen, verbonden aan hun statuut van slachtoffer terreurdaden.

4.2.2. Veiligheid

De integrale veiligheidsketen

Een betrokken samenleving is pas mogelijk wanneer mensen zich veilig voelen. Veiligheid is een **houvast** en geeft **zekerheid**. Een samenleving kan maar functioneren als iedereen weet dat ontoelaatbaar gedrag of bedreigingen van onze normen en waarden niet getolereerd worden, maar daadwerkelijk aangepakt.

CD&V kiest resoluut voor een **ketengerichte en integrale veiligheidsaanpak**. Een 'ketenbenadering' betekent investeren in de héle veiligheidsketen. Betrokkenheid, preventie, repressie en nazorg gaan hand in hand. Sociale ontwikkeling, welzijnswerk, drugpreventie en ruimtelijke ordening dragen bij tot dit integraal veiligheidsbeleid. Tegelijkertijd moeten we beseffen dat **100% veiligheid een utopie** is. Dit mag ons echter nooit ontmoedigen te streven naar maximale veiligheid.

Een actief en integraal veiligheidsbeleid laat iedereen toe ongestoord van zijn rechten en vrijheden te genieten, met respect voor de vrijheid van de anderen. Het is in de eerste plaats de taak van de overheid om de veiligheid van de burgers te waarborgen. Aan de fundamentele rechten en vrijheden mag niet worden getornd. Om de verschillende prioriteiten inzake veiligheid op alle beleidsniveaus vast te leggen, moet de **kadernota integrale veiligheid** tijdig geactualiseerd worden.

Betrokkenheid van de burger

Veiligheid is niet alleen de verantwoordelijkheid van de overheid maar van iedereen. De **burger is een actieve partner** in het veiligheidsbeleid. CD&V is ervan overtuigd dat een **betrokken samenleving een veilige samenleving is.** CD&V wil buurten versterken, zodat mensen elkaar leren kennen en kleine problemen opgelost worden door en in de buurt. Een leefbare buurt met een sterk sociaal weefsel, sociale contacten en verenigingsleven beperkt subjectieve onveiligheidsgevoelens.

CD&V is voorstander van een **intensievere ondersteuning van buurtpreventienetwerken en buurtinformatienetwerken (BIN's)** van burgers, alsook van ondernemers in commerciële buurten. Ze versterken niet alleen de sociale cohesie, sociale controle en burgerparticipatie maar brengen de burger dichter bij de lokale politie. Deze netwerken moeten van onderuit tot stand komen op een heel laagdrempelige manier. Hiervoor moet een kader uitgewerkt worden in samenwerking met het lokale bestuur en politie. Dit kader kan bepaalde principes en goede praktijken stimuleren: de SAAR-methode (signaleren, alarmeren, appen, reageren), gebruikmaken van een huishoudelijk reglement, een lokale coördinator, een sensibiliserende rol van de politie of het lokale bestuur met een rol voor de wijkagent…

De wijkagent centraal

CD&V kiest resoluut voor een sterke wijkwerking en wijkagenten. Het veiligheidsbeleid moet dicht bij de mensen staan. De **nabijheid van politie- en hulpdiensten** is dan ook noodzakelijk. Essentieel is de wijkagent. Tot op heden zijn er te weinig middelen voor hem. In verschillende politiezones geraken **vacatures voor wijkagenten niet opgevuld**. Het probleem blijft dat veel mensen hun wijkagent niet kennen.

CD&V wil een **grotere erkenning van de wijkagent**, met inbegrip van een aantrekkelijker statuut en verloning. Dit moet gecombineerd worden met de **uitbouw en verankering van gemeenschapsgericht** werken.

Politieoptreden is niet enkel repressief. De gemeenschapsgerichte politiezorg moet worden benadrukt door een herkenbare en toegankelijke aanwezigheid van de politie in de wijken. **Politie die aanspreekbaar** is, die de buurt en de inwoners kent en in staat is om problemen vroegtijdig te herkennen en aan te pakken. Daarom is de wijkagent een absolute prioriteit. Een actieve rol van de **wijkagent op sociale media en in buurtpreventienetwerken en buurtinformatienetwerken** (BIN's) kan bijdragen tot de bereikbaarheid en een vergroting van het veiligheidsgevoel. De politie en vooral de wijkagent hebben ook een cruciale rol in de **opbouw van wederzijds respect, vertrouwensrelaties** met jongeren en de **nazorg van slachtoffers en daders**.

Omdat de functie van wijkagent niet meer ingevuld raakt, moet de instroom groter worden. De mogelijkheden van **lokale werving en selectie**, zonder afbreuk te doen aan de selectiecriteria, moeten verder worden uitgewerkt. Dit met als doel een gemeenschapsgerichte politiezorg met een performant politiekorps dat de politiezone weerspiegelt. **Geweld tegen politie en hulpdiensten** wordt niet getolereerd. Er moet dan ook een goede statutaire omkadering zijn voor politie en hulpdiensten tegen excessief geweld en agressie.

Investeren in preventie

Naast de wijkagent moet ook geïnvesteerd worden in **preventie** (bv. jeugdwerkers, dienst- en hulpverleners en gemeenschapswachten). CD&V is voorstander van **stadsmariniers** in steden en gemeentes waar samenlevingsproblemen opduiken. Daartoe wordt door de federale en Vlaamse overheid de nodige financiering voorzien. Een stadsmarinier is een stadsambtenaar en kent zijn of haar wijk. Het is een brugfunctie tussen bewoners, politie en stadsdiensten. Een stadsmarinier kan veiligheidsproblemen in bepaalde wijken aankaarten, oplossen, blinde vlekken signaleren en de vinger aan de pols houden.

Eén gemeenschappelijke opleiding voor alle veiligheidsberoepen

De **verschillen tussen de politiescholen** moeten verder worden weggewerkt. CD&V is voorstander van een moderne opleiding en een modern personeelsbeleid binnen de geïntegreerde politie, gekoppeld aan een **brede gemeenschappelijke basisopleiding**, via het 7de jaar in het middelbaar onderwijs, **als voorbereiding op een veiligheidsberoep**. Zo kan een onderbouwde keuze gemaakt worden voor het veiligheidsberoep dat men uiteindelijk kiest (bv. politie, leger, private veiligheid of penitentiaire beambte). CD&V is voorstander van gemeenschappelijke jobdagen voor alle veiligheidsberoepen. Politie- en veiligheidsonderwijs en -opleidingen hebben dringend **extra financiële zuurstof** nodig.

Vandaag kan iedereen zich **slotenmaker** noemen. Mensen hebben recht op een correcte, betrouwbare en vakkundige dienstverlening, zonder dat noodsituaties misbruikt worden. Om misbruik en woekerprijzen aan te pakken, is CD&V voorstander van een regelgevend kader voor de slotenmakerij. We willen het beroep erkennen als een **veiligheidsberoep**.

Efficiënte organisatie en financiering van de politie

Elke politieambtenaar heeft recht op een correcte verloning en een modern personeelsbeleid. Voor een grotere expertiseontwikkeling, samenwerking en een efficiënt beheer van middelen binnen de lokale politie wil CD&V de **vrijwillige schaalvergroting van de politiezones** stimuleren. Dit moet gekoppeld zijn aan **sterke wijkcommissariaten** en mag niet ten koste gaan van de nabijheidspolitie.

Het debat rond de **schaalvergroting van de politiezones** leeft in Vlaanderen. Schaalvergroting moet de bestuurskracht van de politiezones ten goede komen, o.a. op vlak van basispolitiezorg, nabijheid en expertise van de politiediensten.

Op budgettair vlak moeten aanzienlijke inspanningen geleverd voor de rekrutering en een betere opvulling van het personeelskader van de **federale politie**. Ook de werkings- en investeringsmiddelen moeten op peil gebracht worden. Enkel zo kunnen de gespecialiseerde opdrachten en de steunopdrachten ten aanzien van de lokale politie volledig worden uitgevoerd.

Brussel heeft nood aan een eenheid van visie en leiding in het lokale veiligheids- en politiebeleid. CD&V is voorstander van een **eengemaakte Brusselse politiezone** met eenheid van commando. Daarbij moet de naleving van de taalwet die onder meer bepaalt dat politieagenten tweetalig moeten zijn, beter worden afgedwongen.

We willen stappen zetten in **de herfinanciering van de geïntegreerde politie**. De KUL-norm moet vervangen worden door een nieuw model. Ook de functionele verloning voor de geïntegreerde politie moet verder in de praktijk worden omgezet.

<u>Inclusieve samenleving als antwoord op radicalisering</u>

CD&V zet in op een **inclusieve samenleving** waar iedereen zich thuis voelt en kansen krijgt. Voedingsbodems voor gewelddadig radicalisme en polarisering moeten preventief aangepakt worden. Er moet ook een **langetermijnvisie** ontwikkeld worden **rond radicalisme**, polarisering en een inclusieve maatschappij. Sensibilisering en vertrouwen van *'stakeholders'* en burgers zijn werken van lange adem die een structurele inzet van middelen vereisen. CD&V wil bestaande projecten evalueren. Succesvolle initiatieven die de **versterking van de sociale samenhang** en duurzame verbindingen op gemeentelijk of wijkniveau tot doel hebben, verdienen verdere ondersteuning. CD&V wil ook een evaluatie van de functie van de deradicaliseringsambtenaren met het oog op een eventuele verdere structurele financiële ondersteuning door de gemeenschappen. We willen ook eerstelijnswerkers (bv. leerkrachten, hulpverleners, jongerenwerkers) intensiever opleiden rond diversiteit, positieve identiteitsontwikkeling en radicalisering.

De versterking van inlichtingen- en veiligheidsdiensten is cruciaal als preventie tegen radicalisering en terrorisme. Goed werkende inlichtingen- en veiligheidsdiensten, met efficiënt beheer en uitwisseling van beschikbare informatie, zijn essentieel. CD&V wil de ***'Joint Intelligence Centres'*** **en** ***'Joint Decision Centers'*** stuwen richting efficiënte informatie-uitwisseling tussen politie, parket, inlichtingen- en veiligheidsdiensten. De betrokken diensten hebben wekelijks overleg over nieuwe operationele informatie, prioriteiten en taakverdelingen in terrorismedossiers.

CD&V is voorstander van een **kadernota radicalisering** om te komen tot een geïntegreerde aanpak. Er moet ook een systeem uitgewerkt worden van **opvolging** wanneer een geradicaliseerde gedetineerde na het einde van z'n straf mogelijk nog een gevaar vormt voor zichzelf of de samenleving.

Halt aan kindermishandeling, intrafamiliaal en seksueel geweld

CD&V wil de **ketenaanpak inzake kindermishandeling, intrafamiliaal en seksueel geweld** versterken. Hierbij vragen we bijzondere aandacht voor ouderenmisbehandeling, zowel in familiaal verband als in ouderenvoorzieningen. De zorg voor slachtoffers en daders is een belangrijk aandachtspunt. De **ketengerichte aanpak** brengt politie, justitie en hulpverlening samen onder één dak. Alle partners moeten betrokken zijn in een multidisciplinair overleg, met duidelijke verantwoordelijkheden en een goede intersectorale zichtbaarheid van de professionals. Een evaluatie van de *'Family Justice Centers'* kan als input dienen om deze centra uit te breiden naar andere situaties waarbij gezinnen in aanraking komen met justitie of hulpverlening. Daarnaast zetten we in op de uitrol van '*Family Justice Centers'* (FJC) in heel Vlaanderen, zodat elke provincie beschikt over een FJC.

Er moet verder geïnvesteerd worden in een verlaging van de drempels voor slachtoffers van **seksuele misdrijven** om hulp te zoeken. Daarom moeten politiediensten en eerstelijnshulpdiensten beter geïnformeerd worden over seksueel geweld en de gevolgen ervan. Ook binnen hun opleidingen moet hier voldoende aandacht aan besteed worden, met lesgevers met adequate kennis over seksueel geweld. Bovendien moeten slachtoffers bij een aangifte billijke en correcte informatie krijgen.

De ketengerichte aanpak inzake drugs

CD&V staat voor een ketengerichte aanpak inzake druggebruik en drugshandel. We willen een beleid dat **duidelijk 'nee' zegt tegen illegale drugs** en ontradend is voor legale drugs als alcohol en tabak. Enerzijds moet de **vraagzijde** aangepakt worden door meer te investeren in drugpreventie en verslavingszorg. Het is belangrijk dat cannabisgebruik niet gebanaliseerd wordt, gelet op de risico's voor de geestelijke gezondheid. Maar medicinale cannabis is onder strikte voorwaarden toegelaten. Als er een verslavingsprobleem is, heeft elke verslaafde recht op een **opvangplaats en aangepaste behandeling**. Als er een verslavingsprobleem is, heeft elke verslaafde prioritair recht op een opvangplaats en aangepaste behandeling. Het geven van correcte informatie moet verslaafden aanzetten om het hulp te zoeken. Een aanklampend politieoptreden moet druggerelateerde criminaliteit doen dalen zonder stigmatiserend te zijn.

Ook de **aanbodzijde** moet aangepakt worden. Er moet streng opgetreden worden tegen drugproductie en drugshandel door meer middelen (bv. capaciteit, technologie) vrij te maken voor de screening op drugs en andere illegale middelen in de (lucht)havens. In de strijd tegen '*designer drugs'* willen we dat het lerend netwerk drugsincidenten wordt uitgerold. De **havens** zijn toegangspoorten. Ook in Zeebrugge installeren we technologische middelen (scanners, drones…) om efficiënte controles op drugs en illegale handel en middelen te doen.

Meer lokale slagkracht door alert bestuur

Onze **steden en gemeenten zijn nog nooit zo veilig geweest**. Toch leeft in de samenleving een subjectief onveiligheidsgevoel. CD&V wil de slagkracht van lokale besturen en de burgemeester versterken door **alert bestuur**. Naast gerechtelijke en politionele maatregelen moet **bestuurlijke handhaving** een derde, evenwaardig middel zijn om de veiligheid te garanderen. Bestuurlijke maatregelen moeten gebruikt worden waar ze een meerwaarde hebben. Ze mogen geen vervanging zijn van justitie. De implementatie en ondersteuning van de wetgeving **bestuurlijke handhaving** zorgen ervoor dat bestuurlijk kan worden opgetreden vooraleer er zich strafrechtelijke inbreuken voordoen. Daardoor kunnen (lokale) problemen efficiënt worden voorkomen of

aangepakt. De creatie van de Directie Integriteitsbeoordeling voor Openbare Besturen (DIOB) moet gepaard gaan met de nodige operationele en financiële ondersteuning. Verder moet geïnvesteerd worden in de **oprichting van meerdere arrondissementele informatie- en expertisecentra (ARIEC)** die lokale besturen ondersteunen bij de sensibilisering over en implementatie van bestuurlijke handhaving.

CD&V is er geen voorstander van om de **bevoegdheden justitie en veiligheid samen te voegen onder één minister**. Voor het behoud van een democratisch evenwicht moeten de bevoegdheden justitie en ordehandhaving gesplitst zijn, anders is er een te grote controle van ons veiligheidsapparaat onder één politieke verantwoordelijkheid.

Overlegstructuren en informatiedeling

Om een ketengerichte en integrale veiligheidsaanpak mogelijk te maken, is informatiedeling cruciaal. Vertragingsmechanismen tussen de verschillende actoren in de veiligheidsketen wegwerken, is een prioriteit, zonder afbreuk te doen aan ieders rol en bevoegdheden. De **balans tussen het beroepsgeheim en de veiligheidsnoodzaak** moet steeds in evenwicht zijn.

Overlegstructuren tussen lokale besturen, politie, justitie, dienst- en hulpverlening, zoals de Lokale Integrale Veiligheidscellen (LIVC), moeten verder **uitgewerkt en ingezet worden voor andere criminaliteitsvormen of preventiedoeleinden, afhankelijk van de lokale context**. Deze overlegstructuren moeten georganiseerd worden binnen een duidelijk kader, waarin de rol en eigenheid van elke deelnemer wordt gerespecteerd. De wijkagent heeft een centrale rol.

Een goed voorbeeld van kordaat bestraffend optreden, is **Project M** in Genk. In Project M zetelen parketmagistraten in het kantoor van de politie waardoor er snelle, meer zichtbare en op maat gesneden beslissingen worden genomen bij veel voorkomende criminaliteit. Voor elke verdachte volgt een onmiddellijke reactie: een straf of een alternatieve maatregel. Daarnaast is er bijzondere aandacht voor het slachtoffer, dat zo ervaart dat herstel van de geleden schade een prioriteit is. CD&V wil dit project uitbreiden naar andere politiezones.

Inzake private veiligheid moeten de informatiedoorstroom tussen private veiligheidsdiensten en politie verder verbeterd worden.

Omdat inlichtingen en relevante informatie nog te weinig circuleren binnen de veiligheidsdiensten is CD&V voorstander van **een Kruispuntbank Veiligheid,** naar analogie met de Kruispuntbank Sociale Zekerheid, met respect voor de privacy. Deze Kruispuntbank is een koppeling van bestaande gegevensbanken en moet gecombineerd worden met verdere **informatisering van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, politie en justitie**. Verder moet er aandacht zijn voor **verwerkingscapaciteit en technologische ondersteuning**. Ook de wisselwerking tussen de burgerlijke en militaire inlichtingendienst moet worden versterkt, op nationaal niveau en op Europees niveau.

Bij implementatie van **de vingerafdruk op de ID-kaart** dient de overheid te **waken over de privacy** van elke burger.

CD&V wil werk maken van een gemeenschappelijke strategische sturing van de inlichtingendiensten door het **Nationaal Strategisch Plan voor Inlichtingen** in de praktijk om te zetten. Dit plan moet de prioritair op te volgen

veiligheidsfenomenen bevatten en een concrete taakverdeling tussen de civiele en de militaire inlichtingendienst. Het doel is een sterkere, meer doelgerichte en complementaire wisselwerking. De **Nationale Veiligheidsraad moet richtlijnen uitvaardigen om de informantenwerking** van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten te organiseren en te verbeteren.

Een sterkere internetpolitie

We worden meer en meer geconfronteerd met cybercriminaliteit zoals '*phishing'*, cyberafpersing, '*grooming'*, identiteitsfraude, '*hacking'* en gebruik van sociale media door dadergroepen. CD&V wil een performante politie die **inspeelt op nieuwe criminaliteitsvormen en technologieën**. Het **Nationaal Cyberplan** dat de opdrachten beschrijft van de verschillende diensten bij cybersecuritycrisissen en -incidenten moet verder worden uitgevoerd. De operationele diensten rond cybercriminaliteit moeten versterkt worden met **extra capaciteit en de juiste profielen, expertise en technologie**. We hebben extra aandacht voor online grensoverschrijdend gedrag en werken aan duidelijke richtlijnen met betrekking tot cybergeweld voor magistraten en politiediensten.

Het is belangrijk dat internet- en telecomproviders hun samenwerkingsverplichtingen ten aanzien van justitie en politie in het kader van gerichte strafonderzoeken respecteren. We willen duidelijke Europese afspraken met en regels voor internetplatformen om tot een snelle rapportering en effectieve verwijdering van terroristische inhoud en andere illegale '*content'* van hun websites te komen. Bovendien streven we naar **samenwerking op internationaal en Europees niveau met de industrie en met de grote internet- en sociale mediabedrijven** om uniforme en eenvoudige meldingsfuncties uit te bouwen waarmee gebruikers cybergeweld kunnen melden. De bevoegdheden van het Centrum Cybersecurity moeten uitgebreid worden met specifieke aandacht voor kritieke infrastructuur, zoals de energiesector, telecommunicatie, banken en zorginstellingen.

Om doortastend op te treden tegen criminaliteit op het internet wil CD&V in **elke politiezone een contactpersoon gespecialiseerd in internetveiligheid en internetcriminaliteit**. We willen een **internationaal kader rond digitale veiligheid en cybersecurity**.

De **opvolging van verdachte geldstromen** is cruciaal in de strijd tegen terrorisme. De Cel voor Financiële Informatieverwerking heeft een centrale rol en moet voldoende technologische ondersteuning krijgen. De digitale ruimte is ook aanlokkelijk voor (potentiële) terroristen. **Virtuele munten** (zoals '*bitcoins'*) worden gebruikt om betalingen in het criminele milieu uit te voeren. Dergelijke digitale munten zijn in veel gevallen niet te traceren naar herkomst of bestemming en worden gebruikt om terrorisme te financieren. Het is van groot belang om op **Europees niveau een anti-witwas- en financiële regelgeving voor virtuele munten** uit te werken. In afwachting daarvan moet ons land de nodige maatregelen nemen om het criminele gebruik van virtuele munten tegen te gaan, door bv. gespecialiseerde politie- en opsporingsdiensten te versterken, frauduleuze en niet-meewerkende tussenpersonen en servers te blokkeren, en gespecialiseerde software om de virtuele transacties te analyseren, aan te kopen. De Kruispuntbank Veiligheid kan dit ondersteunen. Met name in Europees verband moet informatie over verdachte geldstromen effectiever getraceerd en uitgewisseld worden door de oprichting van een traceringssysteem voor transacties binnen de Europese betalingsruimte van personen die banden hebben met terrorisme.

De bestrijding van georganiseerde misdaad, ook op het internet

De strijd tegen **drugs, wapenhandel en illegaal wapenbezit** is voor CD&V een prioriteit, vooral door de drama's in de familiale sfeer en daarbuiten en de *links* met georganiseerde misdaad en terrorisme. CD&V wil de gerechtelijke politie uitbouwen, met voldoende mensen en middelen om georganiseerde misdaad, fraude en terrorisme te bestrijden. CD&V is voorstander van gespecialiseerde speurders bij de gerechtelijke politie die georganiseerde criminaliteit, fraude en terrorisme aanpakken. De gecoördineerde aanpak van illegale wapenhandel moet versterkt worden door een betere beeldvorming, een efficiënte informatie-uitwisseling en beleidsoverleg tussen alle administratieve en gerechtelijke diensten. De politie-expertise rond wapenhandel moet verder ontwikkeld worden. Rondtrekkende bendes en georganiseerde misdaad langs de grenzen moeten opgespoord worden. Met een slim cameraschild en dankzij *'franco-belge'* patrouilles en rechercheteams dijken we de grenscriminaliteit in.

Verder moeten er inspanningen geleverd worden in de opsporing van de **handel in illegale drugs en wapens via het internet** (o.m. via het '*darknet'* en '*deepweb'*). Internationaal is rond deze thema's nood aan een intensievere samenwerking en informatiedoorstroming. Maar ook bestuurlijke handhaving kan ervoor zorgen dat criminele organisaties en bendes hun activiteiten niet kunnen ontplooien.

Aandacht voor veelplegers

We willen een snellere en kordate aanpak van 'draaideurcriminelen'. Het zijn veelal jonge daders die bij herhaling vermogensmisdrijven of gewelddaden plegen en een criminele carrière uitbouwen. Ze moeten **snel worden berecht en kordaat worden bestraft**, op maat van de feiten en de situatie. Veelplegers moeten snel het signaal krijgen dat het zo niet verder kan. Tegelijk moet worden geïnvesteerd in **maatschappelijke opvolging en begeleiding**, zodat zij perspectief krijgen in de samenleving. De parketten moeten een opvolgingssysteem krijgen waarmee ze kleine misdrijven en delinquenten kunnen opvolgen. In samenwerking met de belangenverenigingen van handelaars en kmo's moeten slachtoffers snel worden vergoed.

Civiele veiligheid

De helft van de brandweerinterventies zijn voor **dringende medische hulp**. In grote delen van ons land wordt dringende medische hulp enkel verzorgd door brandweerdiensten. Deze operationele diensten, in het bijzonder de vrijwilligers, verdienen voldoende financiering en ondersteuning. De kostprijs van de hulpverleningszones moet geobjectiveerd worden en de financiering moet binnen een redelijke termijn evolueren naar een 50/50-verdeling tussen het federale en het lokale niveau. Overleg tussen werkgevers, werknemers en de overheid, in combinatie met technologische ontwikkelingen, moeten het mogelijk maken de functie van brandweervrijwilliger, met inbegrip van alle opleidingen, beter te combineren met werk en privé. Verder moet de brandweer investeren in zwaar materiaal, naar gelang de risico's op het grondgebied van de brandweerzone. CD&V wil het initiatief van de '***first responder*teams'** uitwerken. Dit zijn mobiele eenheden die in dicht bevolkte gebieden snel kunnen uitrukken, bv. op een motorfiets, om de eerste zorgen toe te dienen tot een ziekenwagen en eventueel MUG-team arriveren.

CD&V wil een actief beleid rond **brandpreventie** met federale ondersteuning, via de deling van goede praktijken en opleidingen om lokale hulpverleningszones bij te staan.

De invulling van de gespecialiseerde diensten binnen de civiele bescherming moet verder worden uitgewerkt. Dit kan door de **centralisatie van de civiele bescherming bij het Federaal Kenniscentrum voor de Civiele Veiligheid**. Bijgevolg moet het Federaal Kenniscentrum opgewaardeerd worden en meer taken krijgen.

Nucleaire, chemische en biologische veiligheid

Onder de nieuwe veiligheidsuitdagingen begrijpen wij ook **chemische, biologische, radiologische en nucleaire bedreigingen** (CBRN). België is hier niet voldoende op voorbereid. Daarom pleit CD&V voor een doeltreffende en alomvattende **CBRN-strategie** op alle relevante echelons, zowel militair als burgerlijk.

Internationale samenwerking inzake veiligheid

Europese en internationale samenwerking zijn essentieel en maken deel uit van de ketenaanpak. Georganiseerde misdaad, illegale wapenhandel, mensenhandel en mensensmokkel, drugshandel, terrorisme, cybercriminaliteit, handel in virtuele munten… stoppen niet aan de landsgrenzen. Samenwerking en efficiënt informatie delen op Europees en internationaal vlak zijn essentieel. Op **Europees vlak moet** de strijd tegen grensoverschrijdende criminaliteitsfenomenen versterkt worden. CD&V is voorstander van de creatie van een **Europese inlichtingendienst** In de *'Joint Investigation Teams'* kan Eurojust een rol krijgen. Ook de contactpunten en liaisons van Eurojust met de gerechtelijke autoriteiten van derde landen moeten worden uitgebreid in de strijd tegen grensoverschrijdende zware criminaliteit.

CD&V wil het mandaat van Europol versterken, vooral in het licht van technologische evoluties. We moeten investeren in een heuse **Europese cyberbrigade** zodat Europol de strijd kan opvoeren tegen internetcriminaliteit, terrorisme en cyberaanvallen en een Europees cyberbeschermingsnetwerk kan uitbouwen.

Het **Bureau voor Euregionale Samenwerking** (BES) bevordert de internationale strafrechtelijke samenwerking tussen België, Duitsland en Nederland in het algemeen en in de 'EUregio's' Maas-Rijn en Rijn-Maas-Noord in het bijzonder. Dit bureau moet versterkt worden met een Belgische magistraat. Het Kempen-Maasplan, een effectief strijdplan in de aanpak van de **grensoverschrijdende drugscriminaliteit** in de Kempen en het Maasland, wordt uitgerold en kan als voorbeeld dienen voor andere grensregio's. Een ander goed voorbeeld van samenwerking in de strijd tegen grensoverschrijdende criminaliteit is het **Euregionaal Ontwikkel- en Expertisecentrum (EURIEC)** tussen België, Nederland en Duitsland. Dit centrum moet versterkt worden door intensieve informatie-uitwisseling tussen politiekorpsen en juridische diensten uit de drie landen.

4.2.3. Defensie

Wereldwijd, maar in het bijzonder in Europa en zijn aangrenzende regio's, worden we met zorgwekkende ontwikkelingen en nieuwe uitdagingen geconfronteerd, waaronder **migratiestromen**, **cyberaanvallen** en **terrorisme**. Onze burgers zijn bezorgd en verwachten dat ze goed worden beschermd. Dit betekent dat **veiligheids- en defensiebeleid,** zowel in eigen land als in internationaal verband, de aandacht moet krijgen die het verdient.

Ons engagement in multinationaal verband (NAVO, EU en VN) moet zich vertalen in ons defensiebudget, investeringen en in een verhoogde bereidheid tot operationele inzet. **Binnenlandse ondersteunende opdrachten blijven voor Defensie de uitzondering** en zijn tijdelijk van aard. Uitzonderingen moeten duidelijker afgebakend worden, o.m. door middel van een kerntakendebat over de verschillende veiligheidsdiensten en een sluitend juridisch raamwerk. Voor CD&V zijn de assistentie van de ontmijningsdienst DOVO, '*search and rescue'* en hulp bij natuurrampen alvast taken die hierin passen.

Klassieke defensie, gestoeld op militaire verdediging, slagkracht en afschrikking, blijft de kern. Voor het personeel is het belangrijk te kunnen werken met nieuw en hoogtechnologisch materiaal. Dit om de opdrachten, veiligheid, motivatie en competitiviteit op peil te houden. Het is noodzakelijk dat **alle capaciteiten** de trainingen krijgen die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van de kernopdrachten. Om volledig operationeel te zijn, dienen alle eenheden een **missie-specifieke training** te krijgen. Het budget voor trainingen moet dan ook opnieuw stijgen.

Daarnaast dient ook aandacht besteed te worden aan de inzet van capaciteiten, middelen en methodes om ons land te wapenen tegen nieuwe dreigingen, waaronder zogenaamde **'ambigue' of 'hybride' vormen van oorlogsvoering**. Dit vergt een multinationale en -disciplinaire aanpak en omvat niet alleen de collectieve verdediging, maar ook conflictpreventie, vredesopbouw en bemiddeling, met aandacht voor gender. Het is tijd om meer en sneller vooruitgang te boeken in een **geïntegreerd defensiebeleid** voor alle componenten, inclusief de cybercapaciteit.

CD&V heeft de politieke wil om meer te investeren in het gemeenschappelijk vermogen en optreden van de Unie op het vlak van defensie. Het potentieel van de **Europese Unie** op gebied van veiligheid en defensie is enorm. We pleiten voor een eigen **Europese defensie**, o.m. door middel van een meer gestructureerde en beter gefinancierde samenwerking, een Europees militair hoofdkwartier in Brussel, onderzoek en ontwikkeling en een eengemaakte markt in de defensie-industrie, waarbinnen de belangen van de kleine lidstaten worden gevrijwaard.

Wat voor de Europese defensie geldt, geldt nog meer voor de **Europese diplomatie**. Diplomatie is **het eerste en sterkste wapen tegen conflicten en veiligheidsproblemen**. We pleiten voor een ambitieuzer Europees extern beleid. Onze eerste zorg is de eensgezindheid en eenstemmigheid van de Unie als '*global actor'* in het veiligheids- en defensiebeleid. Het is belangrijk te blijven ijveren voor een soepelere besluitvorming binnen de EU, met beslissingen op basis van meerderheid in plaats van unanimiteit. Vermijden dat één land de besluitvorming blokkeert, kan een tussenstap zijn. Een versterkte coördinatie tussen de landen van de EU die zetelen in de VN-Veiligheidsraad is ook noodzakelijk.

Bouwen aan een volwaardige defensie-unie moet uiteraard **in nauw overleg en samenwerking met de NAVO** gebeuren. De NAVO blijft voor ons land immers de sluitsteen van onze collectieve veiligheid en verdediging.

Maar een goede samenwerking tussen EU en NAVO dient onze veiligheidsbelangen. Nieuwe vormen van grensoverschrijdend gevaar vragen om een multinationale en -disciplinaire aanpak. Ons land moet, als gastland van zowel de hoofdzetel van NAVO als van het militair operationeel hoofdkwartier SHAPE, voor de NAVO een **betrouwbare en geloofwaardige bondgenoot** blijven.

CD&V streeft naar een **kernwapenvrije wereld op grond van wederzijdse ontwapening**. Ons land moet daarom binnen de EU, de NAVO en de VN een voortrekkersrol blijven spelen op het gebied van ontwapening en non-proliferatie – trouwens niet alleen op nucleair gebied. Ook bv. op het vlak van volledig autonome wapensystemen (‘*killer robots’*) hoort België een voortrekkersrol te spelen in de opstart van internationale onderhandelingen voor een verbod.

Het **personeelsverloop bij Defensie blijft een grote uitdaging**. De komende tien jaar zal ruim de helft van het personeel Defensie verlaten door pensionering. Defensie verliest veel kennis en het huidige ambitieniveau kan in gevaar komen. Defensie moet zich dan ook inschrijven in het pensioendebat. Een verhoging van de pensioenleeftijd kan enkel mits maatregelen voor **wendbaar en werkbaar werk,** in combinatie met **bonificaties voor operationele inzet**. Een correcte verhouding tussen de werk- en leefsituatie blijft essentieel. De uitstroom van militair personeel, zowel naar de private als de publieke sector, gebeurt te vaak omwille van een negatieve perceptie ten aanzien van Defensie. Defensie moet haar personeelsleden de missies, trainingen en modern materiaal kunnen aanbieden om de motivatie hoog te houden. Een **evenwichtige geografische indeling** van de verschillende eenheden speelt hierin een belangrijke rol.

Een **herziening van de militaire loopbaan** is noodzakelijk voor de verjonging van Defensie. De huidige carrièrelooptijd van militairen met beperkte loopbaanduur is te kort en te beperkend qua doorgroeimogelijkheden. CD&V wil deze militairen de mogelijkheid geven hun carrière te verlengen tot zestien jaar. Ze krijgen de mogelijkheid om over te stappen naar het beroepskader, inclusief de opleiding onderofficier. De aanwervingspolitiek dient te worden verbeterd, met meer aandacht voor de (technische) knelpuntfuncties. CD&V wil onderzoeken of het wenselijk is veiligheidsberoepen een **gemeenschappelijke vormingssokkel** aan te bieden. Om de kloof tussen burger en militair kleiner te maken, kan Defensie meer vormingen geven op (technische) scholen. Ook moet er worden gekeken of defensie en politie niet nauwer kunnen **samenwerken inzake rekrutering,** zodat de juiste kandidaat op de juiste plaats terecht komt. De **geldelijke statuten** van de verschillende veiligheidsberoepen dienen beter op elkaar afgestemd te worden om onderlinge concurrentie te voorkomen. Hierbij mag de kwaliteit van de aanwerving, met oog voor de juiste ingesteldheid, competenties, waarden en normen, niet worden verwaarloosd.

CD&V is **tegen de herinvoering van de dienstplicht**, onder welke vorm dan ook. Het **statuut van de reserve** dient te worden herdacht, in samenwerking met de privésector (bv. inzake knelpuntberoepen). CD&V wil gaan voor ‘een actieve militair die deeltijds werkt’, geïnspireerd op de vrijwillige brandweer.

4.3. Een ondersteunende en performante overheid

4.3.1. Binnenlands bestuur

Betrokken lokaal bestuur, bestuurskrachtig bestuur

Levenskwaliteit zet mensen centraal. Problemen en uitdagingen zoals duurzame mobiliteit, veilige schoolomgevingen en de uitbouw van infrastructuur voor sport en vrije tijd worden eerst en vooral ervaren op het lokale niveau. Mensen moeten daarom met hun zorgen, ideeën en verwachtingen terecht kunnen bij hun lokale bestuurders. Het bestuur moet op zijn beurt dicht bij de mensen staan om aan te voelen welke beleidsoplossing het meest op maat van iedereen is.

Dit maatwerk vereist **autonome, flexibele en transparante lokale besturen** met voldoende bestuurskracht. **Sterke en autonome lokale besturen** vormen voor ons het uitgangspunt. Daarom kiezen we voor lokale besturen en provincies als gedecentraliseerde besturen met eigen verantwoordelijkheden en eigen beslissingsbevoegdheden. Ze zijn geen ondergeschikte besturen, maar moeten over de beleidsruimte beschikken om zelf, autonoom, invulling te geven aan de plaatselijke en provinciale noden.

Lokale besturen moeten ook creativiteit aan de dag leggen om problemen en uitdagingen die niet binnen bestaande reglementaire contouren op te lossen zijn, aan te pakken. We ondersteunen daarom de tijds-en margegebonden toepassing van **regelluwe zones en experimentenwetgeving** zoals erkend in het bestuursdecreet. In partnerschap met de Vlaamse overheid is het uitgangspunt altijd de kwalitatieve beoordeling van deze experimenten. We verzekeren de betrokkenheid van de diverse belanghebbenden bij de vormgeving, uitvoering en evaluatie van een **experimentenwetgeving of een regelluwe zone**.

Daarnaast wil CD&V ook **middelen en instrumenten** aanreiken opdat lokale besturen de noden, inspanningen en ideeën van mensen ook daadwerkelijk kunnen vertalen in hun bestuurlijke aanpak. Dat is voor ons **bestuurskracht**: sterke en efficiënt werkende lokale besturen die levenskwaliteit vertalen naar beleid en bestuur. Enerzijds blijft de steun van streekbesturen, zoals de provincies, onontbeerlijk. Anderzijds moet de modernisering van financiële stromen ervoor zorgen dat lokale besturen de levenskwaliteit van mensen kunnen versterken.

Bestuurskracht versterken: lokale besturen die samenwerken

CD&V vertrekt niet vanuit rigide structuren, maar vanuit wat mensen willen om een kwaliteitsvolle gemeenschap uit te bouwen. Betrokken en nabije besturen staan haaks op één uniforme bestuursaanpak. Wij kiezen voor flexibele en transparante structuren die een antwoord op maat kunnen bieden op verschillende beleidsuitdagingen, zonder dat dit leidt tot versnippering.

De **bestuurskracht willen we versterken** door lokale besturen te laten **samenwerken met andere besturen en partners**. Vaak zullen uitdagingen de grenzen van de gemeente overstijgen. Om deze uitdagingen aan te pakken is een zekere **schaalgrootte** nodig, zowel geografisch, demografisch als organisatorisch, maar ook op het vlak van financiële en fiscale draagkracht.

Schaalvergroting kan door **vrijwillige fusies**, maar ook door versterkte samenwerking tussen lokale besturen. CD&V is tegen verplichte fusies. Schaalvergroting kan alleen werken wanneer ze van onderuit, vanuit de lokale

besturen en vanuit de verwachtingen van mensen, start. Alleen op die manier is het mogelijk de gedragenheid te creëren die nodig is om van zo'n verhaal een succes te maken. We ondersteunen initiatieven om het maatschappelijk draagvlak te vergroten. We pleiten ervoor vrijwillige fusies ook in de toekomst te ondersteunen met een **financiële bonus**, zoals de schuldovername in de vorige bestuursperiode. Daarnaast willen we onderzoeken hoe we zo'n financiële bonus kunnen gebruiken om samenwerking tussen gemeenten te versterken. Deze samenwerking zorgt er immers voor dat lokale besturen met voldoende middelen de uitdagingen samen kunnen aanpakken.

Veiligheidsonderwijs om het politie- en brandweerapparaat op scherp te houden, de aanleg van fietsautostrades als volwaardig alternatief voor woon-werkverkeer en de inplanting van bedrijventerreinen zijn slechts enkele uitdagingen waarvoor lokale besturen een sterke partner nodig hebben die bovenlokaal een coördinerende rol speelt. CD&V kiest daarom voor **de provincie**, maar houdt wel een flexibele aanpak voor ogen. Regionaal beleid kan immers niet vertrekken vanuit vooraf bepaalde taken of bevoegdheden, maar enkel vanuit regionale maatschappelijke uitdagingen. Een provinciale rol als regisseur van regionaal beleid rust op **vier pijlers**: ondersteuning van samenwerking van lokale besturen, initiatieven nemen op vraag van lokale besturen, eigen initiatieven lanceren op basis van specifieke regionale noden en bovenlokale taken en zorgen voor verticale en horizontale afstemming tussen de verschillende beleidsniveaus, maatschappelijke actoren en belangen. Beleid op maat houdt in dat het provinciale bestuur op een soepele manier ook een partner kan zijn voor **regiovormingen en andere vormen van streekgerichte samenwerking** binnen zijn gebied.

Besturen is ook verbinden, niet alleen tussen mensen, maar ook tussen bestuursniveaus. De link tussen lokale besturen, provinciale besturen en het Vlaamse niveau moet versterkt worden. Dat kan door krachtige bestuursakkoorden. Er is daarbij nood aan een meer effectieve ondersteuning van de professionalisering van het lokale IT-beleid en management, aan meer interbestuurlijke digitaliseringsprojecten en aan een intensere samenwerking en deling van standaarden en normen, hardware, software en '*humanware*. Gemeenten moeten immers de mogelijkheid hebben hun slagkracht te verhogen door interbestuurlijke samenwerking met andere besturen, onder meer de provincies.

Een duidelijke en werkbare **decretale regeling op de interbestuurlijke samenwerking** is noodzakelijk. CD&V pleit daarom voor een **Platform Interbestuurlijke Samenwerking**, een formeel overleg tussen de verschillende overheidslagen op basis van gelijkwaardigheid: de gemeenten, de provincies en de Vlaamse overheid. Het Platform moet zorgen dat het beleid van de verschillende niveaus gestroomlijnd wordt en op gecoördineerde wijze uitgevoerd wordt. Breder kunnen daar ook afspraken gemaakt worden over de manier waarop de verschillende overheidslagen met elkaar omgaan om bij te dragen tot de efficiëntie, effectiviteit en betrokkenheid van interbestuurlijke samenwerking. Het Platform biedt o.m. de kans om, in samenspraak met middenveldorganisaties, bedrijven, onderwijsinstellingen en burgerinitiatieven, te komen tot een **interbestuurlijk duurzaamheidspact**, dat concrete doelstellingen over klimaat, omgeving en sociale cohesie formuleert.

We pleiten er voor om aan de slag te gaan met de resultaten van de **regioscreening**. Dit instrument werd tijdens de vorige legislatuur opgezet met als doel de zogenaamde 'verrommeling' op het intermediaire bestuursniveau tegen te gaan en de regionale samenwerking tussen de lokale besturen te vereenvoudigen. In die regioscreening is heel wat tijd en energie gestoken en de lokale besturen dienen nu verder ondersteund te worden om de resultaten te concretiseren. De provinciegouverneurs dienen daartoe, samen met de gemeenten, het initiatief te nemen en een coördinerende rol op zich te nemen.

4.3.2. Een nieuwe politieke ethiek van participatie en vertrouwen

Geëngageerde burgers delen vaak hun mening en ideeën over projecten of beleidsinitiatieven op sociale media. Ook op lokaal niveau zien we dat het **constructief engagement van mensen** zich vertaalt in inspirerende en tastbare projecten. Nu reeds bestaan innovatieve projecten die aan dat engagement tegemoetkomen, zoals participatiecoaches die het beleidsplan van de gemeente bespreken met de mensen of wijkovereenkomsten met budgetten. Bestuurders staan voor de uitdaging een vruchtbare voedingsbodem te creëren voor het innovatief potentieel dat leeft onder mensen.

Bestuurskracht en participatie gaan hand in hand. Een betrokken overheid die zo dicht mogelijk bij de mensen bestuurt, moet ook de betrokkenheid, **participatie en inspraak van mensen, middenveld en ondernemingen vergroten**. Participatieprocessen moeten een afspiegeling zijn van de samenstelling van de bevolking, met bijzondere aandacht voor moeilijk te bereiken groepen. In samenwerking met de overheid die keuzes maakt in het algemeen belang en voor het groter geheel, moeten mensen actief en constructief kunnen deelnemen aan het beleid. Alleen zo maken we een kans het populisme en wantrouwen ten aanzien van de politiek het hoofd te bieden.

Recente schandalen en 'graaiverhalen' tasten het **vertrouwen in de politiek** aan. Burgers mogen verwachten dat politici ten dienste staan van het algemeen belang en de gemeenschap. Persoonlijk gewin is daaraan ondergeschikt. Politiek cynisme en onverschilligheid vormen niet alleen een bedreiging voor de integriteit van de politiek, maar ook voor de democratie zelf. De waarden van politieke integriteit en goed bestuur vormen de hoeksteen voor CD&V. We willen een nieuwe politiek ethiek uitdragen om de vinger aan de pols te houden.

Mensen die verantwoordelijkheid nemen voor zichzelf en de samenleving willen partij draagkracht en slagkracht geven. Dit doen we niet door voortdurend met de vinger te wijzen, noch door geëngageerde mensen en mandatarissen af te schrikken. **De weg vooruit is kiezen voor een politiek die niet zoekt naar zondebokken**. We willen zoeken naar échte oplossingen die **mentaliteitswijzigingen** tot stand brengen. Een constructieve aanpak van politieke deontologie bestaat daarom in het **begeleiden en betrekken van politiek verkozenen** om te werken aan een positieve overlegcultuur. Dat is werk maken van een betrokken samenleving met een geëngageerde politiek van en voor mensen.

Zo zal CD&V **verantwoordelijkheid** nemen en een inhoudelijk aanbod aanreiken aan politiek verkozenen om zich nog sterker te bekwamen in het op een authentieke en vertrouwenwekkende manier aan politiek doen. **Ethisch correct handelen** in de uitvoering van het politiek mandaat en hier op een transparante en open manier mee omgaan, is de eerste stap om het vertrouwen terug te winnen.

We geloven in de **Senaat** als een **echte deelstatenkamer**. De Senaat zorgt voor de inspraak van de leden van de deelstaatparlementen in de organisatie van de federale staat (o.a. bij de wijziging van de grondwet en de bijzondere wetten die de staatshervorming gestalte geven) en is de ontmoetingsplaats tussen de deelstaten. Het is de plaats bij uitstek van het samenwerkingsfederalisme en kan een bijdrage leveren aan een meer efficiënte overheid (bv. inzake klimaat of mobiliteit). We wensen de delegaties vanuit de deelstaatparlementen flexibeler samen te stellen en ook Kamerleden en Europese parlementsleden de mogelijkheid te geven deel te nemen aan dit overleg. We pleiten voor de afschaffing van de gecoöpteerde senatoren en de vaste overlegmomenten. Enkel de deelstaatsenatoren, die daarvoor geen verloning ontvangen, blijven over.

We erkennen de **onvervangbare maatschappelijke en beleidsmatige rol van strategische adviesraden** in Vlaanderen. We houden vast aan de verplichte adviesvraag bij decreten en strategische uitvoeringsbesluiten en verplichten een repliek op de adviezen die strategische adviesraden op eigen initiatief uitbrengen, net zoals beleidsvoorstellen van burgers verplicht een repliek krijgen.

Om burgers meer te betrekken is ons uitgangspunt dat gemeenten zelf over de **keuzevrijheid** beschikken om participatieprocessen te organiseren. Wij staan voor **actieve samenwerking tussen bestuur en burgers** en geloven in de hefboomkracht van burgerparticipatie voor de representatieve democratie. Dergelijke samenwerking, vanaf de uittekening van het beleidsplan tot de evaluatie van het beleid, leidt tot grotere **medeverantwoordelijkheid en medebeheer** tussen bestuur en burger. We willen o.m. de vele formele adviesraden minder institutionaliseren en gedeeltelijk aanvullen met burgerinitiatieven. We willen de gemeenten voortaan zelf laten kiezen over welke onderwerpen en in welke vorm ze adviesraden organiseren. Sommige thema's en doelgroepen vragen immers een aangepaste methodiek. Anderzijds respecteren we wel het cultuurpact waardoor de verplichte inspraak voor de jeugd-, sport- en cultuursector gegarandeerd blijft. Daarnaast pleiten we voor **WIJ-proeftuinen** om goede praktijken te ontwikkelen die de samenwerking tussen burger en bestuur concreet maken.

Om deze processen te faciliteren, pleiten we ervoor om binnen de Vlaamse overheid of de VVSG een kennisplatform op te richten voor burgerparticipatie en democratische vernieuwing met de volgende taken:

- Goede praktijken in binnen- en buitenland verzamelen en lokale besturen actief ondersteunen bij de uitbouw van burgerparticipatie;
- De dialoog aangaan met Vlaamse burgerbewegingen en -initiatieven en de nodige expertise aanbieden zodat ze kwalitatieve participatieprocessen kunnen organiseren;
- Inspanningen doen om participatiedrempels zoals de digitale kloof weg te werken;
- Participatiemiddelen op lokaal niveau, zoals vermeld in de decretale regelingen (inspraak, voorstellen van burgers en verzoekschriften), beter bekend maken bij de burger.

CD&V is voorstander van een **invoering van stemrecht op 16 jaar**. Op die manier willen we politiek geïnteresseerde jongeren de kans geven hun stem te laten horen en minder geïnteresseerde jongeren prikkelen bewust over politiek na te denken.

Tot slot gelooft CD&V dat burgerzin, wederzijds respect en verantwoordelijkheidszin waarden zijn die jongeren zich pas echt eigen maken door ze daadwerkelijk te beleven samen met andere jongeren. Naast het vrijwillige engagement dat onze jongeren nu al in tal van vormen opnemen in onze samenleving, onderzoeken we of een **vrijwillige samenlevingsdienst** een zinvolle aanvulling kan zijn.

4.3.3. Staatshervorming en staatsstructuur

Tijdens deze legislatuur werd de **zesde staatshervorming** uitgevoerd. Dit leidde tot nieuw beleid, zoals de hervorming van de kinderbijslag met het groeipakket. Een beleid op maat van de Vlaamse noden en behoeften wordt gerealiseerd. De continuïteit en vereenvoudiging in de dienstverlening wordt gehandhaafd. De komende jaren blijft een goede uitoefening van de recent overgedragen bevoegdheden de eerste prioriteit.

We hechten groot belang aan **samenwerking tussen beleidsniveaus**, samenwerking die leidt tot oplossingen en de bevoegdheidsverdeling respecteert. Het federale niveau ondersteunt het beleid van de deelstaten waar nodig. De deelstaten nemen, voor hun eigen bevoegdheden, rechtstreeks deel aan de Europese besluitvorming en werken mee aan de verwezenlijking van de Europese doelstellingen. Vlaanderen blijft haar gemeenschapsbevoegdheden in Brussel uitoefenen en moet ze zelfs versterken. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest moet zijn grondwettelijke en wettelijke functies van hoofdstedelijkheid en tweetaligheid voluntaristisch invullen.

CD&V wil de **instrumenten voor het Vlaams Brusselbeleid** verder versterken. De Brusseltoets en de Brusselnorm worden opnieuw in het Vlaams regeerakkoord ingeschreven (minimaal 5% van de budgetten en 30% van de Brusselse bevolking).

Voor CD&V is het essentieel dat de **federale invloed in Brussel gehandhaafd blijft en verder wordt uitgebouwd**. Concreet stellen we voor dat het voorzitterschap van Beliris tweetalig wordt en gedeeld wordt door twee federale ministers (N/F). En om het federaal belang in Brussel te benadrukken, moeten in de federale regering twee ministers (N/F) de titel dragen van ‘minister bevoegd voor Brusselse Aangelegenheden’, analoog aan hetgeen bestaat in de gemeenschapsregeringen.

We pleiten ervoor om de **hoofdstedelijke rol van Brussel-Stad over te dragen naar het Brussels Hoofdstedelijk Gewest**. De financiering die de stad Brussel nu ontvangt voor de hoofdstedelijke functie wordt overgeheveld naar een gewestelijk fonds waarop de negentien Brusselse gemeenten een beroep kunnen doen voor projecten die de hoofdstedelijke uitstraling versterken.

Het **Vlaamse en het Waalse Gewest moeten mee instappen in het Belirisfonds**. Het is de bedoeling een instrument te creëren om samen te werken bij grote projecten (bv. mobiliteitsprojecten) die de grenzen van Brussel overstijgen. De gewesten kunnen dan, via Beliris, co-financieren. Voorwaarde is wel dat elke deelnemende partij akkoord gaat. Een dergelijke werkwijze benadrukt de federale en de internationale rol van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

We vinden een **staatshervorming geen doel op zich, maar een instrument voor meer welvaart, welzijn en efficiënt bestuur**. Ons uitgangspunt blijft het congres van Kortrijk: we gaan uit van een **positief confederaal model dat het zwaartepunt bij de deelstaten legt** en dat zich onderscheidt van de onafhankelijkheid. Positief betekent dat het niet vertrekt vanuit blokkering en terugplooien op onszelf. Vanuit de eigen sterkte wordt gezocht naar de best mogelijke samenwerking.

Subsidiariteit is onze basis: de overheid die best geplaatst is om te handelen en het dichtst bij de mensen staat, moet dat ook doen. Staatsstructuren zijn nooit in steen gebeiteld. Ze zijn in permanente evolutie. Onze staatsordening moet zich aanpassen aan de maatschappelijke en economische omstandigheden. **Volgende**

stappen in de staatshervorming zullen dan ook volgen. Ze kunnen een middel zijn om onze staatsordening te verbeteren. Bijkomende bevoegdheden kúnnen worden toegekend aan de gemeenschappen en de gewesten.

Op **communautair** vlak streven wij bovenal naar een **efficiënt werkende overheid met homogene bevoegdheidspakketten** waarbij, los van ideologische dogma's, bevoegdheden worden ondergebracht op dat niveau waarop zij volgens onderzoek en praktijkervaring het best tot hun recht komen. We voeren dit debat zonder taboes. Sommige uitdagingen kunnen ook op andere niveaus (federaal, Europees of zelfs mondiaal) worden aangepakt. De Europese Unie blijft hier onze voornaamste hefboom.

De komende legislatuur willen we **de werking van onze staatsstructuur evalueren** en in kaart brengen op welke vlakken de bevoegdheidsverdeling, de financieringsregels en de instellingen voor verbetering vatbaar zijn. Concreet stellen we voor om in de schoot van het Vlaams Parlement een **Commissie voor Staatshervorming** op te richten, naar analogie met de voorbereiding van de vijf Vlaamse resoluties in 1999. Deze resoluties hadden een groot politiek en maatschappelijk draagvlak omdat ze gebaseerd waren op de inzichten van de rechtstreeks betrokkenen, zowel in sociaal-economische als in wetenschappelijke middens. Daar kunnen de volgende stappen in de staatshervorming worden voorbereid en draagvlak kan worden gecreëerd voor hervormingen. De geschiedenis leert ons dat Vlaanderen pas vooruitgaat als er eensgezindheid is over de richting en over een aantal concrete punten. Bij de bepaling van die richting spelen de Vlaamse politieke instellingen en, meer bepaald, het democratisch verkozen Vlaams Parlement een cruciale rol. De Senaat als deelstatenkamer kan als platform dienen en zorgen voor een nieuwe dynamiek van overleg en samenwerking tussen de diverse beleidsniveaus.

Met betrekking tot de **gezondheidszorg** dringen zich ook op korte termijn een aantal maatregelen op die de samenwerking tussen het RIZIV, de federale overheid en de diverse gemeenschappen bevorderen. Daarbij moeten de specifieke noden en dynamieken in de verschillende deelgebieden het uitgangspunt worden.

Dankzij de zesde staatshervorming en de splitsing van Brussel-Halle-Vilvoorde werd de **taalgrens** bestendigd. Een voortgezet en gecoördineerd Vlaams beleid voor de **Vlaamse Rand** rond Brussel blijft nodig. Deze regio wordt geconfronteerd met 'ontnederlandsing', internationalisering en verstedelijkingsdruk. Dit heeft gevolgen voor de grond- en woonprijzen, mobiliteit, het leefbaar en groen karakter, het onderwijs, de kinderopvang, sociale en welzijnsvoorzieningen… Tegelijk is een versterkt, positief onthaal- en integratiebeleid gericht op anderstaligen nodig. De uitdagingen in de Vlaamse Rand zijn dus groot. Er werden daarom al belangrijke, specifieke beleidsinstrumenten voorzien. Alle instrumenten en actoren van het Randbeleid moeten ingeschakeld worden in een globaal, geïntegreerd beleid voor de inwoners van de Vlaamse Rand, ondersteund met financiële middelen. De provincie Vlaams-Brabant en de gemeentebesturen die zich verenigd hebben in het Toekomstforum Halle-Vilvoorde spelen een belangrijke rol. Een **constructieve samenwerking** in wederzijds respect **tussen het Vlaams en Brussels Hoofdstedelijk Gewest** moet leiden tot win-winsituaties. In het kader van de 'ontnederlandsing' van de Vlaamse Rand moet ook de *knowhow* van de Vlaamse Gemeenschapscommissie gevaloriseerd worden.

We zoeken oplossingen voor de **bestuurlijke problemen** die – o.m. in de faciliteitengemeenten – kunnen ontstaan bv. bij de **fusies van gemeenten**.

4.3.4. Openbaar ambt

De toekomst van een openbare dienst ten behoeve van mensen

Voor CD&V is de overheid er voor de samenleving: een **klantgerichte overheid** die mensen, bedrijven en organisaties centraal plaatst en steeds een gepast evenwicht vindt **tussen het algemeen belang enerzijds en de realisatie van meerwaarde op maat van mensen anderzijds**. Dit evenwicht betekent niet alleen dat de overheid steeds objectieve en gelijke dienstverlening aanbiedt, maar ook dat zij flexibiliteit aan de dag legt om tegemoet te komen aan specifieke verwachtingen van mensen.

De overheid moet de middelen krijgen om die verwachtingen te realiseren en er op een transparante en efficiënte manier mee omspringen. **Kostenefficiëntie** is cruciaal voor een overheidsadministratie, maar dat mag niet in het nadeel zijn van de **betrokkenheid** van de burger. CD&V pleit voor een openbare dienstverlening die aan iedere redelijke verwachting van de burgers, ondernemingen en organisaties tegemoetkomt, zelfs indien dit een efficiëntiekost met zich mee brengt. De dienstverlening van alle overheden moet te allen tijde optimaal verzekerd blijven.

Om mensen, ondernemingen en organisaties zo goed mogelijk te ondersteunen, moet de overheid **dicht bij de samenleving** staan in de aangeboden dienstverlening. Die nabijheid kan alleen gerealiseerd worden als iedereen z'n verantwoordelijkheid neemt.

Een betrokken en nabije overheid is alleen mogelijk in een respectvolle verhouding tussen overheid en burger, met **wederzijdse rechten en plichten**. De overheid mag van de burger verwachten dat deze participeert en actief meewerkt aan de publieke dienstverlening. De overheid creëert meerwaarde door in interactie te gaan met de maatschappij via o.m. consultatiemethodieken. Op hun beurt mogen mensen van de overheid een goede toegankelijkheid tot openbare diensten verwachten en een minimale administratieve last. De overheid levert proactief informatie aan en hanteert eenvoud als leidend beginsel.

Organisatiemodel voor een moderne overheid

Verbindende overheid

De overheid moet telkens overwegen wie op de meest efficiënte en effectieve manier de **meest kwaliteitsvolle dienstverlening** kan aanbieden. Samenwerking tussen publieke actoren, middenveldorganisaties en de private sector is noodzakelijk. Uiteraard kan de private sector een aantal taken van algemeen belang uitvoeren, op voorwaarde dat **de overheid regie en controle uitoefent om de kwaliteit te garanderen**. CD&V blijft rekenen op het middenveld om met deskundigheid uitvoering te geven aan een aantal taken van de overheid. De toegevoegde waarde van het middenveld bestaat o.m. in openbare dienstverlening op maat en in nabijheid van mensen.

Ook **tussen verschillende overheidsniveaus** onderling moet er complementariteit zijn, met transparante informatie-uitwisseling en communicatie naar de burger.

Een eenvoudige, efficiënte en proactieve overheid

CD&V streeft naar een **vereenvoudiging van regelgeving, administratie en communicatie**. Helder taalgebruik in overheidsdocumenten moet samengaan met eenvoud en transparantie van wetgeving. Daarnaast willen we nadenken over een efficiëntere toepassing van de verschillende **impactanalyses** bij de voorbereiding van beleid.

De uitbreiding van **automatische toekenning van rechten** is voor ons belangrijk. Dit mag echter niet leiden tot een afbouw van individuele begeleiding op maat. CD&V ijvert voor een systematische toepassing van het 'slechts eenmaal-principe' *('only once'*), dat reeds dertig jaar geleden in de sociale zekerheid werd ingevoerd. Daarbij worden gegevens bij burgers, ondernemingen of organisaties slechts een keer opgevraagd, met respect voor de privacy. De beschikbare gegevensbanken met informatie over sociale statuten, inkomsten en gezinstoestand zijn toegankelijk voor instanties die aanvullende rechten toekennen. De voorwaarden voor de toekenning van aanvullende voordelen moeten wel afgestemd worden op de beschikbare informatie. Algemene en gestroomlijnde regelgeving over wie recht heeft op een bijdrage vermijdt complexiteit en onduidelijke uitzonderingsregimes.

De overheid: fysiek en digitaal nabij

Een klantgerichte overheid vereist een '***frontoffice***' van waaruit geïntegreerde diensten worden aangeboden volgens de logica van de gebruiker en goed op elkaar afgestemde '***backoffices'*** van de overheidsinstellingen. Op beide vlakken worden efficiëntiewinsten nagestreefd. Nieuwe technologieën kunnen helpen (bv. '**blockchaintechnologie**'). De overheid kan zich dan meer concentreren op haar kerntaken. 'Blockchaintechnologie' biedt ook mogelijkheden tot procesoptimalisatie. De administratieve processen bij bv. geboorte, verhuis of overlijden kunnen worden vereenvoudigd en versneld. Veilige en bewijskrachtige elektronische gegevensuitwisseling binnen justitie wordt gemakkelijker.

Toenemende digitalisering mag niet leiden tot anonimisering van de openbare dienstverlening. Evenmin mag zij ten koste gaan van mensen die geen toegang hebben tot digitale dienstverlening. Een klantgerichte overheid is in de eerste plaats een **inclusieve overheid**. Toegankelijkheid, bereikbaarheid en integratie van openbare dienstverlening zijn kernwaarden. De '*frontoffice'* moet ook fysiek aanwezig zijn in elke gemeente om een **persoonlijk contact tussen overheid en burger** te waarborgen. Overheidsoverschrijdende digitale '*frontoffices'* fungeren voor de burger als **eenheidsloket**. Dit betekent dat mensen bij één loket terecht kunnen voor alle diensten van de overheid, zowel de Vlaamse als de federale. Ze worden zo dicht mogelijk bij de burger gebracht om meer klantgericht en -vriendelijk te kunnen werken.

CD&V is voorstander van een actieplan om de dienstverlening van de 'Directie-generaal Personen met een handicap' te verbeteren. De behandelingstermijnen worden verder verlaagd en de telefonische bereikbaarheid wordt verbeterd.

<u>De overheid als aantrekkelijke werkgever</u>

Overheidsmedewerkers bevinden zich in een specifieke situatie. Ze behouden een onafhankelijke positie ten opzichte van de politieke overheid. Soms hebben ze een specifieke positie in het nemen en opleggen van beslissingen. De **statutaire benoeming** moet om die reden behouden blijven. Daarnaast moet de overheid ook beroep kunnen doen op contractuele tewerkstelling. Dat neemt niet weg dat het naar elkaar toegroeien van de diverse arbeidsstatuten ook binnen de statutaire benoeming tot wijzigingen kan leiden.

Een jongere generatie van overheidsmedewerkers zal haar loopbaan niet noodzakelijk uitsluitend bij de overheid doorbrengen. Jongere ambtenaren zullen wellicht hun job bij de overheidsadministratie opzeggen om naar de privésector te gaan, maar keren later misschien terug in een andere functie. Deze wisselwerking kan waardevolle expertise binnen brengen. De '*millenials'* zijn niet zozeer '*jobhoppers'*, maar '***experiencehoppers'***. De overheid als aantrekkelijke werkgever moet flexibel genoeg zijn om die uitwisseling van ervaringen mogelijk te maken. **Externe en interne mobiliteit van alle overheidsmedewerkers** staat centraal, dankzij een aantrekkelijk en correct personeelsstatuut. Wij kiezen ervoor de arbeids- en de sociale zekerheidsvoorwaarden van de verschillende socio-professionele groepen zo veel mogelijk naar elkaar toe te laten groeien. Tewerkstellingsvormen in de overheid en de privésector worden geleidelijk geharmoniseerd.

De overheid ontwikkelt een visie op tewerkstelling die aandacht heeft voor nieuwe uitdagingen, zoals de nood aan flexibiliteit tijdens de loopbaan. Een moderne overheid speelt hierop in met een **aantrekkelijk en modern personeelsbeleid**. Dit vertaalt zich in flexibele uren en werkplaatsen door tijdsonafhankelijk werken, een focus op het resultaat van het werk eerder dan op de aanwezigheid en aandacht voor de combinatie werken en gezin of vrije tijd. Deze flexibiliteit kan ook het persoonlijk contact tussen overheid en burger bevorderen, wanneer bv. tijdens niet-klassieke werkuren burgers beroep kunnen doen op overheidsmedewerkers via digitale loketten.

Overheidsmedewerkers zijn op zoek naar bevestiging of *feedback*. We moeten het evaluatiebeleid dan ook omvormen tot een **waarderingsbeleid**. Er moet een ***feedback*cultuur** met waarderingsgesprekken tot stand komen binnen de openbare dienst. Leidinggevenden moeten constructieve evaluaties kunnen geven aan medewerkers en *vice versa*. Dit proces mag slechts beperkt geformaliseerd worden, in tegenstelling tot wat nu het geval is. Indien de omstandigheden het vereisen, kan men steeds overschakelen naar een strikt formele procedure gebaseerd op evaluaties met corrigerende elementen.

De overheid bouwt z'n **inclusief en divers personeelsbeleid** verder uit en kiest voor duurzame inzetbaarheid van werknemers. Zo heeft zij o.a. aandacht voor andere competenties naast het diploma bij aanwerving en voor her- en bijscholing. Ze neemt eigen engagement op via stages, duaal leren, en aangepast werk. In het bijzonder heeft de overheid aandacht voor **kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt**. Voor mensen met buitenlandse afkomst wordt a.d.h.v. de methode van socio-economische opvolging een becijferde doelstelling vastgelegd. Mensen met een beperking hebben hun plaats binnen de reguliere tewerkstelling van overheidspersoneel. Daarom is het van belang dat de overheid haar eigen **streefcijfers** voor deze kwetsbare groep behaalt. Voor mensen met een beperking werkt de overheid samen met maatwerkbedrijven en sociale economiebedrijven. Daarnaast worden ook doelstellingen bepaald om diverse leeftijdsdoelgroepen kansen te bieden, zoals aangepaste werkomstandigheden voor oudere werknemers, en om het evenwicht tussen mannen en vrouwen te bewaren.

4.4. De wereld vlakbij

4.4.1. Asiel, migratie & integratie

Asiel- en migratiebeleid en integratie van nieuwkomers en tweede-, derde- en vierdegeneratiemigranten, staan in het middelpunt van het publieke debat. Diversiteit en superdiversiteit zijn is tot in de verste uithoeken van ons land een feit.

In onze geglobaliseerde wereld is **migratie een realiteit en zal dit ook blijven**. Globale politieke, economische, ecologische en demografische ontwikkelingen maken dat steeds mensen van de ene naar de andere plaats zullen verhuizen. Vluchtelingen voor oorlog en geweld zijn de bekendste groep migranten, maar zeker niet de grootste. Mensen migreren ook op zoek naar een beter leven, gedreven door de kans te studeren, te werken of zich te herenigen met familie.

De grenzen van ons land of van de Europese Unie volledig sluiten, is een illusie. Alle straffe beloften ten spijt is dit onmogelijk én onwenselijk. Mensen op de vlucht willen we bescherming bieden, andere migranten kunnen positief bijdragen aan onze samenleving, op de arbeidsmarkt of elders. Maar we mogen niet blind zijn voor de uitdagingen waar migratie ons voor plaatst. Het is logisch dat de overheid migratie controleert. We hebben geleerd uit het verleden. De migratiewetten werden aangescherpt en een inburgeringsbeleid ontwikkeld. We blijven de bevoegdheid van de overheid benadrukken om, binnen de grenzen van de internationale en Europese regelgeving en met inachtneming van de mensenrechten, te bepalen **wie er op het grondgebied mag verblijven en wie moet terugkeren** naar het land van herkomst. We doen dit steeds op een **humane manier**.

Daarnaast moeten we voor hen die in ons land mogen blijven meer inzetten op een coherent **integratiebeleid** over bevoegdheden en beleidsdomeinen heen. We moeten immigranten ondersteunen en de kans geven te integreren. Zij hebben de plicht deze kans te grijpen. Dit integratiebeleid dient emancipatieversterkend te zijn. Een succesvolle voltooiing van het onderwijs en activering op de arbeidsmarkt spelen een cruciale rol. De rol van participatie via vrijwilligerswerk erkennen we. Enkel zo kunnen we van migratie een meerwaarde maken en naar een samenleving gaan waar iedereen zich thuis voelt.

Dit alles toont de noodzaak aan van een **totaalaanpak**. De verschillende beleidsdomeinen die met migratie te maken hebben, moeten beter op elkaar worden afgestemd: asiel- en migratie, buitenlandse zaken, ontwikkelingssamenwerking, werk, inburgering en integratie, wonen… Regelmatig overleg tussen verantwoordelijken van elk beleidsdomein moet dit op de sporen zetten.

Het is evident dat de EU in het migratiebeleid een groot aandeel zal blijven hebben. Migratie is een fenomeen dat de lidstaten overstijgt. Een goede samenwerking tussen lidstaten, gebaseerd op onderling vertrouwen en solidariteit, is een must. Ons land moet hier een voortrekkersrol blijven spelen. Ook erkennen we de meerwaarde van multilateraal overleg, zonder daarbij onze soevereiniteit op te geven. Migratie is een mondiale problematiek die een mondiaal antwoord vereist.

Het debat rond asiel, migratie en integratie is de afgelopen jaren sterk gepolariseerd. Gezien de gevoeligheid van veel beslissingen is echter **sereniteit vereist**. We willen die sereniteit terugbrengen in het debat.

Asiel- en migratiebeleid

Er zijn verschillende redenen waarom mensen beslissen hun land te verlaten en naar elders te trekken: oorlog en conflicten, klimaatverandering, gebrek aan arbeidsmogelijkheden, demografische groei… De vluchtelingen- en migratieproblematiek is dan ook nauw verbonden met andere beleidsdomeinen: buitenlands beleid, defensie, handelsbeleid en ontwikkelingssamenwerking.

CD&V staat voor een **humaan en correct asiel- en migratiebeleid**, met **snelle en kwaliteitsvolle procedures** die de betrokkenen snel **rechtszekerheid** bieden. Voor zij die hier niet zullen mogen blijven, voorzien we een kordaat maar humaan terugkeerbeleid, volgens het principe 'vrijwillig als het kan, gedwongen als het moet'. We geven de voorkeur aan vrijwillige terugkeer. Die moeten we zoveel mogelijk stimuleren. Een effectief en toch altijd humaan, gedwongen terugkeerbeleid is het noodzakelijk sluitstuk. We zetten in op goede samenwerkingsverbanden met de terugkeerlanden om dit te verwezenlijken. Wie wel mag blijven, nemen we volwaardig op in onze maatschappij.

We willen verder bouwen aan een **sterker gemeenschappelijk Europees beleid**. De vluchtelingencrisis heeft aangetoond dat deze problematiek de afzonderlijke lidstaten overstijgt. Een betere samenwerking en solidariteit tussen de lidstaten is dan ook een must, willen we de Schengenzone met het vrij verkeer behouden. We pakken in eerste instantie de '*root causes*' aan van conflicten, zodat we vluchtelingenstromen vermijden. Een fors uitgebreid investeringsplan en -pact met Afrika om kansen en perspectief in de regio te creëren, is hiervan een aspect. We voorzien kwalitatieve opvang in de conflictregio's zelf, waarbij de betrokkenen toegang hebben tot onderwijs, werk en kwaliteitsvolle medische zorg. De controle van de Europese buitengrenzen wordt versterkt, o.a. door de uitbouw van de Europese grens- en kustwacht tot 10.000 grenswachten met een breder takenpakket en eigen materieel. De aanpak van mensensmokkel is een prioriteit. We maken werk van een harmonisering van het asielbeleid, met oog voor een gelijke, kwaliteitsvolle behandeling in elke lidstaat. De hervorming van de Europese Dublin-asielregels is hier het sluitstuk van.

In het gemeenschappelijk Europees asielbeleid stellen we **solidariteit en verantwoordelijkheid** centraal. Solidariteit met zij die nood hebben aan bescherming en solidariteit tussen de lidstaten. Elke lidstaat neemt z'n verantwoordelijkheid. We voorzien o.a. een systeem van kwaliteitsvolle '*hotspots*' in de lidstaten aan de buitengrenzen en werken samen met de niet-EU-landen rond de Middellandse Zee die ook een deel van de migranten kunnen opvangen. Daarnaast pleiten we voor een **permanent spreidingsmechanisme** om asielzoekers over de lidstaten te verdelen. Er kunnen ook **samenwerkingsverbanden** komen met andere landen van buiten de EU, steeds conform de internationale regelgeving en de mensenrechten.

Ook in België moeten we een **kwaliteitsvolle asielprocedure** mét voldoende waarborgen garanderen. De huidige, vaak te lange procedure korten we in. Met specifieke noden van de asielzoeker houden we rekening (bv. aparte aanvraag voor gezinsleden). We waken erover dat iedereen toegang heeft tot voldoende en correcte informatie, zowel voor als tijdens de procedure.

Om de ongecontroleerde instroom aan te pakken en het *business*model van de mensensmokkelaars te ondermijnen, willen we inzetten op legale toegangswegen. Een ambitieus structureel **hervestigings- of '*resettlement*beleid'** is nodig, zowel op Europees als op nationaal vlak, met concrete cijfers. Vluchtelingen die hun thuisland zijn ontvlucht en in een uitzichtloze situatie verblijven in een ander land, worden overgebracht of hervestigd in een veilig land waar zij blijvende bescherming vinden. Speciale aandacht gaat naar de meest kwetsbaren onder hen.

Ook in andere gevallen willen we sterker gebruik maken van **humanitaire visa**. Om mistoestanden te vermijden, moet de bevoegde minister een duidelijk, eenvormig en transparant beleid voeren in gelijkaardige gevallen. De mogelijkheden van geheel of gedeeltelijk '*private sponsorship'* worden benut. Dit wil zeggen dat particulieren of organisaties (bv. Sant'Egidio) (deels) verantwoordelijk zijn voor de kosten en de opvang van de betrokken vluchtelingen.

We gaan voor een opvangmodel met een **goed evenwicht tussen collectieve en individuele opvang**. Asielzoekers met een hoge kans op erkenning en asielzoekers met een kwetsbaar profiel (bv. hulpbehoevenden, alleenstaande moeders met kinderen of zwangere vrouwen) worden, na een korte periode in een oriëntatiecentrum, ondergebracht in de individuele opvang. We voorzien flexibiliteit in het opvangmodel, zodat snel kan ingespeeld worden op een eventuele verhoogde instroom.

We hebben speciale aandacht voor de kwetsbare groep **niet-begeleide minderjarige vreemdelingen**. We wijzen ze al een voogd toe vanaf hun aankomst in een observatie- en oriëntatiecentrum. Een multidisciplinair panel onderzoekt wat voor het kind de meest duurzame oplossing is.

Het **terugkeerbeleid** willen we versterken. Dit is het noodzakelijke sluitstuk van elk asiel- en migratiebeleid. Desondanks is dit nog steeds de zwakke plek van het beleid. We kiezen in de eerste plaats voor **vrijwillige terugkeer**. Dit is de meest humane en duurzame manier. Uitgeprocedeerde mensen helpen we een toekomst uit te bouwen in het land van herkomst. We voorzien voldoende financiële middelen en begeleiding en werken samen met ngo's met ervaring op het terrein. Indien er niet op vrijwillige terugkeer wordt ingegaan, is **gedwongen terugkeer** de enige resterende mogelijkheid, hoe gevoelig dit ook ligt. We voorzien voldoende mogelijkheden om dit op een correcte manier te kunnen uitvoeren.

Alternatieven voor detentie willen we bekijken (bv. thuisbegeleiding). **Opsluiting van uitgeprocedeerde asielzoekers en andere mensen zonder papieren** is een laatste redmiddel. Zeker voor kwetsbare groepen, zoals kinderen, moeten eerst alle andere alternatieven uitgeprobeerd zijn en kan opsluiting enkel in het kader van terugkeer en voor een zeer beperkte periode.

Voor de zogenaamde **'niet-repatrieerbaren'** moeten we een oplossing voorzien. Dit zijn vreemdelingen die geen toelating kregen om in België te blijven, maar tegelijkertijd niet terug kunnen naar hun land van herkomst om redenen buiten hun wil om.

Na de hervorming van de procedure tot erkenning als **staatloze**, moeten we nu ook de (afgesproken, maar niet uitgevoerde) verblijfsrechtelijke kant aanpakken, waarbij een erkenning als staatloze in principe leidt tot een (tijdelijk) verblijfsrecht.

Regularisatie is en blijft de uitzonderingsprocedure, waarbij op individuele basis een beslissing wordt genomen (bv. op basis van een lange verblijfsprocedure of een prangende humanitaire situatie). Deze beslissingen worden genomen binnen de zes maanden na de aanvraag.

De wet op de **gezinshereniging** willen we aanpassen aan de opmerkingen van het Grondwettelijk Hof en een aantal gevolgen van de verstrenging van de wet willen we aanpakken, zonder daarbij aan de geest van de wet te raken. Zo willen we (groot)ouders die niet meer in aanmerking komen voor gezinshereniging eenvoudiger een visum verlenen om hun (klein)kinderen te bezoeken. We willen ook een oplossing voor slachtoffers van intrafamiliaal geweld die dreigen uit het land te worden gezet en dus twee keer slachtoffer zijn. En we werken

drempels weg die bestaan voor gezinshereniging bij erkende vluchtelingen. Ook brengen we de behandelingstermijn van de aanvraag terug van negen maanden naar zes maanden, zoals vóór de vluchtelingencrisis.

Van **legale migratie moeten we een positief verhaal** maken, in het bijzonder van studie- en arbeidsmigratie. Legale migratie is niet enkel positief voor de migrant zelf, maar biedt ook voordelen voor de ontvangende samenleving en het land van herkomst. Het is ook onderdeel van het beleid om irreguliere migratie te voorkomen. Via studiemigratie trekken we buitenlands talent aan. Dat kadert in de internationalisering van ons hoger onderwijs. Daarom willen we voor studenten, docenten en onderzoekers een vrijstelling invoeren op de verplichte retributie voor hun verblijfsaanvraag.

In de zoektocht naar **arbeidskrachten** gaan we **gefaseerd** te werk. Eerst spreken we het reeds aanwezige arbeidspotentieel aan. Dan kijken we naar de intra-Europese migratie. Deze migratie biedt veel mogelijkheden en komt de Europese eenwording ten goede. Maar we treden op indien er sprake is van sociale dumping, detacheringsfraude of uitkeringstoerisme. Wanneer in het Belgische en het Europese arbeidspotentieel geen geschikte werkkrachten worden gevonden, gaan we voor een gecontroleerde economische migratie uit derde landen, onder strikte voorwaarden. We gaan selectief te werk. We zoeken naar de profielen die onze arbeidsmarkt nodig heeft. We spreken van ‘specifiek geschoolden’ omdat het zowel om hoog- als laaggeschoolden kan gaan. Deze vorm van migratie kan voor iedereen voordelig zijn: wij vinden de gezochte werknemers, de migrant krijgt kansen en de landen van herkomst profiteren ook. Via ‘*remittances’* krijgen ze extra zuurstof en vaak keren de migranten na verloop van tijd terug met hun opgedane ervaring. We stimuleren financiële tussenpersonen om de hoge transactiekosten van ‘*remittances’* terug te dringen.

Binnen een duidelijk afgelijnd kader zetten we in op **circulaire migratie**, een specifieke vorm van economische migratie. De migrant komt voor een of enkele periodes naar ons land om vervolgens telkens terug te keren naar zijn of haar land van herkomst en daar met de opgedane kennis en ervaring aan de slag te gaan.

De bestaande wetgeving willen we coördineren in een **‘Migratiewetboek’** met duidelijke bepalingen die voor iedereen te begrijpen zijn en waarbij het huidige beschermingsniveau wordt behouden.

Een **grondige externe audit bij de Dienst Vreemdelingenzaken** is wenselijk. Een goed functionerend beleid kan niet zonder een goed functionerende administratie. De afgelopen jaren werden vraagtekens geplaatst bij de werking van de DVZ.

We willen een **goede opvolging** van ons asiel- en migratiebeleid om snel te kunnen ingrijpen bij nieuwe evoluties. Bijzondere aandacht gaat uit naar kwetsbare profielen (bv. zwangere vrouwen, alleenstaande moeders, hulpbehoevenden of kinderen). Ook een vereenvoudiging en schrapping van overbodige procedures, zonder daarbij te raken aan de kwaliteit, zijn nodig.

<u>Samenleven in diversiteit</u>

Het asiel- en migratiebeleid bepaalt wie al dan niet in ons land mag verblijven. Het **inburgerings- en integratiebeleid** moet ervoor zorgen dat nieuwkomers en mensen met een migratieachtergrond snel **thuis zijn in onze samenleving** en volwaardig kunnen participeren. Dit blijft een van de grote uitdagingen. Een sterk Agentschap Integratie en Inburgering is onontbeerlijk.

De komst en aanwezigheid van migranten bieden mogelijkheden, maar stellen ons ook voor **uitdagingen**. Het antwoord is een duurzaam, integraal en gecoördineerd integratiebeleid in het onderwijs, de arbeidsmarkt, de woonmarkt, het sociale en culturele leven, gebaseerd op gelijkwaardigheid, wederzijds respect, volwaardige participatie, actief en gedeeld burgerschap en respect voor de waarden en normen van de rechtsstaat.

Voor christendemocraten telt elke mens. Iedereen die hier op legale wijze verblijft, moet gelijk behandeld worden. **Wij willen geen samenleving die een onderscheid maakt tussen A- en B-burgers**. Dat betekent dat iedereen **gelijke rechten** heeft, maar zonder twijfel ook **gelijke plichten**. We verwachten dat iedereen volgens zijn mogelijkheden bijdraagt aan de samenleving.

We willen een **inhoudelijke versterking van de inburgeringstrajecten, op maat van de inburgeraar**. We kijken naar goede voorbeelden in Nederland en Duitsland. Zo verdubbelen we het standaard aantal uren taalles Nederlands als tweede taal (NT2). Ook versterken we het luik 'Maatschappelijke Oriëntatie', waarbij we meer nadruk leggen op kennismaking met de waarden en normen van onze samenleving. We voorzien een uitgebouwd vormingstraject op maat van de inburgeraar dat overal in Vlaanderen en Brussel kwalitatief evenwaardig is. Ook oudkomers die nog onvoldoende Nederlands spreken, worden gemotiveerd om taallessen te volgen. Dit is ook van belang voor de verwerving van de Belgische nationaliteit.

De **participatie op de arbeidsmarkt** van nieuwkomers en mensen met een migratieachtergrond moet omhoog. Werk is dé sleutel tot integratie en participatie. Men bouwt een sociaal netwerk uit en levert een bijdrage aan de samenleving. De achterstand die België hier heeft t.o.v. de andere EU-lidstaten willen we inhalen, met aandacht voor specifieke groepen (bv. vrouwen) waar de kloof nog groter is. Dit kan door ervoor te zorgen dat iedereen over de juiste kwalificaties, vaardigheden, attitudes en een gezonde dosis ondernemingszin beschikt. Voor specifieke groepen voorzien we stimulerende begeleiding naar de arbeidsmarkt via stageplaatsen, duaal leren en erkenning van buitenlandse diploma's of elders verworven competenties. Voor oorlogsvluchtelingen die vaak geen officiële documenten op zak hebben die onderwijs en jobervaring staven en die er ook niet meer aan kunnen geraken, kiezen we voor een aanpak die de erkenning van eerder verworven competenties (*'recognition of prior learning'*) combineert met brugprogramma's (beroepstrainingen die gaten in het curriculum voor een specifieke job aanpakken).

De Vlaamse en de federale **overheden** hebben een **voorbeeldfunctie** in de tewerkstelling van mensen met een migratieachtergrond. Ambitieuze **streefcijfers** moeten de leidraad vormen. Ook voor bepaalde subcategorieën voorzien we streefcijfers.

We gaan voor een **sterk gelijkekansenbeleid**. Gelijke kansen beginnen in het **onderwijs**. We zetten het bestaande aanmoedigingsbeleid voor vroege participatie verder, voeren de modernisering van het secundair onderwijs uit en blijven aandacht besteden aan de versterking van de Centra voor Basiseducatie en Centra voor Volwassenenonderwijs. Zij vormen een cruciale schakel. Ook maken we werk van een sterkere interculturaliteit in het onderwijs waarbij leerlingen, leerkrachten en leerprogramma een afspiegeling vormen van de diverse samenleving.

Op de **arbeidsmarkt** pleiten we voor stimulerende en responsabiliserende maatregelen, zoals slimme streefcijfers, aan de hand van concrete doelstellingen aangepast per sector en per regio, of zoals cultuurneutrale maatregelen en positieve acties (bv. een wervingscampagne met specifieke aandacht voor bepaalde ondervertegenwoordigde groepen in een bepaalde instelling of een opleiding voor een specifieke doelgroep, zodat die op meer gelijke wijze aan de selectieprocedure kan deelnemen). In dit kader moet

iedereen wel steeds aan dezelfde voorwaarden voldoen. We voeren bovendien een gendersensitief beleid, waardoor zowel mannen als vrouwen met een migratieachtergrond evenveel kansen krijgen.

We willen een **nultolerantie voor discriminatie** op de werkvloer, de woonmarkt en in andere domeinen. Praktijktesten, uitgevoerd door de overheid waar nodig, maken hier deel van uit. In de domeinen waar dit nog niet mogelijk is, voorzien we een wettelijk kader. Ook nemen we gepaste maatregelen om **etnisch profileren** tegen te gaan.

Deze maatregelen moeten ervoor zorgen dat de diversiteit van onze samenleving zich ook weerspiegelt in de verschillende arbeidssectoren. Zo staan **rolmodellen** op die voor meer aanvaarding zullen zorgen. Zeker als het zichtbare functies betreft zoals leerkrachten, agenten, rechters…

We zetten in op cultuur- en vrijetijdsversterking. **Cultuur, jeugd- en vrijetijdsbeleving** verenigen en versterken mensen van alle leeftijden en uit alle hoeken van onze samenleving. We streven naar een hogere cultuur- en vrijetijdsparticipatie van iedereen.

Culturele verschillen maken onze samenleving kleurrijker. De verschillen zijn er en zullen nooit helemaal verdwijnen. Zolang ze integratie in en participatie aan de samenleving niet in de weg staan, hoeft dat ook niet. Omdat we vasthouden aan een **gedeelde sokkel met basiswaarden**, kunnen we diversiteit ruimte geven zonder dat het bedreigend is of de samenleving uiteenrafelt. Christendemocraten kiezen niet voor polarisatie, maar promoten respect tussen verschillende culturen en levensbeschouwingen. De vele geslaagde voorbeelden van samenleven in diversiteit (bv. op de werkvloer, in de vrijetijdsbesteding, maar ook in dagdagelijkse zaken) willen we sterker onder de aandacht brengen.

We staan positief tegenover **religies en niet-confessionele levensbeschouwingen**, voor zover zij een scheiding tussen staat en levensbeschouwing aanvaarden en elke vorm van religieus of ideologisch geïnspireerd geweld verwerpen. We willen geloofsgemeenschappen en seculiere levensbeschouwingen een forum bieden waar ze met elkaar in gesprek kunnen gaan. We willen door **interreligieuze dialoog** zorgen dat de kennis van en het respect voor elkaars eigenheid toeneemt en we willen bij conflicten en spanningen hun morele autoriteit aanwenden om tot verzoening, begrip en samenwerking op te roepen.

Wat betreft de **erkenning van gemeenschappen** valt nog vooruitgang te boeken. De niet-erkenning komt de integratie van deze gemeenschappen niet ten goede en versterkt soms de verwevenheid met de landen van oorsprong. Die verwevenheid stelt ons voor uitdagingen die los staan van religie, maar die niet zonder gevolgen blijven op het vlak van integratie. We moeten dan ook durven nadenken over een algemene controle op buitenlandse financiering van erediensten.

We willen **geen algemeen verbod op levensbeschouwelijke symbolen** in het onderwijs en in de openbare diensten, met uitzondering van gezagsfuncties (bv. rechters, politiepersoneel, militairen). Geen enkel persoon is immers neutraal. Iedereen heeft politieke, filosofische, religieuze… overtuigingen. Daar is niets mis mee en dat mag dus tot uiting komen. Wel eisen we te allen tijde de neutraliteit van de geleverde diensten, zodat iedereen een gelijke behandeling krijgt.

4.4.2. Europa

Onze Europese toekomst

CD&V blijft voorstander van **nauwe Europese samenwerking,** omdat ons lot onlosmakelijk verbonden blijft met Europa en we alleen met een sterke Unie opgewassen zijn tegen de grote uitdagingen van onze tijd: van terrorisme, over migratie tot klimaatverandering. Het is belangrijk dat we het debat voeren over de toekomst van de Unie. Dit moet uitmonden in concrete keuzes en verbintenissen over de prioriteiten van het Europese beleid, met een duidelijk stappenplan en voldoende middelen.

Europa is voor ons **meer dan een markt, meer dan regels en voorschriften**. Europa betekent actief bouwen aan democratie, rechtsstatelijkheid, fundamentele vrijheden en mensenrechten. Wij staan voor een **gedeelde soevereiniteit**.

CD&V staat voor een Europa dat de levenskwaliteit voor ieder van ons verhoogt. Daarom pleiten wij voor een **Europa dat welvaart creëert**. Er zijn momenteel 239 miljoen mensen aan het werk in Europa. Onder meer dankzij het investeringsplan van de Commissie-Juncker, keerde de economische groei terug in alle lidstaten. Met tastbare verwezenlijkingen als de afschaffing van kosten voor '*roaming*' en de uitbouw van verschillende Erasmusprogramma's, werken we aan een **Europa dat mensen verbindt**. Maar we willen eveneens verder bouwen aan een **Europa dat ons beschermt**. Een **sociaal Europa** dat niet enkel en alleen welvaart, maar ook welzijn garandeert, waarin we kunnen werken én goed leven. Een **Europa dat veiligheid biedt** in een wereld van onzekerheid.

Welvarend Europa

Een Europa dat een buffer is tegen financiële crisissen en welvaart creëert, dat de interne markt op punt stelt en haar spelers de baas kan, moeten we ook van de nodige instrumenten en slagkracht voorzien. Zo draagt **de verdieping van de Economische en Monetaire Unie** bij tot een **welvarend Europa**. **Solidariteit en verantwoordelijkheid** moeten altijd hand in hand gaan. De oprichting van een Europees Monetair Fonds, de verdere afwerking van de Bankenunie door gemeenschappelijk verantwoordelijkheid op te nemen voor spaartegoeden aan de hand van een depositogarantiestelsel en de Kapitaalmarktenunie waardoor kmo's nieuwe bronnen van financiering bekomen, zijn prioriteiten. Onze financiële systemen zijn zo onderling verbonden dat alleen Europese samenwerking ons kan wapenen tegen toekomstige recessies en onze economie kan doen groeien.

Intergenerationele solidariteit is een belangrijk uitgangspunt. Enerzijds is er nood aan meer **publieke investeringen** in infrastructuur om economische groei op lange termijn te verzekeren. Daarom willen we een snelle uitrol van de **opvolger van het Juncker-investeringsfonds**, een **Europees investeringsplan van 700 miljard** euro voor de komende 7 jaar. Anderzijds moeten we de begroting in evenwicht houden, willen we ons wapenen tegen de kosten van de vergrijzing. We erkennen daarom het belang van de **Europese begrotingsregels**. Dit betekent bv. dat de versterkte regels van het Stabiliteits- en Groeipact moeten worden toegepast om de openbare financiën niet te laten ontsporen, maar ook dat flexibiliteit aan de dag wordt gelegd om extra ruimte voor publieke investeringen te maken.

Intergenerationele solidariteit betekent ook het zorgen voor de toekomstige generaties. Daarom pleit CD&V ervoor dat het Europese begrotings- en investeringsbeleid voldoende rekening houdt met **duurzame ontwikkeling en ecologische transitie**, zonder de **sociale dimensie** hiervan uit het oog te verliezen.

Daarnaast willen we bouwen aan een **eerlijke interne markt** die een gelijk speelveld creëert en waar ook multinationale ondernemingen hun belastingbijdrage leveren. Niet alleen omdat vrij verkeer van personen, diensten, goederen en kapitaal een basisrecht is in de EU, maar ook omdat een eerlijke en goed functionerende interne markt in ieders belang is. Met transparante regelgeving willen we inzetten op de strijd tegen belastingfraude en de invoering van een gemeenschappelijke geconsolideerde heffingsgrondslag voor de vennootschapsbelasting. In het bijzonder moet een eengemaakt belastingsysteem voor digitale bedrijven die actief zijn in Europa garanderen dat deze bedrijven belastingen betalen waar zij winst creëren. In navolging van de verordening inzake gegevensbescherming (de zogenaamde AVG-verordening), pleiten we ook voor de verdere eenmaking van de digitale markt.

<u>Verbindend Europa</u>

Europa is niet enkel een verhaal van staten, markten en bedrijven. Het is eerst en vooral een verhaal van burgers die een Europese identiteit over landsgrenzen heen met elkaar delen. **Een verbindend Europa** moet daarom nog meer **het maatschappelijk draagvlak voor de Unie versterken.** Dit willen wij realiseren door, ten eerste, verder in te zetten op concrete maatregelen zoals bv. de aangehaalde uitbouw van het Erasmus Plusprogramma via Erasmus Pro voor beroepsonderwijs. Daarnaast willen we in de komende legislatuur een derde van de Vlaamse jongeren op Erasmus zien gaan. We waarborgen de volwaardige deelname van moeilijk te betrekken groepen.

Ten tweede willen we meer maatregelen nemen die **burgers** toelaten rechtstreeks het roer van Europa in handen te nemen, o.a. door een hervorming en versterking van het Europees Burgerinitiatief en door een **versterking van de Europese burgersamenleving** (‘*civil society*’) die in alle EU-lidstaten op gelijke rechten en bescherming moet kunnen blijven rekenen. Deze maatregelen moeten toelaten zowel de Europese burgers onderling met elkaar te verbinden, als de Unie dichterbij de mensen te brengen.

Ten derde pleiten wij er voor de ‘***governance*structuur’** van de Unie efficiënter, democratischer en transparanter te maken. Zo zullen meer eigen financieringsbronnen voor de EU de transparantie van de Europese begroting vergroten en de financiële verantwoordelijkheid duidelijker aflijnen. Wij steunen eveneens het voorstel voor een kleinere Europese Commissie en pleiten voor één zetel van het Europees Parlement, namelijk in Brussel. Daarnaast zijn we ook bereid om, onder bepaalde voorwaarden, Europese kieslijsten te ondersteunen.

We nemen de oproep van Commissievoorzitter Juncker – “*We should be big on big things and small on small things”* – in acht en willen micromanagement van de Unie vermijden. Het debat rond **subsidiariteit** moet steeds vertrekken vanuit de vraag welk bestuursniveau het best geplaatst is om een bepaald beleid uit te voeren en een gelijk speelveld tussen de lidstaten te creëren. De betrokkenheid van de burger mag hierbij niet uit het oog verloren worden.

Eenheid is fundamenteel binnen de Unie, maar die mag de dynamiek van de integratie niet breken. Ook ambitie is fundamenteel, maar die mag geen verdeeldheid zaaien binnen de Unie. We willen dat ons land optimaal gebruik maakt van de mogelijkheden om het Europese integratieproces in vitale beleidsdomeinen te **versnellen**.

Ons land moet hier een voortrekkersrol blijven spelen, waar mogelijk in Beneluxverband, zoals met de uitbreiding van de wederzijdse niveauerkenning van diploma's hoger onderwijs, de gezamenlijke bewaking van het luchtruim of de gezamenlijke sociale inspectie. Wij zien ook mogelijkheden tot nauwe samenwerking met andere gelijkgezinde landen, in het bijzonder Duitsland en Frankrijk. De samenwerking tussen Vlaanderen en de Duitse Länder, in het bijzonder Nordrhein-Westfalen, wordt verder uitgebouwd. Ook andere grensoverschrijdende samenwerking zoals met het Franse Nord-Pas-de-Calais en met de Nederlandse provincies wordt aangemoedigd.

In de EU worden besluiten in belangrijke beleidsdomeinen zoals belastingen, het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid, sommige aspecten van sociaal beleid… nog altijd met eenparigheid van stemmen goedgekeurd. CD&V wil de zogenaamde 'passerelleclausule' activeren in de Europese verdragen, zodat **meer beslissingen met gekwalificeerde meerderheid** kunnen worden genomen en de EU krachtiger en efficiënter kan optreden.

Beschermend Europa

Wij willen verder werken aan **een beschermend Europa** waar economische groei en sociale vooruitgang hand in hand gaan en waar we de uitdagingen omtrent klimaat, gezondheidszorg en migratie het hoofd kunnen bieden.

De christendemocratie heeft het sociale altijd in het hart gedragen. De sociale markteconomie zit in ons DNA. We hebben ze decennium na decennium vormgegeven en moeten ze sterker doorgeven aan wie na ons komt, als echte rentmeesters. De hoeksteen van dit sociaal Europa is de recentelijk afgekondigde **Europese Pijler van Sociale Rechten**. Die moet in onze nationale wetgeving worden omgezet. De uitvoering van de Pijler is een gedeelde verantwoordelijkheid van alle beleidsniveaus. Ook de sociale partners en het middenveld moeten nauw betrokken zijn.

Arbeidsmobiliteit is belangrijk, zowel voor individuele werknemers en werkgevers, als op macro-economisch vlak. Maar ze moet georganiseerd worden op een manier die eerlijk is voor iedereen. De **bestrijding van sociale fraude** moet een prioriteit zijn op nationaal, Europees en internationaal vlak. CD&V heeft volop ingezet op een herziening van de **detacheringsrichtlijn**. Verder werken we aan een op maat geschreven wetgeving die misbruiken in de **transportsector** uitroeit. Het principe 'hetzelfde loon voor hetzelfde werk op dezelfde plaats' geldt vanaf nu in Europa. In het verlengde daarvan moeten we de **coördinatie van de socialezekerheidsstelsels** herzien. Dat zal ertoe bijdragen dat werknemers rechten die zij in één lidstaat opbouwen, kunnen meenemen naar een andere lidstaat. Verder hebben we een betere en effectievere handhaving nodig, zodat de regels correct toegepast worden. De **goedkeuring van de Europese Arbeidsautoriteit** is een belangrijke stap vooruit in de aanpak van sociale dumping. Dit nieuwe agentschap moet tegen eind 2019 operationeel worden.

Al zestig jaar lang is het **Europees Sociaal Fonds** (ESF) het belangrijkste financiële instrument van de EU om in mensen te investeren en hen betere banenkansen te bieden. In de nieuwe Europese meerjarenbegroting voor na 2020 moet het ESF+ bijdragen aan de **vaardighedenagenda** voor Europa en moet ten minste 25% van de middelen worden toegewezen aan maatregelen die **sociale inclusie** bevorderen en de **meest behoeftigen helpen**. De resultaten van de projecten worden beter ingezet en verankerd in het beleid. Het Europees Fonds voor Aanpassing aan de Globalisering moet worden herzien, zodat het doeltreffender kan optreden om werknemers te ondersteunen die hun baan hebben verloren. We pleiten voor een vereenvoudigd Europees

cohesiebeleid met het behoud van de transitieregio's om doelgericht (sub)regionale verschillen weg te werken in het sociaal-economisch en industrieel weefsel.

De Europese Unie moet ook verder werken aan een **betere balans tussen werk- en privéleven** voor alle ouders en iedereen die zorg verleent. Het uitgangspunt blijft de '*Work-Life Balance'* Richtlijn. We behouden onze **voortrekkersrol in Europa** wat betreft een betere combinatie van arbeid, zorg en gezin.

Op het vlak van interne veiligheid en in het licht van verdere technologische evoluties, zien we een grotere en onafhankelijke rol voor **Europol en Eurojust** in de uitbouw van een Europees cyberbeschermingsnetwerk. De externe veiligheid van onze burgers garanderen we door een **gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid**. We steunen de uitbouw van de Europese grens-en kustwacht tot 10.000 grenswachten, een nauwere samenwerking op militair gebied en een sterk Europees budget voor defensie.

Europa en de wereld

Niet alleen intern, maar ook van buitenaf wordt Europa uitgedaagd. De evenwichten tussen Europa en andere grootmachten zijn aan fundamentele veranderingen onderhevig. Terwijl tot voor kort de internationale rechtsorde een evidentie was, wordt deze nu in twijfel getrokken. Vooral het protectionistische beleid van de Verenigde Staten is een oproep aan Europa om op het voorplan van de globale politiek te treden. Reeds in 2015 speelde de Europese Unie een substantiële rol in de onderhandeling van een nucleair akkoord met Iran. CD&V pleit er dan ook voor dat Europa in de toekomst haar rol opneemt om de **internationale rechtsorde** in stand te houden en haar gemeenschappelijke buitenlandstrategie verder ontwikkelt.

De Europese Unie plooit zich niet terug, maar staat open voor handel met de wereld op een wederkerige, transparante en rechtvaardige manier. De dialoog moet voorop staan. Europese **handels- en investeringsakkoorden** garanderen niet alleen de verdere integratie van de interne markt, maar ook vrijhandel op de wereldmarkt. Dit geeft op zijn beurt nieuwe en krachtige impulsen aan onze Europese en nationale economische groei en tewerkstelling, vooral voor Vlaanderen dat sterk gericht is op export. Daarnaast bieden deze akkoorden ons de mogelijkheid de standaarden van wereldwijd handelsverkeer mee te bepalen. Het spreekt vanzelf dat zij geen afbreuk mogen doen aan onze hoge sociale, ecologische en democratische normen en verworvenheden en aan de verantwoordelijkheden van onze overheden in verband met publieke diensten van algemeen belang. Even vanzelfsprekend is dat wij onze belangen verdedigen met gelijke spelregels voor ons én voor onze handels- en investeringspartners. Net omdat we Europa open willen houden voor investeringen uit derde landen, moeten we **deze investeringen kunnen *screenen*** en zo nodig optreden wanneer Europese strategische belangen in gevaar zijn. Voor CD&V is het belangrijk dat onderhandelingen over handelsakkoorden op een transparante manier verlopen, zonder de onderhandelingspositie van de Europese Unie te ondermijnen.

Als waardengemeenschap hoort de Unie kritisch te zijn voor anderen, maar in de eerste plaats voor zichzelf. Respect voor waarden als democratie, rechtsstatelijkheid, fundamentele vrijheden en mensenrechten, is van fundamenteel belang voor de werking, de samenhang en de geloofwaardigheid van de Unie. De waarden die de Unie oplegt aan landen die kandidaat zijn om toe te treden en wat de Unie wereldwijd verdedigt in haar buitenlands beleid, mag zij zeker 'in eigen huis' niet veronachtzamen. De voorbije jaren zijn er in de Unie ontwikkelingen geweest die zorgen baren. We zijn vragende partij om **het respect voor deze principes en voor de basiswaarden van de Unie** te vrijwaren. Dit willen we doen door op permanente wijze de naleving ervan te evalueren. Indien nodig, moet de Europese Raad actie kunnen ondernemen (bv. door niet-toekenning van

Europese fondsen). Dit systeem kan ook toegepast worden bij de controle van begrotingsdoelstellingen en de toekenning van cohesiefondsen.

Verdere **uitbreiding** van de Unie is binnen de komende vijf jaar uitgesloten en erna slechts mogelijk wanneer de toetreding van een land volledig voldoet aan alle gestelde voorwaarden en geen probleem vormt voor de integratiecapaciteit van de Unie. We zijn van oordeel dat het perspectief van toetreding hoe dan ook reëel moet blijven voor de landen van de **westelijke Balkan**. Het strategisch belang is bijzonder groot voor de stabiliteit en veiligheid in Europa. We pleiten voor een gefaseerde toetreding. Economische haalbaarheid is cruciaal. Met betrekking tot **Turkije** en een aantal andere landen pleiten we voor een sterk partnerschap en strategische samenwerking die zowel Turkije als de EU ten goede komen.

4.4.3. Buitenlands beleid

Internationale politiek ondergaat fundamentele veranderingen. Die vragen om een beleid met een standvastige visie en eigentijdse middelen. Veel van onze traditionele zekerheden zijn niet meer zo vanzelfsprekend. We denken aan internationale machtsverschuivingen, vragen over de toekomst van de EU, problematische relaties met belangrijke Europese buren zoals Rusland en Turkije, aanslepende conflicten in aangrenzende regio's in het Midden-Oosten en Noord-Afrika, groeiende instabiliteit in Centraal-Afrika, druk op de trans-Atlantische relaties in sleuteldomeinen zoals handel en defensie, uitdagingen op wereldschaal zoals vluchtelingenstromen, radicalisering en terrorisme, klimaatverandering, demografische ontwikkelingen die de wereld een heel ander aanzien geven, digitalisering van onze samenleving… Het is belangrijk om in deze bedreigende context onze welvaart, onze veiligheid, waarden en belangen te beschermen met een **performante diplomatie op alle relevante beleidsniveaus**.

We blijven overtuigde pleitbezorgers van het **multilateralisme**. Met ons werk in multilaterale organisaties en onze bijdragen aan de toekomst van de EU doen we ons deel. In een wereld waarin steeds meer op een 'transactionele' manier wordt gedacht, is het ook belangrijk onze **bilaterale diplomatie** te versterken. Zo kunnen we onze burgers en bedrijven in het buitenland gericht en assertief verdedigen en bondgenoten vinden voor ons buitenlands beleid. Onze diplomatie moet over het personeel en de middelen beschikken om haar werk naar behoren te doen.

In de eerste plaats willen we een buitenlands beleid dat bijdraagt aan onze welvaart en veiligheid en dat focust op de **versterking van de Europese Unie** en de **bevordering van internationale veiligheid,** met inbegrip van een versterkte rol van de FOD Buitenlandse Zaken. Op beide hoofddoelstellingen gaan we elders in ons programma dieper in.

Ons land heeft een van de meest open economieën ter wereld. Onze welvaart en tienduizenden jobs hangen af van export. De **verdediging van onze economische belangen in het buitenland** is dan ook een kernopdracht voor onze diplomatie, op alle beleidsniveaus. In tijden van toenemend protectionisme is de verdediging van open en eerlijke wereldhandel en de exportmogelijkheden van onze bedrijven een belangrijke leidraad van ons buitenlands beleid.

De bescherming en de bevordering van de **rechten van de mens** horen als een rode draad door ons buitenlands beleid en onze ontwikkelingssamenwerking te blijven lopen. In grote delen van de wereld staan ze onder druk.

We moeten actiever dan ooit opkomen voor een inclusieve samenleving, gebaseerd op rechtsstatelijkheid, waar ruimte is om kritiek te ventileren en naast stevige en onafhankelijke instellingen ook een levendig maatschappelijk middenveld bestaat.

We blijven opkomen voor de rechten van vrouwen en kinderen (met bijzondere aandacht voor de situatie in Centraal-Afrika), de strijd tegen discriminatie, de strijd tegen straffeloosheid in het geval van ernstige schendingen van de mensenrechten en het internationaal humanitair recht, de rechten van mensenrechtenverdedigers, journalisten en religieuze en maatschappelijke minderheden en de afschaffing van de doodstraf, waarbij we bezorgd zijn over de verklaringen van bepaalde staten richting een herinvoering van de doodstraf. Voor de bescherming en bevordering van vrouwen- en kinderrechten wereldwijd vragen we dat onze diplomatie wordt versterkt met een speciale gezant.

De huidige internationale politiek wordt gekenmerkt door toenemende geopolitieke spanningen en risico op conflicten. **Ontwapening, wapenbeheersing en non-proliferatie** zijn meer dan ooit belangrijke doelstellingen van onze diplomatie. Ons land moet een voortrekkersrol blijven spelen (zie ook defensie).

Er moet in ons buitenlands beleid sterker ingezet worden op **samenwerkingsfederalisme**, de belangrijkste basis van een coherente en succesvollere Belgische én Vlaamse diplomatie. Er dient werk te worden gemaakt van een verbeterde en meer structurele samenwerking tussen de federale regering en de deelstaatregeringen, ook op het vlak van economische diplomatie. De huidige overlegmechanismen bieden een kader, maar zijn ontoereikend, zoals o.m. mag blijken uit de aanslepende inertie in de herziening van een aantal samenwerkingsakkoorden of in de ratificatie en uitvoering van enkele verdragen. Ook met betrekking tot Belgische investeringen is veel meer en betere samenwerking nodig.

Wij geloven in de meerwaarde van **samenwerking in Beneluxverband**, ook bij het verdedigen van onze belangen op internationaal en in multilateraal vlak.

Daarnaast zien we volgende **aandachtspunten**. Het **diplomatieke en consulaire postennetwerk** dient meer te worden afgestemd op de behartiging van de Belgische belangen en die van de Belgen. Ook hier zijn meer inspanningen nodig voor een optimale samenwerking tussen de federale regering en de deelstaatregeringen. We moeten meer inzetten op de **consulaire dienstverlening** en volop gebruik maken van de mogelijkheden van de digitalisering. Zo zouden Belgen in het buitenland zich via '*e-government*' moeten kunnen inschrijven en attesten kunnen opvragen zonder zich te verplaatsen en dient werk te worden gemaakt van de vereenvoudiging van kiesverrichtingen voor Belgen in het buitenland en van de afgifte van verloren of verlopen Belgische rijbewijzen.

Voor de efficiëntie moet onze diplomatie meer inzetten op een **geïntegreerde benadering**, d.w.z. een beleid dat aandacht geeft aan de samenhang tussen en samenwerking vanuit alle relevante beleidsdomeinen. Dit impliceert dat beleidsdepartementen verankerd zijn in onze diplomatieke en consulaire posten.

Onze regeringen dienen te investeren in betere **publieke communicatie** over hun principiële en fundamentele beleidskeuzes op Europees en buitenlands vlak, zowel naar internationale gesprekspartners als naar de eigen bevolking toe. Dat maakt ook weerbaarder tegen desinformatie.

We moeten aandacht hebben voor de noden van onze diplomatie inzake **cyberveiligheid** en 'hybride' bedreigingen.

Er is nood aan een zelfbewuster en ambitieuzer **zetelbeleid** als onderdeel van een gedegen imagobeleid. De versterking van Brussel als zetel van internationale organisaties heeft vele voordelen op het vlak van nabijheid, beïnvloeding en economische '*return*'.

Er moet verder gewerkt worden aan een eigentijds en performant diplomatiek corps waarbij gestreefd wordt naar **genderevenwicht** op alle niveaus en extra wordt ingezet op **harmonie tussen arbeid en gezin** voor het personeel in de buitenlandse posten.

België moet zijn lidmaatschap van de **VN-Veiligheidsraad** voor 2019-2020 gebruiken om zich actief te blijven inzetten voor de multilaterale wereldorde, mensenrechten en regio's als Centraal-Afrika die vaak onderbelicht blijven op het internationale toneel en waar ons land een bijzondere expertise heeft.

België onderhoudt diepgaande banden met **Centraal-Afrika**, zowel van staat tot staat als op het niveau van de burgermaatschappij. De expertise die is opgebouwd vormt een goede basis voor een realistisch en strategisch partnerschap op politiek, diplomatiek, economisch en sociaal vlak en het op gebied van veiligheid. Het blijft onze ambitie om, als eerste land, kwesties als vrede, democratie en ontwikkeling in Centraal-Afrika op de agenda van zowel Europese als internationale instellingen te zetten.

4.4.4. Ontwikkelingssamenwerking

Voor CD&V is de **grote ongelijkheid en extreme armoede in de wereld onaanvaardbaar**. Vanuit onze christendemocratische waarden van solidariteit en respect voor mens en milieu hebben wij de verantwoordelijkheid om dit te bestrijden. Hiermee sluiten we aan bij de Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling van de VN met de zeventien Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDG's). Het principe *'leave no one behind'* staat centraal. Dit engagement komt niet alleen ten goede van de ontwikkelingslanden. Ook in Europa hebben we belang bij welvaart en stabiliteit in de rest van de wereld. Internationale samenwerking is een belangrijke hefboom om de ongelijkheid weg te werken, om de levenskwaliteit van elke mens te verzekeren en om op de grote uitdagingen zoals globalisering, klimaatverandering, instabiliteit en gedwongen migratie een antwoord te bieden. Een **coherent beleid voor duurzame ontwikkeling is dan ook noodzakelijk.**

Ontwikkelingssamenwerking is een belangrijk onderdeel van die internationale samenwerking met als voornaamste doelstelling extreme armoede en ongelijkheid bestrijden. Dit door evenwichtig te investeren in duurzame economische ontwikkeling, sociale rechtvaardigheid en het milieu.

We moeten erover waken dat ontwikkelingssamenwerking niet ondergeschikt wordt aan de migratieagenda. Zo dreigen we de solidariteit met de allerarmsten te doorbreken. Ontwikkelingssamenwerking moet juist de grondoorzaken van gedwongen migratie op lange termijn aanpakken (bv. armoede, conflicten en klimaatverandering). En door bv. in te zetten op circulaire migratie kan ontwikkelingssamenwerking ook bijdragen aan een beheersing van migratiestromen.

Versterkt maatschappelijk middenveld

Maatschappelijke organisaties hebben de kracht om hele gemeenschappen te emanciperen. In fragiele situaties bereiken zij mensen die door overheden aan hun lot worden overgelaten. Ze pleiten voor gelijke rechten voor vrouwen, jongeren en gediscrimineerde groepen. Verder spelen ze een politieke rol als waakhond, o.a. door overheden en de private sector ter verantwoording te roepen voor hun verplichtingen op sociaal, economisch en milieuvlak. Daarom stelt CD&V de **versterking van het maatschappelijk middenveld in het Belgisch ontwikkelingsbeleid** voorop. Op die manier creëren we een globale, democratische ruimte voor maatschappelijke verandering.

De **Belgische, lokale en internationale ngo's zijn de partners bij uitstek** voor de versterking van de civiele samenleving in ontwikkelingslanden. Ze hebben de grootste voeling met de bevolking, in het bijzonder met de minstbedeelden. Ze kennen hun noden en weten hen te bereiken. Zij versterken mensen om op te komen voor hun rechten. Ze blijven ook vaak aan de slag in een ontwikkelingsland als samenwerking met de overheid onmogelijk is geworden. Ngo's hebben altijd eigen initiatiefrecht gehad in waar ze werken en wat ze doen. CD&V heeft altijd de onafhankelijkheid van de ngo's erkend en blijft dit doen. We streven er wel naar dat ngo's zich specialiseren, nieuwe externe fondsen aanboren en innoveren in een beperkt aantal thema's en landen, met meer samenwerking en uitwisseling van expertise tussen de verschillende spelers.

Menselijke veiligheid, opbouw rechtsstaat en democratie

De keuze van de Belgische ontwikkelingssamenwerking voor fragiele staten en de allerarmste landen vereist een aangepast beleid. Conflicten tussen en binnen landen en zwakke overheden zorgen ervoor dat de inwoners onvoldoende bestaansmiddelen en basisvoorzieningen hebben en dwingen hen om andere oorden op te zoeken. Veel asielzoekers komen uit landen zonder toekomstperspectief. CD&V wil inzetten op **menselijke veiligheid in zwakke landen** door de onderliggende oorzaken van instabiliteit, conflict, klimaatverandering en uitsluiting aan te pakken. Er is nood aan een benadering op basis van twee doelstellingen.

Ten eerste moet het beleid zich richten op een **verbetering van menselijke veiligheid** en op een **waardig leven voor iedereen**. Dit door te investeren in kwalitatieve basisvoorzieningen zoals onderwijs, zorg en voedselzekerheid, vertrekkende vanuit de belangen van lokale bevolking, waarbij ook de drempels voor toegang tot basisdienstverlening verwijderd worden. Naast sociale voorzieningen en systemen van sociale bescherming, is **waardig werk** cruciaal voor stabiliteit. Daarom pleit CD&V voor een fors uitgebreid investeringsplan en -pact met Afrika, om kansen en perspectief in de regio te creëren.

Nodig is te investeren in het **herstel van vertrouwen in overheidsinstanties** en de uitbouw van solide, democratische, juridische en sociale overheidsstructuren. Dit vraagt coherentie en samenwerking tussen alle relevante beleidsdomeinen, overheden en actoren binnen België, met inbegrip van interparlementaire samenwerking.

Ontwikkeling van de lokale private sector

De **private sector** is een belangrijke partner voor een duurzame economische ontwikkeling en heeft ook een rol in het bereiken van de SDG's. De private sector binnen ontwikkelingssamenwerking moet onderworpen zijn aan duidelijke criteria (o.a. ongebonden hulp) en in eerste instantie de lokale gemeenschap, in het bijzonder jongeren en vrouwen, versterken.

Initiatieven ter **versterking van de lokale private sector** moeten zich vooral richten op een verhoging van de bestaanszekerheid, waardig werk, familiale landbouw, sociale economie en kleinschalige ondernemers. Hiervoor zijn, naast kennisoverdracht, marktkennis, ondernemersvaardigheden, productverbetering en infrastructuur ook investeringen en toegang tot financiering nodig. De ondersteuning van lokale overheden in de creatie van een ondernemersklimaat en werken aan de randvoorwaarden maken hier deel van uit.

Ook onze bedrijven en hun investeringen kunnen bijdragen tot de realisatie van SDG's, mits de nodige voorzorgsmaatregelen op sociaal en milieuvlak en inzake mensenrechten. CD&V wil nog meer bedrijven aanzetten een rol te spelen. Innovatieve, duurzame oplossingen die een impuls geven aan inclusieve groei en rekening houden met '*people'*, *planet'*, '*profit'* en '*prosperity',* verdienen ondersteuning. Een belangrijke voorwaarde is dat deze additionele middelen aanbrengen voor de SDG's. CD&V wil een voortrekker zijn om samen met bedrijven, ngo's en vakbonden een '*due diligence*beleid' uit te werken in sectoren die een grote impact hebben op de realisatie van de SDG's in ontwikkelingslanden.

CD&V wil dat tegen 2030 een Belgisch beleid wordt ontwikkeld om de import van **producten die het gevolg zijn van bijkomende en illegale ontbossing**, te verbieden en te ijveren voor duurzame ontbossingsvrije handelsketens. Bedrijven worden moeten ook aangezet worden om zich aan te sluiten bij initiatieven in de strijd tegen ontbossing.

<u>Meer impact op het terrein via een gedifferentieerde aanpak</u>

CD&V wil bijzondere aandacht voor de **doeltreffendheid van onze samenwerking**, waarbij '*ownership'*, inclusieve partnerschappen, resultaatsgericht werken, wederzijdse verantwoordingsplicht en transparantie de basisprincipes zijn.

Om gendergelijkheid te bevorderen bepleiten we zowel beleidsmaatregelen en acties die de **genderdimensie** transversaal integreren ('*gender mainstreaming'*) als specifieke beleidsmaatregelen en acties voor gendergelijkheid, in het bijzonder op het vlak van '*empowerment'* van vrouwen en meisjes.

Voor CD&V moet België zich **toeleggen op regio's en thema's waarin ons land veel kennis en ervaring heeft** en het verschil maakt (bv. inzake basisgezondheid, gendergelijkheid, landbouw, onderwijs en sociale bescherming). Digitalisering kan een hulpmiddel zijn om meer mensen te bereiken én om mensen meer bereikbaarheid te geven.

CD&V wil het engagement van België om **minstens 50% van de middelen te concentreren in fragiele regio's** en lage inkomsenslanden, mits evaluatie, verderzetten. CD&V wil een duidelijke fragiliteitsstrategie die het midden houdt tussen humanitaire hulp en structurele hulp. Acties ter versterking van de lokale overheden, het middenveld en de economische actoren maken deel uit van deze strategie. Dit veronderstelt een landenspecifieke expertise en sterke conflictanalyses.

Onze steun in middeninkomenslanden wil CD&V meer richten, vanuit de thematische specialisatie van de actoren. Dit moet leiden tot nieuwe samenwerkingsvormen met meer aandacht voor de uitwisseling van kennis, technologie en expertise.

Meer samenwerking met respect voor ieders rol

CD&V wil **meer samenwerking en afstemming met en tussen partners** op het terrein. Alle actoren (Belgische, lokale en internationale), met respect voor ieders autonomie en eigenheid, zijn van cruciaal belang om de doelstellingen te realiseren. We moeten meer inzetten op een deling en mobilisering van kennis, expertise, technologie en financiële middelen.

CD&V pleit voor een **verduidelijking van de rol van de Belgische actoren** binnen het vernieuwd kader. Essentieel is het behoud van het initiatiefrecht van de ngo's en de autonomie van het Belgisch Ontwikkelingsagentschap (ENABEL). Bij de Belgische Investeringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden (BIO) moet blijvende aandacht gaan naar ontwikkelingsrendement en wisselwerkingen.

Meer **coherentie en samenwerking tussen beleidsniveaus en over beleidsdomeinen** heen (ontwikkelingssamenwerking, buitenlandse zaken, buitenlandse handel, sociale zaken, fiscaliteit, migratie, defensie, justitie, klimaat) is voor CD&V hét middel om ontwikkeling te versnellen. Beleidsniveaus moeten complementair werk leveren, vanuit hun eigen expertise en meerwaarde. Vanuit de regio's moet er bijzondere aandacht worden gegeven aan bv. weldoordachte stedelijke en rurale ontwikkeling.

Een versterking van de bijzondere evaluator van de Belgische ontwikkelingssamenwerking dringt zich op, net als een uitbreiding van het mandaat, aangepast aan het vernieuwde kader van internationale samenwerking. Daarbij moet ook de relatie tussen de bijzondere evaluator en het federale parlement intenser worden.

Financiering van de internationale samenwerking voor ontwikkeling

CD&V wil in de volgende legislatuur een nieuw elan geven aan ontwikkelingssamenwerking. De **bestedingen voor ontwikkelingssamenwerking gaan opnieuw omhoog** naar de internationaal afgesproken norm van 0,7% van het BNI. Daarom zal op elk beleidsniveau een dwingend groeipad uitgetekend worden om uiterlijk tegen 2030 de 0,7%-norm te halen.

We gebruiken de onderbenutting van budgetten niet als besparingsinstrument. CD&V wil voor de kosten inzake internationale klimaatfinanciering bijkomende financiële middelen voorzien, zonder te wegen op het ontwikkelingsbudget.

De SDG-agenda is een gedeelde agenda met gedeelde inspanningen. Voor CD&V is er nood aan meer en andere financieringsinstrumenten (belang van '*domestic resources mobilisation*', '*remittances*', aandacht voor duurzaam schuldbeheer...). Al dan niet tijdelijke coalities rond thema's tussen verschillende partners zijn een manier om nieuwe fondsen te werven.

Mobilisering van onze samenleving rond mondiale uitdagingen.

Mondiale uitdagingen vragen niet enkel engagementen over de grenzen heen. CD&V wil meer dan ooit de **actoren in de eigen samenleving mobiliseren** via mondiale educatie, sensibilisering en een sterk engagement om te streven naar sociale, economische en ecologische duurzaamheid.

CD&V wil de initiatieven vanuit de samenleving (de vierde pijler) ter bevordering van duurzame ontwikkeling een plaats geven en ondersteunen binnen de internationale samenwerking.

Ook migranten en organisaties uit de diaspora leveren een belangrijke bijdrage aan ontwikkeling. Zo is het totaal van de **financiële *'remittances'*** die individuele migranten verzenden naar ontwikkelingslanden meer dan drie keer zo groot als de totale som van de wereldwijde ontwikkelingshulp. CD&V wil hen hierin ondersteunen en obstakels die ontwikkelingsimpact belemmeren (bv. hoge transferkosten die bedrijven als *Western Union* en *MoneyGram* aanrekenen) wegwerken.

VOLG ONS

@CDENV

CDV DE WEG VOORUIT